

Seppo Kangaspunta (toim.)

YKSILÖLLINEN YHTEISÖLLISYYS

Avaimia
yhteisöllisyyden
muutoksen
ymmärtämiseen

Yksilöllinen yhteisöllisyys

SEPPO KANGASPUNTA (toim.)

Yksilöllinen yhteisöllisyys

Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen

Copyright ©2011 Tampere University Press ja tekijät

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU

Kalevantie 5

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

puhelin 040 190 9800

fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi

www.uta.fi/taju

<http://granum.uta.fi>

Layout / taitto

Maaret Kihlakaski

Kansi

Mikko Reinikka

ISBN 978-951-44-8343-1

ISBN 978-951-44-8383-7 (pdf)

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2011

Sisällys

Saatteeksi	7
<i>Seppo Kangaspunta:</i> Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen	15
<i>Jari Aro:</i> Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side	35
<i>Mikko Saastamoinen:</i> Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot	61
<i>Minna Autio:</i> Kuluttaja- ja brändiheimot yhteisöllisyytenä nykykulttuurissa	92
<i>Kari A. Hintikka:</i> Sosiaalinen media – yhteisö vai verkosto?	114
<i>Elina Noppari ja Niina Usitalo:</i> Kavereita verkossa ja sen ulkopuolella Näkökulmia nuorten verkkoyhteisöllisyyteen	140
<i>Heikki Heikkilä, Laura Ahva, Jaana Siljamäki ja Sanna Valtonen:</i> Syytä huoleen Sosiaaliset verkostot median ja maailman tulkitsijoina	167
<i>Pauliina Lehtonen:</i> Kylä kaupungissa Yhteisö kansalaisvaikuttamisen välineenä	197

Maarit Mäkinen:

Paikallisuuden uudet merkitykset
yhteisöjen innovaatioverkostoissa 230

Seppo Kangaspunta, Jari Aro ja Mikko Saastamoinen:

Epilogi: Yhteisyyden jatkumo 245

Kirjoittajat 267

Saatteeksi

Monimuotoistuneen yhteisöllisyyden määrittelyn, analysoinnin ja jäsentelyn tarve on ilmeinen. Ihmisten välinen sosiaalinen kanssakäynti ja yhteistoiminta ovat mediateknologian kehityksen myötä mullistuneet perusteellisesti. Traditionaalinen yhteisöllisyys on saanut jatkumokseen ja rinnalleen media- ja internet-ympäristöstä yhä uusia ja uudentyypisiä muotoja.

Yhtenä perustavana piirteenä modernin – jälkimodernista puhumatta – sosiaaliselle ryhmäytymiselle voi pitää vapautumista perinteisten yhteisömuotojen kahlitsevuudesta. Traditionaalisen maailman suku- ja erilaiset statusyhteisöt olivat yhteisöllisyydessään myös sulkeutuneita, pakottavia ja tiukan normatiivisia. Niihin synnyttiin, niihin jouduttiin, niihin sosiaalistettiin, eikä niistä voinut irtaantua, ainakaan ilman sanktioita.

Yhteiskunnan rakenteen modernisoituminen johti uudenlaisen yksilöllisyyden syntyyn. Rajoittavista sosiaalisista siteistä vapautuneet yksilöt saivat nyt suhteellisen vapaasti kehittää omia sosiaalisia identiteettejään ja elämäntyylejään. Kyse on elämänpolitiikasta. Myös yhteisöllisyys kehittyi yhä yksilöllisemmäksi. Ja tämä kehitys on verkkomaailman myötä voimistunut. Siksikin kirjan teesi: yksi-

öllinen yhteisöllisyys. Kirjassa yksilöllisyys haastaa yhteisöllisyyden, jolle ehdotetaan yhteisyyden väljempää kattokäsitettä. Verkkomaailman yhteisöt ja yhteisöllisyys ehdotetaan korvattavaksi verkkojen ja verkoston käsitteillä.

Kimmoke kirjan kokoamiselle syntyi Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön Katte -tutkijakollektiivissa. Tutkijat ovat ryhmittyneet pienimuotoisiksi kollektiiveiksi yhdistävien tutkimusalueiden mukaan; kattelaisia yhdistää muiden muassa yhteisöjen tutkimus. Yhteisöllisyyden uudelleenmäärittelyn tarve syntyi osaltaan eri tutkimusten myötä. Suurin osa niistä koski internetin ympärille muodostuneita yhteisöllisyyden muotoja. Koska kollektiivi koostuu media- ja verkkomaailmantutkijoista, pyydettiin teoksen syventämiseksi mukaan yhteisöllisyyttä toisista näkökulmista tutkivia. Teoksen tekijät työskentelevät Tampereen, Helsingin, Jyväskylän ja Kuopion yliopistoissa. Yhteisöllisten ja sosiaalisten suhteiden muutosta tarkastellaan artikkeleissa useista eri suunnista, kriittisestikin.

Teos jakautuu kahteen osioon siten, että ensimmäisessä osiossa yhteisöllisyyden muutosta tarkastellaan yleisesti ja teoreettisesti, muutosta ja sen tekijöitä pohtien. Kari A. Hintikan viides artikkeli toimii eräänlaisena vedenjakejana teoreettisista empiirisempiin artikkeleihin. Opuksen toisen osion neljässä artikkelissa on mukana jokin tapaustutkimus, ja niissä tuodaan esille yhteisyyden uusia muotoja.

Artikkelit sijoittuvat metaforisen yhteisöpuun eri kasvuvaiheisiin, kokonaishahmotuksesta esimodernin ja modernin haarautumisesta modernin ja jälkimodernin risteymään. Pääpaino on nykyajan media- ja verkkomaailman yhteisöllisyyden tai verkostojen eri muodoissa. Kirja päättyy yhteisyyden (teoksen kattokäsite) muutoksen kokoaavaan epilogiin. Artikkelit etenevät seuraavasti. Aluksi Seppo Kangaspunta hahmottaa artikkelissaan yhteisöpuuta kokonaisuutena ja tekee kirjaa pohjustavan pikakelauksen *Traditionaalista yhteisöstä verkko-yhteisyyteen*. Historiallisesti kehitys kulki traditionaalisista sukuyhteisöistä statusyhteisöihin ja yhteiskuntakehityksen myötä sopimusyhteisöihin. 1800-luvulla syntyikin voimakas yhteisön ja yhteiskunnan vastainasettelu, modernin yhteisöllisyyden ja yksilöl-

lisyiden taustalla. Kaupungistuminen, joukkoviestintä ja mediajulkisuus merkitsivät yhteisyyden jatkumossa isoa murrosta. Julkinen viestintä luo uusia vuorovaikutussuhteita ja uudenlaista yhteisyyttä. Erityisesti pragmatistien näkemyksissä yhteisö, demokratia ja kommunikaatio ovat keskeisiä. Viestintä jakautui joukko-, kohde-, keskinäis- ja organisaatioviestintään. Mediateknologian ja kulttuurikulttuurin myötä Länsi-Euroopassa siirryttiin jälkimoderniin yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Mediavälitteiset yhteisyyden muodot saivat yhä suuremman roolin ihmisten kanssakäymisestä. Verkkojen vallankumous loi 1990-luvulla virtuaalisen yhteisöllisyyden ja 2000-luvun kehitys sosiaalisine medioineen muutti virtuaaliset verkot ja verkostot merkittäväksi yhteisölliseksi ja yksilölliseksi toimintaympäristöksi.

Jari Aron artikkeli *Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side* esittelee sosiologiselle ajattelutavalle ominaisia tapoja ymmärtää yhteisö erityisenä sosiaalisen siteen muotona. Käsittelyn painopiste on pitkälti klassiseen sosiologian esittelyssä. Artikkelissa tuodaan esille harvemmin merkille pantua seikkaa, että sosiologian klassikot määrittivät traditionaalista yhteisöllistä sosiaalista sidettä yhteenkuuluvuuden tunteeksi, eräänlaiseksi ”sosiaaliseksi sentimentiksi”. Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että yhteisöllisyydessä on tärkeää juuri emotionaalinen kokemus kuulumisesta yhteisöön. Modernisaatio merkitsi yhteiskunnallisten suhteiden monimutkaistumista ja monimuotoistumista. Yhteisöllisen sosiaalisen siteen heikkenemisen kääntöpuoli on yksilöllisyyden lisääntyminen. Yhteisöllisen siteen ongelmallisuutta jäsenettiin asetelmassa, jossa traditionaalisesta elämänmuodostaan irrottautuneet yksilöt joutuvat kohtaamaan suuret anonyymit ja byrokraattiset yhteiskunnalliset järjestelmät. Modernisoituminen on merkinnyt sitä, että entistä suurempi osa ihmisten tarvitsemää sosiaalista turvaa organisoidaan yhteiskunnallisten suhteiden kautta, julkisten ja erilaisten kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden järjestäminä palveluina.

Sosiologian klassikot näyttivät tarkoittavan sosiaalisilla suhteilla tyypillisesti kasvokkaisia vuorovaikutussuhteita. Nykyajan yhteiskunnassa yhteiskunnallisuus toteutuu kuitenkin myös eri tavoin välit-

tyneesti, esimerkiksi julkisuuden ja teknologiavälitteisen kommunikaation kautta. Nykyisessä post-traditionaalisessa yhteiskunnassa yhteisöjäsenyys on aikaisempaa vapaammin valittavissa, kevyempää ja vähemmän sitovaa. Modernisoitumisen teorian mukaan yhteiskunnan kehittyminen tapahtuu etenevänä monimutkaistumisen ja eriytymisen prosessina. Sosiaalista sidettä ja sosiaalisen suhteen muotoja voidaan kuitenkin jäsentää myös ilman tällaista ajattelua ohjaavaa kehityksen mallia.

Mikko Saastamoinen esittää kolmannessa artikkelissa *Intensivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot*, että aikalaiskeskustelut yhteisöllisyyden muodoista ja luonteesta on kytkettävä keskusteluun yhteiskunnallisesta yksilöllistymisestä. Yksilöllistyminen ilmiönä on lähtökohta sille, että yhteisön käsite koetaan problemaattiseksi, kaipaamisen arvoiseksi ja toiminnalla tuotettavaksi. Yksilöllistymisestä, eli ihmisten elämän käsitteellistämisestä omana erityisenä projektina, johon kuuluu omat valinnat ja identiteetin rakentaminen kuluttamisena, on jotakin, joka irtaannuttaa ihmisiä perinteisestä tavasta ymmärtää yhteisöllisyyttä. Tätä modernin yksilön ja yhteisön välistä problemaattista suhdetta on tarkasteltu jo sosiologian klassikkojen tuotannossa. Tässä ajassa ilmiötä pohditaan uudella tavalla yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Huomionarvoinen kysymys: onko meidän syytä käyttää käsitettä yhteisö vai onko syytä puhua uusista sosiaalisuuden muodoista.

Neljännessä artikkelissa *Kulutus- ja brändiheimot yhteisöllisyytenä nykykulttuurissa* Minna Autio tarkastelee kuluttajayhteisöllisyyttä, joka ilmiönä on alkanut kyseenalaistaa perinteisiä näkemyksiä kulutuksen individualisoinemisesta sekä kuluttajien ja tuottajien välisestä työnjaosta. Harrastus-, kulutus- ja elämäntapayhteisöjen ympärille syntynyt uusi kevytyhteisöllisyys on saanut ilmiönsä erilaisissa fani-, peli- ja brändiheimoissa, jotka voivat olla paikallisia, virtuaalisia ja/tai globaaleja. Samanaikaisesti kuluttajien ja tuottajien väliset suhteet ovat ravistumassa: anarkistiset brändiheimot kaappaavat yrityksiltä liikeideoita sekä brändipääomaa ja työstävät niistä omia tuotteita ja palvelujaan. Vaikka brändiheimot tuntuvat liittyvän pikemminkin

yhdysvaltalaiseen traditioon niin tieteellisessä keskustelussa kuin käytännön toiminnan tasolla, niin myös suomalaisesta kulutuskulttuurista löytyy jännittäviä kuluttajaheimoja, kuten demittäjät, eCorolla -duunaajat ja Star Wreck -elokuvakäsikirjoittajat.

Kari A. Hintikan artikkelin *Sosiaalinen media – yhteisö vai verkosto?* myötä siirrytään syvälle internet-verkon maailmaan. Hän tarkastelee verkkoyhteisöä, muodikasta yhteisöllisyyden käsitettä ja verkostoa sosiaalisessa mediassa. Pääosin 1990-luvulla syntyneitä verkkoyhteisöjä on edelleenkin, mutta suuntaus on kohti yksilöihin perustuvia verkostoja. Sosiaalisessa mediassa verkosto rakentuu neljään tasoon, jossa sisinnä on ihmisen ydinjoukko ja varsinainen verkosto. Tämän lisäksi ihmisellä on yleensä seurattavia kontakteja ja vastaavasti seuraajia. Vaikka verkosto olisi suurikin – satoja tai tuhansia ihmisiä – niin arkinen kanssakäyminen ei lisäänny samassa suhteessa. Artikkelin tarkastelema Sometu -verkosto jakaantuu kuudentyyppisiin jäseniin: supernoodi, ryvästäjä, silloittaja, verkottuja, seurattava ja seuraaja. Kullakin on oma roolinsa verkoston elinvoimaisuuden kannalta. Sosiaalisen median verkostoa voidaan luonnehtia seuraavasti. Se on yksi- ja kaksisuuntaisten avointen yhteyksien muodostama kokonaisuus, joka rakentuu uniikisti yksilöiden tai aihepiirin perusteella internetissä. Samalla se on myös jäsentensä keskinäisistä aliverkostoista syntyvä sosiaalinen ja toiminnallinen yhteensiihtymä.

Elina Nopparin ja Niina Uusitalon artikkelissa *Kavereita verkossa ja sen ulkopuolella. Näkökulmia nuorten verkkoyhteisöllisyyteen* tarkastellaan nuorten internet-yhteisöllisyyttä ja sille tyypillisiä piirteitä. Varhaisissa virtuaaliyhteisöjen tutkimuksissa internetin yhteisöt on usein ymmärretty erillään reaali maailmasta olevaksi tilaksi, jossa ihmiset leikittelevät vapaasti identiteeteillä, etsivät uusia tuttavuuksia ja ylittävät tosielämässä kohdattuja rajoituksia. Nuorten netinkäyttöön on puolestaan liitetty usein erilaisia uhkakuvia. Tässä artikkelissa tuodaan esiin, että nuorilla verkkoelämä ei määrity uhkien tai utopioiden kautta vaan on pääasiassa hyvin arkista toimintaa. Nykyisessä mediaympäristössä netin maailma ja verkon ulkopuoliset verkostot nivoutuvat kiinteästi yhteen, eikä mediatilaja ja reaali maailmaa ole

hedelmällistä hahmottaa erillisinä elämänpiireinä. Suuri osa nuorista on verkkoyhteisöissä tekemisissä samojen kavereiden kanssa kuin verkon ulkopuolellakin ja suhteellisen harvat ovat kohdanneet netin yhteisöissä mitään heitä häiritsevää. Artikkelin aineiston muodostavat Lasten ja nuorten mediaympäristön muutos -hankkeessa tehtyt 14-vuotiaiden nuorten haastattelut (n=28) ja mediapäiväkirjat.

Heikki Heikkilä, Laura Ahva, Jaana Siljamäki ja Sanna Valtonen: *Syytä huoleen. Sosiaaliset verkostot median ja maailman tulkitsijoina.* Verkostosta on tullut keskeinen käsite, jonka avulla selitetään niin yhteiskunnan globalisoituvaa kehitystä, uusia verkkomedian muotoja kuin yhteisöllisyyttäkin. Nykytutkimuksen teknologiaväritteinen ymmärrys verkostoista tuntuu kuitenkin osittain ohittaneen sellaisen perinteisen verkostanalyysin, jota on tehty sosiologiassa ja viestinnän tutkimuksessa. Tässä artikkelissa tehdään paluu sosiaalisen verkoston käsitteeseen sen perinteisessä mielessä ja tarkastellaan, millainen yhteys ihmisten sosiaalisilla verkostoilla on heidän arkiseen mediakäyttöön.

Empiirisesti teksti perustuu kolmivuotisen *Kohhti kiinnostavaa journalismia* -tutkimuksen laajaan yleisötutkimusosuuteen. Analyysin mukaan sosiaaliset verkostot ovat toisaalta ihmisten itse hallittavissa, mutta toisaalta niitä määrittävät arjen rakenteet, kuten sosioekonominen asema tai elämänvaihe. Mitä heikompia verkoston siteet ovat, sitä keskeisemmäksi median rooli keskusteluissa nousee. Mediaa käytetään hyvin rutiininomaisesti mutta samalla aktiivisesti tulkiten: ihmiset tuntevat olevan tyytyväisiä rooliinsa yleisönä. Media ei siis ole kovin kiinteässä yhteydessä sosiaalisissa verkostoissa tapahtuvaan julkiseen toimintaan. Sen sijaan huolestuneisuus on keskeinen osa sosiaalisten verkostojen tulkintatapaa. Vahvojen siteiden verkostoissa huoli on yhteisöllisyyden rakennusainetta, ja heikkojen siteiden verkostoissa huolestuneisuuden kautta tulkitaan ajankohtaisia asioita. Samalla huolen kokeminen kytkeytyy siihen, mikä mediassa koetaan kiinnostavaksi.

Artikkelissa ehdotetaan, että yhteiskunnan verkostomaisesta rakenteesta kumpuavaa yhteisöllisyyttä tulisi jatkossa tarkastella siten, että otetaan huomioon se, miten sosiaaliset verkostot ja niissä käydyt keskustelut, mediakäyttö sekä teknologinen kehitys lomittuvat toisiinsa.

Sosiaalisista verkostoista edetään Pauliina Lehtosen artikkeliin *Kylä kaupungissa – yhteisö kansalaisvaikuttamisen välineenä*, jossa lähesytetään yhteisöllisyyttä mediavälitteisen kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Teksti pohjautuu tamperelaisen Annikinkadun puutalokorttelin tapaustutkimukseen, jossa määritellään yhteisöllisyyden suhdetta kansalaisvaikuttamiseen sekä pohditaan korttelin asuinyhteisön merkitystä kaupunkitilan rakentumisessa. Annikinkadun puutalokorttelin tapauksessa asuinyhteisö toimi vaikuttamisen välineenä tilanteessa, jossa käytiin ensin kiistaa korttelin suojelemisesta ja suojelupäätöksen jälkeen valmisteltiin korttelin kunnostamista edellyttävää uutta kaavaa. Tapaus tuo esiin, miten toimiva yhteisö voi hyödyntää jäseniensä tietoja ja taitoja pyrkiessään vaikuttamaan päätöksenteon prosessiin. Artikkelituo kirjan yhteisökeskusteluun esimerkin yhteisöstä, jota tietoisestikin rakennettiin kompetenssiksi, julkiseksi toimijaksi. Asuinyhteisön koostumusta hyödyntämällä yhteisö löysi keinoja vaikuttaa suojelusta käytyyn päätöksentekoon ja julkiseen keskusteluun, ja samalla muokkasi omaa toimijuuttaan.

Kaupunginosan verkostoista edetään innovaatioverkostoihin. Maarit Mäkinen *Paikallisuuden uudet merkitykset yhteisöjen innovaatioverkostoissa* -artikkelissa käsitellään yhteisöllistä ongelmanratkaisua ja innovaatioprosesseja verkossa. Sosiaalinen media ja avoimet verkostot ovat luoneet uudenlaisen viestintäympäristön, joka mahdollistaa yhteistoiminnallisen kehittämisen ja innovoinnin. Tähän asti avoimet verkostot ovat olleet lähinnä teknisen ja taloudellisen innovaatiotoiminnan paikkoja. Artikkelituo pyrkii nostamaan esiin ruohonjuuritason innovoinnin merkityksen ja yhteisöt kehitystoiminnan voimavaroina. Tällöin innovaatiot syntyvät käyttäjien keskuudessa tarvelähtöisesti. Kun uusi idea keksitään, sitä jaetaan ja kehitellään edelleen sosiaalisissa verkostoissa.

Yhteisölähtöiset vertaisverkostot ovat vielä käyttämätön mahdollisuus monenlaiselle sosiaaliselle ja yhteiskunnalliselle kehitystyölle. Artikkelituo käsitellään muutamien esimerkkien kautta niin kehityksessä kuin hyvinvointiyhteiskunnassa tapahtuvaa yhteisöllistä

verkkoinnovointia ja ongelmanratkaisua sekä pohditaan toiminnan laajenemisen edellytyksiä.

Teoksen päättää Epilogi, Seppo Kangaspunnan, Jari Aron ja Mikko Saastamoisen yhteisartikkeli *Yhteisyyden jatkumo*. Artikkelikielii kokooa näkemyksiä siitä, kuinka yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä on mahdollista käsitteellistää vallitsevassa kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa tilassa. Kirjoittajat kiinnittävät huomiota siihen, kuinka käsitteiden yksiselitteinen määrittely on entisestään ongelmallistunut – jos kohta käsitteiden määrittelyistä ei ole historiallisestikaan vallinnut suurta yksituumaisuutta. Artikkelissa tuodaan esille yksilöllistyneen ja medioituneen kulttuurin tuomat suuret muutospaineet sille, kuinka ihmisten sosiaaliset suhteet rakentuvat jälkimodernilla ajalla. Ihmisten intressit keskittyvät yhä enemmän henkilökohtaisen identiteetin rakentamisen teemoihin. Vastaavasti tehokas informaation välitys ja kokemusten muuntuminen yhä suuremmissa määrin verkottuneeksi ja sosiaalisen median piirissä tapahtuvaksi muuntaa ajan ja tilan suhteita ihmisten kanssakäymisessä. Kirjoittajat päätyvät pohtimaan, voiko tätä kaikkea muutosta kattavasti käsitteellistää yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteillä. Olisiko pikemminkin syytä puhua yhteisyydestä ja verkostoista ikään kuin jatkumoina, joissa suhteiden intensiivisyys ja motiivit vaihtelevat joustavasti eri konteksteissa. Laajan yhteisyyden jatkumon määrittäjiä ja kriteereitä ovat – edellä esitetyn ja kirjan muiden artikkelien perusteella – muiden muassa toiminta ja vuorovaikutus, niiden intensiteetti ja osallistumisaktiivisuus, sosiaalinen side, yhteenkuuluvuuden tunne, valinta, identiteetti ja jäsenten väliset suhteet. Määreenä voi pitää myös jakoa primaareihin ja sekundaarisiin yhteisöihin, tällöin isona jakajana toimii sosiaalinen side. Lisäksi on huomioitava sosiaalisen maailman teorian huomio: yksilö voi eriasteisesti olla sitoutunut useaan yhteisöön. Yhteisyyden jatkumon voi jakaa seuraaviin ulottuvuuksiin: Yhdistävyys ja samankaltaisuus (esiaste) 1. Kuvitteellinen yhteisyys, 2. Yhteisyys- tai sosiaaliverkko, 3. Maantieteellinen yhteisö tai verkko, 4. Intressiyhteisö tai intressiverkosto, 5. Primaari yhteisö tai verkosto, 6. Virtuaaliverkosto ja 7. Toiminnallinen yhteisö tai verkosto. Tämän yhteisyyksien kirjon jäsentäminen tuo merkittävän haasteen aihepiirin tutkimuksen tulevaisuudelle.

Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen

Ihmisten välinen sosiaalinen yhteisyys¹ on sosiaali-, teknologia- ja kulttuurihistorian saatossa muuttunut ja saanut uusia muotoja. Aluksi ihmiset liittyivät yhteen sukuina, sitten kylissä ja kaupungeissa. Keski-ajalla esimodernin suku- ja heimoyhteisöt saivat rinnalleen statusyhteisöt, kuten killat, kauppias- ja ammattiyhteisöt. Kaupungit toivat esiin julkisuuden ja markkinat julkisen viestinnän. Moderni yhteiskunta toi tullessaan uudenlaiset yhteisyyden muodot. Niiden peruseräiteeksi kehittyi sopimuksellisuus, minkä myötä yksilöllisyys sai uuden merkityksen. Aiemmissa yhteisyyssuodoissa ihmisen osa määritteli yhteisö, nyt yksilön asema ja rooli korostuivat.

Modernisaation ja kulutuskulttuurin myötä joukkoviestintä kehittyi entisestään, mutta yhteisyyssuodot väljentyivät; syntyi kuvitteellista yhteisyyttä. Jälkimodernin kulutuskulttuurin sarastaessa alettiin puhua uusyhteisöllisyydestä ja heimoittumisesta, jotka liittyivät uudenlaiseen kulutuskulttuuriin. Mediateknologian kehitys synnytti internetin, jonka myötä ryhdyttiin puhumaan väljistä virtuaalisista ”yhteisöis-

1. Tässä artikkelissa otetaan yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä eri muotoinaan kokoavaksi yleiskäsitteeksi yhteisyys, joka pitää sisällään kaikki samankaltaisuutta ja yhtäläisyyttä tiiviimmät yhteisyyden muodot.

tä”. 2000-luvulla internet-verkko kehittyi uudenlaiseksi sosiaaliseksi verkkomaailmaksi.

Muutoksen kokonaisuuden hahmottamiseksi pikakelataan tässä artikkelissa yhteisyyttä sukuyhteisöistä internetin sosiaalisiin verkkoihin. Matkalla suljetut yhteisöt muuttuvat avoimiksi ja vapaaehtoisiksi sosiaalisen yhteisyyden muodostelmiksi ja sosiaalisiksi verkoiksi. Tässä artikkelissa kuvataan yhteisyyden muutosta lähinnä yleisellä tasolla, painottaen jonkin verran media- ja verkkovälitteisyyttä. Kirjan muissa artikkeleissa yhteisyyttä, sen muutosta ja uusia muotoja lähestytään erilaisista tieteen ja teorian näkökulmista, ja tutkitaan myös empiirisesti. Artikkeleissa tuodaan esille myös yksilöllisyyttä ja yhteisyyttä korostavien aatevirtausten merkitys.

Yhteisö, yhteiskunta ja yksilö

Historiallis-sosiologisesti yhteisön käsite juonnetaan Aristoteleen filosofiaan, josta nostetaan esiin ihmisen luontainen ei-sopimuksenvarainen pyrkimys yhteisöllisyyteen, yhteistoimintaan ja yhteiseen hyvään. Länsimaisessa yhteiskuntafilosofiassa aristotelinen yhteisöajattelu ja individualistinen tai liberaali perinne ovatkin muodostaneet jännitteen, joka on ohjannut yksilöä, yhteisöjä ja yhteiskuntaa koskevaa väittelyä. (Sihvola 1996, 71–74; katso Mikko Saastamoisen artikkeli tässä kirjassa) Hegelin mukaan peruskysymys on se, miten yksilöt voivat toteuttaa itsensä toisessa, toisten kautta, yhteisössä ja siten realisoida vapautensa. (Kotkavirta ja Laitinen 1998, 104–105.)

Kyse kahtiajaossa ei kuitenkaan ole vain kahden erillisen ajattelutavan suhteesta. Yhteisöjen asema muuttui yhteiskuntien muutosten myötä. Keskeisenä vedenjakajana pidetään luokittelua *sukuun, statukseen ja sopimukseen* pohjautuviin yhteisöihin. *Suvulla* tarkoitetaan biologisiin ja kulttuurisiin tekijöihin perustuvaa yhteisöllisyyttä. *Statuksella* taas ymmärretään yhteiskunnallista asemaa tai muuta tekijää,

jonka mukaan yksilöt eroavat ja joka määrittää heidän suhdettaan toisiinsa. *Sopimuksen* sisältönä taas on se, että yhteisöt perustuvat vapaiden yksilöiden muodostamaan yhteenliittymään, jossa yksilöt voivat valita yhteisöön kuulumisen. (Lehtonen 1990, 37–118; Kuusela 2003, 307.)

Kehitys kulki Heikki Lehtosen (1990) mukaan historiallisesti sukyhteisöistä statusyhteisöihin ja siitä nykyisiin sopimuksellisiin yhteisöihin, joiden ratkaiseva ero statusyhteisölliseen toimintaan on siinä, että toimijat ovat yksilöitä, eivät yhteisöjä. Lisäksi uudessa yhteisöllisyyden vaiheessa vuorovaikutusta tai toimintaa ylläpitävä sopimus lakkaa, kun toinen osapuoli niin haluaa. (Lehtonen 1990, 108.)

”Maailma, jossa sopimuksellisuus on yleisin vuorovaikutusperiaate, ei ole yhteisöllisesti organisoitunut maailma. Sen toimintaa ohjaavat keskeiset organisaatioperiaatteet ovat yhteiskunnallisia organisaatioperiaatteita. [...] Sopimukselliset vuorovaikutusjärjestelmät täyttävät jopa paremmin yhteisöidealin vapaaehtoisuuden, tasa-arvoisuuden, demokraattisuuden ja legitimiisyyden ehdot kuin aiemmat statusyhteisöt. Autonomisuus sopimuksellisilla järjestelmillä on kuitenkin statusyhteisöjä heikompi.” (Lehtonen 1990, 110.)

Sopimussuhteet edellyttävät kolmatta osapuolta, yhteiskunnallista normistoa. Markkinoiksi organisoitunut vaihto oli ensimmäisen alue, jossa sopimussuhteet tulivat merkittäviksi. Kun sopimuksellista vuorovaikutusta säätelevät laki ja oikeus, toimintaorganisaatio ei ole yhteisöllinen vaan yhteiskunnallinen. (Mt. 110–112.)

Yhteiskunnallisen kehityksen kulussa yhteisö ja yhteiskunta asetetaan usein vastakkain siten, että yhteiskunta nujertaa yhteisön- ja yhteisö katoa. Samalla katoaa aito sosiaalisuus. Sosiologian teorianhistoria onkin pitkälle ideologisen yhteisön keksimisen ja tutkimisen historiaa, kuten Jari Aron ja Mikko Saastamoisen tämän kirjan artikkeleissa ilmenee. 1700- ja 1800-lukujen kansallisen kulttuurin romantiikasta ammentaneen sosiologian reaktio ajan individualismille oli konservatiivinen yhteisötulkinta.

Klassisen sosiologian yhteisökäsité tiivistyi Ferdinand Tönniesin vuonna 1887 esittämään laajasti omaksuttuun ja yhä siteerattavaan Gemeinschaftin (yhteisö) ja Gesellschaftin (yhdistys tai yhteiskunta) jaotteluun. Tönniesin yhteisöä luonnehtivat perheen ja kylän harmonia ja lämpimät ihmissuhteet, jotka vertautuivat egoistiseen ja kylmän laskelmoivaan yhteiskuntaan. (Tönnies 1971/1887; Lehtonen 1990, 21–22.) Vastaava intonaatio esiintyy myös tiedotustutkimuksen yhteisyysajattelun isän, John Deweyn utopiassa Suuresta Yhteisöstä. (Dewey 1927; V.Pietilä 1997, 117–127.) Väitetään, että Deweyn ihanteena oli pikkukaupungin idylli.

1800-luvun lopulla kehittynyt klassinen sosiologia – Durkheim, Tönnies, Weber ja Simmel – vieraantumisen, kaupunkielämän, anomian, rationaalisuuden ja byrokratisoitumisen teemoineen loi hienovaraista ja pessimististä kuvaa modernin yhteiskunnan kaksinaisesta luonteesta. Vaikka klassikot eivät kuvanneet modernia yhteiskuntaa teollisena yhteiskuntana – talouden pakkoineen, kuten Marx – näkyi ajattelussa traditionaalisen ja modernin yhteiskunnan kontrastointi: Tönniesillä Gemeinschaft vastaan Gesellschaft, Durkheimilla mekaaninen vastaan orgaaninen solidaarisuus, Simmelillä modernin kaupunkielämän mentaalimuodot vastaan traditionaalisten yhteisöjen vuorovaikutuksen muodot. Weber puolestaan tutki tiedon roolia hallinnan ja hallinnon välineenä modernissa yhteiskunnassa. (Anttiroiko ym. 2001, 27.)

Traditionaalisten yhteisöjen kauden on arveltu päättyneen tavaravaihdon kauden alkaessa. Taloudellisen individualismin perusajatus on Lehtosen mukaan se, että traditionaaliset yhteisöt ja valtio lähinnä haittaavat markkinoiden toimintaa. (Lehtonen 1990, 181–182.) Tästä näkökulmasta muutoksen kaari on laaja: uudet modernin yhteiskunnan yhteisyysmuodot rakentuvat merkittävästi tavarantuotannon ja kulutuksen ympärille.

Julkisuus ja media muuttavat suhteita

Kaupungit synnyttivät Eurooppaan paikallisyhteisöt, mutta sen lisäksi – mikä merkittävintä – ne muodostivat yhteisöjen rinnalle uuden vuorovaikutuksen toimintakentän, jonka leimallisin piirre ei ollut yhteisöllisyys vaan siitä radikaalisti poikkeava julkisuus. (Habermas 2004/1990, 57–61; Arendt 2007/1958) Mainittakoon, että Jürgen Habermasin Julkisuuden rakennemuutos (2004/1990) muodostaa yhden sillan sosiologian ja mediatutkimuksen välillä, koskien erityisesti julkisuuden tutkimusta.

Jo Richard Sennetin (1977) mukaan kaupunkien uusi julkisuusalue muodostui vaihtotoiminnasta ja sen vuorovaikutussäännöistä. Vaihto-operaatio ei ollut yhteisöllinen, eikä vaihto tarvinnut yhteisöllisiä rakenteita, päinvastoin. Sen edellytyksenä oli toiminta, jota yhteisölliset suhteet eivät rajoittaneet. Juuri liiketalous ja markkinat oli ydin, jonka varassa kaupunkien uusi julkisuusmuoto institutionalisoitui ja tarjosi rakenteen, joka ei edellyttänyt yhteisöllisiä suhteita. (Sennett 1977, 3.)

Yksittäisille ihmisille tarjoutui mahdollisuus toimia myös yksilöinä eikä ainoastaan yhteisön jäseninä. Lehtosen mukaan yhteisöllisyyden ratkaiseva historiallinen vedenjakaja oli juuri tässä. (Lehtonen 1990, 106.)

”Keskiajan kaupungeissa kehittyvä porvarillisen yhteiskunnan julkisuus on yhteisöjen tutkimuksen ja ymmärtämisen kannalta erityisen huomionarvoinen siksi, että se merkitsee yhteisöt syrjäyttävää tai ainakin joiltakin osin tarpeettomaksi tekevää vuorovaikutuksen kenttää. Osa yhteisöproblematiikasta muuttuu esimodernista moderniin yhteiskuntaan siirryttäessä porvarillisen yhteiskunnan ja sen julkisuuden problematiikaksi.” (Lehtonen 1990, 107.)

Vaihto eli kauppiaiden yhteydenpito synnytti puolestaan median, julkisen markkinoinnin alueen, jossa tavaran tuottajat ja kuluttajat kohtaavat. Samalla se toimii myös julkisen keskustelun eli yhteisöllisen totuuden metsästyksen alueena, jossa kansalaisyhteiskunta parhaimmillaan toteutuu. Tämä kaksijakoisuus ja siitä

käyty debatti on aina sisältynyt mediaan yhteisenä julkisena tilana.

Media ja mediajulkisuus merkitsivät yhteisyyden jatkumossa isoa murrosta. Lähtökohta tarkastelulle hahmottuu hyvin esimerkiksi John Thompsonin (1995) median sosiaalisen teorian kautta. Hänen mukaansa media (communication media) luo uusia toiminnan ja interaktion tapoja, uudenlaisia vuorovaikutussuhteita ja yhteyksiä muiden ja itsen välillä. Kasvokkainen kommunikointi muuttuu kasvotomaksi. Media muuttaa sosiaalisen elämän tilallista ja ajallista rakennetta ja se luo myös uusia vallankäytön tapoja. (Thompson 1995, 4)

Kirjan yksi keskeinen havainto on välittömyyden utopian katoaminen, erityisesti mediavälitteisen sosiaalisen vuorovaikutuksen mukana. Media ja mediateknologia ovat välittäjiä välillämme enenevästi. Ne tuottavat meitä ryhminä, yleisöinä, ne rakentavat meille kohtauspaikkoja, jossa voisimme lähestyä toisiamme.

Tätä korostaa myös sosiaalisen pääoman² merkittävät esiintuoja Robert Putnam (2000). Hänen mielestään juuri media on syytä siihen, että ihmisten osallistuminen kansalaisjärjestöjen toimintaan on vähentynyt. Kansalaisaktiivisuus on heikentynyt ja ihmiset ovat yksilöllistyneet ja privatisoituneet koteihinsa television ääreen. Yhteiskunnallisesti ero menee niiden ihmisten välillä, jotka osallistuvat sosiaaliseen toimintaan, ja niiden jotka eivät siihen osallistu. Tässä mielessä esimerkiksi internet saattaa passivoinnin sijaan luoda yhteenliittymisen mahdollisuuksia. Television joukkoviestintänä luoma yhteisyys jää siten kuvitteelliseksi, joka saattaa työpaikan kahvihuoneessa sosiaalisena keskusteluna toki yhdistää.

Viestintä yhteisyyden rakentajana

Käsitteen kommunikaatio kantasana on latinan kielen *communicare* (tehdä yhteiseksi). Joukkoviestintä onkin tavattu tiivis-

2. Putnam luonnehti sosiaalista pääomaa yhteisön ominaisuudeksi. Sosiaalisen pääoman muotoja ovat verkostot, normit ja luottamus. Keskeistä Putnamin määrittelemälle sosiaalisen pääoman käsitteelle ovat kansalaishyveet ja instituutioihin sitoutuva sosiaalinen pääoma.

tää kahdeksi peruskäsitykseksi, tiedon (tekniseksi) siirtoprosessiksi ja sosiaalis-kulttuurisen yhteisyyden tuottamiseksi ja ylläpitämiseksi. Näin joukkoviestintä nähdään paitsi informaation jakeluna myös yhteisyyden tuottamisena, jakamisena ja vuorovaikutuksena. (Carey 1994/1975, 81–98; V.Pietilä 1997, 288–290.)

Joukkoviestintää ja journalismia pidetään sosiaalisena siteenä, erityisesti jälkimodernissa yhteiskunnassa. Tällöin joukkoviestintä nähdään yhteiskunnan tuottamisena ja uusintamisena. Esimerkiksi sanomalehti kokoaa omaan julkisuustilaansa tuhansia ihmisiä ja yhteisöjä. Kun ne kohtaavat lukevan yleisön, syntyy miljoonien kontaktien potentiaali. Sanomalehti luo tavallaan yhteiskunnan, jossa ihmiset vuorovaikutuksessaan yhteiskunnallistuvat. (K.Pietilä ja Sondermann 1994, 20–22.) Tämä sosiaalinen vuorovaikutustulkinta asettuu varsin luontevasti yhteisyysjäsenyyksen alle.

Joukkoviestintä on yhtäältä asioiden esittämistä sanomissa ja toisaalta toimintaa, jossa viestijät asettuvat keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin. Joukkoviestintä välittää suhdettamme todellisuuteen kielen avulla, mutta samalla se yhdistää meidät tiettyyn kulttuuriin, sen sosiaalisiin suhteisiin, tapoihin ja valtarakenteisiin. Journalismi on eräs yhteisyyttä luova julkinen käytäntö.

Joukkoviestintä yhteisyytenä ei Risto Kuneliuksen (2003) mukaan ole vain joukoille viestimistä vaan myös niiden luomista. Joukkoviestintä kokoaa todellisia ryhmiä ja yhteisöjä, jolloin yleisönä oleminen on sosiaalista toimintaa. Kuvitteellisia ryhmiä ja yhteisöjä syntyy, kun yleisöjä yhdistää sama lehti tai ohjelma ja tietty kulttuurinen peruskansalaisuus. Joukkoviestintä rakentaa näin myös identiteettejä. (Kunelius 2003) On toki huomioitava, että joukkoviestinnän yhdistävyys on 1990-luvulla ja erityisesti 2000-luvulla menettänyt tehoaan. Media on pirstoutunut ja yleisöt fragmentoituneet. Toisaalta internet-verkko mahdollistaa nyt myös uusia osallistumisen ja toiminnan muotoja; kirjan artikkelit valaisevat tätä puolta laajasti.

Viestintätutkimuksen yhteisyysteorioissa väitetään niinkin vahvasti, että media ja julkisuus ovat tavallaan ottaneet yhteisön paikan jälkimodernissa maailmassa. Esimerkiksi James Careyn mukaan sosi-

aalisen yhteisön säilyminen on käytännössä pitkälti joukkotiedotuksen harteilla. Journalismin tehtävänä on luoda ja uudistaa yhteisyyttä kommunikaation keinoin. (Moring & Valtonen 1999, James Careyn haastattelu)

Yhteisyystulkintaa ovat mediatutkimuksessa korostaneet erityisesti pragmatistit, joiden ajatuksissa yhteisö, demokratia ja kommunikaatio ovat keskeisiä. Deweyn näkemyksessä korostuu myös osallisuuden ja osallistumisen dialektiikka, jolloin demokratialla on kaksi puolta: osallisena ja osallistujana oleminen. Osallisena olemme kansalaissubjekteja eli demokratian alamaisia, osallistujina taas kansalaistoimijoita. Demokratia kehittyy juuri toiminnan kautta. (Dewey 2006/1927, 161–162; V.Pietilä 1997, 123; Kunelius 2004) Tässä näyttäytyy hyvin Deweyn viitoittama perusta erilaisille vaihtoehtoisille ja kansalaismedioille; hän vaikutti suuresti ajatukseen kansalaisjournalismista. Myös uudempien kansalaisuutta ja julkisuutta koskevien tutkimusten yhteisenä nimitäjänä on usein Dewey.

Pragmatistien työn jatkajan Careyn rituaalimallia pidetään myös yhteisöjäsenyyksenä.

”Rituaaliseksi määriteltynä viestintä tai kommunikaatio kytkeytyy sellaisiin termeihin kuin yhdessä jakaminen, osallistuminen, yhteenliittyminen, kumppanuus ja yhteisen uskon omistaminen. Tämä määritelmä kumpuaa termien yhteisyys, kommuunio, yhteisö ja kommunikaatio muinaisesta samuudesta ja yhteisestä juuresta. Kun viestintä ymmärretään rituaaliseksi, keskeistä ei ole sanomien levittäminen tilassa vaan yhteiskunnan ylläpito ajassa, ei informaation siirtotoimi vaan yhteisten uskomusten esittäminen.” (Carey 1994/1975, 85.)

Näiden näkemysten ohella yhteiskunnallista todellisuutta tuotetaan ja uusinnetaan ihmisten tulkitsevassa toiminnassa. Useat vastaanotto-, käyttäytymis- ja kulutustutkimukset osoittavat ihmisten tarvetta seurata mediaa niin sosiaalisessa kuin identiteetin rakentamisen mielessä. Lisäksi merkityksiä tuottavat muodot ja käytännöt ovat Seija Ridellin (1998)

mukaan kulttuurista liimaa, joka pitää eriytyneiden ja hajanaisten yhteiskuntien liitoksia kasassa. Ridell kutsuu tätä merkitysprosessien yhteiskuntaa konstituovaa aspektia tolkullistamiseksi³. (Ridell 1998, 12.) Vuorovaikutuksen merkityksenantotulkinnassa voidaan tutkia joukkoviestinnän vastaanottajia tulkintayhteisöinä. Heikkilän, Ahvan, Siljamäen ja Valtosen artikkeli tässä kirjassa kuvaa median käytön sosiaalista tasoa, sitä, miten käytämme mediaa ja tulkitsemme sen sanomia sosiaalisesti, erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa eräänlaisina tulkintayhteisöinä.

Eri viestintämuotojen yhteisyydestä

Julkisen viestinnän kehityksessä vedettiin raja *joukko-, kohde-, keskinäis- ja organisaatioviestinnän* välille. Joukkoviestinnän olennaisena osana ovat julkisuus ja rajaamaton suuri yleisö⁴. Joukkoviestintä rakentaa suuria yleisöjä ja sen tuottama yhteisyys on usein kuvitteellista. Kohdeviestinnässä yleisö on ennalta rajattu eli viestintä kohdistetaan tietyille kohderyhmille, joita tutkitaan hyvinkin tarkkaan. Viestijälle kohderyhmä on yhteisö, mutta sen kohteilla ei välttämättä ole mitään tekemistä keskenään. Keskinäisviestinnässä väline on läsnä tai sitten ei. Internetin sosiaalinen media toi keskinäisviestinnän aivan uudelle tasolle. Organisaatioviestintä taas voi olla yhteisön tai yrityksen sisäistä tai ulkoista viestimistä. Sisäinen viestintä on yhteisöllistä, yhteisöä tai yritystä yhdistävää. Ulkoinen taas pyrkii vaikuttamaan julkisuuteen. Organisaatioviestintää nimitetään Suomessa usein myös yhteisöviestinnäksi, mikä sekoittaa sen yhteisömediaan.

Esimerkiksi yhteisömediassa (Community Media), mitä voi pitää useiden verkkojulkaisujen ja toimintamuotojen esikuvana, puolestaan joukko- ja kohdeviestintä limittyvät. Suomessa heikosti tunnetut yh-

3. Tolkullistaminen viittaa englannin kielen termiin sense-making.

4. Heikkilän, Ahvan, Siljamäen ja Valtosen artikkelissa tässä kirjassa tarkastellaan vastaanottajaa massana, yleisönä ja julkisena.

teisömediat jaetaan usein paikallisiin ja intressipohjaisiin viestimiin. Yhteisömedian ydintä ovat kansalaismediat (public access), joita kutsutaan usein myös avoimiksi medioiksi (open access). Yhteisömediat muodostavat eräällä tavalla sillan joukkoviestinnästä kohdeviestinnän kautta keskinäisviestintään, jota internet-verkkojen sosiaalinen media myös edustaa. (esim. Kangaspunta 2006)

Yhteisömedia mahdollistaa ja helpottaa yhteisön jäsenten julkisuuteen pääsyä ja osallistumista. Yhteisömedia toimii ruohonjuuritasolla ja se on osa kansalaisyhteiskuntaa, jolla on sinällään merkitystä demokratialle. (Carpentier ym. 2003, 239–255).

Yhteisömedian kommunikaation osallistujat – lähettäjät ja vastaanottajat – ovat saman sosiaalisen systeemin, kuten alueellisen tai intressiyhteisön, jäseniä. Yhteisöllisen viestinnän osallistujan konseptissa yleisö audiencen mielessä menettää merkityksensä eli se on epäadekvaatti. (Hollander and Stappers 1992, 16). Kansalainen voi olla yhteisömedian osallistuja yleisönä jäsenyytensä reaktiona tai henkilökohtaisesta mielenkiinnostaan. Lisäksi yhteisömedia nostaa esille yhteisölle tunnusomaisia piirteitä, maisemoi yhteisöä ja tekee eron yksilön ja yhteisön välille. (Browne 2002, 165–187). Myös perinteinen media on 2000-luvulla pyrkinyt osallistamaan yleisöä verkon välityksellä.

Perinteiselle medialle yleisö on useimmiten kuitenkin lähinnä kohderyhmä. Olennaisimpana kohderyhmien ja yhteisöjen erona Nando Malmelin (2003) pitää sitä, että kohderyhmiä määritellään ulkoisilla kriteereillä. Yhteisön erottaa kohderyhmästä perustavasti se, että yhteisön jäsenillä on jotakin yhteisöllisesti jaettua. (Malmelin 2003, 117). Yhteisökin voi olla kohderyhmä, mutta tyypillisesti kohderyhmä on kuvitteellinen ja kuviteltu ”yhteisö”.

Yhtä kaikki, perinteisemmän joukkoviestinnän kyky koota suuria yleisöjä ja toimia yhteiskunnallisena liimana heikkenee kaiken aikaa. Sitä paitsi, kuten Benedict Anderson (2007) korosti, median tuottama yhteisyys on välillistä ja imaginaarista, yhteenkuuluvuuden tunteen varaan pohjaavaa. Vertaa Jari Aron artikkelia tässä kirjassa.

Mediateknologia mullistaa kulutuskulttuurin

”Vaikka mistään muusta ajan hengen ominaispiirteestä ei olisikaan helppoa päästä yhteisymmärrykseen, silti ainakin yksi piirre näyttää selvältä: *nykykulttuuri on olennaisesti tekniikan ja erityisesti informaatioteknologian välittämää.*” (Pyöriä 1999). ”Teknologian kehittymisen merkitys ei ole niinkään luonnon koneellisessa hallinnassa kuin informaation erityisessä kehityksessä ja maailman konstruktiossa kuvina.” (Vattimo 1991, 27)

Valistuksen ajasta 1600–1700 -luvulta alkoi murrosvaihe, joka synnytti ensin agraarisen esimodernin 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun ja sitten modernin teollisuusyhteiskunnan. Nyt moderni yhteiskunta on Länsi-Euroopassa muuttumassa tai jo muuttunut jälkimoderniksi.

Jälkimodernin voidaan Zygmunt Baumanin (2002) katsoa syntyneen myöhäisestä kulutuskapitalismista ja se on yhdistetty yhteiskuntiin, joissa kulutukseen suuntautuneet elämäntyylihallitsevat makuja ja muotia. Kulutusta voidaankin pitää eräänä keskeisimpänä jälkimodernin ajan piirtenä ja kulutustottumukset yhdistyvät identiteetin rakennusprosesseihin. (Bauman 2002, 95.)

Jälkimoderni yhteiskunta ja kulttuuri ovat vahvasti individualistisia. Jälkimodernin ihmiselle on ominaista individualismin ja yksilön korostaminen sekä vapautuminen sosiaalisista siteistä, kuten perinteisistä yhteisöistä.

On esitetty, että jälkimoderneiksi luonnehdituissa yhteiskunnissa yksilöitä eivät rajoittaisi modernin yhteiskunnan rakenteiden määrittelemät sosiaaliset roolit, vaan sosiaalisista rooleista tulisi yksilön valintaan ja haluun liittyvä kysymys. Väitettiin, että jälkimoderni aika ei ole yksilöiden aikaa, vaan uusheimojen (neotribes) aikaa, kuten käsitteen lanseeraaja Michel Maffesoli (1995) ilmaisi. Ihmiset ovat vapaampia liittymään yhteen samanhenkisten, samoin ajattelevien ja samoin tuntevien ihmisten kanssa erilaisiin vapaamuotoisiin yhteisöihin. Uusheimot tarjoavat puitteet erilaisille yksilöllisen sekä yhteisöllisen identiteetin ekspressiivisille ilmauksille. Ne vaalivat yhteistoiminnas-

saan uutta ilmaisullista elämäntapaa. Näitä uusheimoja voivat olla erilaisten elämäntapojen ja -tyylien, harrastusten ja ideologioiden ympärille muotoutuvat yhteisöt. (Maffesoli 1995, 56; Hetherington 1998, 49–53; Saastamoinen 2003, 163–199.)

Yhtä kaikki, mediasta kehkeytyi Liisa Uusitalon mukaan jälkimodernin kulttuurin dominantti. Kuvitteellisten yhteisöjen muodostus keskittyy harrastusten, kulttuuristen makujen ja vapaa-ajan – siis kulutuksen – ympärille. Myös perinteiset yhteisöt ja järjestöt ovat riippuvaisia mediasta (Uusitalo 2002, 212–213) Uusi internetin ja verkkoviestinnän alue sijoittuu useimmiten kolmansiin paikkoihin, joihin palataan myöhemmin. Minna Autio käsittelee tämän kirjan artikkelissaan kulutuksen yhteisyyttä.

Yhteiskunnan modernisaatioprosessi tulkitaan myös esimodernin, modernin ja myöhäismodernin kolmena vaiheena. Sinikka Sassin (2000) tulkinnassa⁵ kuvataan aikaan ja paikkaan kiinnittyvän elämäntavan muuttumista syklisestä (esimoderni) lineaariseksi (moderni) eli eteenpäin suuntautuvaksi ja siitä sekä ajallisaikallisesti tiivistetymmäksi että hajautuneemmaksi (myöhäismoderni). Suhde teknologiaan muuttuu Sassin mukaan eri vaiheissa: varhaisvaiheessa ihmisellä on joukko työkaluja, seuraavassa koneet ovat mekaanisia ja nykyvaiheessa koneen ja ihmisen raja hämärtyy teknologian pienentyessä. (Sassi 2000, 29.)

Voi arvioida, että kulutuskulttuuri ja informaatioteknologia ovat tuoneet sosiaaliseen vuorovaikutukseen symbolista ja välittyntä yhteistä, jopa yhteisyyttä.

Virtuaalinen yhteisyys

1990-luvulla internetin virtuaalinen maailma tuli uudeksi ihmisten kanssakäymisen ja kommunikoinnin alueeksi. 1990-luvulla internetin tuottamaa uudenlaista yhteisyyttä kutsuttiin virtuaaliseksi yhteisölliksi.

5. Sassi (2000) tarkastelee väitöskirjassaan verkkoa kansalaisyhteiskunnan käytössä.

syydeksi. Virtuaaliset ”yhteisöt” olivat olemassa teknisesti konstruoidussa tilassa, esimerkiksi kyberavaruudessa, kuten asia ilmaistiin. Virtuaaliyhteisöt olivat yhteisöjä, jotka ovat muodostuneet jonkin yhteisen kiinnostuksen kohteen ympärille. Yhteisöihin osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä niissä ollut ulkopuolista sanelevaa auktoriteettia. Syntyi välillisiä sosiaalisia verkkoja, joita vuorovaikutus ja kommunikaatio loivat, uusinsivat ja ylläpitivät.

Virtuaaliyhteisöt eivät muodostuneet 1990-luvun tulkintojen mukaan vain tietokonevälitteisistä viesteistä vaan myös muista ehdoista, kuten yleisestä tilasta, riittävän pitkäaikaisesta jäsenyydestä ja vuorovaikutuksen tasosta. Määreet olivat tulkinnallisia ja alttiita spekulatioille. Tutkimuksissa eroteltiin erilaisia alueilla kävijöitä ja aktivisteja, yhteisöläisiä. (Jones 1998, 7–35)

1990-luvun keskeisen tutkijan, Howard Rheingoldin mielestä virtuaaliyhteisöt täyttivät tarpeen, joka muuten laiminlyötiin silloisissa yhteiskunnissa, joissa läheisyys ja Gemeinschaft-tyyppiset ihmisten väliset sosiaaliset siteet on korvattu Gesellschaft-tyyppisellä emotionaalaisella viileydellä. (Rheingold 1998, 25.)

Aikakauden tulkinnan mukaan ihmisen elämässä oli kolme olennaista paikkaa: paikka, jossa elettiin eli koti, paikka, jossa työskenneltiin tai opiskeltiin ja paikka, jossa kokoonnuttiin toisten seuraan. Nämä kolmannet paikat olivat niitä, joissa tunne jäsenyydestä yhteisöön koettiin ja joissa se kehittyi kommunikaation kautta. Näissä paikoissa tavattiin muita kuin kodin ja työpaikan ihmisiä ja paikan luonteen määrittivät sen kanta-asiakkaat. Ne toimivat sosiaalisten erojen tasoittajina ja hierarkioista vapaina. (Bruckman & Resnick 1995, 245–246; Rheingold 1998/1994, 25; Peltola 1999, 149–150.)

Douglas Schuler (1996) kirjoitti jo 1990-luvun puolivälissä yhteisyyden ja teknologian avioliitosta. Nykylämän ydinkohta on kommunikaatio. Perinteinen media viestii yhdeltä monelle ja uusi media puolestaan monelta monelle. Yhteisölliset verkot voivat muodostua yhtä tärkeiksi siviili-instituutioiksi kuin kirjastot, yhteisöt ja muu sosiaalinen pääoma. Yhteisöt ovat inhimillisen yhteiskunnan sydän, sielu, hermosto ja veri. (Schuler 1996, ix.)

Tietokonevälitteinen kommunikaatio ja yhteistoiminta muuttavat kaiken aikaa yhteisön käsitteen alaa. Ero fyysisen maailman yhteisöihin kapenee, koska verkko ulottuu sinnekin. 2000-luvulla internet kehittyi ja niin myös yhteisyyden muodot. Internetissä toimivat verkkoyhteisöt on jaettu Maarit Mäkisen (2009) mukaan erilaisiin yhteisöihin ja niiden yhdistelmiin. Ne voivat olla tyypiltään paikallisten yhteisöjen virtuaalisia toimintaympäristöjä, yhteisistä intresseistä syntyneitä yhteisöjä, olemassa olevien yhteisöjen virtuaalisia muotoja, ainoastaan verkossa toimivia online-yhteisöjä tai tuotettuja yhteisöjä. (Mäkinen 2009, 82)

Maantieteellisesti rajautunut yhteisö saattaa olla vaikkapa kylä-, asukas- tai omakotiyhdistys, jolla on omat verkkosivut. Intressien perusteella muodostunut verkkoyhteisö koostuu usein aatteellisista ja harrastusryhmistä ja erityisaloista kiinnostuneista ryhmistä. Virtuaaliyhteisö on usein verkossa syntynyt. Sen jäsenkunta on profiloitunut yhteisesti kiinnostavien aiheiden tai muun yhteisen ympärille. Yhteisöllisyyden peruskysymys on se, että ihmiset tietävät olevansa yhteisön jäseniä. He tietävät kuuluvansa tähän ryhmään ja myös sen, että jotkut muut eivät siihen kuulu. Yhteisöllä on myös jokin identiteetti.

Sosiaalinen media

2000-luvun mediateknologian nopea kehitys mullisti median, joukkoviestinnän ja julkisuuden. Media- ja verkkovälitteinen kanssakäyminen mullisti myös sosiaalisen kanssakäynnin ja yhteisyyden. Useat kirjan toisen osion ns. case-artikkelit käsittelevät näitä uusia ilmiöitä.

2000-luvun sosiaalinen media, avoimen lähdekoodin rakentaminen, peliyhteisöt ja monet muut uudet muodot ovat muuttaneet internet-verkkojen käyttöä osallistuvampaan ja yhteisyyttä toiminnallisempaan ja instituutioista ja it-yhtiöistä riippumattomampaan suuntaan. Media- ja verkkovälitteisen yhteisyyden näkökulmasta muutos

on kumouksellinen. Verkossa toimivat kansalaiset ja kuluttajat ovat ryhtyneet toimittajiksi ja julkaisijoiksi luomalla verkkoon omat julkaisunsa, omat mediansa.

Sosiaalisella medialla viitataan Janne Matikaisen (2008) mukaan median ja internetin kehitysvaiheeseen, jossa sisällöntuotanto hajautuu ja käyttäjät tuottavat yhä enemmän sisältöä. Sosiaalisella medialla tarkoitetaan monimuotoisia ja vuorovaikutteisia verkkoympäristöjä, joissa käyttäjät tuottavat sisältöjä. Olennaista on se, että sisällöt tuotetaan tai ainakin jaetaan yhteisöllisesti. Esimerkkeinä Wikipedia, Facebook, You Tube ja blogit. (Matikainen 2008)

Sosiaalisen median ilmiöstä käytetään myös web 2.0:n tai jo 3.0:n, vertaismedian, vertaisverkon, sosiaalisen webin ja osallisuusmedian nimityksiä (Matikainen 2008; Sirkkunen 2004)

Useat yhteisöllisyyttä mahdollistavat alustat ovat Kari Hintikan (2007) mukaan rakennettuja. Organisaation roolina yhteisöpalveluissa on usein toimia mahdollistajana (enabler) tai alustan tarjoajana (platform provider) yhteisölle. Palvelut perustuvat käyttäjien itsensä tuottaman sisällön (usercreated content; UCC) jakamiseen ja järjestelmiseen esimerkiksi vapaamuotoisilla avainsanoilla tai toisia käyttäjiä innostavan datan vaivattomaan löytämiseen. Palveluntarjoaja taas tarjoaa käyttäjille tallennustilan ja välineitä yhteisöllisyyteen, kuten kannustaa osallistumaan tai valvoo keskustelualueiden kohteliasta käyttöä. (Hintikka 2007)

Tarkkaan ottaen webin yhteisöpalvelut voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: MySpacen kaltaiset yhteisöpalvelut sekä yhteisöllisyyttä tuottavat sisällönjako- tai tiedontuotantopalvelut, kuten YouTube. Jälkimmäisillä on yleensä jokin yhteinen toiminnallinen tarkoitus, kuten videopätkien jakaminen, jolloin yhteisöllisyys syntyy sivutuotteena palvelun ominaisuuksista riippuen. (Hintikka 2007). Kari Hintikka käsittelee kirjan artikkelissa webin uusien toimintamuotojen kehitystä laajasti.

Sosiaalinen media on luokiteltu mediamaailmassa jo omaksi toimintamalliksi. Yhdeltä monelle toteutuva perinteinen joukkoviestintä, jossa ammattilaiset tuottavat sisältöjä suurelle yleisölle, on saanut rin-

nalleen yhdeltä monelle ja monelta monelle suuntautuvan räätälöityjä sisältöjä kohdennetuille yleisöille tuottavan vuorovaikutteisen median. Ja nyt kolmanneksi median toimintamalliksi sosiaalisen median, joka toteutuu monelta monelle, jossa luodaan alustoja ja joihin yleisö tuottaa sisältöjä. (Bowman & Willis 2005; Matikainen 2008)

Verkkomaailma sisältää kaiken kaikkiaan alati kasvavia ja monitasoisia vuorovaikutuksen ja yhteisyyden muotoja. Ja kaiken lisäksi verkkomaailma toimii yhdessä ns. fyysisen maailman kanssa. Esimerkiksi Facebookissa perhe, ystävät ja intressiryhmät kommunikoivat kaiken aikaa, vaikka tapaisivat muutoinkin usein. Verkkomaailma ei siis ole enää erillinen alue. Yhteisyyden asteiltaan ja intensiteetiltään yhteisyysmuodot vaihtelevat siten, että harvoin voidaan puhua yhteisöstä, eikä edes yhteisöllisyyden tunteesta. Nopparin ja Uusitalon artikkelissa nuorten verkkoyhteisyyden muodot konkretisoivan verkkomaailman ulottuvuuksia. Esimerkiksi Mikko Saastamoisen artikkeli tuo puolestaan esille yksilöllisyyden uusia ulottuvuuksia. Kirjan loppuartikkelissa pohditaan muiden muassa yhteisyysmuotojen määrittämisen kriteereitä.

Ehkä on syytä vielä huomioida se, että internet on myös kaupallinen toimintaympäristö, jonne pyritään rakentamaan yhä uudenlaisia rakennettuja kaupallisia vuorovaikutuksen, pelien ja muita yhteisyyden muotoja. Usein nämä kaikki limittyvät keskenään.

Yhteenveto

Yhteisyyden tiivis tarkastelu historian, sosiologian, teknologian, kulutuksen ja joukkoviestinnän läpi antaa perspektiiviä muutokselle ja pohjustuksen tälle kirjalle. Yhteisyyden historiapolun perusvaiheita ovat esimodernin ajan suku- ja statusyhteisöt, joiden aika jatkui agraarivaiheeseen, jatkuen erimuotoisena ja -merkityksisenä toki edelleen. Käännekohtaksi tuli yhteiskunnan sopimukseen perustuva yhteisyys

ja kaupungistumisen mukanaan tuoma julkisuus. 1500-luvun lopulta lähtien yhteiseksi käytännöksi kehittyi pikku hiljaa joukkoviestintä, ja mediavälitteinen yhteisyys. Kulttuurien kehityksen kulussa ihmiset liittoutuivat myös aatteellisesti. On arvioitu, että juuri aatteelliset yhteisöt, kuten uskontoon ja ideologiaan pohjaavat, olisivat tiiveimpiä. Niiden pohjana oli paitsi aate myös kansalaisuus.

1900-luvun puolivälin jälkeen kiihtynyt kulutuskulttuuri ja mediateknologian kehitys merkitsivät yhteisyyden radikaalia muutosta. Vähintään yhtä radikaalina voi pitää internetin läpimurtoa ja avautumista 1990-luvulla. Yhteisyyden näkökulmasta mullistavaa oli internetin verkkomaailman 2000-luvun kehitys. Sosiaalisesta mediasta ja yhä uudemmista versioista on muodostunut uusi ja jatkuvasti monimuotoistuva mediavälitteinen yhteisyyden toimintaympäristö.

Yhteisyyden muotojen muutokseen sisältyy merkittäviä sosiaalisen kanssakäymisen vaiheita. Traditionaaliset esimodernin yhteisöt olivat suljettuja ja ahtaan normatiivisia, ja niihin synnyttiin. Yksilö ei niistä ilman sanktioita irti päässyt; nykyisin tällaisia yhteisöjä ovat lähinnä tietyt uskonnolliset yhteisöt. Yhteiskunnallisten sopimussuhteiden myötä yhteisömuodot vapautuivat ja niihin osallistumisesta tuli vapaaehtoista. Yhteisyys muuttui yksilöllisemmäksi, ajan hengen mukaisesti. Mediavälitteisyys ja kulutuskulttuuri jatkoivat samaa suuntausta. Internetin 2000-luvun uudet mahdollisuudet muuttivat tuottamisen ja kuluttamisen rakenteita, kuluttajasta kehkeytyi osallistuja ja tekijä. Verkkoyhteisyyden muodot ovat pääosin hyvin yksilöllisiä, avoimia ja vapaita.

Yhtä kaikki, 2000-luvulla ihminen elää monimuotoisten yhteisyysmuotojen ja -verkostojen maailmassa. Olemme mukana esimerkiksi paikan ja asuinalueen, perheen ja ystäväpiirin, työpaikan, harrastusten, vakaumusten kuvitteellisessa ja virtuaalisessa yhteisyyden maailmassa. Kirjan muut artikkelit tuovat laajasti esille millaisessa.

Lähteet

- Anderson, Benedict (2007): Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua Tampere. Vastapaino.
- Anttiroiko, Ari-Veikko (1999): Identiteetin rakentuminen verkostoyhteiskunnassa. *Sosiologia* 36 (2), 100–115.
- Arendt, Hannah (2007/1958): Vita Activa, ihmisenä olemisen ehdot; alkuteos The Human Condition. Suomentanut työryhmä. Toinen painos. Tampere. Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (2002): Notkea moderni. Tampere. Vastapaino.
- Bowman, Shayne & Willis Chris (2005): The Future is here, but do News Media Companies see it? *Nieman Reports* 59, 4, 6–10.
- Browne, Donald (2002): Minority Electronic Media Services and Minority Manners of Presentation. Teoksessa Jankowski Nicholas and Prehn Ole (ed.) (2002): *Community Media in the Information Age. Perspectives and Prospects*. New Jersey. Hampton Press, Inc. Cresskill, 165–186.
- Bruckman, Amy & Resnick, Mitchel (1995): MediaMOO: virtuaalinen yhteisö ammattilaisille. Teoksessa Huhtamo Erkki & Lahti Martti (toim.): *Sähköiho*. Tampere. Vastapaino. 239–256.
- Carey, James (1994/1975): ”Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta”. *Tiedotustutkimus* 17(2): 81–98. Alkuperäinen A Cultural Approach to Communication. *Communication* 1/1975.
- Carpentier, Nico, Lie, Rico and Servaes, Jan (2003): Is there a Role and Place for ‘Community Media’ in the New Remit? Teoksessa Lowe Gregory and Hujanen Taisto: *New Remit of Public Service Television*. RIPE-konferenssi. 17–19.1.2002. Helsinki and Tampere, 239–254.
- Dewey, John (2006/1927): Julkinen toiminta ja sen ongelmat. Alkuperäisteos Public and its Problems. Suomentanut Mika Renvall. Tampere. Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (2004/1961): Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Alkuteos Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Suomentanut Veikko Pietilä. Tampere. Vastapaino.
- Hetherington, Kevin (1998): *Expressions of Identity. Space, Performance, Politics*. London. Sage.
- Hintikka, Kari (2007): Web 2.0 – johdatus uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin. Helsinki. Tieke. http://www.tieke.fi/mp/db/file_library/x/IMG/20815/file/julkaisu_28.pdf
- Hollander, Ed and Stappers James (1992): *Community Media and Community Communication*. Teoksessa Jankowski Nicholas, Prehn Ole and Stappers James (ed.): *The People’s Voice. Local Radio and Television*

- in Europe. Acamedia Research Monograph, No.6. London. John Libbey & Company Ltd.
- Jones, Steven (ed.) (1998): *Cybersociety 2.0: Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*. London. Sage.
- Kangaspunta, Seppo (2006): *Yhteisöllinen digi-tv. Digitaalisen television uusi yhteisöllisyys, yhteisöllisyyden tuotteistaminen ja yhteisötelevisio vaihtoehto*. Väitöskirja. Tampere University Press, Media Studies.
- Kotkavirta, Jussi ja Laitinen Arto (toim.) (1998): *Yhteisö. Filosofisia näkökulmia yhteisöllisyyteen*. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 16. Jyväskylän yliopisto.
- Kunelius, Risto (2003): *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. (5. painos). Helsinki. WSOY.
- Kunelius, Risto (2004): *Kokemuksesta julkiseen tietoon: John Deweyn pragmatismia viestinnän tutkijoille*. Teoksessa Mörä Tuomo, Salovaara-Moring Inka & Valtonen Sanna (toim.): *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki . Gaudeamus, 90–118.
- Kuusela, Pekka (2003): *Minästä yhteisöön, yhteisöstä minään*. Teoksessa Kuusela Pekka & Saastamoinen Mikko (toim.) (2003): *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 21, 303–330.
- Lehtonen, Heikki (1990): *Yhteisö*. Tampere. Vastapaino.
- Maffesoli, Michel (1995): *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Helsinki. Gaudeamus.
- Malmelin, Nando (2003): *Mainonnan lukutaito. Mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä*. Helsinki. Gaudeamus.
- Matikainen, Janne (2008): *Sosiaalinen media – millaista sosiaalisuutta? Tiedotustutkimus 31(4): 24–42*.
- Moring, Inka & Valtonen, Sanna (1999): *Manhattanin tribalistin paluu. Journalismi, juuret ja yhteisö*. James Careyn haastattelu. Tiedotustutkimus 22(4), 74–81.
- Mäkinen, Maarit (2009): *Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä*. Väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampere University Press, Media Studies.
- Peltola, Jari (1999): *Virtuaaliyhteisöllisyys*. Teoksessa Kuusela Pekka & Eskola Jari (toim.): *Sähköinen okeanus. Tutkimus, opetus ja Internet*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 13.
- Pietilä, Kauko ja Sondermann, Klaus (1994): *Sanomalehden yhteiskunta*. Tampere. Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1997): *Joukkoviestintätutkimuksen valtatiellä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere. Vastapaino.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York. Simon & Schuster.

- Pyöriä, Pasi (1999): Postmodernin post mortem: Entä nyt kun postmodernikin on jo ajanut ohi? Niin & näin, filosofinen aikakauslehti. 1/1999.
- Rheingold, Howard (1998/1994): *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. 2nd Edition. The electronic version: <http://www.intellectualcapital.com/issues/issue225/item4242.asp>.
- Ridell, Seija (1998b): Tolkullistamisen politiikka. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 617. Väitöskirja.
- Rothensbuhler, Eric (2001): *Revising Communication Research for Working on Community*. Teoksessa Shepherd Gregory and Rothensbuhler Eric (ed.): *Communication and Community*. London. Lawrence Elbaum.
- Saastamoinen, Mikko (2003): Elämäntapayhteisöt ja yhteisöllistämisen teknologiat – identiteetti, ekspressiivisyys ja hallinnointi. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.): *Ruumis, minä ja yhteisö – sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopion yliopisto, yhteiskuntatieteet, selvityksiä E 21, 163–198.
- Sassi, Sinikka (2000): Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. Helsingin yliopiston viestinnän laitoksen julkaisuja 3. Väitöskirja.
- Sennett, Richard (1977): *The Fall of Public Man*. London. Fakenham and Reading.
- Schuler, Douglas (1996): *New Community Networks. Wired for Change*. New York. Addison-Wesley Publishing Company, ACM Press.
- Sihvola, Juha (1996): Yksilö, yhteisö ja hyvä elämä. Teoksessa Hautamäki Antti & Lagerspetz Erik & Sihvola Juha & Siltala Juha & Tarkki Jarmo: *Yksilö modernin murroksessa*. Helsinki. Gaudeamus.
- Sirkkunen, Esa (2004): Kansalaislähtöisyys tietoverkoissa. Teoksessa Sirkkunen Esa ja Kotilainen Sirkku (toim.): *Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista*. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja, Sarja B44. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print, 9–26.
- Thompson, John (1995): *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media*. Cambridge. Polity Press.
- Tönnies, Ferdinand (1971): *On Sociology: Pure, applied and empirical. Selected writings*. Edited by Cahnman Werner and Heberle Rudolf. The University of Chicago Press.
- Vattimo, Gianni (1991): *Läpinäkyvä yhteiskunta*. Suom. Jussi Vähämäki. Helsinki. Gaudeamus.
- Uusitalo, Liisa (2002): Kuluttajasta merkitysten tuottajaksi – verkkoyhteisöllisyyttä hakemassa. Teoksessa Uusitalo Liisa (toim.): *Kuluttaja virtuaalimarkkinoilla*. Helsinki. Edita.

Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side

Sosiologiassa tutkitaan ihmisten yhteiselämän yleisiä ja perustavia ilmiöitä. Sosiologit ovat usein kiinnostuneita siitä, mikä tekijä pitää yhteisöä koossa ja yksilöitä yhteisönsä jäseninä sekä miten nämä niin sanotut sosiaaliset siteet muuttuvat. Sosiologisessa ajattelussa yhteisö on keskeinen sosiaalisen ja yhteiskunnallisen organisoitumisen muoto.

Esittelen sosiologiselle ajattelutavalle ominaisia tapoja ymmärtää yhteisö erityisenä sosiaalisen siteen muotona. Käsittelyn painopiste on pitkälti klassiseen sosiologian esittelyssä, koska juuri 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa sosiologian keskeiset teoreetikot tekivät myöhemmän sosiologisen ajattelun kannalta tärkeitä yhteisökäsitteen määrittelyjä ja kysymyksenasetteluja.

Klassisessa sosiologiassa tuon ajan yhteiskuntien muuttumista jäsenettiin siten, että ihmisiä yhteiskunnalliseen yhteyteen liittävät yhteisölliset siteet olivat heikkenemässä ja niiden rinnalle oli muodostumassa uudentyyppisiä yhteiskunnallisia suhteita. Tärkeä aspekti tässä kehityksessä oli ihmisten elämäntapojen yksilöllisyyden lisääntyminen, mikä ilmeni yksilöiden vapautumisena heidän elämäänsä ohjaavista yhteisöllisistä suhteista. Sosiologian klassikoiden arviot muutoksesta toivat esille kehityksen ristiriitaisia piirteitä – yhtäältä muutos näh-

tiin yksilöllisyyden ja vapauden lisääntymisenä, toisaalta sen nähtiin johtavan historiallisesti uudenaikaisiin yhteiskunnan integraation säilyttämisen ongelmiin.

Meidän aikamme sosiologisessa ajattelussa on eri tavoin monipuolistettu yhteisökonseptin sisältöä. Artikkelini jälkimmäisessä osassa esittelen eräitä tällaisia ratkaisuja ja luonnostelen lopussa käsitteellisiä ulottuvuuksia, joiden suhteen yhteisöllisyyttä ja sosiaalista sidettä koskevaa teoretisointia voidaan jäsentää. Näiden erottelujen avulla on mahdollista tarkemmin ymmärtää sitä, millaisiin sosiaalisen siteen ominaisuuksiin yhteisöllisyyden tarkastelua kulloinkin kytketään.

Klassinen sosiologia moraalitieteenä

Sosiologian niin sanottu klassinen kausi sijoittuu vuosien 1880–1920 väliseen aikaan, jonka kuluessa se perustettiin ja vakiinnutettiin sekä tieteellisenä tutkimusalueena että yliopistollisena oppialana useissa Euroopan valtioissa ja Amerikan Yhdysvalloissa. Tieteellisenä teoriaperheenä sosiologia muodostui suhteessa useisiin 1800-luvun tieteellisiin, poliittisiin ja aatteellisiin virtauksiin. 1800-luvun loppupuoli oli nopean yhteiskunnallisen muutoksen aikaa. Länsimaisten yhteiskuntien teollistuminen oli alkanut jo vuosisadan alkupuolella, yhteiskuntien aikaisempi säätyväinen sosiaalinen rakenne oli purkautumassa, väestön keskittyminen kaupunkeihin ja teollisiin keskuksiin oli synnyttämässä aivan uudenlaista massayhteiskuntaa, työväenliike oli järjestäytymässä ja vaati itselleen poliittisia oikeuksia, elämäntapa ja arvomaailma oli kehittyneessä aikaisempaa maallistuneemmaksi ja yksilöllisemmäksi.

Klassisen sosiologian edustajat – Ferdinand Tönnies, Émile Durkheim, Georg Simmel ja Max Weber – määrittivät ja rakensivat sosiologiaa tieteenalaksi, joka pyrki tarjoamaan uuden tavan käsitellä yhteiskuntaa ja kulttuuria. Yhtäältä he tekivät eroa konservatismiin ja sen pyrkimykseen palauttaa vanhan säätyväisen yhteiskunnan järjestyksen.

Toisaalta sosiologiassa pyrittiin osoittamaan, ettei yhteiskunnallinen elämä voi perustua liberalistisen ajattelun mallin mukaisesti vapaiden yksilöiden vaihto- ja sopimussuhteisiin. Sosialismin aateperintöön klassikot puolestaan suhtautuivat epäillen siksi, että he arvelivat sen johtavan yksilöllisyyden tuhkahtuttavaan kollektivismiin tai byrokraattiseen keskusjohtoiseen hallintoon ja suunnitelmatalouteen. (Gronow, Noro, Töttö 1996, 20–22).

Klassisen sosiologian uusi piirre aikaisempaan yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun ja tutkimukseen nähden oli ryhtyä tarkastelemaan ihmisten yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta ja yhteisöelämää arvojen ja moraalin näkökulmasta naturalistisella tavalla. Heidän tavoitteenaan oli toisin sanoen tutkia empiirisesti – eikä yksin moraalifilosofisesti – miten ihmiset tosiasiallisesti muodostavat yhteisöjä ja kollektiivisia moraalisia käsityksiä ja miten näitä sääntöjä noudatetaan. Klassisessa sosiologiassa nostettiin esille näkemys, että yhteiskuntaelämän jatkuvuus perustuu taloudellisten vaihtosuhteiden, poliittisten sopimusten ja valtiovallan hallitseman pakkovallan lisäksi yhteisöllisesti ylläpidettyihin arvoihin ja normeihin. Sosiologia siis kehitettiin juuri yhteisöjä ja niiden moraalista luonnetta tutkivaksi tieteenalaksi. (Aro ja Jokivuori 2010).

Klassisen sosiologian keskeisille edustajille on yhteistä, että he kaikki tarkastelivat oman aikansa yhteiskunnallista muutosta yksinkertaisen luonteeltaan historianfilosofisen modernisoitumiskehityksen mallin avulla. Mallissa kuvataan väistymässä olevan vanhan (feodaalisen ajan eurooppalaisen) yhteiskunnan yhteisöelämän muotojen eriytymistä kohti modernin yhteiskunnan muotoja. Tönniesin käsitteistössä näitä yhteisöelämän tyyppejä nimitetään Gemeinschaftiksi ja Gesellschaftiksi, Durkheimilla mekaaniseksi ja orgaaniseksi solidaarisuuden muodoksi, Simmelillä asetelma näkyy pikkukaupungin ja suurkaupungin elämänmuotojen vastakkaisuutena, Weberin vastaavat käsitteet olivat traditionaalinen ja moderni.

Sosiologisessa ajattelussa tällaisella historianfilosofisella vaiheteorialla on kaksi käyttötapaa. Yhtäältä se antaa metodologisen jäsenyyksen jonka avulla voidaan kuvata kehitymässä olevan uuden yhteiskunnan

piirteitä vertaamalla niitä vanhan yhteiskunnan vastaaviin piirteisiin. Toisaalta jäsenyyksen merkitys on sen tarjoamassa aikalaisanalyttisessä kulttuurin ja sivilisaation arvioinnissa. Klassikot sijoittivat itsensä tämän mallin avulla dramaattisesti juuri sivilisaation taitekohtaan – jonkinlaiseen ratkaisevaan historialliseen hetkeen traditionaalisen ja modernin välillä, mistä he esittivät kukin omia arvioitaan siitä, mihin suuntaan modernisoitumiskehitys oli etenemässä.

Klassisen sosiologian yhteisökäsitys

Pyrin seuraavassa tuomaan esille sellaisen ehkä harvemmin merkille pannun seikan, että sosiologian klassikot määrittelivät traditionaalista yhteisöllistä sosiaalista sidettä yhteenkuuluvuuden tunteeksi, eräänlaiseksi ”sosiaalisiksi sentimentiksi”. Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että yhteisöllisyydessä on tärkeää juuri emotionaalinen kokemus kuulumisesta yhteisöön.

Klassisen sosiologian edustajille modernisoitumisen dilemma oli, mihin yhteisöllinen side ihmisten välillä voi perustua, kun traditionaalinen yhteisöllinen elämänmuoto saa rinnalleen uusia modernin yhteiskunnallisuuden muotoja. Heitä askarrutti, millä tavalla yhteisöelämän muodot muuttuvat silloin, kun yhteiskunnallinen yhteys yksilöiden välillä ei muodostukaan välittömässä ja paikallisessa vuorovaikutuksessa, vaan markkinamekanismien ja byrokraattisen hallinnon kautta.

Klassikot tarkastelivat modernisoitumista keskenään eri tavoin ja erilaisista näkökulmista. Yksi yhteinen ja olennainen perspektiivi heidän kaikkien näkemyksissään kuitenkin oli, että modernisaatio on markkinatalouden laajentumisesta seuraavaa yhteiskunnallisten suhteiden monimutkaistumista ja monimuotoistumista. Kun aikaisemmin oli eletty pitkälti omavaraistaloudessa ja vaihdettu tuotteita ja palveluksia paikallisesti, piti teollisessa yhteiskunnassa jokapäiväiseenkin kulutukseen tarvittavat tuotteet ja palvelukset hankkia tavaramarkkinoilta.

Yhteiskunnallisten suhteiden monimuotoistuminen tarkoittaa samalla myös sosiaalisten siteiden muuttumista.

Ferdinand Tönnies kiinnitti *Gemeinschaft und Gesellschaft* -teoksessaan (1988, alkuteos 1887) huomiota siihen, että markkinoilla tapahtuva toiminta alkoi saada ihmisten elämässä yhä enemmän sijaa paikallisten ja yhteisöllisten suhteiden rinnalla. Hänen näkemyksensä mukaan nämä kaksi yhteiskunnallisten suhteiden tyyppiä ovat keskenään merkittävällä tavalla erilaisia, koska niissä orientoidutaan kanssaihmiin eri tavoilla. *Gemeinschaftin* yhteisölliset suhteet ovat ikään kuin itsetarkoituksellisia ja sellaisiin osallistuessaan ihminen pyrkii toteuttamaan jotain yhteistä päämäärää toisten ihmisten kanssa. *Gesellschaft* -tyyppiset markkinasuhteet puolestaan rakentuvat yksilöiden laskelmoivalle eduntavoittelulle. Toimiessaan markkinoilla yksilöt muodostavat keskinäisiä suhteita vain silloin, kun he näkevät siinä mahdollisuuden toteuttaa omia tarkoituksperiään. Siksi markkinasuhteet ovat määritelmällisesti aina egoistisia ja laskelmoivia ja niissä suhtaudutaan toisiin henkilöihin omien tavoitteiden välikappaleina. Tämän vuoksi *Gesellschaft*-suhteiden lisääntyminen on *Tönniesin* mukaan omiaan lisäämään yksilöllisyyttä ja individualistista suhtautumistapaa yhteiskunnallisiin asioihin ja ilmiöihin. (Ks. myös *Levine* 1985, 146–148)

Max Weber käytti vastaavanlaista erottelua kuin *Tönnies* määritellään sosiaaliset suhteet kahteen erilaiseen tyyppiin (*Wirtschaft und Gesellschaft/Economy and Society*; *Weber* 1978, 40–43). *Vergemeinschaftung* -tyyppisellä sosiaalisella suhteella hän tarkoitti niitä suhteita, joiden olemassaolo perustuu suhteen osapuolien subjektiivisesti koettuun affektuaaliseen tai traditionaaliseen yhteenkuuluvaisuuden kokemukseen. *Vergesellschaftung* -tyyppisellä suhteella hän puolestaan tarkoitti sellaisia sosiaalisia suhteita, joissa toimijoiden motiivina on joko arvo- tai päämäärärationaalinen intressiensä keskinäinen yhteensovittaminen tai rationaalinen sopimus suhteen muodostamisesta ja ylläpitämisestä. *Weberin* käsitelmäärittelyissä suhteiden muotojen erottelukriteerinä ovat sosiaalisen toiminnan orientaation erot.

Kuten kaikkia Weberin ideaalityyppejä käsitteitä, myös näitä on syytä tulkita siten, että niitä vain harvoin voi löytää sellaisinaan puhtaina muotoina todellisuudesta. Niinpä yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen esiintyvät enemmän sekottuneina muotoina ja aspekteina sosiaalisissa suhteissa. Yhteisöllisten suhteiden perustana on affektuaalisia, emotionaalisia tai traditionaalisia aineksia. Weber mainitsee esimerkkeinä yhteisöllisistä suhteista uskonollisen veljeyden, erottisen suhteen, henkilökohtaisen lojaalisuussuhteen, kansallisen yhteisön ja sotajoukon aseveljeyden. Tyypitapaus on perhe. Mutta näissäkin suhteissa voi olla mukana rationaaleja yhteiskunnallisuuden ominaisuuksia. Vastaavasti kaikkein välineellisimmin hyötynäkökulmasta asiakkaitaan kohteleva kauppias voi kehittää heihin myös jonkinlaisen emotionaalisen suhteen.

Weberin käsitteistöön kuuluu myös se piirre, että sosiaalinen suhde on olemassa vain silloin, kun suhteen osapuolet vastavuoroisesti orientoituvat sosiaalisessa toiminnassaan toiminnalle annettuihin sosiaalisiin merkityksiin. Vaikka yhteisöllinen suhde perustuukin yhteenkuuluvuuden tunteelle, pelkkä samansuuntainen tunne ei vielä muodosta suhdetta osapuolien välille. Niinpä yhteiset ominaisuudet, yhteinen tilanne ja olosuhteet, tai edes samanlainen käyttäytyminen eivät itsessään muodosta sosiaalisia suhteita. Weberin käsitteen mukaan yhteisöllinen sosiaalinen side muodostuu toimijoiden välille vain silloin, kun heidän yhteenkuuluvaisuuden tunteensa myös johtaa sellaiseen toimintaan, jonka kuluessa he orientoituvat toisiinsa vastavuoroisesti toimijoina. Se ei siis riitä, että henkilöt kokevat toisensa ystävikseen. Heidän täytyy myös toimia ystävien tavoin toisiaan kohtaan, jotta heidän välillään olisi sosiaalinen side.

Weber määritteli sosiologian peruskäsitteensä pitkälti sitä tarkoitusta varten, että hän kykeni niiden avulla erittelemään instituutionalisoituneita suhteita talouden, politiikan, oikeuden ja uskonnon alueilla. Hän oli erityisen kiinnostunut tutkimaan modernin länsimaisen kulttuuripiiriin eri elämänalueiden rationalisointiprosessia. Vergesellschaftung -tyyppinen sosiaalinen suhde kuvaa osuvalla tavalla weberiläisessä mielessä rationalisoituneita yhteiskunnallisia

suhteita epäpersoonallisina ja ”asiallistuneina” sosiaalisina suhteina. Yhteisöllisiin sosiaalisiin suhteisiin kuuluu aina kokonaisvaltaisempi suhde vuorovaikutuskumppaniin kuin yhteiskunnalliseen sosiaaliseen suhteeseen. Erityisen selvä esimerkki tästä ovat markkinasuhteet, joissa vaihtosuhteissa olevat eivät ole kiinnostuneet toisistaan kokonaisvaltaisina henkilöinä, vaan he keskittyvät ensisijaisesti taloudellisia seikkoja koskevaan kilpailuun tai sopimusten tekemiseen.

Émile Durkheim jäseni traditionaalisen ja modernin yhteiskunnan välistä eroa mekaanisen ja orgaanisen solidaarisuuden käsitteiden avulla teoksessaan ”Sosiaalisesta työnjaosta” (alkuteos 1893, suomennos 1990). Solidaarisuudella hän tarkoitti ihmisten moraalista yhteenkuuluvuutta, heidän kollektiivisesti jakamiaan normatiivisia käsityksiä arvoista. Solidaarisuus on Durkheimin käsityksen mukaan samalla myös yhteenkuuluvuuden tunnetta, mikä syntyy juuri siitä, että ihmiset kokevat jakavansa keskenään yhteisiä käsityksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta, sallituista ja kielletyistä asioista. Juuri se, että ihmiset jakavat näitä käsityksiä sitoo heidät yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen yhteyteen vahvemmin, kuin ne taloudelliset ja hyötyyn perustuvat intressit, joita heillä on keskenään markkinatoimijoina.

Sosiaalisesta työnjaosta -teoksessa Durkheim esittää solidaarisuuden muutoksen syyksi yhteiskunnallisen työnjaon monimutkaistumisen. Mekaanisen solidaarisuuden vaiheessa yhteiskunnassa on paljon samanlaisia sosiaalisia asemia ja työtehtäviä ja tällaisia keskenään samanlaisia henkilöitä sitoo yhteen ”samanlaisuuden sympatia”. Uransa myöhäisemmässä vaiheessa Durkheim päätyi uskontososiologiassaan (Uskontoelman alkeismuodot, suomennos 1980; alkuteos 1912) siihen käsitykseen, että sosiaalinen solidaarisuus muodostuu kollektiivisissa rituaaleissa, joissa yhteisön jäsenet tuntevat vahvaa yhteenkuuluvuutta (ks. myös Collins 2004). Kun työnjaon monimutkaistuu myös työtehtävät ja sosiaaliset asemat eriytyvät ja erikoistuvat, on solidaarisuuden muututtava luonteeltaan orgaaniseksi. Orgaanisen solidaarisuuden tilalla Durkheim tarkoitti yhteiskunnan jäsenten keskinäistä ymmärrystä siitä, että he kaikki vastavuoroisesti tarvitsevat toisiaan ja tästä ymmärryksestä seuraavaa yhteisvastuullisuutta.

Orgaanisen solidaarisuuden muodostuminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Nimittäin sosiaalisen työnjaon monimutkaistumisen myötä kasvaa myös ihmisten yksilöllisyys ja samalla heidän yksilölliset tarpeensa, toiveensa, tavoitteensa ja elintapansa muodostuvat keskenään entistä erilaisemmiksi. Modernisoituva yhteiskunta on jatkuvassa vaarassa joutua anarkian tilaan, missä toisistaan irralliset atomisoituneet yksilöt keskittyvät vain omien etujensa ajamiseen eikä heidän kesken vallitse minkäänlaista yhteisvastuullisuutta. Durkheim kuvailee modernin yhteiskunnan solidaarisuuden puutetta anomiksi, millä hän tarkoitti normittomuuden tilaa tai liian heikkoa normien säätelyä. Durkheimin sosiologian ohjelmana oli tutkia juuri sitä, millaisten sosiaalisten siteiden varaan toimiva ja yhteiskunnan jäsenten kannalta tyydyttävä moderni yhteiskuntaelämä voisi rakentua.

Durkheim piti mekaanisen solidaarisuuden purkautumista ja yksilöllistymiskehitystä peruuntumattomana prosessina. Hänen näkemyksensä mukaan yhteiskuntakehitystä ei voida ilman väkivaltaa ja pakkoa kääntää takaisin traditionaaliseen muotoonsa. Samalla hän oli sitä mieltä, että kehitys ei automaattisesti tule johtamaan konservatiivien pelkäämään kaaokseen, vaikka anomian tilanne onkin aina mahdollinen modernissa yhteiskunnassa.

Georg Simmelin näkemystä modernisaation mukanaan tuomasta sosiaalisen siteen luonteen muutoksesta voidaan valottaa hänen Suurkaupunki -esseensä kautta (alkuperäinen teksti 1903, suomennos 2006). Siinä hän käsitteli modernia elämäntapaa hahmottelemalla suurkaupungissa elävän ihmisen mahdollisia sosiaalityyppejä

Simmel luonnehtii modernin suurkaupungin asukkaan elämää asettamalla sen vastakohtaksi pikkukaupunkilaisen elämänmuodon. Hän löytää kaikkiaan neljä käyttäytymisen piirrettä, joille kullekin on olemassa myös patologinen liian pitkälle viety muotonsa.

Ensiksikin suurkaupunkilaisen elämää luonnehtii älyperäisyys. Hän suhtautuu asioihin ensisijaisesti älyllisesti. Kysymys on psykisestä suojamekanismista suurkaupungin suurta virikemäärää kohtaan. Älyperäisyys ja laskelmoiva suhde ilmenee myös suurkaupunkilaisen taloudellisissa suhteissa, hän ”suhtautuu tavarantoimittajiinsa, asiak-

kaisiinsa, palveluskuntaansa ja usein myös velvollisuuspainotteisen seuralämänsä henkilöihin laskelmoiden” (s. 30). Pikkukaupunkilainen suhtautuu ilmiöihin Simmelin mielestä tunteenomaisesti. Älyperäisyyden patologinen muoto on täydellinen tunteettomuus kaikkia virikkeitä kohtaan.

Toinen suurkaupunkilaisen mentaalinen muoto on kylläntyminen. Häneltä puuttuu kyky reagoida uusiin ärsykkeisiin tarkoitusta vastaavalla energialla. Lisäksi kylläntyneisyys tarkoittaa Simmelille rahatalouden mukanaan tuomaa kyvyttömyyttä havaita eroja, sillä raha toimii ”suurena erojen tasoittajana” joka riisuu kaikilta asioilta niiden erityislaadun ja tarkastelee niitä vain objektiivisesti yhdestä määrällisestä näkökulmasta. Kylläntymisen patologinen muoto Simmelin erottelussa on henkilön oman arvon menetys, kun myös oma persoona muuttuu samalla tavalla yhdentekeväksi kuin muutkin hänen ympärillään olevat ilmiöt ja asiat.

Kolmas suurkaupunkilaisen mentaliteetin muoto on varautuneisuus ja kätkeyty vastenmielisyys. ”Jos suurkaupunkilainen joutuisi lukemattomia ihmisiä jatkuvasti kohdatessaan vastaamaan näihin kosketuksiin yhtä lukuisin sisäisin reaktioin kuin pikkukaupunkilainen, joka tuntee melkein jokaisen vastaantulijan ja jolla on lähes jokaiseen myönteinen suhde, hänen sisimpänsä ’atomisoituisi’ tyystin ja hän joutuisi täysin sietämättömään sielulliseen tilaan.” (s. 35). Varautuneisuus ja kätkeyty vastenmielisyys ovat psyykkisiä suojamekanismeja tätä tilannetta kohtaan. Tämän piirteen patologinen muoto on yksinäisyys, joka voi juuri suurkaupungissa olla täydellisempää, kuin missään muussa elämänmuodossa. Varauksellisuuden tärkeä merkitys piilee siinä, että sen kautta suurkaupunkimainen elämänmuoto tarjoaa ja synnyttää henkilökohtaista vapautta. Se on vapautta erillisyyden ja etäisyyden merkityksessä, vapautumista päättämään itse omasta liikkumisestaan, ja vapautta ennakkoluuloista ja pikkuporvarillisuudesta.

Neljäs suurkaupunkilaisen mentaliteetin muoto on henkinen yksilöllistyminen ja yksilöllinen erottautuminen. Tämä on seurausta siitä, että suurkaupunkimaisessa elämänmuodossa ihmisten on usein vaikeaa saada omaa persoonallisuuttaan esille. ”Tämä johtaa lopulta

tarkoitushakuisiin ja outoihin piirteisiin, erityisiin suurkaupunkilaisiin oikkuihin ja teeskentelyyn, ekstravaganttiin ilmiasuun, jonka mielekkyys ei ole enää lainkaan käyttäytymisen sisällöissä vaan pelkästään erilaisena olemisen muodossa, erottautumisessa ja sen kautta huomatuksi tulemisessa.” (s. 42). Tällaista käyttäytymistä ei pikkukaupunkimaisessa elämässä juurikaan tavata, koska siellä ihmiset elävät toistuvissa ja pysyvissä vuorovaikutussuhteissa, joissa heille piirtyy toisistaan selkeä kuva. Patologisessa muodossaan yksilöllinen erottautuminen voi johtaa tyhjään liioitteluun. Distinktio ja erottautuminen merkitsee toista suurkaupunkimaisen elämän mukanaan tuomaa vapauden muotoa – juuri erottautumalla toisista moderni ihminen voi tavoitella ainutkertaista yksilöllisyyttä.

Sosiologian klassikoiden näkemys siis oli, että modernissa yhteiskunnassa yhteenkuuluvuuden tunteen ohjaamien yhteisöllisten suhteiden asema heikkenee sosiaalisen organisoitumisen muotona. Yhteisölliset sosiaaliset suhteet eivät sinänsä häviä ja korvaudu kokonaan joillain toisenlaisilla yhteiskunnallisilla suhteilla. Sen sijaan niiden rinnalle tulee muita sosiaalisen organisoitumisen yhteiskunnallisia muotoja. Modernisoituminen tarkoittaa kehitystä, jonka kuluessa sosiaaliset suhteet alkavat organisoitua traditionaalisen yhteisöelämän sosiaalisten sentimenttien sijaan uudenlaisten sosiaalisten siteiden varaan. Kaikki saksalaiset klassikot viittaavat tässä yhteydessä markkinasuhteiden anonyymisyyteen ja kalkyloivaan luonteeseen. Durkheim puolestaan tuo esille sen näkemyksen, että modernisaatioon kuuluva yksilöllistymisen kehitys voi ehkäistä yhteenkuuluvaisuuden tunteen muodostumisen kokonaan ja että modernissa yhteiskunnassa tulisi kehittyä uudenlainen sosiaalinen solidaarisuuden tunne.

Tarkastelen seuraavaksi klassikkojen näkemyksiä yksilöllistymiskehityksestä ja uusista yhteiskunnallisten suhteiden muodoista.

Yksilöllistyminen ja integroivat yhteisöt

Yhteisöllisen sosiaalisen siteen heikkenemisen käänköpuoli on yksilöllisyyden lisääntyminen. Yksilöllistyminen oli sosiologian klassikoiden mielestä olennainen länsimaisten yhteiskuntien modernisoitumisen mukanaan tuoma kehityspiirre. He pitivät yksilöllisyyttä ehdottomasti sivilisoivana, kulttuuria rikastavana, hyvänä ja säilyttämisen arvoisena asiana.

Samalla he toivat esille myös sen, että yksilöllisyyden kasvusta ja yhteiskunnan eriytymiskehityksestä voi seurata ongelmia. Näitä ovat Tönniesin näkemys siitä, että Gesellschaftissa ihmisten väliset suhteet ovat potentiaalisesti vihamielisiä ja kalkyloivia. Durkheim puolestaan kantoi huolta yksilöllistymisestä seuraavasta atomisoitumisesta, siitä ettei modernissa maailmassa ole enää sellaisia yhteisöllisiä organisaatioita, jotka ohjaisivat ihmisten elämää ja joiden avulla ihmiset voisivat kollektiivisesti puolustaa etujaan valtiiovallan ja markkinoiden anonyymejä mahteja vastaan. Simmel näki yksilöllistymisen toteutuvan modernissa suurkaupunkimaisessa elämässä sekä vapautumisena säätymaisistä pakoista että mahdollisuutena yksilölliseen luovuuteen ja ainutkertaisuuteen. Samalla hän kuitenkin toi esille sen, että suurkaupunkilaisen elämä voi johtaa myös ongelmallisiin muotoihin – tunteettomuuteen, yksinäisyyteen, tyyliittömään liioitteluun yksilöllisessä erottautumisessa. Simmel myös murehti Max Weberin tavoin siitä, että moderni elämä voi johtaa modernin ihmisen toiminnan mielen katoamiseen. He molemmat esittivät näkemyksensä, että kulttuurikehitys on johtanut valtavaan inhimillisen tiedon kasvuun ja yhteiskuntaelämän erikoistumiseen. Tämä kehitys on edennyt niin pitkälle, ettei yksittäinen ihminen kykene mitenkään hallitsemaan kulttuurin kokonaisuutta. Nykyihmisen on pakko olla johonkin asiaan erikoistunut ammatti-ihminen. Jos hän yrittää tehdä oman pätevyysalueensa ulkopuolella jotain muuta, on seurauksena yksinomaan surkeaa diletantismia.

Yhteisöllisen siteen ongelmallisuutta jäsennettiin siis asetelmassa, jossa traditionaalisesta elämänmuodostaan irrottautuneet yksilöt joutuvat kohtaamaan suuret anonyymit ja byrokraattiset yhteiskunnal-

liset järjestelmät – suurkaupungin, teollisen työelämän, kapitalistiset markkinat, valtion ja muita heidän elämäänsä vaikuttavia suuria organisaatioita. Uhkaksi tässä tilanteessa nähtiin sosiaalisten suhteiden purkautuminen ja sitä kautta yksilöiden hajoaminen atomisoituneeksi sosiaalisesti massaksi.

Varsinkin Émile Durkheim ajatteli niin, että ihmisten jäsenyys yhteisöissä on heidän onnellisuutensa ja mielekkään elämänsä olennainen ehto. Durkheim katsoi nykyaikaisen yhteiskunnan suurimman ongelman olevan, että siitä ovat poistuneet juuri sellaiset yhteisölliset muodot, jotka yhtäältä hillitsisivät yksilöiden egoismia ja toisaalta antaisivat heille tukea ja turvaa silloin kun he kohtaavat vaikeuksia elämässään. Itsemurha -tutkimuksensa lopussa (alkuteos 1897, suomennos 1985) Durkheim kuvailee miten aiemmin uskonnollisuus, paikallisyhteisöt ja perhe ovat tuottaneet integroitumista yhteiskuntaan. Modernisaation myötä näiden kaikkien merkitys on kuitenkin heikentynyt. Jäljelle ovat jääneet vain yksilöt ja ainoana kollektiivisuuden muotona valtio, joka huonosti sopii yhteiskuntaelämää integroivaksi tekijäksi.

”Onkin usein todettu, että valtio on yhtä tungettelevä kuin kyvytönkin. Se pyrkii sairaalloisesti ulottumaan kaikenlaisiin asioihin, jotka eivät sille kuulu tai joihin se ryhtyy vain tehden niille väkivaltaa. Siitä tämä energian tuhlaus, josta valtiota on moitittu ja joka on todella suhteeton saavutettuihin tuloksiin nähden. Toisaalta yksilöt eivät ole enää minkään muun kollektiivisen vaikutuksen kuin valtion alaisia, koska se on ainoa järjestäytynyt yhteisö. Vain sen välityksellä he kokevat yhteiskunnan ja riippuvuuden, joka heillä on siihen. Mutta koska valtio on heistä kaukana, sillä voi olla heihin vain etäinen ja ohimenevä vaikutus, mistä johtuen tällä tuntemuksella ei ole välttämätöntä kestoja eikä voimaa. Suurimman osan heidän elinaikaansa mikään ei kohota heitä heidän itsensä yläpuolelle tai aseta heille rajoituksia. Näin he väistämättä luisuvat egoismiin tai hillittömyyteen. Ihminen ei voi kiintyä korkeampiin tarkoitukseen eikä noudattaa sääntöä, ellei hän tajua itsensä yläpuolellan mitään, mihin hän kuuluu. Hänen vapauttamisensa kaikesta sosiaalisesta paineesta merkitsee hänen

jättämistään oman onnensa nojaan ja hänen demoralisoitumistaan. Nämä ovat todellakin moraalisen tilamme kaksi ominaisuutta. Valtion paisuessa ja kasvaessa liikaa saadakseen riittävän lujan otteen yksilöistä, jälkimmäiset vailla keskinäisiä siteitä vyöryvät päin toisiaan kuin nestemäiset molekyylit, kohtaamatta mitään voimakeskusta, joka pidättelisi, vakiinnuttaisi ja organisoisi heitä.” (Durkheim 1985, 487–488)

Edellisestä käy ilmi Durkheimin epäluuloisuus 1800-luvun lopun ranskalaista valtiota ja sen virkakoneistoa kohtaan. Hänen näkemyksensä mukaan moraalisen yhteisyyden tuottaja voi olla vain spontaanisti solidaarisuutta tuottava yhteisö, minkä vuoksi valtio ei kykene olemaan yksilöitä sosiaaliseen yhteisyyteen liittävä organisaatio. Yli-summaan Durkheim ei sosiologiassaan kovin paljoa käsitellyt valtion ja yhteisöllisten organisoitumismuotojen eroja, vaikka hän selvästikin tämän eron pani merkillle. Hänen epäluuloisuutensa valtiovaltaa kohtaan johtui myös siitä, että hänen aikanaan Ranskassa valtionhallinto oli korruptoitunutta. Kun Durkheim kirjoittaa valtiosta, hän ei siis tarkoita sillä meidän aikamme pohjoismaista sosiaalivaltiota ja ja sille tyypillisiä sosiaalivakuutuksen muotoja ja niitä legitimoivia yhteisvastuun ideologioita.

Aikansa moraalisen kriisin ratkaisuksi Durkheim ehdotti välittävien yhteisöjen ja organisaatioiden aseman vahvistamista. Yksilöiden ja valtiovallan sekä markkinavoimien väliin tarvittiin uusia kollektiivisuuden muotoja. Durkheimin mielestä paras ja luontevin tällainen yhteisöllisyyden muoto oli kehitettävissä ammatillisten korporaatioden avulla.

Durkheimin ajatuksessa näkyy yksi länsimaiseen yhteisöajatteluun kuuluva utooppinen piirre. Yhteisöjen ajatellaan tekevän mahdolliseksi ristiriitaisten intressien harmonisoinnin ja samalla yhteisöjen ajatellaan mahdollistavan demokraattisen ja kaikkien hyväksyttävissä olevan yhteistä toimintaa koskevan päätöksenteon. Yhteisö näyttyytyy ratkaisuksi yksilöityvien ihmisten ja yhteiskunnallisten järjestelmien väliseen ristiriitaan. Yhteisö sitoo ihmisiä toisiinsa ja samalla antaa

suojaa yhteisön ulkopuolisia voimia vastaan. Tämä yhteisöllisyyden poliittinen utopia on edelleen laajalti elinvoimainen ja elähdyttävä aate. Etenkin niin sanotussa kommunitaristisessa ajattelussa nähdään toimivan demokratian edellytyksenä olevan, että kansalaiset muodostavat keskenään yhteisöjä kansalaisyhteiskunnassa. (Aro ja Jokivuori 2010, 109–140).

Yhteisölliset ja yhteiskunnalliset suhteet

Modernisoituminen tarkoittaa sitä, että yhteisöllisten suhteiden rinnalle alkaa kehittyä eriytyneitä yhteiskunnallisia suhteita. Nämä yhteiskunnalliset suhteet eivät rakennu yhteisöllisille suhteille tyypillisen sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunteen varaan, vaan niiden perustana on toisentyypisiä suhteita ja vuorovaikutuksen muotoja.

Klassisen sosiologian saksalaisessa perinteessä tehtiin selkeästi erottelu yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten sosiaalisten suhteiden välillä. Tönniesin *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* käsitteiden ero sekä Max Weberin erottelu *Vergemeinschaftung* ja *Vergesellschaftung* tyyppisten suhteiden välillä viittaavat juuri tähän. Yhteiskunnallisten suhteiden muodostuminen yhteisöllisten suhteiden rinnalle on yhteiskunnallisten toimintajärjestelmien eriytymistä. Modernisoitumiskäsityksen mukaan traditionaalisessa yhteiskunnassa yhteisölliset suhteet toteuttivat yhtä aikaa useita funktioita. Modernissa yhteiskunnassa puolestaan pitkälle eriytyneen työnjaon olosuhteissa yhteiskunnallinen yhteys muodostuu toisistaan erillisten toimintajärjestelmien piirissä. Sosiologian klassikoille erityisen keskeisiä eriytyneitä yhteiskunnallisten suhteiden piirejä olivat markkinasuhteet sekä kansalaisten suhde valtioon. Näille on ominaista se, että niissä toimijoiden keskinäiset suhteet ovat ”asiallistuneita” eli henkilökohtaisista suhteista irtaatuneita sopimussuhteita ja niissä toimitaan yleispäteviä sääntöjä noudattamalla.

Samalla kun yhteiskunnallisten suhteiden piiri laajentuu ja monimutkaistuu, myös yhteisölliset suhteet tyhjentyvät monista sellaisista funktioista ja tehtävistä, joita niillä traditionaalisemmissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa on ollut. Esimerkiksi perhe ei modernissa yhteiskunnassa ole samalla tavalla työn teon ja elannon tuottamisen organisaatio kuin maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. Kodin piiri ja työn piiri ovat siis erottuneet toisistaan. Modernissa yhteiskunnassa työntekijä on palkkatyösuhteessa työnantajaansa ja saa korvaukseen työstään rahapalkkaa, jolla hän puolestaan hankkii tarvitsemiaan tarvikkeita ostamalla niitä tavaramarkkinoilta. Elannon ja toimeentulon hankkimiseen kuuluvat toiminnalliset suhteet ovat siksi nykyisin useimmiten muita kuin perhesuhteita tai lähiympäristön ihmisten keskinäisiä suhteita. Tällaisen kehityksen seurauksena nykyisin yhteisöllisissä suhteissa ovat etusijalla lähinnä symboliset yhteenkuuluvuutta ilmentävät puolet. Esimerkiksi Émile Durkheim jo yli sata vuotta sitten Itsemurha -teoksessaan totesi, ettei hänen aikansa ranskalaisella perheellä ollut enää juuri muita institutionaalisia funktioita kuin jäsentensä emotionaalisten tarpeiden tyydyttäminen.

Traditionaalinen yhteisö on ollut jäsenilleen tärkeä turvan lähde. Nykyisin entistä suurempi osa ihmisten tarvitsemää sosiaalista turvaa organisoidaan yhteiskunnallisten suhteiden kautta, markkinaperustaisen tai julkisten sekä erilaisten kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden järjestäminä palveluina. Terveystenhoito, sosiaalihuolto, sosiaalivakuutusjärjestelmät, kasvatus- ja koulutusjärjestelmät suorittavat suuren osan niistä hoivaan ja turvaan liittyvistä tehtävistä, jotka traditionaalisessa yhteiskunnassa suku ja lähiyhteisö pitkälti hoitivat. Kun hoivan ja turvan järjestäminen on muodostunut ammatilliseksi toiminnaksi, myös niiden piirissä toimivien ammattihenkilöiden ja asiakkaiden väliset suhteet ovat muodostuneet luonteeltaan ammatillisiksi, asiallisiksi yhteiskunnallisiksi sopimussuhteiksi.

Heikki Lehtonen päätyikin yhteisöjä käsittelevässä tutkimuksessaan siihen lopputulokseen, että hyvinvointivaltio on modernissa yhteiskunnassa päässyt lähimmäksi toiminnallista yhteisöideaalia kuin yksikään yhteisö (Lehtonen 1990). Se määrittelee lainsäädännön kautta

yhteiskunnallista moraalialia, sovittelee eri intressipiirien keskinäisiä intressejä ja tarjoaa kansalaisille ainakin minimimäärän hoivaa ja suojaa. Hyvinvointivaltio ei kuitenkaan toteuta näitä asioita yhteisöllisten sosiaalisten suhteiden muodossa, vaan nimenomaan yhteiskunnallisten suhteiden muodossa.

Sosiaalisten suhteiden välittömyys ja välittyneisyys

Sosiologian klassikot näyttivät tarkoittavan sosiaalisilla suhteilla tyyppillisesti kasvokkaisia vuorovaikutussuhteita, siis välittömästi interpersoonallisia suhteita. Tämä on varsin ilmeistä yhteisöjen kohdalla, joiden yksi tunnusmerkki on niiden suhteellisen pieni koko ja yhteisön jäsenten keskinäisten suhteiden tiheys ja suuri velvoittavuus. Mutta näyttää siltä, että klassikot tarkastelivat myös moderneja yhteiskunnallisia suhteita pitkälti välittöminä interpersoonallisina suhteina. Klassisen sosiologian yhteisökäsitykselle ja ymmärrykselle sosiaalisesta siteestä onkin ominaista keskittyminen ihmisten interpersoonallisiin vuorovaikutussuhteisiin. Nykyajan yhteiskunnassa yhteiskunnallisuus toteutuu kuitenkin myös eri tavoin välittyneesti, esimerkiksi julkisuuden kautta.

Yhdysvaltalainen 1900-luvun alun sosiologi Charles Horton Cooley muodosti tärkeän primaarien sosiaalisten ryhmien käsitteen. Primaareilla ryhmällä hän tarkoitti sellaisia ryhmiä, joiden jäsenet ovat keskenään läheisissä henkilökohtaisissa ja usein pitkään kestävässä suhteissa. Niiden jäsenet suhtautuvat toisiinsa kokonaisvaltaisesti, he osallistuvat yhteiseen toimintaan ja viettävät paljon aikaa yhdessä. Tyypillisiä primaariryhmiä ovat perhe, lapsuuden toverit ja tärkeät vapaa-ajan sosiaaliset ryhmät. Ne siis pitkälti vastaavat edellä kuvatun kaltaisia yhteisöllisiä suhteita. (Cooley 1972 (ensimmäinen painos vuodelta 1909)).

Cooleyn määritelmän pohjalta on myöhemmin ollut tapana erottaa primaaristen sosiaalisten ryhmien lisäksi myös sekundaarisia ryhmiä ja sekundaarisia sosiaalisia suhteita. Sekundaariset ryhmät ja suhteet on muodostettu jonkin tehtävän suorittamista varten ja niissä olevat henkilöt ja heidän roolinsa ovat keskenään vaihtuvia. Sekundaarisissa ryhmissä sosiaaliset suhteet eri henkilöiden välillä ovat vähemmän persoonallisia ja sitovia ja lyhytkestoisempia kuin primaareissa ryhmissä. Esimerkiksi kauppiaan ja asiakkaan välinen suhde on sekundaarinen sosiaalinen suhde. Asiakas menee tapaamaan kauppiasta vain silloin, kun hän haluaa ostaa tältä jotain. Asiakkaalle on yleensä samantekevää, keneltä erityiseltä kauppiaalta hän haluaa ostaa tavaroita, eikä hän ole ensisijaisesti kiinnostunut kauppiasta persoonana. Vastaavasti kauppias ei ole ensisijaisesti kiinnostunut asiakkaistaan ainutkertaisina persoonina, vaan periaatteessa kuka tahansa maksukykyinen asiakas kelpaa hänelle vaihtokumppaniksi. Näin tulkittuna primaarien ryhmien ja sekundaaristen ryhmien välinen ero tarkoittaa varsin pitkälle samaa sosiaalisten siteiden laadullista eroa, mitä erityisesti saksalaiset sosiologian klassikot kuvasivat yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten sosiaalisten suhteiden erona¹.

Craig Calhoun (1987; 1998) on esittänyt, että primaarien ja sekundaaristen suhteiden lisäksi olisi hyödyllistä erottaa tertiaaristen suhteiden ryhmä. Ne ovat muutoin sekundaaristen sosiaalisten suhteiden kaltaisia – tyypillisesti asiakkaan ja liikeyrityksen tai kansalaisen ja viranomaisen välisiä suhteita – mutta niissä ei kohdata kasvokkain. Tertiaariset suhteet toteutuvat jonkin organisaation, markkinoiden tai median välittämänä. Esimerkiksi asiointi vakuutusyhtiön tai veroviraston kanssa tapahtuu nykyisin lähes kokonaan kirjeiden, sähköisten lomakkeiden, sähköpostiviestien ja puhelujen sekä rahaliikenteen vä-

1. Sosiologisessa ajattelussa yhteiskunnallisten suhteiden välittyneisyydestä on tehty vieraantumisteoreettisia tulkintoja. Esimerkiksi Georg Simmel ja Karl Marx kehittivät näkemyksiä siitä, miten yhteiskunnallisten suhteiden ulkokohtaisuus ja epäpersoonallisuus ilmentävät modernin ihmisen vieraantumista erityisessä indifferenssin merkityksessä. Esimerkiksi markkinasuhteiden epäpersoonallisuus ja anonyymi luonne ilmentää tällaista indifferenssiä eli yhdentekeyvyyttä. Marxille ja Simmelille erityisesti raha on indifferenssiä tuottava yhteiskunnallisten suhteiden välittäjä (ks. Lohmann 1987a ja 1987b).

littämänä. Asiakastyötä tekevän henkilön kohtaaminen kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa on pikemminkin poikkeuksellista.

Joukkotiedotus, media ja teknologiavälitteinen kommunikointi muodostavat yhden osan länsimaisten yhteiskuntien yhteisöelämän modernisoitumisen prosessissa. Esimerkiksi nykyaikaista nationalismia ja kansallisvaltioita ei voisi olla olemassa ilman sanomalehdistön ja myöhemmin muun joukkotiedotuksen ja suuren yhteiskunnallisen julkisuuden olemassaoloa. Benedict Anderson (2007) on käsitteellään imaginaarinen yhteisö luonnehtinut juuri sellaista yhteisöllisyyden muotoa, joka rakentuu subjektiivisesti koetun yhteisyyden tunteen varaan ja joka voi johtaa kollektiiviseen toimintaan, mutta joka ei kuitenkaan voi toteutua interpersoonallisena vuorovaikutuksena. On varsin tavallista tuntea tällaisia solidaarisuuden tunteita sellaisia ihmisiä ja ryhmiä ja niitä representoivia ilmiöitä, symboleja ja objekteja kohtaan, jotka eivät kuitenkaan missään kouriintuntuvassa merkityksessä muodosta yhteisöä. Esimerkiksi urheilukilpailujen yhteydessä koetaan nationalistista samastumista omaan kansakuntaan yhteisönä. Andersonin syy nimittää julkisuuden kautta organisoituvia suhteita imaginaarisiksi yhteisöiksi oli, että ne rakentuvat yksinomaan yhteenkuuluvuuden sentimentin varaan. Niistä siis puuttuu yhteisöön määritelmään mukaan olennaisesti kuuluvaksi katsottu välitön interpersoonallisuus.

Post-traditionaalinen tilanne – yhteisöistä yksilöiden verkostoihin

Sosiologian klassikot olivat varsin yksimielisiä siitä, että modernisaatio johtaa yksilöllisyyden kasvamiseen. Tästä on tehty yleensä se johtopäätös, että seurauksena on samalla yhteisöllisyyden heikkeneminen, koska yksilöllisillä ihmisillä on yksilölliset elämäntavat eivätkä he halua sopeutua yhteisöllisen elämän yhdenmukaisuuden vaatimukseen.

Yhteisöt ja niiden tarjoama yhteenkuuluvuuden tunne on kuitenkin myös meidän aikamme ihmisille arvokas asia, identiteetin lähde ja kaipuun kohde.

Traditionaalisten yhteisöjen raskaus ja yhdenmukaisuus perustui niiden kokonaisvaltaisuuteen ja säätymäisyyteen. Vielä pitkään teollisessa yhteiskunnassakin henkilön luokka-asema ja sosiaalinen status määritteli varsin tiukasti sen, millaisten yhteisöjen jäsen hän oli. Porvaristolla oli omat urheiluseuransa, työväestöllä omansa. Nykyisessä niin sanotussa post-traditionaalissa tai myöhäismodernissa yhteiskunnassa yhteisöjäsenyys on aikaisempaa vapaammin valittavissa. Samalla yhteisöllisyydestä on tullut kevyempää ja vähemmän kokonaisvaltaisesti yksilöä sitovaa. Näiden yhteisöjen jäsenyys perustuu usein vain yhteiseen kiinnostuksen kohteeseen, esimerkiksi harrastukseen, eivätkä yhteisön jäsenet ole sen lisäksi muuten keskenään tekemisissä. Olennainen piirre näissä on edelleen se, että niihin liitytään ja niistä erotaan yksilöinä. Henkilö ei siis ole post-traditionaalisen yhteisönsä jäsen esimerkiksi perheensä tai työyhteisönsä tai muun organisaation edustajana tai kautta. (Delanty 2006; Noro 1991 ja 1995).

Samaa asiaa on tarkasteltu myös niin sanottuna sosiaalisten maailmojen teoriana, jota ovat kehittäneet David Unruh (1979; 1980a; 1980b) sekä Anselm Strauss (1978; 1982; ks. myös Gronow 2004, 267–274). Näkemyksen mukaan modernissa yhteiskunnassa ihmiset ovat yleensä jäseninä useissa yhteisöissä tai sosiaalisissa maailmoissa, jotka eivät ole päällekkäisiä tai sisäkkäisiä. Yksilöt ovat jäseninä niissä eriasteisesti sitoutuneina. He voivat olla sisäpiiriläisiä, vakituksia jäseniä, turisteja tai vieraita. Sosiaalisten maailmojen teorioilla voidaan jäsentää monenlaisia ja erityyppisiä post-traditionaalisia yhteisöllisyyden muotoja ja se sopii myös virtuaalisten yhteisöjen piirteiden ymmärtämisen välineeksi. Esimerkiksi tiettyyn aiheeseen keskittyneet internetin keskustelupalstat täyttävät hyvin useat sosiaalisen maailman teorian kriteerit. Niissä on tyypillisesti pieni joukko sisäpiiriläisiä jotka määrittelevät ja pitävät yllä käyttäytymisen normeja, suurimman osan keskustelun puheenvuoroista tuottavat heidän lisäksi vakituiset jäsenet, turistit ja vieraat lähinnä seuraavat satunnaisesti käytävää keskustelua. Yhteisöjen

jäseninä yksilöt saavat vuorovaikutuskumppaneiltaan osallistumisensa ja sitoutuneisuutensa asteen mukaan vaihtelevan määrän arvostusta. Tällaiseen vuorovaikutukseen ei osallistuta kokonaisvaltaisina persoonallisuuksina, vaan itsestä ja omasta sosiaalisesta statuksesta tuodaan vuorovaikutuskumppaneille esille yleensä vain niitä puolia, jotka ovat jotenkin yhteisön yhteisen kiinnostuksen kohteen kannalta olennaisia. Niinpä henkilön luokka-asema, siviilisääty tai koulutustaso ei ole välttämättä tärkeä ja aktiivisesti esille tuotava asia vaikkapa jonkin harrastuksen ympärille muodostuneen yhteisön vuorovaikutuksessa. Tällaisiin yhteisöihin on yleensä vapaa pääsy ja niistä voi halutessaan irtautua. Sama henkilö voi halutessaan osallistua lukuisiin erilaisiin ja toisistaan erillisiin yhteisöihin ja niiden vuorovaikutukseen ja hänen sitoutumisensa eri yhteisöihin voi olla eritasoista. Yhteisöihin kuulumisen tärkeä syy voi olla yksinomaan halu olla vuorovaikutuksessa samoista asioista kiinnostuneiden henkilöiden kanssa. Mutta usein niiden keskuudessa myös kysytään ja annetaan neuvoja ja rakennetaan monenlaisia lojaalisuuteen perustuvia suhteita, jotka voivat muodostua varsin merkityksellisiksi. Luonnollisesti näiden yhteisöjen vuorovaikutukseen kuuluu myös erimielisyyttä, ristiriitoja ja ryhmän sisäpuolisten ja ulkopuolisten välisen rajan määrittelyä.

Barry Wellman on kehittänyt virtuaalimaailman sosiaalisten suhteiden tutkimiseen ”verkostoituneen individualismin” teoriaa. Teorian mukaan modernissa maailmassa yksilö on itse omien sosiaalisten suhteidensa aktiivinen rakentaja, hänen ei ole pakko tyytyä sosiaalisen asemansa ja statuksensa määräämiin tai antamiin sosiaalisiin suhteisiin ja siteisiin. Teknologiyälitteinen kommunikaatio antaa erinomaisen keinon hallita monimuotoisella tavalla hyvinkin erilaisia sosiaalisia suhteita. Vaikka Wellman ei itse sitä tuokaan esille, on ilmeistä että hänen teoretisointinsa sopii hyvin yhteen juuri post-traditionaalista yhteisöllisyyttä koskevan ajattelun kanssa. Wellmanin teoria perustuu laajaan empiiriseen yhteisötutkimukseen ja internetiä koskevaan tutkimukseen.

Wellman on havainnut jo 1970-luvulta lähtien tutkimuksissaan, että asuinpaikkaan ja naapuruuteen perustuva paikallinen yhteisöllisyys

on menettänyt merkitystään länsimaisissa yhteiskunnissa. Yhteisö on entistä enemmän alkanut määrittyä ei-paikallisesti ja nimenomaan sosiaalisen siteen kautta. Useimpien ihmisten tärkeimmät yhteisölliset suhteet eivät muodostu heidän lähinaapureidensa kanssa, vaan jossain muualla asuvien ja elävien henkilöiden kanssa. Tämä on seurausta lisääntyneestä alueellisesta liikkuvuudesta, yhä useampi henkilö muuttaa asuinpaikkaansa monta kertaa elämänsä aikana. Yhteisölliset suhteiden ylläpito on myös siirtynyt enemmän kodin yksityiseen tilaan pois julkisissa tiloissa kuten ravintoloissa ja kahvioissa tapahtuvasta seurustelusta. Ihmiset viettävät suuren osan vapaa-ajastaan kotonaan, mistä he ovat vuorovaikutuksessa ystäviensä ja tuttaviansa kanssa sähköisten kommunikaatiolaitteiden avulla. Yhteisön ei-paikallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että fyysiset paikat olisivat käyneet merkityksettömiksi, ihmiset elävät elämäänsä kiinnittyneinä aina joihinkin paikkoihin. Mutta kulkuvälineiden ja kommunikaatiovälineiden kyky kytkeä paikkoja toisiinsa vähentää maantieteellisen etäisyyden merkitystä ihmisten kokemuksessa.

Wellman luonnehtii yhteisöllisten suhteiden muutosta henkilökohtaisten suhteiden merkityksen kasvuna. Länsimaiset tavat käyttää nykyaikaisia elektronisia viestintävälineitä – internetin sovelluksia ja matkapuhelinta – ovat yksilöiviä ja yksilökeskeisiä. Internetin sähköpostiosoitteet ja keskustelupalstojen käyttäjätunnukset ja kännyköiden puhelinnumerot ovat persoonaperustaisia. Ne kytkeytyvät persoonaan, eivät paikkaan eivätkä siihen sosiaaliseen organisaatioon jonka jäsen yksilö on. Samalla myös yhteisön luonne muuttuu – kun esimerkiksi naapuruusyhteisöt ovat aiemmin olleet kotitalouksien sosiaalisia verkostoja ne ovat nyt yksilöiden sosiaalisia verkostoja. (Wellman 2005)

Wellmanin ja hänen tutkimusryhmänsä tulokset osoittavat myös, että primaarit ryhmät ovat edelleenkin tärkeitä. Suuri osa päivittäisestä kommunikaatiosta tapahtuu läheisten ihmisten välillä, erityisesti perheenjäsenten kesken. Primaareissa sosiaalisissa suhteissa ihmiset pitävät yhteyttä toisiinsa hyvin erilaisia keinoja käyttämällä. Kommunikaatiokanavan valinnassa on kysymys käytännöllisyydestä ja saatavuudesta. Tärkeisiin henkilöihin ollaan kontaktissa niillä viestintävälineillä,

joilla se kulloinkin on mahdollista ja vaivattominta. (Wellman 2001; Kennedy & Wellman 2007)

Lisäksi empiirinen tutkimus on osoittanut, että useimmiten ihmiset muodostavat ja pitävät yllä sosiaalisia suhteita myös teknologiavälitteisesti sellaisten ihmisten kanssa, joiden kanssa he muutenkin ovat jo valmiiksi jostain syystä tekemisissä. Vain suhteellisen pieni osa internetin käyttäjistä käyttää sitä henkilökohtaiseen kommunikointiin sellaisten henkilöiden kanssa, joita he eivät tunne jo muista arkielämänsä suhteista. Lisäksi osa internetin kautta muodostuneista suhteista johtaa kasvokkain vuorovaikutussuhteisiin. Internetin monet palvelut toki antavat mahdollisuuden tutustua ennestään tuntemattomiin henkilöihin, mutta se ei ainakaan vielä ole muodostunut useimmille ihmisille ensisijaiseksi kanavaksi muodostaa uusia sosiaalisia suhteita. (Boase & Wellman 2006; myös Baym & Ledbetter 2009)

Lopuksi

Edellä esitellyt sosiaalisen siteen erilaiset muodot ja määrittelyt voidaan jäsentää muutaman vastakohtaisuuden avulla:

- Sosiaalinen suhde rakentuu sentimentin varaan (yhteisöllinen suhde) vs. suhde rakentuu intressien ohjaamien sopimusten varaan (yhteiskunnallinen suhde)
- Yksilö on jäsenenä yhdessä kokonaisvaltaisessa yhteisössä vs. hän on jäsenenä monessa sosiaalisessa maailmassa tai post-traditionaalisessa yhteisössä
- Sosiaalinen suhde tapahtuu välittömässä intersubjektiviisessä vuorovaikutuksessa vs. suhde tapahtuu välittyneesti (esimerkiksi julkisuuden tai teknologian välittämänä)

- Sosiaalinen suhde on paikkaan sitoutunut vs. suhde on ei-paikallinen (verkosto)

Karkeistaen sanottuna sosiologian klassikot – Tönnies, Weber, Simmel, Durkheim ja Cooley – esittivät siten, että yhteisölliset suhteet ovat yhteenkuuluvuuden tunteen varaan rakentuneita, kokonaisvaltaisia, välittömiä ja paikallisia. Näiden rinnalle on kehittymässä modernisaation myötä yhteiskunnallisia suhteita, jotka ovat sopimuksiin perustuvia, rahan ja byrokratian välittämiä, ja ne ovat toisistaan eriytyneitä sosiaalisia järjestelmiä. Yhteisöllisten suhteiden rinnalle kehittyy siis instrumentaaliseen toimintaan perustuvia yhteiskunnallisia suhteita. Sosiologian klassikkojen jäsenyyksissä traditionaalinen yhteisö oli erityislaatuisessa asemassa siksi, että se ilmensi eriytymätöntä sosiaalisen organisoitumisen tilannetta. Sellaisena sen tarkoitus oli olla eräänlainen peilikäsite, jota vasten modernin yhteiskunnan eriytyneiden sosiaalisten suhteiden ominaisuuksia heijastettiin.

Yhteisölliset sosiaaliset siteet voivat kuitenkin määrittyä ja rakentua näiden ulottuvuuksien suhteen muillakin tavoilla.

Niinpä sosiaalisten maailmojen teoria tuo esille sen, että yksilö voi olla eriasteisesti sitoutunut useaan yhteisöön. Yksilö osallistuu niiden toimintaan sikäli, kuin hän pitää niissä mukana olemista mielekkäänä ja hän todennäköisesti kokee yhteenkuuluvuutta muiden yhteisön jäsenten kesken. Sosiologian klassikkojen tarkoittamasta traditionaalisesta velvoittavasta ja raskaasta yhteisöstä nämä kuitenkin eroavat sikäli, että yksilö voi valita niiden jäsenyyden ja sen miten laaja-alaisesti hän niihin osallistuu.

Wellmanin verkostoituneen individualismin näkemys puolestaan tuo esille, että sosiaaliset verkostot ovat sentimentin varaan rakentuneita, mutta ne voivat olla joko paikallisia tai ei-paikallisia ja joko välittömiä tai välittyneitä.

Andersonin imaginaarisen yhteisön käsite (tai laajemminkin ajatus julkisuudesta ja joukkotiedotuksesta yhteiskuntaa organisoivana rituaalisena käytäntönä) kuvaa sosiaalista suhdetta sentimentin varaan rakentuvaksi, mutta tällaiset suhteet ovat välittyneitä ja ei-paikallisia.

Sosiologisessa ajattelussa käytetään yleisesti metodisena apuvälineenä enemmän tai vähemmän implisiittistä teoriaa modernisoitumisesta. Sen mukaan yhteiskunnan kehittyminen tapahtuu etenevänä monimutkaistumisen ja eriytymisen prosessina. Sosiologian klassikot jäsenivät tätä muutosta ensisijaisesti yhteisösiteiden heikentymisen ja yksilöllisyyden kasvun kehityskulkuja pohtien. Heille erityisen tärkeä näkökulma yhteiskunnan muutokseen oli sen pohtiminen, mihin yhteiskunnan kiinteys kokonaisuudessaan voi perustua. Meidän aikamme yhteisöllisyyteen kohdistuu muunkinlaisia kiinnostuksia. Siksi sosiaalista sidettä ja sosiaalisen suhteen muotojen muuttumista on syytä jäsentää myös ilman implisiittistä ajattelua ohjaavaa modernisaatioteoreettista muutoksen mallia.

Ihmisten yhteisöelämällä on nykyisin mitä moninaisimpia muotoja ja saattaa olla perustelua kysyä, missä mielessä on järkevää nimittää niitä kaikkia yhteisöiksi. Edellä luonnostellut käsitteelliset erottelut antavat yhden keinon jäsentää tätä monimutkaiselta näyttävää sosiaalisten siteiden kirjoa muutaman ulottuvuuden suhteen.

Lähteet

- Anderson, Benedict (2007): *Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* Tampere: Vastapaino.
- Aro, Jari. ja Jokivuori, Pertti (2010): *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Baym, Nancy. K. & Ledbetter, Andrew (2009): Tunes that bind? Predicting friendship strength in a music-based social network. *Information, Communication & Society*, vol. 12, no. 3, 408–427.
- Boase, Jeffrey & Wellman, Barry (2006): Personal Relationships: On and Off the Internet. Teoksessa Dan Perlman and Anita L. Vangelisti (eds.) *The Cambridge handbook of personal relationships*. 709–723. Cambridge University Press.
- Calhoun, Craig (1986): Computer Technology, Large-Scale Social Integration, and the Local Community. *Urban Affairs Quarterly* 22(2): 329–49.
- Calhoun, Craig (1998): Community without Propinquity Revisited: Communications Technology and the Transformation of the Urban Public Sphere. *Sociological Inquiry* 68(3): 373–397.
- Collins, Randall (2004): *Interaction Ritual Chains*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Cooley, Charles, Horton (1972): *Social Organization: a study of the larger mind*. New York: Schocken books.
- Delanty, Gerard (2006): ”Community”. London: Routledge.
- Durkheim, Émile (1990): *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Durkheim, Émile (1980): *Uskontoelämän alkeismuodot: australialainen toteemijärjestelmä*. Helsinki: Tammi.
- Durkheim, Émile (1985): *Itsemurha: sosiologinen tutkimus*. Helsinki: Tammi.
- Gronow, Jukka & Noro, Arto & Töttö, Pertti (1996): *Sosiologian klassikot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Gronow, Jukka (2004): *Modernin yhteiskunnan mahdollisuus: sosiaalinen eriytyminen ja esteettisen arvostelukyvyn kehkeytyminen*. Teoksessa Rauhkonen, Keijo. (toim.) *Sosiologia nykikeskustelua*. Helsinki: Gaudeamus. Ss. 237–290.
- Kennedy, Tracy. L. M. & Wellman, Barry (2007): The Networked Household. *Information, Communication & Society* 10(5): 645–670.
- Lehtonen, Heikki (1990): *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Levine, David N. (1985): *The flight from ambiguity: essays in social and cultural theory*. Chicago: University of Chicago Press.

- Lohmann, Georg (1987a): Indifferenssi Marxin kapitalismikritiikin kohteena. *Tiede & edistys*. - 1987, vol. 12, nro 1: 45–54.
- Lohmann, Georg (1987b): Georg Simmel yhteiskunnallista indifferenssiä purkamassa. *Sosiologia*. - 1987, vol. 24, nro 2: 83–96.
- Noro, Arto (1991): Muoto, moderniteetti ja 'kolmas'. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Noro, Arto (1995): Kulutussosiologian mallit ja figuurit. *Sosiologia* 1, 1–11.
- Simmel, Georg (2006): Suurkaupunki ja moderni elämäkirjoituksia vuosilta 1895-1917. Helsinki: Gaudeamus.
- Strauss, Anselm (1978): A Social World Perspective. *Studies in Symbolic Interaction*. Vol 1, 119–128.
- Strauss, Anselm (1982): Social World and Legitimation Processes. *Studies in Symbolic Interaction*. Vol 4, 171– 90.
- Tönnies, Ferdinand (1988): *Community & society (Gemeinschaft und Gesellschaft)*. NJ, US: Transaction Publishers.
- Unruh, David R. (1979): Characteristics And Types Of Participation In Social World. *Symbolic Interaction*, Vol 2 nr 2, 115–129.
- Unruh, David R. (1980a): The Nature of Social World. *The Pacific Sociological Review*. Vol 23, No 3, 271–296.
- Unruh, David R. (1980b): The Social Organization Of Older People: A Social World Perspective. *Studies in Symbolic Interaction*. Vol 3, 137–170.
- Weber, Max (1978): *Economy and society: an outline of interpretive sociology*.. Vol. 1. Berkeley: University of California Press.
- Wellman, Barry (2001): Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban & Regional Research* 25(2): 227–252.
- Wellman, Barry (2005): Community: From Neighborhood to Network. *Communications of the ACM* 48(10): 53–55.

Intensiivistä yksilöllistymistä ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot

Artikkelissani käsittelen sitä, kuinka modernisaation keskeinen tunnusmerkki yksilöllistyminen liittyy oleellisesti yhteisöllisyyden käsitteeseen ja etenkin sen muodostumiseen ongelmaksi. Yksilöllistyminen merkitsee tilannetta, jossa ihmisen suhde omaan itseensä muodostuu merkittävimmäksi elämänkulun haasteeksi ja suhde muihin ihmisiin on monessa suhteessa tälle alisteinen. Yksilöllistyminen nähdään näin ollen usein ilmiöksi joka rapauttaa yhteisöllisyyden. Vastaavasti yhteisöllisyyttä tarjoillaan usein lääkkeeksi yksilöllistymisen tuottamiin ongelmiin ihmiselle ja laajemmin yhteiskunnalle. Artikkelissani esitän, kuinka sosiologinen keskustelu yksilöllistymisestä on rakentunut ja millaisia pääsuuntauksia tässä keskusteluperinteessä on. Teoreettinen näkökulmani on tarkastella ilmiötä sosiologisten modernisaatioteorioiden ja kriittisen kulttuurintutkimuksen käsitteistön avulla. Yksilöllistymisellä on seurauksia sille, kuinka yhteisöjä voidaan ylipäättään käsitteellistää ajassamme. Yksilöllistymisen muuttuessa vakiintuneeksi kulttuuriseksi tilaksi, on syytä pohtia myös uusia käsitteitä, joilla kuvata sosiaalisten suhteiden muotoja.

Yksilöllistyminen modernisaation tunnusmerkkinä

Kun tarkastellaan sitä, millaisiksi yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat muotoutuneet 2000-luvulla, edellyttää tämä ilmiöiden kytkemistä yksilöllistymisen tarkasteluun. Yksilöllistymisellä tarkoitetaan historiallisesti muotoutuneita prosesseja, joiden kuluessa yksittäisten ihmisten suhde yhteisöihin, kuten perheeseen, sukuun, asuinyhteisöön, työpaikkaan ja kansallisuuden kokemukseen, on kokenut muutoksen, jossa tämä side konkreettisena ja symbolisena ilmiönä on vähitellen heikentynyt ja jopa irtaantunut. Modernin ajan ihmiset määrittelevät itseään kertomalla elämäntarinastaan, tunteistaan ja mielipiteistään, ilmaisten näin ainutkertaisuuttaan suhteessa muihin ihmisiin. Yleinen väittämä on, että tässä suhteessa on kuluneiden vuosikymmenten aikana tapahtunut suuri muutos etenkin länsimaissa. Aiemmin oman erillisen identiteetin määrittely tapahtui kollektiivien kautta. Ei ollut niin oleellista, mitä yksilölle oli tapahtunut tai millaisia tunteita hän mahtoi kokea. Vieraalta ihmiseltä oli tärkeämpää kysyä: ”*kenenkä poikia tai tyttöjä olet?*”, ”*minkä kylän väkeä olet?*” tai ”*missä tehtaassa teet töitäsi?*”. Nämä ovat varmasti relevantteja kysymyksiä nytkin, mutta usein koemme häiritsevänä, jos meitä määritellään lähtökohtaisesti muiden ihmisten kautta. Muut ihmiset – eli yhteisö – ja minä, erillisenä ja ainutkertaisena olentona, muodostavat kaksoissidoksen, jonka kautta kysymystä tämän ajan yhteisöjen luonteesta on lähestyttävä. Yhteisöt koostuvat yksilöistä ja yksilöiden identiteetti rakentuu yhteisöjen kautta. Tämä kaksoissidos ja sen tarkastelu on luonteenomaista pohdinnoille siitä, mistä yhteiskuntien modernisaatiossa, eli uudenaikaistumisessa on ylipäättään kysymys. Yksinkertaistaen sosiologinen kuvaus tälle ilmiölle on, että sitä enemmän mitä yksilöllistymisen rooli kulttuurissamme korostuu, sitä vähäisemmäksi käy yhteisöjen rooli.

Erittelen seuraavilla sivuilla yksilöllistymiseen liittyvän yhteiskuntatieteellisen keskustelun päävirtauksia. Esitän, että yksilöllistyminen on ilmiö, jonka suhteen määrittelyt uusista yhteisöllisyyden muodoista tapahtuvat. Havaintoni on, että yksilöllistymiskehityksestä voidaan muodostaa erilaisia tulkintoja, joiden sisältö vaihtelee

tutkijoiden ideologisten ja maailmankatsomuksellisten sitoumusten mukaan. Yksilöllistyminen voidaan nähdä modernisaatioon liittyvänä ilmiönä, joka saa usein ongelman muodon. Tätä ongelmaa pyritään ratkaisemaan tuomalla sen vastapainoksi puhetta yhteisöllisyydestä. Yhteisöt ja niiden elvyttäminen nähdään vastarektiona irrallisuuden ja vieraantumisen kokemuksiin. Ne edustavat siten liiallisen yksilöllistymisen vastalääkettä ja avainta kulttuuriseen vastarintaan, esimerkiksi kuluttajuuden sosiaalista kokemusta pirstovaa vaikutusta kohtaan. Toisena tulkintana on nähdä uudet yhteisöjen muodot pikemminkin yksilöllistymisen käsitteellisenä jatkeena, jossa ihmiset valitsevat ja kuluttavat yhteisöjänsä osana elämäntapaprojektejaan. Yhteisön sijaan voidaan puhua uusista sosiaalisuuden muodoista, joita leimaa verkostomaisuus ja episodimaisuus. Valinnan ja kuluttamisen logiikkaan perustuvien sosiaalisuuden muotojen tarkoituksena ei lähtökohtaisesti nähdä pyrkimystä pitkäaikaiseen sitoutumiseen tai syvällisempään ideologiseen tai arvoihin liittyvään pohdintaan. Mediavälitteiset ja internetin mahdollistamat sosiaalisuuden muodot ovat muodostuneet hyvin keskeisiksi. Artikkelini loppuosassa esittelen miten uusia sosiaalisuuden muotoja on mahdollista käsitteellistää. Osaltaan tämä keskustelu herättelee pohtimaan, onko käsitettä yhteisö ylipäätään syytä enää käyttää intensiivistyvän yksilöllisyyden ajan arjen sosiaalisuuden muotojen kuvaajana.

Yksilöllisyydestä yksilöllistymiseen

On tärkeää erottaa analyttisesti käsitteet yksilöllisyys (*individualism*) ja yksilöllistyminen (*individualization*). Edellinen tarkoittaa länsimaissa yleistä kulttuurista ihmisihannetta, jossa David Riesmanin (1952, sit. Roberts 2009, 75) termein tarkoitetaan kulttuurin tilaa, jossa ihaillaan individualisteja. Individualisti on henkilö, jolla vahva luonne, selkeät omat tavoitteet ja ihanteet elämässä, joita hän toteuttaa omilla teoillaan

huolimatta muiden ihmisten mielipiteistä. Tätä ihmisihannetta on vaalittu länsimaisessa populaarikulttuurissa voimakkaasti esimerkiksi stereotyyppisen amerikkalaisuuden tunnusmerkkinä. Yksilöllistyminen sen sijaan viittaa myöhäismodernin kulttuurin tilaan, jossa korostetaan jokaisen vastuuta oman elämänkulkunsa rakentamisesta tietoisilla valinnoilla, sen sijaan että yksilö tekisi aina kuten muutkin tekevät tai kuten perinteisesti on aina tehty. Käsite on tullut erityisesti tunnetuksi saksalaisen yhteiskuntateoreetikko Ulrich Beckin tekstien myötä (ks. esim. Beck & Beck – Gernsheim 2009). Esimerkkeinä yksilöllistymisestä käytetään yleensä keskeisten yhteiskunnan instituutioiden kuten koulutuksen, työnteon ja kulutuksen pirstoutumista. Kaikki ihmiset eivät tee enää asioita samaan tahtiin, vaan syntyy eritahtisia, räätälöityjä ja suunniteltuja elämäkertoja ja tapoja toimia (vrt. Rinne & Salmi 1998). Tästä seuraa ettei esimerkiksi saman ikäisillä ja sinällään samoja elämäkokemuksia jakavilla ihmisillä ole enää ajallisesti yhteisesti jaettua kokemusta tapahtumista, koska ne tapahtuvat ajallisesti eri tahtiin elämäkulun mittaan. Tämän huomion voi tehdä esimerkiksi tarkastelemalla yliopisto-opiskelijoiden muutosta muutamassa vuosikymmenessä. Aikuisopiskelijoiden ja aiemman tutkinnon opiskelleiden määrä on noussut ja opiskelija-aines on monimuotoistunut (vrt. Moore 2000). Opiskelua rytmittävät hyvin erilaisten elämäntilanteiden tuomat vaatimukset, mutta näitä vaatimuksia on yhteiskunnassa varsin vaikeaa paeta. Yksilöllisyys on yksilöllistymisen ajassa paradoksaalisesti vaikeampaa, koska yksilöllisyys on eräänlainen kulttuurinen pakko. (Roberts 2009, 74–75.)

Yhteiskuntaa tutkivana tieteenä, sosiologia on tullut tunnetuksi uudiskäsitteitä suoltavana myllynä. Tämä herättää usein hämmennystä ja jopa närkästystä sosiologista kirjallisuutta lukevissa ihmisissä. Uusien sanojen ja käsitteiden runsauteen voi tosin suhtautua niin, että ilmiö edustaa tieteenalan vireyttä ja kykyä tarkastella maailmaa lukuisista eri tulkinnoista käsin. Sosiologian voi ymmärtää tieteksi, joka pyrkii kertomaan meille, mistä modernisaatiossa on oikein kysymys. Modernisaatio, eli uudenaikaistuminen voidaan nähdä noin kaksi vuosisataa kestäneenä prosessina, jonka myötä yhteiskuntien ohjaus on muuttunut

tieteeseen, rationaalisuuteen ja demokratiaan perustuvaksi, ja jonka aikana ihmisen kyky hyödyntää luonnonvaroja teollisen tuotannon kautta on laajamittaistunut koko maapallon laajuiseksi. Viimeiset vuosikymmenet sosiologiassa ja laajemmin kaikissa yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä on käyty perusteellista keskustelua siitä, onko moderni aikakausi tullut päätökseensä ja olemmeko siirtyneet laadullisesti erilaiseen aikakauteen. Tämä keskustelu liittyy yleensä postmodernin käsitteeseen. Toinen keskustelun virtaus on pohtia, kuinka modernisaatiossa on edetty laadullisesti erilaiseen vaiheeseen, jolloin kyse ei ole katkoksesta, vaan muutoksesta. Tämän keskustelun parissa puhutaan siirtymästä myöhäismoderniin yhteiskuntaan. Myöhäismodernin ajan nähdään edustavan tilannetta, jossa modernisaatioon kuuluva yksilöllistymiskehitys on saavuttamassa muotoja, joiden tulkintaan perinne ei anna entisessä määrin käsitteitä. Ihmisten psyykkinen kokemus omasta itsestään intensifioituu, eli voimistuu, kun kulttuurinen normisto kehottaa yhä voimallisempaan itsearviointiin ja suunnitelmallisuuteen oman elämänkulun suhteen (ks. esim. Adams 2007). Minuutta ja identiteettiä tarkastelevien tutkijoiden arviot tilanteesta ovat kaksijakoisia. Toisaalta myöhäismodernin ajan kulttuurinen ilmapiiri, jossa kannustetaan itserefleksiivisyyteen ja tietoiseen identiteettityöhön, voi merkitä mahdollisuutta elää mielekästä ja emansipoitunutta elämää, jossa kokeillaan ja koetaan uusia ja mielenkiintoisia asioita. Vastaavasti ilmiötä pessimistisemmin tarkastelevat tutkijat kuvaavat ilmiötä vieraantumiskehityksen uutena asteena, joka irrottaa ihmiset yhteisöllisistä siteistä ja kestävästä vuorovaikutussuhteista.

Sosiologian klassisia tulkintoja yksilöllistymisestä – anomia ja vieraantuminen

Yksilöllistyminen on nähty sosiologiassa eräänä keskeisimpänä modernisaation tunnuspiirteenä. On huomionarvoista kuinka noin vuosisata sitten, kun teollistumisen, kaupungistumisen ja markkinatalouden

seuraamukset ihmisten elämäntavalle alkoivat tulla esille, muodostui sosiologisen yhteiskuntateorian ensimmäisessä aallossa jokseenkin varoittava ja paikoin pessimistinen näkemys siitä, mistä yksilöllistymisessä on kysymys. Tämä tarkastelu pureutui yhteisöjen roolin muutoksiin ja yksilöllistymisen seurauksiin ihmisten hyvinvoinnille. Esittelen seuraavaksi pääpiirteissään keskeisten sosiologisen yhteiskuntateorian klassikoiden argumentteja yksilöllistymisestä. Nämä argumentit ovat yhä keskeisesti taustalla niissä keskusteluissa, joita tässä ajassa käydään yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan suhteista. Sosiologian klassisissa tarkasteluissa yksilöllistymiseen liittyy siis lähes poikkeuksetta varoittava tai pessimistinen sävy, joka kytkee ilmiön kiinteästi myös yhteisöjen luonteen muutoksiin.

Ranskalaisen Émile Durkheimin (1893, ref. Buechler 2008, 164) tarkastelussa ilmiö liittyy siirtymään traditionaalisesta yhteiskuntamuodosta moderniin. Traditionaalisissa yhteiskunnissa ihmiset elivät yhteisöissä ja työnjako ei ollut pitkälle eriytynyttä. Kaikki osallistuivat parhaansa mukaan ruoan hankintaan ja muihin yhteisön tehtäviin yhdessä muiden kanssa. Yhteisö ja sen selviytyminen olivat ensisijaisia ja yksilölliset tarpeet olivat alisteisia yhteisön päämäärille. Siirtyessä kohti modernisaatiota voidaan Durkheimin mukaan ymmärtää sosiaalisena evoluutiona, johon liittyy maatalouden kehittyminen, keskittyminen suurempiin kyläyhteisöihin ja vähitellen kaupunkiin. Tämä kehityskulku johti paikoin kilpailuun ja konflikteihin kasvavan väestön keskuudessa. Osassa yhteisöjä kehitys taas johti kilpailun sijaan yhä eriytyneempään työnjakoon, eli kaikki eivät enää kilpailleet samoista resursseista tai tehneet samoja töitä. Erikoistumisen myötä ihmiset sijoittuivat yhteisöjen järjestyksessä eri tehtäviin ja kilpailun sijaan alkoi muodostua tietoisuus eri yksilöiden rooleista ja identiteeteistä. Durkheimin sosiologisessa analyysissä käsitepari mekaaninen ja orgaaninen solidaarisuus kuvaa tätä eroa työnjaon kehityksessä. Mekaaninen solidaarisuus merkitsee yhteisöjen homogeenisuutta, eli samankaltaisuutta. Yhteisöt eivät eroa juuri toisistaan ja työnjako ei ole kehittyynyttä. Orgaaninen solidaarisuus taas tarkoittaa, että yhteisöt ja myöhemmin yhteiskunnat koostuvat hyvin erilaisista osista, joilla on

kullakin kokonaisuuden kannalta jokin tehtävä. Durkheimin funktio-naalisessa tulkinnassa orgaaninen kokonaisuus lakkaa toimimasta, jos jokin osatekijä ei toimi kuten sen oletetaan toimivan. Tämän vuoksi esimerkiksi lakkoja käytetään yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa ja ristiriitatilanteissa. Yhteiskunta kokonaisuutena ei toimi, jos esimerkiksi jätehuolto ei toimi, junat eivät kulje tai koulut pitävät ovensa kiinni. Toisaalta tietoisuus tästä työnjaosta ja sen välttämättömyydestä sitoo ihmisiä yhteen modernissa yhteiskunnassa. (Buechler 2008, 164–165.)

Durkheimin sosiologiassa yhteiskuntaa tarkastellaan siis funktio-naalisena kokonaisuutena. Modernin yhteiskunnan eriytynyt työnjako edellyttää yksilöllistymistä, eli ihmisten ymmärrystä omasta erityislaatu-uisesta paikastaan kokonaisuuden osana. Yksilöllistyminen merkitsee myös tarvetta yksilön moraaliseen harkintaan eri tilanteissa. Yhteisön normatiivisuus korvautuu yksilön harkinnalla, joka pohjautuu tietoisuuteen omasta asemasta ja riippuvuussuhteesta muihin hyvin eriytyneessä työnjaossa. Modernisaatiossa ihmisten erityisyys suhteessa muihin laajenee työnjaon erityisyydestä identiteettien erityisyyteen. Moderneille ihmisille on tärkeää olla ainutlaatuinen olento, jolla on oikeuksia ja vapautta. Durkheimille tämä oli pääasiassa myönteinen piirre modernisaatiossa, mutta siihen sisältyi myös riskejä. Traditionaalisisissa yhteisöissä koheesio, eli yhteisön tiiveys oli voimakasta ja se esti yksilöllisen toiminnan ja ajattelun. Modernisaatiossa sen sijaan riskinä on liian nopea yhteisöjen purkautuminen ja liian suuri vapaus. Käsitteellä *anomia* Durkheim kuvasi tilannetta, jossa yksilöllistymiskehitys on edennyt liian voimakkaasti ja irrottanut yksilön merkityksellisistä yhteisösuhteista. Tunnetussa itsemurhatutkimuksessaan Durkheim kuvasi *anomiaa* tilana, jossa yhteisö- ja ryhmäsuhteen puuttuminen voi ajaa ihmisen itselleen haitalliseen käyttäytymiseen, äärimuodoissa itsemurhaan. Durkheimin diagnoosi oli, että voidakseen hyvin, modernin yksilön tuli olla erilaisten yhteisö- ja ryhmämuotojen vaikutuspiirissä, jotka tuottavat normeja, rutiineja ja malleja omalle toiminnalle. *Anomian* ja liiallisen itsekkyyden vastalääke on välittävät konkreettiset yhteisömuodot yksilön ja abstraktin yhteiskunnan välissä. (Buechler 2008, 167–168.)

Durkheimille yksilöllistyminen on modernisaation kulttuuriseen evoluutioon oleellisesti kuuluva piirre. Siihen sisältyy riskejä, mutta uudenlaisella modernilla yhteisöllisyydellä, jota ovat esimerkiksi koululaitos, ammattiyhdistystoiminta ja erilaiset harrastukset, yksilöt voidaan sitoa osaksi merkityksellisyyden kokemuksia. Tämän argumentin voi katsoa elävän osana sosiaalisen pääoman merkityksestä käytävää nykykeskustelua. Yksilöllistymiskehitystä on myös tarkasteltu sosiologisessa perinteessä pessimistisemmin. Karl Marxin filosofiassa ja yhteiskuntanäkemyksessä tulkinta yksilöllistymisestä liittyy kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen yleistymiseen ja sen mukaan tuomiin rakenteellisiin muutoksiin, jotka irtaannuttivat ihmiset yhteisöistä. Kapitalismissa ihmisten työnteosta tulee kauppatavaraa, jota ostetaan palkkatyön muodossa ja jonka avulla pyritään saavuttamaan voittoa, eli ostamaan työvoimaa halvalla ja myymään heidän työnsä tulokset kalliilla. Tämä johtaa siihen, että ihmiset vieraantuvat luontaisesta suhteestaan työhön, sen tuloksiin ja sen merkitykseen yhteisöllisen hyvän tuottajana. Vieraantuminen merkitsee tilannetta, jossa ihmiset kokevat voimattomuutta omasta elämästään, samalla kun elämän yhteisöllinen perusta murenee työn muuttuessa myytäväksi tuotteeksi, joka pakottaa ihmiset alituisen kilpailuun toisiaan vastaan työmarkkinoilla. (Langman & Kalekin-Fishman 2009, 10.)

Max Weber pohti vieraantumisen kysymystä kapitalismin ja rationaalisuuden laajentumisen näkökulmasta. Markkinatalous edellyttää tehokkuutta ja moderneissa yhteiskunnissa tämä tehokkuus saavutetaan työnjakoa tehostamalla byrokraattisilla organisaatiomuodoilla, joissa korostuu hierarkkisuus, pitkälle viedyt normit ja valvonta. Weberin modernisaatioon liittyvä uhkakuva oli, kuinka tämä tuotannon rationaalisuus alkaa levitä kaikille sosiaalisen ja henkilökohtaisen elämän alueille, jolloin ihmiset joutuvat elämään elämäänsä ”rautahäikeissä”. Ihmisten spontaanisuus, luovuus ja ilmaisullisuus muuttuvat tällöin säännellyiksi ja välineellisiksi. Weberin ajatusten kaikuja voi hyvin tunnistaa tämän ajan työhyvinvointikeskusteluista, kontrollin leviämisestä yhä uusille alueille elämässä ja työn ja vapaa-ajan rajan hämärtymisessä. Weberin moderni vieraantuneisuuden tunne merkitsee yksilön sivustakatsojan

kokemusta ja rationaalisuuteensa pirstoutuvia yhteisöjä. (Langman & Kalekin-Fishman 2009, 10.)

Sosiologian oppikirjoista tutun kolmikön Durkheim, Marx ja Weber avulla ymmärrys modernisaation luonteesta on syntynyt sosiologiatieteen perustaksi. Jokainen heistä kertoo omasta näkökulmastaan, kuinka perinteinen sukuyhteisöihin perustuva maatalousyhteiskunta muuttui kaupungistumisen ja teollistumisen myötä. Tässä prosessissa syntyi moderni yksilö, joka tulkinnasta riippuen on tietoinen yksilöllisyydestään, mutta altis neuvottomuudelle nopeasti muuttuvassa maailmassa – tai hän on työnsä merkityksestä vieraantunut riistetty ja irrallinen olento – tai kontrolloitu ja leipääntynyt byrokratian ratas. Modernin yksilön suhde yhteisöihin muuttui luonnollisesta välineelliseksi tai etäiseksi. Toisaalta uudenlainen tietoisuus yhteisöllisyyden merkityksestä voisi ehkäistä *anomiaa* tai organisoida vastarintaa. Nyt, runsas vuosisata myöhemmin, todistamme modernisaation uusinta vaihetta. Vastaava keskustelu yksilöllistymisen luonteesta ja sen kytkeytymisestä yhteisöllisyyteen käy vilkkaampana kuin aikoihin. Tarkastelen seuraavaksi tähän ilmiöön liittyvää aikalaiskeskustelua.

Intensiivistyvä yksilöllistyminen myöhäismodernin ajan dilemmana

Tarkastelin edellä eräitä klassisia sosiologisen teorian argumentteja yksilöllistymisen luonteesta. Ne edustavat 1800-lopun ja 1900-luvun alun aikalasteoretisointia siitä, mistä modernisaatiossa on kyse ja mihin suuntaan maailma on mahdollisesti menossa. Nyt 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä voidaan todeta, että modernisaatio on merkinnyt markkinatalouden voittokulkua, yhä monimutkaisempia yhteiskuntia ja yksilöllistymisen kulttuurisen merkityksen voimistumista. Durkheimilainen *anomia*, eli normien ja merkitysten katoaminen, on jotakin jonka tunnistamme varmasti tässäkin ajassa.

Siihen on pyritty pureutumaan monilla yhteiskuntapoliittisilla ratkaisuilla, kuten kasvatus- ja koulutusinstituutioiden rakenteilla. Marxin ennustus vieraantuneisuuden ja kurjistumisen tunteen aikaansaamista vallankumouksista toteutui paikoin ja tunnetuin seurauksin, mutta yleisesti ottaen länsimaissa yleinen elintason kasvu on saanut ihmiset tyytymään elinoloihinsa. Tämä on tilanne, jota marxilaisesta traditiosta tulkittuna voi nimittää vääräksi tietoisuudeksi, eli tilaksi jossa ihmiset eivät kyseenalaista kapitalismia, vaikka se ei pohjimmiltaan palvele heidän hyvinvointiaan. Ehkä moni aikalainen tunnistaa Weberin kuvaaman byrokratian rautahäkin, kun työelämän vaatimukset ja kontrolli tiukkenevat. Tilannetta 2000-luvulla voi kuvata ajaksi, jossa yksilöllistymisestä on tullut länsimaissa rakenteellinen ilmiö, jonka kautta monet yhteiskunnan instituutiot, kuten kuluttaminen, koulutus ja media, yhä enemmän toimivat (Vrt. Fischer-Rosenthal 2000).

Se, mitä Durkheim kuvasi termillä *anomia*, on yhä enemmän rakenteellinen tila. Yksilöiden odotetaan olevan valmiita hylkäämään nopeasti totutut toimintatavat ja ajattelumallit ja omaksumaan nopeasti uutta tietoa, uusia sääntöjä ja monia eri rooleja arkielämässään (Dencik 2001, 188). Esimerkkinä tästä ovat vaatimukset kouluttautua uudestaan ja jatkuvasti, jotta työllistyisi muuttuvassa työelämässä. Toisena esimerkkinä ovat lukuisat organisaatiomuutokset, joita Suomessa on toteutettu osana julkisen sektorin rakennemuutosta. Sopeutuminen modernisaation tuottamaan nopeaan muutokseen, ymmärretään yhä keskeisimmin yksilön asiaksi tai kompetenssiksi eikä yhteisön tai yhteiskunnan huoleksi. Yksilöllistymiskehitystä voidaan tarkastella käsitteellisesti monin eri tavoin. Anthony Elliott ja Charles Lemert (2009) ovat ryhmitelleet yksilöllistymiseen liittyviä tulkintoja neljään eri kategoriaan:

1. Manipuloitu yksilöllistyminen

Marxin kriittinen näkemys kapitalismin vieraannuttavasta vaikutuksesta jalostui lukuisiksi uusmarxilaisuuden suuntauksiksi 1900-luvun

kuluessa. Eräs tämän suuntauksen tunnetuimmista yksilöllistymisen tulkinnoista on Frankfurtin koulukunnan piirissä toisen maailman sodan jälkeen tehdyt pohdinnat massayhteiskunnasta. Frankfurtin koulukunnalla tarkoitetaan kulttuurikriittistä orientaatiota, jossa yhdisteltiin Karl Marxin ja Sigmund Freudin näkemyksiä yhteiskunnasta ja ihmisestä (ks. esim. Hammer & Kellner 2009; Wood 2010, 259–260). Suuntauksen tunnetuimpia edustajia olivat Theodor Adorno, Max Horkheimer ja Herbert Marcuse. Käsitteellä massayhteiskunta he tarkoittivat kapitalismin vaihetta, jossa kehittyvän median, eli sanomalehtien, radion ja television, avulla ihmisiä manipuloidaan kuluttajiksi. Adorno käytti tästä nimitystä kulttuuriteollisuus, jolla hän tarkoitti joukkoviestinten valjastamista ideologisesti markkinataloutta edistäviin tarkoituksiin. Kulttuurin tuotteet muuttuivat kulttuuriteollisuudessa hyödykkeiksi ja kauppatavaraksi sen sijaan, että niillä olisi ollut valistava ja emansipoiva tehtävä. Sen sijaan, että kulttuuri ja taide mahdollistaisivat ihmisille kyvyn pohtia kriittisesti vaihtoehtoja elämässä ja yhteiskunnassa, syntyikin tuotteistettu massakulttuuri, joka vietti ihmiset kuluttamaan ja elämään yhdenmukaisen kritiikittömästi. Tämän kehityskulun Adorno näki yleistyvän, kun ihmiset hankkivat koteihinsa radioita ja televisioita. Kyky itsenäiseen reflektioon heikkeni, kun ihmiset altistuivat toiston logiikalle perustuvaan median tarjoilemaan maailmankuvaan. Ihmisille syntyy illuusio yksilöllisyydestä, jota massakulutuksen myötä yleistävä esteettinen kuluttaminen tarjoaa. Tämä on kuitenkin väärä illuusio, koska kuluttajuus yhdenmukaistaa ihmisten tavan ajatella ja toimia yhteiskunnassa. (Elliott & Lemert 2009, 39–40.)

Ajatus manipuloidusta yksilöllistymisestä on läsnä myös Frankfurtin koulukunnan toisen sukupolven ajattelussa, josta tunnetuin esimerkki on Jürgen Habermasin pohdinnat yksityisen ja julkisen elämän rajojen muutoksista. Habermasin näkemyksessä julkinen alue, eli demokraattisen kansalaisyhteiskunnan dialogisen vuorovaikutuksen areenat, ovat näivettyneet kaupallistumisen ja median läpitukenavuuden myötä. Sen sijaan, että media ja internet mahdollistaisivat kansalaiskeskustelun elpymisen, syntyy yksityisen mediakuluttamisen kulttuuri,

joka trivialisoi poliittisen debatin. Näkemys jatkaa Habermasin tuotannon keskeistä näkemystä, jossa modernin ajan keskeinen ongelma on byrokratian ja kaupallisuuden kolonisoiva vaikutus ihmisten elämämaailmassa. Media ja internet eivät ole tässä tulkinnessa saaneet aikaan yksilöllisen tietoisuuden ja osallisuuden lisääntymistä, vaan pikemminkin vaikutus on ollut passivoiva ja tehnyt ihmisistä yhteiskunnallisten prosessien sivustaseuraajia. (Elliott & Lemert 2009, 40–42.)

Manipuloitu yksilöllistyminen ei anna juuri tilaa ihmisten toimijuudelle tai vastarinnalle suhteessa markkinatalouden ja median yhdenmukaistavalle vaikutukselle. Vastarintaa kulttuuriteollisuuden suhteen on muotoiltu lähinnä marxilaisen teorian piirissä, jolloin erilaisen tiedostavan ja vaihtoehtoisen kulttuurin avulla voidaan herätellä ymmärtämään, kuinka heitä manipuloidaan. Toinen tulkinta on lähinnä postmodernin teorian piirissä oleva näkemys ihmisestä merkityksillä leikkijänä, joka valjastaa kulttuuriteollisuuden symbolit ironian ja karnevalisoinnin keinoin omien identiteettiprojektiensa palvelukseen. Postmoderni yksilö ei olisi näin ollen uhri, vaan tiedostava kuluttaja.

2. Eristäytynyt ja yksityistynyt yksilöllistyminen

Frankfurtin koulukunnan näkemykset edustavat sosiologista analyysia, jossa modernisaatioon liittyvä yksilöllistyminen nähdään kapitalismin yleistymisen aiheuttamana kehityskulkuna, joka passivoi ihmiset konformistiseen käyttäytymiseen, jota esimerkiksi kuluttaminen elämäntapana edustaa. Myös yhdysvaltalaisessa keskustelussa on esitetty viime vuosikymmeninä pessimistisiä näkemyksiä yksilöllistymiskehityksestä. Näkökulma on eurooppalaista tarkastelua kulttuurisempi ja psykologisempi, eli yksilöllistymiskehityksen nähdään kytkeytyvän arvomuutoksiin, jotka ovat nostaneet hedonismin ja itsensä toteuttamisen yleisesti hyväksytyiksi kulttuurisiksi hyveiksi. Keskustelun tunnettuja nimiä ovat muun muassa Robert Bellah, Daniel Bell, Allan Bloom, Arlie Hochschild, Christopher Lasch, Robert Putnam ja Richard Sennett.

Eri kirjoittajat tulkitsevat ilmiötä hieman eri tavoilla, mutta yhteistä on huoli yhteiskunnan moraalisen perustan rappiosta, sosiaalisen pääoman romahduksesta ja ihmisten eristäytymisestä julkiselta alueelta yksityiseen kuluttamisen ja mielihyvän tavoittelun piiriin. (Elliott & Lemert 2009, 42–44; ks. myös Thomson 2005.)

Tästä kulttuuripessimistisestä keskustelusta on suomalaisen akateemiseen keskusteluun levinnyt esimerkiksi Christopher Laschin pohdinnat narsismin kulttuurista, Robert Putnamin sosiaaliseen pääomaan liittyvät tarkastelut ja Arlie Hochschildin näkemykset tunteiden ilmaisun välineellistymisestä. Laschin tulkinta nojaa freudilaisessa persoonallisuusteoriassa esiintyvään narsismin käsitteeseen, jolla tarkoitetaan lapsen kaikenkattavaa itsekeskeisyyden kokemusta varhaislapsuudessa, ennen kuin hän oppii erottamaan itsensä muista erillisenä olentona. Patologisena häiriönä narsismilla tarkoitetaan tilaa, jossa aikuinen ihminen ei kykene erottamaan selkeästi eroa oman itsensä ja muiden välillä. Tämä johtaa tulkintaan jossa muut ihmiset nähdään vain välineinä omaan tarpeen tyydyttämiseen. Laschin mukaan länsimaiden myöhäismoderni kuluttamiseen perustuva kulttuuri ruokkii kulttuurista narsismia, jossa itsekeskeisyys, pakonomainen kuluttaminen ja lyhytjänteisyys ihmissuhteissa muodostuvat ihmisten normaaliksi tavaksi elää elämäänsä. Tämä elämäntapa ruokkii jatkuvaa tyhjyyden tunnetta, joka rohkaisee jatkuvaan itsetutkiskeluun sen sijaan, että ihmisiä kiinnostaisivat aidosti muut ihmiset tai yhteiskunnalliset asiat. (Ks. esim. Adams 2007, 105–136.)

Robert Putnamin näkemyksessä yksilöllistymisen kulttuuri on johtanut yhteisöllisyyden kriisiin, jota hän metaforisesti tarkastelee muutoksena amerikkalaisten suosimassa keilausharrastuksessa. Aiempina vuosikymmeninä keilaaminen oli yhteisöllistävä harrastus, joka sai perheet ja työporukat yhdessä keilahalleihin. Nyt, Putnam väittää, yhä useampi amerikkalainen keilaa yksin. Putnamin mukaan tämä pieni esimerkki kielii yleisestä sosiaalisen pääoman romahtamisesta, jolla hän tarkoittaa yhteisöllisten siteiden näivettymistä, yhteistoiminnan romahtamista ja yleisen luottamuksen ilmapiirin kaikkoomista. Kansalaisyhteiskunnan perustana oleva yhteisöllinen toiminta on

Putnamin mukaan korvautunut yhä voimallisemmin eriytyvällä yksilöllistymisellä, jota esimerkiksi internetin yleistymisen on saanut aikaan. Putnamin näkemyksiä on siteerattu taajaan sosiaaliseen pääomaan liittyvässä keskustelussa. (Elliott & Lemert 2009, 44–45; ks. myös Thomson 2005.)

Arlie Hochschild kytkee kaupallistumisen, kilpailun ja kulttuurin narsistisuuden ilmiöön, jossa tunteiden ilmaisusta on tullut väline, jolla tehdään työtä, käydään kauppaa ja toimitaan strategisesti ihmissuh-teissa. Tunteet ovat ”viillenet”, koska niistä on tullut kauppatavaraa, joilla etenkin naisvaltaiset palveluammatit toimivat. Palvelut menevät kaupaksi, kun niitä ryyditetään ystävällisellä hymyllä ja sisällöltään tyhjällä empatialla. Myös ihmissuhteet ja parin etsiminen on muuttunut markkina-alueeksi, jossa pyritään trimmaamaan ulkonäköä ja tuottamaan erilaisia emotionaalisia esityksiä potentiaalisille kumppaneille. (Elliott & Lemert 2009, 44–45.)

Amerikkalaisen yksilöllistymiskehitykseen liittyvän kulttuuripessimistisen näkemyksen piirtämät huomiot nykykulttuurista ovat varsin lohduttomia. Ihmiset ovat menettäneet yhteisöllisyyden kokemuksen, he elävät sisäisesti yksinäistä elämää, jossa kaikki toiminta näyttäytyy joko kuluttamisena tai kilpailuna.

3. Refleksiivinen yksilöllistyminen

Nykysosiologian siteeratuimpia keskusteluja on brittiläisen Anthony Giddensin ja saksalaisen Ulrich Beckin tuotantojen pohjalta syntynyt refleksiivisen modernisaation teoria. Taustalla on pohdinta modernisaation muutosvaiheista, perinteen merkityksestä ja globalisaation haasteista. Sosiologinen termi yksilöllistyminen (*individualization*) on noussut etenkin Ulrich Beckin tuotannon keskiöön. Tulkinta on monisyisempi, kuin edellä kuvatuissa manipuloidun ja eristäytyvän yksilöllistymisen näkemyksissä. Yksilöllistyminen on seurausta yhteiskunnan rakennemuutoksesta, jossa perinteiset rakenteet, kuten työ, koulutus ja perhe, ovat kohdanneet voimakkaita muutoksia ja

ihmisten toiminta on muuttanut tietoiseksi riskeistä, joita esimerkiksi ympäristön saastuminen ja teknologian monimutkaistuminen aiheuttavat. Tästä seuraa, että ihmisten on reagoitava jatkuvasti muutokseen sopeuttaen omaa toimintaansa ja omaa tulkintaa elämästään. Refleksiivisyydellä tarkoitetaan tietoisien tarkkailevan ja toiminnallisen asenteen ottamista omasta elämästään. Ihmisillä on yhä enemmän tietoa yhteiskunnasta ja ihmisestä kohonneen koulutustason ja kaikille elämäntilanteille levinneen asiantuntijatiedon myötä. Yksilöllistyminen on tässä ajassa institutionalisoitunut ja muuttunut rakenteelliseksi tilaksi. On vaikeaa elää, kuten sukupolvet ovat ennen eläneet tai katsoa mallia ympäröiviltä ihmisiltä. Jokainen joutuu muodostamaan oman elämäkertansa jatkuvilla henkilökohtaisilla valinnoilla, ilman että voi etsiä selkeitä vastauksia perinteestä. Monille tämä voi merkitä vapautta, toisille taas musertavaa pakkoa. (Elliott & Lemert 2009, 47–48; Beck & Beck-Gernsheim 2009.)

Anthony Giddens on tarkastellut samaa kehityskulkua ja näkee itserefleksiivisyyden tunnusomaiseksi piirteeksi myöhäismodernille aikakaudelle. Siinä missä Beck varoittaa yksilöllistymiskehitykseen liittyvistä vaaroista, on Giddensin tulkinta myönteisempi. Beckin näkemyksessä yksilöllistyminen voi muodostua pakkoyksilöllistymiseksi, kun taas Giddens tulkitsee sen mahdollisuudeksi emansipoitua ja uudelleen tarkastella perinteen tarjoamia malleja, jotka liittyvät esimerkiksi sukupuolirooleihin. Elämäkertoista tulee valinta-elämäkertoja, tietoista ja laskelmoivaa oman elämäntarinan työstämistä esimerkiksi asiantuntijoiden tarjoaman avun turvin. Myöhäismoderni aika edellyttää aktiivista otetta elämään ja se tuottaa myös uusia asiantuntijapalveluita tukemaan valintoja, joita Giddens nimittää elämänpoliittisiksi valinnoiksi. Elämänpolitiikka on yksilöiden pohdintoja siitä kuinka elämää tulisi elää ja millaisia valintoja elämässä tulisi tehdä. Tämä voi merkitä esimerkiksi opiskelijalle räätälöityjä HOPS-keskusteluja, vierailuja uraohjaajan luona ja parisuhteen työstämistä parisuhdeneuvojan vastaanotolla. (Ks. esim. Adams 2007, 43–49; 2008.)

Refleksiivisen modernisaation yksilöllistymisteoriasta on tullut yleisesti hyväksytty tulkinta ihmisten elämänsäntöjen luonteesta tämän

ajan länsimaisissa yhteiskunnissa. Näkemykseen on myös kohdistunut voimakasta kritiikkiä. Se kohdistuu muun muassa näkemykseen, jossa yhteiskuntaluokka olisi menettänyt merkityksensä ihmisten elämänkulun määrittäjänä. Refleksiivisen yksilöllistymisen voi näin katsoa edustavan ideologista pyrkimystä käsitteellistää ihmisten elämä lähtökohtaisesti yksilön valinnoilla, jolloin esimerkiksi syrjäytyminen ei johtuisi niinkään yhteiskunnan rakenteellisesta tilasta, vaan henkilökohtaisesta refleksiivisyytsvajeesta. Refleksiivinen yksilöllistyminen on myös näkemyksenä vääristyneen sukupuolineutraali eli se ei huomioi yhteiskunnan sukupuolittuneita rakenteita, jotka synnyttävät tai estävät refleksiivisyyden mahdollisuuksia (ks. esim. Davies 2001, 146). Näkemys refleksiivisyydestä pohjautuu siis utilitaristiseen ja voimakkaan kognitiiviseen ihmiskuvaan, jossa ihmisten riippuvuussuhteille muista ihmisistä ja elämäntapahtumien emotionaalista tulkinnoista ei anneta sijaa. (Ks. esim. Furlong & Cartmel 2007, 1–12.)

4. Globalisaation ajan intensiivistyvä yksilöllistyminen

Elliott ja Lemert (2009, 58–63) pohtivat mihin suuntaan yksilöllistymiskehitys on etenemässä ajassa, jota voi nimittää globalisaation aikakaudeksi. He päätyvät samaan päätelmään mihin monet muutkin tutkijat ovat päätyneet, eli länsimainen tulkinta yksilöllistymisestä tulee voimistumaan ja levittäytymään yhä globaalimmaksi tulkinnaksi ihmisestä. Edellä kuvatut tulkinnat yhteiskunnallisen yksilöllistymisen luonteesta tuovat kukin esille kulttuurin piirteitä, jotka globalisaation ajassa näyttäisivät voimistuvan. Intensiivistyvään yksilöllistymiseen liittyvä uhkakuva on kuluttamisen ja identiteetin yhteyden tiivistyminen, eli pyrkimys jatkuvaan minuuden päivittämiseen ja ”äärimmäisiin muodonmuutoksiin”, jotka ovat yleistyneet muun muassa tosi-tv-ohjelmien teemoina. Identiteetti nähdään yhä enemmän plastisena, eli muokattavana ja ihmiset kokevat, että jatkuva muokkaus on edellytyksenä sosiaaliselle hyväksynnälle ja kilpailukyvyille työmarkkinoilla. Muokkaamiseen liittyy myös voimakasta vauhtia kehittyvä lääketiede,

joka antaa meille yhä yksityiskohtaisempaa tietoa itsestämme aina genetiikan tasolle asti.

Jatkuva tarve päivittämiseen, mukauttamiseen ja tehostamiseen on ilmiö, joka esimerkiksi Richard Sennettin (2002) tulkinnassa liittyy globaalin kapitalismin tilaan, jossa samat teemat ilmenevät työnteossa ja tuotannossa. Klassisen sosiologian käsitteet kuten *anomia* ja vieraantumisen ovat laajentuneet ja muodostuneet kulttuurisiksi normeiksi ja pakoiksi. Ennen julkisiksi koetut asiat, kuten yhteiskunnalliset palvelut, ovat yhä enemmän yksityisiä ja yksityistettyjä asioista, jotka eivät kytke ihmisiä sosiaaliin rakenteisiin, vaan pirstovat osallisuuden asiakkaiden ja palveluntarjoajien väliseksi lyhyiksi vuorovaikutustapahtumiksi myymisen ja ostamisen logiikan mukaisesti.

Svend Brinkman (2008) on eritellyt psykologisten tieteiden roolia muutoksessa teollisesta yhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan. Teollistumisen ja psykologisten tieteiden kiinteä yhteys on ollut paljon kriittisen tieteiden historian tutkimuskohteena. Brinkmann esittää kuinka psykologisten tieteiden alkutaipaleen pääsuuntaukset behaviorismi ja psykoanalyysi pyrkivät stabilisoimaan, eli vakauttamaan yksilöitä teollisen tuotannon mukaisesti organisoituviin yhteiskuntiin. Ihmisten tuli käyttäytyä kuten muidenkin ja oppia tekemään asioita silloin kun käskettiin. Tällainen ihminen oli ideaali massakoulutuksen ja -teollisuuden kuuliainen osanen. Modernin ajan keskeinen psyykinen ongelma oli neuroosi, eli oireilu tilanteessa, jossa kokemus omasta itsestä ja viettien ilmaisu esimerkiksi seksuaalisuuden kautta, olivat ristiriidassa yhteiskunnan tiukan normiston kanssa. 1900-luvun loppupuolen siirtymä kulutusyhteiskuntaan on merkinnyt vaurauden myötä laajentunutta valinnan vapautta, joka on valjastettu kuluttamiseen. Kuluttaminen on itsensä ilmaisemista jatkuvilla valinnoilla ja nautinnon saamista ei itse tavaroista, vaan kuluttamisen kokemuksesta itsessään. Siksi psykologisten tieteiden nykysuuntausten kuten humanistisen tai positiivisen psykologian ja sosiaalisen konstruktionismin pyrkimys on auttaa ihmistä ymmärtämään elämä valintoina ja autenttisten merkitysten etsintänä. Ihmisen elämä on tällöin kokemusten summa ja sitä merkityksellisempi mitä syvädyttävämpiä kokemukset ovat ja

mitä enemmän niitä on. Normit, rakenteet tai yhteisöt eivät tarjoa tähän mitään tiukkaa kehystä. Oma itse on keksittävä itse. Aikakauden yleinen sairaus, masennus, liittyy vastaavasti kokemukseen siitä, ettei jaksakaan olla alituisesti muuttuva, haluava, saavutettava ja kykenevä valintoja tekevä ihminen. (Brinkmann 2008.)

Myös suomalaisessa viime vuosien keskustelussa on kiinnitetty huomiota yksilöllistymiskehityksen intensiivistymiseen. Sari Näre (2005) käyttää käsitettä postindividualismi, jossa yksilöllistymisen paine ikään kuin hajottaa ihmisten kokemuksen itsestään. Näreen mukaan yltyöyksilöllinen kulttuuri merkitsee etenkin nuorille tunnetta alituisesta pudotuspelistä ja mahdollisuutta tulla hyväksikäytetyksi, kun etsii yksilönä hyväksyntää muilta. Vastaavasti Atte Oksanen (2006) kuvaa tutkimuksessaan minuuden haavautumista, kun yksilö ei kykene kiinnittämään itseään sosiaaliseen maailmaan mielekkäällä tavalla. Haavautunut minuus oirehtii korostamalla julkisesti ja sisäisesti omaa pahaa oloaan esimerkiksi äärikäyttäytymisellä tai masennuksella. Myös suomalaiset huolestuneet puheenvuorot tulkitsevat esimerkiksi masennuksen yleistymistä kansansairaudeksi kytkemällä sen yksilöllistymiseen liittyviin paineisiin ja sosiaalisten yhteisösuhteiden problematisoitumiseen (vrt. Stavropoulos 2008).

Olen edellä esittänyt valikoiden sosiologisia näkemyksiä modernisaatioon liittyvästä yksilöllistymiskehityksestä. Valikoivuutta edustaa se, että mukana on jokseenkin kulttuuripessimistisiä tulkintoja, joissa kehityskulku perinteisestä maatalousyhteiskunnasta, teolliseen kaupunkiyhteiskuntaan ja edelleen verkostoituneeseen kulutusyhteiskuntaan on eristänyt ihmiset toisistaan ja tuottanut itseään alituisesti pohtivan yksilön. Olisi toki mahdollista piirtää myös toisenlainen kuva tästä prosessista, johon edellä mainittu Anthony Giddens muun muassa pyrkii. Yksilöllistymisen voi myös ymmärtää emansipaatioksi ja siten yhteiskunnan demokratisoitumisen uudeksi perustaksi. Kuluttajuus ei ole välttämättä vain huono asia, vaan sen avulla voidaan ekspressiivisesti toteuttaa itseään. Yksilöiden voi olla myös syytä tarkistaa asennettaan, kuten viime vuosina suosita saavuttanut positiivisen psykologian suun-

taus pyrkii muistuttamaan: yksilöiden olisi hyvä muistaa mitä hyvää heidän elämässään tänä aikana on.

Se, että valintani on kohdistunut keskustelun kulttuuripessimistiseen virtaukseen, liittyy siihen, että viime vuosina voimistuneen yhteisökeskustelun tai pikemminkin yhteisökaipausten voi katsoa liittyvän juuri tähän keskusteluperinteeseen (ks. Saastamoinen 2009). Yksilöllistyminen nähdään ongelmallisena kehityskulkuna, joka aiheuttaa Matthew Adamsin (2007) termein psykososiaalista fragmentaatiota eli irtaantumista merkityksellisistä pitkäkestoisista ihmissuhteista ja pirstoutunutta psyykkistä kokemusta, joka voi ilmetä pahimmillaan mielenterveyden ongelmina. Yksilöllistymiskehitys nähdään näin ollen myös yhteiskuntapoliittisena ongelmana, jossa yhteiskuntien muutos on vaikeuttanut kollektiivista riskienhallintaa sysäten vastuun yhä enemmän yksilöille (ks. Saastamoinen 2006). Esimerkiksi työttömyyteen on yhä vaikeampaa puuttua yhteiskuntapoliittisilla toimenpiteillä. Työttömyys käsitteellistyy yhä enemmän yksilön refleksiivisyyden kysymyksenä, esimerkiksi valmiutena kouluttautua alituisesti uudistuvien työmarkkinoiden tarpeisiin. Tämän yksilökeskeisyyden käänköpuolena on putoaminen yhteiskunnan järjestelmien ulkopuolelle ja tähän on haettu ratkaisuja yhteisöjen yhteiskuntaan kiinnittävästä voimasta.

Missä määrin on mahdollista puhua yhteisöllisyydestä kulttuurin tilassa, jota leimaa intensiivistyvä yksilöllistyminen? Eikö yhteisö ole lähtökohtaisen nostalginen käsite, jonka iltaruskoa todistivat jo sosiologian klassikot vuosisata sitten? Jos ihmisillä on kuitenkin kaipaus yhteisöihin, kuinka niitä tulisi käsitteellistää tässä ajassa, niin ettei käsite olisi Ulrich Beckin termein zombikäsite, nostalginen laina, joka on nykyajassa sisällöllisesti kuollut? Esitän seuraavaksi eräitä näkökulmia näihin kysymyksiin.

Yhteisöt yksilöiden yhteiskunnassa?

Verkostososiaalisuus

Yhteisö käsitteenä on monimerkityksellinen ja sitä on jokseenkin vaikeaa määritellä yksiselitteisesti. Yhteisön käsitteen voi katsoa liittyvän traditionaaliseen elämäntapaan, jota leimaa pysyvyys, suhteiden kiinteys ja jatkuvuus, yhteenkuuluvuuden tunne, sitoutuminen fyysiseen paikkaan ja yhteinen historiallinen tarina, jonka jäsenet voivat jakaa (Wittel 2001, 51). Yksilöllistymiskehityksen on nähty murentavan tämänkaltaista tapaa ymmärtää ihmisten sidokset toisiinsa. Ihmisten elämä ei ole pysyvää. Ihmissuhteet vaihtuvat suhteellisen usein aiempaan verrattuna niin perheissä kuin työpaikoissa. Harvalla on mahdollisuus jakaa sama asuinpaikka samojen ihmisten kanssa vuosikymmenestä toiseen ja yhteisen tarinan ja kokemuksen sijaan, kerromme toisillemme kuulumisia ja vaihdamme informaatiota. (Wittel 2001, 51.)

Mark Granovetter (1973, sit. Smith-Lovin 2007) teki tunnetuksi heikon siteen käsitteen. Tällä hän tarkoitti tilannetta, jossa ihmisellä on vahvojen siteiden, toisin sanoen jatkuvien ja kiinteiden vuorovaikutussuhteiden lisäksi vuorovaikutusta ihmisten kanssa, joita he eivät tunne kovin syvästi ja joita he tapaavat epäsäännöllisesti tai satunnaisesti. Sosiaalipsykologi Lynn Smith-Lovin (2007, 108) huomioi, kuinka yhä suurempi osa nykyajan arkielämän ihmissuhteista on heikkoja siteitä, kohtaamisia ihmisten kanssa, jotka tuntevat meistä vain yhden identiteetin ulottuvuuden. Vahvojen siteiden yhteisöissä ihmiset tunsivat toisensa läpikotaisin eli kaikki identiteetin ulottuvuudet, kuten perheeseen, työroolin ja harrastusroolin. Heikkojen siteiden moderneissa yhteiskunnissa olemme useimmille ihmisille ”tuttavia” eli esiinnyimme yhden identiteettiulottuvuuden kautta, esimerkiksi työkaverina, koiran ulkoiluttajana tai urheilun harrastajana. (Vrt. Morgan 2009.)

Andreas Wittel (2001) esittää, että käsite verkostososiaalisuus (*network sociality*) olisi nykyajassa toimivampi kuvaamaan ihmisten affektiivisiä suhteita toisiinsa kuin ongelmalliseksi muodostunut yhteisön käsite. Verkoston käsite on yleistynyt yhteiskuntatieteellisessä

tutkimuksessa tavaksi jäsentää nopean tiedonkulun ja ihmisten suuren liikkuvuuden vuoksi muuttunutta yhteiskunnan käsitettä. Manuel Castellsin tunnetun käsitteen mukaan elämme globaalissa verkostoyhteiskunnassa. Verkoston avulla on mahdollista kuvata ihmisten, ajatusten, palveluiden ja rahan dynaamista liikettä. Verkosto on myös tapa, jonka avulla ihmisten ihmissuhteiden muodostumista urbaanissa elämänmuodossa on mahdollista käsitteellistää staattisemman yhteisön käsitteen sijaan. Verkostososiaalisuudella tarkoitetaan verkkojen logiikkaan eli informaation kulkuun, erilaisten ihmisten kohtaamiseen ja nopeasti muuttuviin ihmissuhteisiin liittyvää tapaa olla jatkuvakes-
toisesti tekemisissä muiden ihmisten kanssa.

Wittel (2001, 61–65) esittelee perusteita sille, miksi verkostososiaalisuus on käsitteenä toimiva kuvamaan yhteisön sijaan uusia sosiaalisuuden muotoja. Sosiaalisuuden muodonmuutoksia on problematisoitu erityisesti seuraavien teemojen kautta:

1. Virtuaaliset yhteisöt

Yhä suurempi osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta tapahtuu hyödyntämällä tietokonevälitteistä kommunikaatiota. Tämä kehityskulku on voimistunut aina 1990-luvun puolivälistä alkaen ja normalisoitunut valtaosalle väestöstä tavaksi olla yhteydessä ystäviin ja samanhenkisiin ihmisiin. Ilmiötä on käsitteellistetty Howard Rheingoldin (1994, sit. Wittel 2001, 62) alun perin esittelemällä virtuaaliyhteisön käsitteellä. Wittel (2001,62) luonnehtii Rheingoldia virtuaalikommunitaristiksi, eli hänen näkemyksensä virtuaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuudesta on idealistinen ja utopistinen. Rheingoldille virtuaaliyhteisöt ovat ratkaisu reaalia maailman yhteisöjen rapautumiseen ja kriisiin. Virtuaaliyhteisöt olisivat tämän näkemyksen mukaan myös keino elvyttää julkinen tila uudelleen demokraattisen kansalaiskeskustelun alueeksi. Wittel toteaa Rheingoldin näkemysten olevan naiiveja, koska analyysi yleisestä yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksesta on puutteellinen. Tietotekniikan yleistymisen avulla ei voida perua prosessia, jonka

varsinaiset juuret ovat esimerkiksi markkinatalouden yleistymisessä. Wittel huomioi käsitteiden yhteisö ja internet olevan eräänlaisen käsitteellisen ristiriidan: nostalginen yhteisökäsitys assosioituu fyysisen paikan kaipaukseen, joka on taas virtuaalisessa vuorovaikutuksessa enemmän imaginaarinen, eli kuvitelman tasolla toimiva käsite. Kolmanneksi käsite virtuaalinen viittaa vähemmän todelliseen todelliseen, vaikka kaikki todellisuus on symbolisesti välittyntä ja kokemuksena käyttäjilleen hyvinkin todellista. (Wittel 2001, 62–63.)

2. Kestävien ihmissuhteiden rapautuminen

Aiemmin kuvaamaani yksilöllistymiskehityksen piirteisiin kuuluu ihmisten elämän muuttumisesta yhä episodisemmaksi ja projekteista koostuvaksi. Työsuhteet ovat usein määräaikaista ja ihmissuhteet eivät ole entiseen tapaan vuosikymmenten mittaisia. Tämä vaikuttaa siihen, mistä työelämä tutkimuksessa käytetään nimitystä psykologinen sopimus, eli ihmisten arviot siitä mitä he saavat sitoutumisellaan esimerkiksi työorganisaatioon (ks. esim. George 2009). Jos psykologinen sopimus on heikko eli työpaikan varmuus on kyseenalainen, eivät ihmiset tunne järin suurta lojaalisuutta työnantajansa kohtaan. Ihmissuhteiden rapautumistulkinta liittyy pessimistiseen näkemykseen yksilöllistymisestä. Vastaavasti tämä on heijastunut ihmisten sosiaalisuuden muotojen organisoitumiseen lyhytkestoisiksi ja välineellisiksi. Wittel (2001,64) tuo esille, että tulkinta on jossakin määrin liian pessimistinen ja yleistävä, vaikka ilmiönä yhä suurempaa osaa ihmisistä koskettava.

3. Post-sosiaaliset ihmissuhteet

Wittel (2001, 64–65) viittaa käsitteellä post-sosiaaliset ihmissuhteet keskusteluun, joka liittyy yhteisöjen katoamiseen ja toisaalta yhteiskunnan organisaatioiden ja instituutioiden muodonmuutoksiin. Tämän myötä yhä harvempi kohtaa toisia ihmisiä ennalta määrättyjen nor-

mien ja rakenteiden puitteissa suhteellisen pysyvissä organisaatioissa. Vuorovaikutuksen määrä on sinällään laajentunut ja kasvanut määrällisesti, mutta olemme tekemisissä hyvin vaihtuvien ihmissuhteiden ja liikkuvien organisoitumisen muotojen kanssa. Asian voi ilmaista suljettujen systeemien muuttumisena avoimiksi järjestelmiksi. Esimerkiksi yliopisto ja siellä opiskelu eivät ole enää tiettyyn rakennukseen ja tiettyihin pysyviin ihmisiin liittyvä tapahtuma. Opiskelu tapahtuu yhä enemmän verkostojen logiikan mukaisesti, jolloin niin opiskelutoverit kuin opetushenkilökunta vaihtuvat nopeasti ja kokemus opiskelusta jäsentyy osallisuutena muuttuviin verkostoihin.

Edellä mainitut piirteet tekevät perinteiset sosiaalisuuden muodot, kuten se mitä nimitetään yhteisöllisyydeksi, vaikeiksi ja jopa mahdottomiksi ylläpitää. Yksilöllistyminen ja sen voimakas intensifioituminen yhteiskunnallisena piirteenä, muuntaa yhteisöt sosiaalisuuden muodoiksi, joita on etsittävä, valittava ja työstettävä. Wittel (2001, 65) esittää käsitteen verkostososiaalisuus olevan yhteisöä toimivampi kuvaaman voimakkaan yksilöllistymisen ajan sosiaalisuuden muotoja. Siinä missä yhteisö viittaa jaettuun historiaan ja yhteisen kertomuksen, narratiivin, tuottamiseen jaettuina vuorovaikutuksena, on verkostososiaalisuuden tarinallisuus moninaisuuden työstämistä. Verkostososiaalisuus voi viitata kohtaamisiin mediavälitteisissä ympäristöissä, virtuaalisessa vuorovaikutuksessa tai kohtaamisissa, jotka liittyvät työ- ja harrastusprojektien edellyttämään tutustumiseen. Yhteisen tarinan tuottaminen on hyvin erilaisten elämäkertojen ja kokemusten yhteensovittamista vuorovaikutuksellisesti.

Verkostososiaalisuuden keskeinen piirre on suhteiden lyhytkestoisuus, jonka myötä esimerkiksi ihmissuhteiden solmimiskulttuuri tai työhön liittyvä verkostoituminen on saanut muotoja, joissa lähökohtana on pikainen kohtaaminen. Tätä ilmentävät esimerkiksi pikadeittailupalvelut tai yritysten rekrytointimessut. Verkostososiaalisuuden ilmentymä on eräänlainen historiattomuus, joka ilmenee edellä mainittuna historiallisen narratiivin puuttumisena. Tämän vuoksi ihmisten kohtaamisissa arvioinnit toisesta ihmisestä eivät perustu niinkään kokemuksen ja yhteisen historian tuottamaan ”luonteen”

arviointiin, vaan tilanteissa tapahtuviin arvioihin tiedoista ja taidoista. Tutustuminen on tällöin nopeaa kuulumisten vaihtoa ja tilanteen päivittämistä. (Wittel 2001, 68.)

Wittelin (2001) esittämä näkemys verkostososiaalisuudesta on eräs avaus hahmottaa intensiivisen yksilöllistymisen ajan tapoja olla yhdessä muiden ihmisten kanssa. Käsite yhteisö on tämän käsitteellistämiseen Wittelin mukaan huonosti toimiva, koska sillä viitataan paikkaan, jatkuvaan kontekstiin ja jaettuun tarinalliseen kokemukseen liittyviin yhdessäolon muotoihin. Verkostometaforan kautta organisoituvissa yhteiskunnissa myös sosiaalisuus organisoituu paikasta ja jatkuvasta kokemuksellisuudesta irrallisiksi verkostomaisiksi kohtaamisiksi. Wittelin (2001, 53–60) esittelemät empiiriset esimerkit liittyvät esimerkiksi IT- ja uusmedia-alalla työskentelevien korkeasti koulutettujen kaupunkilaisten elämänpiiriin. Tämä uuden talouden ja kulttuurin merkittävä ammattikunta jäsentää elämäänsä ja sosiaalisuuttaan verkostojen logiikan mukaisesti. On toisaalta syytä huomioida, että kyseessä on eräänlainen kulttuurinen *avant garde* -luokka, jonka kokemusta ei voi yleistää kuvaamaan kaikkien ihmisten tapaa kokea sosiaalisuutta. Esittelen toisena keskustelun suuntana pohdinnat henkilökohtaisista yhteisöistä yksilöllistymisen ajan sosiaalisuuden muotojen kuvaajana.

Henkilökohtaiset yhteisöt: tuttavat ja ystävät

Yksilöllistymisen merkitys ihmisten tavoille olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa on ollut merkittävä. Kun esimoderniin ja moderniin tapaan elää kuului sijoittuminen suhteellisen pysyvään yhteisösuhteeseen, on myöhäismodernin ajan yhteisöllisyys valintoihin perustuvaa. Keskeiseksi sosiaalisuuden muodoksi on tullut parisuhde, johon ladataan hyvin suuria odotuksia. Giddens (1991, ref. Layder 2009, 10–13) käyttää käsitettä puhdas suhde (*pure relationship*) kuvaamaan

myöhäismodernin ajan parisuhdetta, joka ei perustu sukujen järjestämiin avioliittoihin, vaan romanttiseen haluun olla yhdessä jonkun kanssa. Puhdas suhde on yksilöiden valinta ja sen muodot ovat eri suhteissa erilaisia. Suhde on olemassa vain suhteen itsensä vuoksi eikä sitä määrittele ulkoiset tekijät tai niin sanotut järkisyyt. Puhtaisiin suhteisiin ladataan myös suuria odotuksia. Tv ja internet ovat täynnä seuranhaku- ja ”paritus”-ohjelmia ja monen ihmisen elämä pyörii ”sen oikean” etsimisen ympärillä. Parisuhteiden moraalinen perusta liittyy yhä enemmän yksilöiden tyytyväisyyden tuottamaan oikeutukseen. Jos suhde ei tyydytä, on moraalinen velvollisuus olla onnellinen ja etsiä tilalle parempi suhde. Ulkoinen moraalinen paine ei entiseen tapaan pidä esimerkiksi avioliittoja koossa.

Uusia sosiaalisuuden muotoja kirjassaan tarkastellut Deborah Chambers (2006) tuo esille, kuinka yhteisöjen sijaan uudet sosiaalisuuden muodot liittyvät juuri parisuhteeseen ladattuihin odotuksiin, parisuhteen mukanaan tuomiin ystävaverkostoihin sekä yhteisöllisyyden kokemuksiin, joita samaa sukupuolta olevat ystävät tuovat. Chambers (2006, 50-90) esittelee brittiläiseen urbaaniin kulttuuriin syntyneitä sukupuolittuneita ystäväyhteisöjen muotoja. Miesten ystäväyhteisöt edustavat usein heteroseksuaalisen identiteetin pönkittämiseen liittyvää ”äijäilyä”, johon liittyy alkoholin kulutus, urheilun tai musiikin harrastaminen. Miesten kulttuuriin on historiallisesti kuulunut erilaiset herrakerhot ja klubit. Suomessa vastaavasti esimerkiksi saunassa tapahtuva miesten verkostoituminen on kulttuurinen erityispiirteemme. 1990-luku toi Iso-Britanniaan ”lad”-kulttuurin, maskuliinisuuden ihannoinnin, jossa esimerkiksi muodikas pukeutuminen ja kosmetiikka olivat hyväksytyjä puheenaiheita. Seksistinen suhtautuminen naisiin on ollut tässä liikkeessä eräänlainen vastareaktio naisten aseman suhteelliselle kohentumiselle yhteiskunnassa (Chambers 2006, 60–61).

Naisten ystäväyhteisöt ovat kuluneen vuosikymmenen aikana ottaneet esikuvakseen ”*Sinkkuelämää*” tv-sarjan (*Sex in the City*) ystävänänelikon. Urbani naisten ystäväyhteisöllisyys liittyy kuluttamiseen ja parisuhteen – tai sen puuttumisen – pohdintaan yhdessä ystävien kanssa. Kulttuurin muutos liittyy lähentymiseen edellä kuvatun ”äi-

jäkulttuurin” kanssa. Myöhäismodernit naisten ystäväyhteisöt suhtautuvat mutkattomasti alkoholin kuluttamiseen ja seksuaalisuuden ilmaisemiseen. Yhteiskunnan sukupuolittuneet asenteet kuitenkin ilmenevät ilmiöön liittyvässä moraalisisessa paniikissa ja huolestuneissa mediapuheenvuoroissa. Naisten vapautuminen näkyvään yhden sukupuolen yhteisöllisyyteen, esitetään usein riskiksi terveydelle ja perhearvoille, siinä missä miesten vastaava toiminta on vain harmitonta hauskanpitoa. (Chambers 2006, 80–83.)

Chambersin (2006) kirjan keskeinen huomio on, että ystävyyteen perustuvat sosiaaliset verkostot ovat ottaneet yksilöllistyvässä kulttuurissa ennen yhteisöille kuuluneen roolin sosiaalisen tuen, hoivan ja identiteettityön perustana. Miehillä ystäväyhteisöt ovat enemmän vallankäyttöön ja sen edellytysten luomiseen liittyviä performatiivisia kanssakäymisen muotoja. Naisten ystäväyhteisöt taas edustavat korkeampaa sosiaalisen pääoman tasoa, eli ne perustuvat luottamukselle, huolien jakamiselle ja sosiaalisen tuen tarjoamiselle.

Yksilöllistymisen kulttuurissa sosiaalisuuden muodot tai uudet yhteisöllisyyden muodot ovatkin yhä enemmän henkilökohtaisia yhteisöjä. Gerard Delanty (2003, ref. Morgan 2009,116) toteaa, että siinä missä ideologinen huoli kohdistuu erään historiallisen yhteisötyypin, eli tiiviin paikkaan sidoksissa olevan yhteisön katoamiseen, on huomattava uusien yhteisöllisyyden muotojen syntyminen. Henkilökohtaiset yhteisöt ovat verkostomaisesti muodostuvia sosiaalisuuden tapoja, joissa jaamme kokemuksia, informaatiota ja tunteita rakkautteen, ystävyyteen tai tuttavuuteen perustuvien ihmissuhteiden kanssa. Chambers (2006, 168) muistuttaa myös, kuinka yksilöllistymiseen liittyvällä kulttuuripessimismillä on kääntöpuolensa, jossa ihmisten tuntema ystävyys ja sen tuottamat uudet yhteisöllisyyden kokemukset mahdollistavat avoimen keskustelun tasa-arvosta ja toisten ihmisten kunnioittamisesta.

Intensiivistyvästä yksilöllistymisestä eettiseen kuulumiseen

Olen edellä kuvannut yksilöllistymiseen liittyvän keskustelun painotuksia. Väitteeni on ollut, että aikalaiskeskustelut yhteisöllisyyden muodoista ja luonteesta on kytkettävä keskusteluun yhteiskunnallisesta yksilöllistymisestä. Yksilöllistyminen ilmiönä on lähtökohta sille, että yhteisön käsite koetaan problemaattiseksi, kaipaamisen arvoiseksi ja toiminnalla tuotettavaksi. Huomionarvoinen kysymys on, onko meidän syytä käyttää käsitettä yhteisö, vai onko syytä puhua uusista sosiaalisuuden muodoista. Yhteisön käsitteen ongelmallisuus liittyy sen epämääräisyyteen. Arkikielessä kaikki suunnilleen tietävät mitä se tarkoittaa, mutta tieteellisessä tarkastelussa vastaavaa yksituumaisuutta käsitteen määrittelystä ei löydy (ks. Saastamoinen 2009). Vastaavasti yksilöllistymisen tarkastelu on ollut yhteisön käsitteeseen verrattuna kriittisempää. Sen juuret ovat modernisaation tarkastelun sosiologisissa perusteorioissa, kuten *anoman* ja vieraantumisen pohdintoissa. Nyt 2000-luvulla sama keskustelu jatkuu, kun monet aikalaisteoreetikot ovat tuoneet esille yksilöllistymiskehityksen intensifioitumisen ja sen seuraukset ihmisten hyvinvoinnin kokemukselle.

Irene Taviss Thomson (2005) on eritellyt, kuinka eri aikoina eri muotoja saaneet pohdinnat yksilöllistymisen voittokulusta ja vastaavasti huoli sosiaalisten yhteenliittymien rapautumisesta, ovat olennainen osa länsimaista ja etenkin amerikkalaista yhteiskunnallista keskustelua. Mielenkiintoista on, kuinka keskustelu itsessään heijastaa käsitteistön tasolla yksilöllistymiskehitystä. Modernisaatiopessimistisissä näkemyksissä, kuten massayhteiskunnanteoriassa, syynä *anomiaan* ja vieraantumiseen olivat yhteiskunnan rakenteelliset seikat. Vieraantuneisuuden kokemus syntyi esimerkiksi siksi, koska markkinatalouden tuotantorakenteet ja monimutkaistuva byrokratia tuottivat ihmiselle voimattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemusta. Sen sijaan 1980-luvulta alkaen yleistynyt kommunitaristinen kulttuurikritiikki, johon pohdinnat sosiaalisen pääoman rapautumisesta ja luottamuksen puutteesta sosiaalisissa suhteissa kuuluvat, kiinnittää huomion yksilöllistyneen yksilön valintoihin. Sosiaalista pääomaa ei

ole entisessä määrin, koska itsekäs yksilö valitsee mieluummin oman hedonistisen tarpeen tyydytyksen kuluttamalla. Paradoksaalisesti vika ei ole yhteiskunnassa, kulttuurissa tai itse yhteisöissä, vaan yksilössä, joka päätti hylätä yhteisön.

Tähän uudempaan yhteisökeskusteluun sisältyvä metodologinen individualismi, toisin sanoen synnyn etsintä yksilön valinnoista, muuntaa kriittisen keskustelun yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden suhteista helposti moralisoinniksi ja sormella osoitteluksi. Yhteisöllisyysvaje nähdään näin ollen ongelமாகsi yksilön yhteiskuntamoraalissa, jota on kohennettava pedagogisilla innovaatioilla ja pahimmillaan syylistävällä kurinpidolla. Thomsonin (2005, 436–437) kritiikin mukaan sosiaalisen pääoman pohdinnoista puuttuu yhteisömuotojen sisällöllinen ja kokemuksellinen analyysi, toisin sanoen kysymys siitä, miksi tämän ajan ihmisiä puhuttelevat enemmän kokemuksen tasolla esimerkiksi virtuaaliset yhteenliittymät kuin vaikkapa perinteinen yhdistystoiminta.

Yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden suhdetta olisikin tarkasteltava globalisoituvan markkinataloutteen perustuvan yhteiskunnan ja kulttuurin kontekstissa. Nostalginen paluu paikkasidonnaiseen ja välittömään yhteisöllisyyteen on jokseenkin mahdottomuus, niin kauan kuin nykyisen kaltainen yhteiskuntajärjestelmä on olemassa. Yhteisöjen haikailulla ei voida ratkaista perustavanlaatuisia ihmisten hyvinvointiin ja turvattomuuteen liittyviä kysymyksiä. Sen sijaan on syytä analysoida huolellisemmin sitä, millaisiksi ihmisten väliset suhteet muodostuvat emotionaalisina kokemuksina ja kuinka nämä kokemukset liittyvät yhteiskunnan rakenteelliseen tasoon. Huomioitavaa on kuluttajuuden, epävarmuuden ja liikkuvuuden merkitys sosiaalisten suhteiden muovaajina. Intensiivistyvän yksilöllistymisen kulttuurissa pelkästään käsite yhteisö ei riitä kaikkia uusia sosiaalisuuden muotoja kattamaan.

Historiallisesti katsottuna vahvat yhteiset kokemukset tuottavat yhteisen tarinan ja yhteenkuuluvuuden kokemuksen. Ihmisyys on siten lähtökohtaisen sosiaalinen prosessi, joka syntyy yhteisten kokemusten myötä. Siksi ei ole syytä kantaa huolta siitä, etteivätkö ihmiset

aina jotenkin löytäisi toistensa luo. Aikojen muuttuessa muodot vain muuttuvat. Se mikä ennen tapahtui maitolaitureilla tai seurojentaloilla, voi tapahtua nyt yksityisemmissä tai virtuaalisissa tiloissa. Nykyään nämä kohtaamiset liittyvät usein kuluttamisen kokemuksiin. Näissä yksilöiden verkostoituneissa kohtaamisissa on perusta myös tämän ajan eettisille pohdinnolle yhdessä elämisen perustasta. Luultavasti tämän ajan yksilöiden yhteisöllisyyden kokemuksen siemen löytyy globaalisti jaettavasta tietoisuudesta, joka liittyy planeettamme tulevaisuuteen.

Lähteet

- Adams, Matthew (2007): *Self and Social Change*. London: Sage.
- Adams, Matthew (2008): *The Reflexive Self. A Critical Assessment of Giddens's Theory of Self-Identity*. Saarbrücken: VDM.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2009): *Losing the Traditional: Individualization and 'Precarious Freedoms'*. Teoksessa Anthony Elliott & Paul du Gay (eds.): *Identity in Question*. London: Sage, 13–36.
- Brinkmann, Svend (2008): *Changing Psychologies in the transition from industrial society to consumer society*. *History of the Human Sciences* 21, 85–110.
- Buechler, Steven M. (2008): *Critical Sociology*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Chambers, Deborah (2006): *New Social Ties. Contemporary Connections in a Fragmented Society*. London: Palgrave.
- Davies, Karen (2001): *Responsibility and daily life: reflections over Timespace*. Teoksessa Jon May & Nigel Thrift (eds.): *Timespace. Geographies of Temporality*. London: Routledge, 133–148.
- Dencik, Lars (2001): *Transformation of Identities in Rapidly Changing Societies*. Teoksessa Mikael Carleheden & Michael Hviid Jacobsen (eds.): *The Transformation of Modernity*. Aldershot: Ashgate, 183–224.
- Elliott, Anthony & Lemert, Charles (2009): *The Global New Individualist Debate: Three Theories of Individualism and Beyond*. Teoksessa Anthony Elliott & Paul du Gay (eds.): *Identity in Question*. London: Sage, 37–64.
- Fischer-Rosenthal, Wolfram (2000): *Biographical work and biographical structuring in present-day societies*. Teoksessa Prue Chamberlayne, Joanna Bornat & Tom Wengraf (eds.): *The Turn to Biographical Methods in Social Science*. London: Routledge, 109–125.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007): *Young People and Social Change*. Maidenhead: Open University Press.
- George, Christine (2009): *The Psychological Contract. Managing and Developing Professional Groups*. Maidenhead: Open University Press.
- Hammer, Rhonda & Kellner, Douglas (2009): *From Communications and Media Studies Through Cultural Studies*. Teoksessa Rhonda Hammer & Douglas Kellner (eds.): *Media/Cultural Studies. Critical Approaches*. New York: Peter Lang, x–xlvii.
- Langman, Lauren & Kalekin–Fisher, Devorah (2009): *Alienation: Critique and Alternative Futures*. Teoksessa Ann Denis & Devorah Kaleikin–Fischer (eds.): *The ISA Handbook of Sociology*. London: Sage, 9–28.

- Layder, Derek (2009): *Intimacy and Power. The Dynamics of Personal Relationships in Modern Society*. London: Palgrave.
- Moore, Erja (2000): *Aikuisena yliopistossa: yliopisto-opiskelijoiden ikärakenne ja 30 vuotta täyttäneiden opiskelijoiden elämäntilanne*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Morgan, David (2009): *Acquaintances. The Space Between Intimates and Strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Näre, Sari (2005): *Styylaten ja pettäen: luottamuksen ongelma ja postindividaalisuus nuorten sukupuolikulttuurissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura; 49.
- Oksanen, Atte (2006): *Haavautuva minuus: väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Rinne, Risto & Salmi, Eeva (1998): *Oppimisen uusi järjestys: uhkien ja verkostojen maailma koulun ja elämänmittaisen opiskelun haasteena*. Tampere: Vastapaino.
- Roberts, Ken (2009): *Youth in Transition. Eastern Europe and The West*. London: Palgrave.
- Saastamoinen, Mikko (2006): *Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ihanne*. Teoksessa Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.) *Kansalaisuuden ääriiivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Palmenia, 53–84.
- Saastamoinen, Mikko (2009): *Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä*. Teoksessa Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Helsinki: KVS, 33–66.
- Sennett, Richard (2002): *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Suomentanut Eine Kivinen & David Kivinen. Tampere: Vastapaino..
- Smith-Lovin, Lynn (2007): *The Strength of Weak Ties: Social Structural Sources of Self, Situation and Emotional Experience*. *Social Psychology Quarterly* 70 (2), 106–124.
- Stavropoulos, Pam (2008): *Living under Liberalism. The Politics of Depression in Western Democracies*. Boca Raton: Universal Publishers.
- Thomson, Irene Taviss (2005): *The Theory That Won't Die: From Mass Society to the Decline of Social Capital*. *Sociological Forum*. Vol. 20, No. 3., 421–448.
- Wittel, Andreas (2001): *Toward a Network Sociality. Theory, Culture and Society* 18(6), 51–76.
- Wood, Helen (2010): *From Media and Identity to Mediated Identity*. Teoksessa Margaret Wetherell & Chandra Talpade Mohanty (eds.): *Sage Handbook of Identities*. London: Sage, 258–276.

Kuluttaja- ja brändiheimot yhteisöllisyytenä nykykulttuurissa

Kuluttajuutta koskevan ihmiskäsityksen juuret ovat perinteisesti pohjautuneet uusklassisen taloustieteen homo economicukseen, joka on määrittynyt rationaaliseksi, suvereeniksi, atomistiseksi sekä etenkin muista ihmisistä riippumattomaksi päätöksentekijäksi ja toimijaksi. Myös markkinoinnin kulutustutkimuksen traditio on aina 1950-luvulta lähtien nähnyt kuluttajan yksilöpsykologian silmin. Tutkimustraditiossa on tutkittu kuluttajan motivaatiota, kykyä suunnitella toimintaansa, asettaa tavoitteita ja arvioida eri valintojen seurauksia (mm. Moisander 2005). Ihmiskuva on perustunut kansantaloustieteen tavoin rationaaliseen päätöksentekijään. Käsitys individualistisesta ja autonomisesta toimijasta on kuitenkin 2000-luvun jälkimoderneissa kulutusyhteiskunnissa alkanut muuttua. Ihmiset toimivat yhteisöllisesti muodostaen muun muassa kuluttaja- ja brändiheimoja.

Käsitys länsimaisten yhteiskuntien yksilökeskeisyydestä¹ on murentunut myös uusyhteisöllisyyttä koskevien keskustelujen myötä. Michel Maffesolin (1995, 71) mukaan uudet yhteisöllisyyden muodot rakentuvat harrastus-, kulutus- ja elämäntapayhteisöjen ympärille.

---

1. Individualismin ”vastustamisella” on toki pidemmätkin juuret: sosiologian syntyä oppiaineena 1800-luvun jälkipuoliskolla voidaan pitää reaktiona liiallisille yksilöpainotuksille (Lehtonen 1990, 21).

Hänen mukaansa individualismi, välineellinen järki, tekniikan kaikkivoipaisuus ja ”taloudellinen kaikki” eivät enää säteile entisenlaista vetovoimaa (mt., 32). Näkemys ihmisestä osana yhteisöä sekä yhteisöllisenä toimijana ei kuitenkaan ole uusi. Kommunitarismin juuret pohjaavat Aristoteleen yhteisölliseen ihmiskuvaan, jossa keskeinen osa ihmiselle ominaisista kyvyistä ja valmiuksista on nähty luonteeltaan yhteisöllisinä (Sihvola 1996, 71–73). Myös kulutussosiologiassa ja -antropologiassa on pitkään painotettu kulutuksen yhteisöllisiä ja etenkin yhteisöllisesti rakentuneita symbolisia merkityksiä (mm. Douglas & Isherwood 1979; Bourdieu 1979/1984). Siitä huolimatta kulutuksen yksilölliset² kokemukset, etenkin kuluttajaidentiteettiä³ painottavat tutkimussuuntaukset, ovat olleet tutkimuksen valtavirrassa (Räsänen 2008, 126–127).

Individualismin rapautuminen kuluttajien toimintakulttuurissa on ilmennyt kenties selkeimmin informaatioteknologian kehityksessä (mm. Uusitalo 2002; Könkkölä 2010), kun sosiaalinen media on tarjonnut areenan yhteisöllisesti koettaville kokemuksille. Kuluttaja- ja harrastusyhteisöjä on syntynyt virtuaalisissa palveluissa, kuten Second Life, Facebook, Irc-galleria ja Habbo Hotel. Internetistä löytyy harrastus- ja itseapuryhmiä niin vapaa-ajan kalastajille, neljännellä kuukaudella raskaana oleville naisille, intohimoisille pokerin pelaajille kuin vaikkapa velkaongelmista kärsiville ihmisille. Myös pelimaailma on yhteisöllistynyt ja kansainvälistynyt: World of Warcraft, Runescape ja Final Barrage -pelejä pelataan globaaleissa verkkoyhteisöissä. Yhteis-

2. Vaikka yksilötoimijuus on aatteellisesti kytkeytynyt vahvasti kapitalististen yhteiskuntien syntyprosessiin, juuret ulottuvat myös kristinuskon perinteeseen, kuten pyrkimykseen pelastaa yksilön sielu eikä yhteisön (mm. Maffesoli 2007, 28). Itsekeskeisen ja nautintoja janoavan kuluttajan arkkitehteinä pidetään 1700-luvun valistuksen ajan moraalifilosofoja ja kirjailijoita, kuten Adam Smithiä ja Bernand de Mandevillea (Ilmonen 2007, 33, 98–102). Anne M. Croninin (2005, 48–49) mukaan aikaamme ilmentääkin konsumeristinen ’pakkoyksilöllisyys’, jossa valinnan ilmaiseminen ja toteuttaminen kehystetään pakolliseksi valinnaksi. Näin yksilöllisyys ei ole vaihtoehto vaan pikemminkin minuuden pakollinen väylä. On syytä huomioda, että yksilöllisyys (individualismi) ja yksilöllistyminen (individualization) käsitteillä tarkoitetaan erilaisia yhteiskunnallisia aatteita, käytäntöjä ja kulttuurisia tiloja (ks. Mikko Saastamoinen tässä teoksessa).
3. On kuitenkin huomioitava, että kuluttajaidentiteetti voidaan nähdä rakentuvan juuri yhteisöllisesti (mm. Maffesoli 1995).

sö- ja heimoajattelu onkin rantautunut nopeasti kulutustutkijoiden tulkintoihin: uudenlainen toimijuus on alkanut näyttäytyä kuluttaja- ja brändiheimoistumisen kautta (mm. Cova 1997; Muniz & O'Guinn 2001). Uudenlaisen yhteisöllisyyden merkitys on ymmärretty juuri kulutuskuulttuurisessa tutkimustraditiossa (Cova, Kozinets & Shankar 2007; Arnould & Thompson 2005).

Tarkastelen artikkelissani yhteisöllisyyttä brändiheimoistumisen ja fanikulttuurin kontekstissa, koska kuluttajuus ja fanius limittyvät läheisesti toisiinsa. Tarkastelen ilmiötä kulttuurisen kulutustutkimuksen perinteestä, jossa kuluttajat, markkinointitutkijat ja tuottajat nähdään aina kulttuurin ja tiettyjen yhteisöjen jäseninä (Moisander 2005, 37–38, Moisander & Valtonen 2006; Arnould & Thompson 2005). Tulkitseen kulutusyhteisöllisyyden ryhmään ja/tai alakulttuuriin kuulumisena, olipa se sitten paikallista, kuviteltua tai virtuaalista. Sitoudun näin keskusteluihin jälkimodernista kuluttajuudesta (mm. Maffesoli 1996; Cova 1997), en niinkään modernin yhteiskunnan luokkaperus-
taisista⁴ ryhmäjäsenyyksistä tai individualismin eetoksesta. Ajattelen Michel Maffesolin tavoin yhteisöllisyyden tiettyyn ryhmään kuulumisena, en luokan kautta, joka määrittelisi yksilön kulutuskäyttäytymistä kollektiivisesti. Vaikka kuluttajayhteisöllisyyttä koskevaa teoretisointia ja empiiristä tutkimusta on tehty lähinnä kansainvälisesti (mm. Cova 1997; Muniz & O'Guinn 2001; Cova, Kozinets & Shankar 2007), viime aikoina on kiinnostus herännyt myös Suomessa (mm. Rokka 2009; Könkkölä 2010). Pysin itsekin kontekstualisoimaan ilmiötä kotimaisten kuluttaja- ja brändiheimojen kautta.

---

4. Yhteiskuntatieteissä käydään jatkuvaa keskustelua siitä, ovatko kulutuksen alakulttuurit tai heimot korvanneet luokan, alueen, uskonnon, sukupolven ja sukupuolen identifikaation lähteinä (mm. Miller & Rose 2010, 166; Kangaspunta 2006, 80).

Kuluttajayhteisöisyys: kevyttä ja kurinalaista heimoistumista

Michel Maffesolin (1995, 44, 90) heimoistuminen perustuu ajatukseen yksilön suuremmasta arvosta osana ryhmää kuin yksilönä. Hänelle myöhäismodernit yhteiskunnat eivät näyttäydy yhtä individualistisina kuin olemme tottuneet ajattelemaan. Maffesolin jälkimoderni yhteisöisyys rakentuu eri tavoin kuin perinteisissä yhteiskunnissa, joissa esimerkiksi paikallisuus ja sukulaisuussuhteet määrittivät yhteisön normeja ja rituaaleja. Hänelle kyse on kevyestä uusyhteisöisyydestä, jossa yhdessä tunteminen ja kokeminen ovat keskeisiä (Maffesoli 1996, 9–30). Näille yhteisöille on ominaista epävakaus, pienuus ja affektiivisuus. Ne sitovat myös yhteen sitä solidaarisuutta, jota moderniteetti on rapauttanut (Maffesoli 1995, 56). Yksilöllisyyden voiman hiipuminen tai saturoituminen näkyy haluna kokea yksilöllisiksikin mielletyt esteettisten nautinnot yhdessä muiden kanssa – ”*ihminen on olemassa vain toisen katseessa ja puheessa tai niiden kautta*” (mt., 45, 65).

Maffesolin (1996) näkemyksiä heimojen ajasta sekä keskusteluja postmodernin yhteiskunnan kehityskuluista on käytetty uudenlaisen kuluttajayhteisöisyyden ymmärtämisessä (ks. myös Kangaspunta 2006, 79–80). Paljolti Maffesolin ajatusten pohjalta on muotoiltu kuluttajaheimoistumisen käsite, jonka tavoitteena on yhteisöllisten ulottuvuuksien tuominen osaksi melko individualistista kuluttajakäsitystä (Cova 1997, 297). Keskeisen ilmiötä luotaava teos on Bernard Covan, Robert Kozinetsin ja Avi Shankarin (2007) toimittama *Consumer Tribes*, jossa kulutuksen uusyhteisöllisiä аспектеjä tarkastellaan useiden empiiristen tutkimusten valossa. Näin Michel Maffesolin melko teoreettiset pohdinnat saavat tukea kulutuskuulttuurisessa kontekstissa. Tekijät kuitenkin problematisoivat kuluttajaheimoistumisen käsitteen: jo kulutus ja kuluttaja ovat niin monitahoisia ja -tulkintaisia, että heimoistumisen tarkastelu samassa yhteydessä ei ainakaan helpota ilmiön analyttistä jäsentämistä (mt., 4). Myös individualismin ja yhteisöisyyden jännite on läsnä jälkimodernissa kulutusyhteiskunnassa: privatisoituminen etenee kodin ja kulutuksen piirissä ja postmodernissa

kulutuskulttuurissa voi toteuttaa myös äärimmäistä individualismia (ks. Cova 1997, 300–302).

Kuluttajayhteisöllisyyden rinnalle on tuotettu myös *brändiyhteisön ja -heimon* käsitteet, jotka viittaavat nimensä mukaisesti tiettyyn tuotemerkkiin tai brändiin. Käsitteen muotoilijoina pidetään Albert Munizia ja Thomas O’Guinnia (1995), jotka korostavat brändiyhteisöjä melko vakaina ja kiinteinä yhteisöinä. Tutkijoiden mukaan brändiyhteisö täyttää yleisesti yhteisöille asetettuja tunnusmerkkejä: ryhmä on jäseniensä itse määrittelemä ja se jakaa yhteisiä arvoja, rituaaleja ja traditioita. Yhteisössä kerrotaan tarinoita, juhlietaan historiaa sekä tunnustetaan keskinäinen yhteys toisiinsa. Myös moraalinen vastuullisuus näkyy: ryhmä määrittelee oikean ja väärän käyttäytymisen (Muniz & O’Guinn 2001, 424–426). Albert Munizin ja Hope Jensen Schaun (2005, 746) mukaan vahvimmat brändiheimot ovat muodostuneet omalla sektorillaan valtavirrasta erottuvien brändien ympärille, kuten Apple Macintosh tai Saab. Myös Harley-Davidson-moottoripyöräilijät edustavat omanlaistaan heimoa ja alakulttuuria: heille pyörä on vapauden symboli ja he tuottavat omaa kulttuuriaan mustien nahkavaatteiden ja moottoripyörästä lähtevän äänen kautta (Schouten & McAlexander 1995, 51–55).

Munizin ja O’Guinnin (2001, 415) mukaan brändiyhteisön jäsenet ovat sitoutuneempia toisiinsa kuin Maffesolin muotoilemassa uusyhteisöllisyydessä. Muniz ja O’Guinn (2001) perustavat väitteensä tutkimiansa brändiheimoihin⁵, joita ovat Apple Macintosh, Saab sekä Ford Bronco -maasturi. Vaikka suomalaisia brändiheimoja on kenties vaikea tunnistaa tai löytää (ks. kuitenkin Könkkölä 2010), edellä esitetyt näkemykset kulutuksen yhteisöllisyydestä tekevät ymmärrettäväksi

---

5. Muniz ja O’Guinn (2001, 414) painottavat kulutuksen yhteisöllistä merkitysluonnetta historiallisena ilmiönä: perinteisissä yhteisöissä ruokailu, juominen, juhliminen ja lahjananto olivat keskeinen osa yhdessä kokemista, johon liittyi myös erilaisia rituaaleja. Modernin kulutusyhteiskunnan myötä olemme erottaneet kulutuksen markkinoilla tapahtuvaksi toiminnaksi, mikä on hämärtänyt kulutuksen suhdetta arkielämän yhteisöllisiin käytäntöihin. Kulutuskäytännöt ovat materiaalisella ja symbolisella tasolla yhteisöllisiä.

myös suomalaisen Harley-Davidson Club Finland ry:n⁶ tai englantilaisten jalkapallojoukkueiden, kuten Liverpoolin, Chelsean, Evertonin ja Arsenalin suomalaiskannattajat (mm. Heinonen 2005; Turtiainen 2008). Brändiheimoa voidaankin ajatella tuotteen tai palvelun rinnalla myös elämäntyylin tai -tavan ilmentäjänä. Douglas Holtin (2003) mukaan tällaisia elämäntapabrändejä ovat jo itsessään esimerkiksi Nike, Harley-Davidson, Apple, Absolut-vodka ja Volkswagen. Kyseisiä tuotemerkkejä voidaan pitää brändi-ikoneina, joissa olennaista ei ole se, mitä ne esittävät vaan se, mitä ne edustavat (mt., 43). Näin tunnettujen brändien tarinat ja viestit puhuttelevat kuluttajia, koska tuotteen sijaan – tai rinnalla – myydään asennetta, arvomaailmaa ja elämäntapaa.

Brändi- ja kuluttajaheimoistuminen asettuukin näin lähelle fanikulttuuria (ks. Muniz & Schau 2005, 746; myös Könkkölä 2010, 3), jossa itse fanittaminen voi saada merkittävemmän osan kuluttajan elämässä kuin itse tuotteen/palvelun ja sen arvomaailman palvominen ja arvostaminen. Fanius voi kohdistua hyvin monenlaisiin ilmiöihin, mutta useimmiten ne paikantuvat populaarikulttuuriin tai siihen liittyviin ilmiöihin (Nikunen 2005, 52–56; Leppälahti 2009, 75). Siinä missä brändi- ja faniyhteisöissä toimiminen sitouttaa jäseniään tiiviimmin yhteen kuin kuluttajayhteisöllisyys, elämäntapavalintoja tehneet, kuten ekoyhteisössä asuvat ihmiset, ovat astetta tiukempia ja suljetumpia yhteisöjä (mm. Eräranta, Moisander & Pesonen 2009). Brändien merkitys ei kuitenkaan katoa ekoyhteisöissäkään vaan pikemminkin muuttaa muotoaan. Vegaani hankkii Racourt shoe -merkkiset kengät, Beauty Without Cruelty -kosmetiikkaa ja puhdistaa saunan Lifehairin valmistamalla Puhdas koti -tuotteella. Kulutustuotteiden rooli ei kuitenkaan ole yhteisötoiminnan keskiössä kuten fani- ja brändiheimoilla.

---

6. Harley-Davidson Club Finland ry. on vuonna 1980 perustettu Harley-Davidson merkkikerho. Kerhon tarkoitus on ylläpitää ja kehittää Harley-Davidson harrastusta Suomessa ja pitää yhteyttä alan ulkomaisiin harrastajiin ja järjestöihin. Kerhoon kuuluu yli 5000 jäsentä. Lähde: <http://www.hdcf.fi/>

Aktivoijat ja kaksoisagentit kuluttajaheimoina

Kuluttajaheimoistumiseen liittyvistä käsitteellisistä ongelmista huolimatta Cova, Kozinets ja Shankar (2007, 6–20) ovat jäsentäneet ilmiötä jakamalla heimot neljään kategoriaan (ks. myös Rokka 2009): aktivoijat/käynnistäjät (activators), kaksoisagentit (double agents), saalistajat (plunderers) ja yrittäjät (entrepreneurs). Kaikki jäsenyykset kertovat toiminnallisuudesta ja aktiivisuudesta markkinoilla, mikä puolestaan kertoo tulkintojen taustalla vaikuttavasta ihmiskäsityksestä. Kulttuurisen kulutustutkimuksen perinteessä, johon Bernard Cova, Robert Kozinets ja Avi Shankar lukeutuvat, kuluttaja nähdään aktiivisena, merkityksiä luovana toimijana, ei passiivisena sopeutujana, jota voitaisiin säädellä ja manipuloida yrityksen toimesta (Cova ym. 2007, 8). Jaottelun perustana onkin yhtäältä se, miten kuluttajat ottavat haltuunsa kaupallista materiaalia merkityksiä luodessaan sekä toisaalta se, kuinka lähellä ns. perinteistä kuluttajuutta toimijuus säilyy (mt., 6–7).

Aktivoijat edustavat kuluttajaheimojen 'normijäseniä': he toimivat perinteisessä kuluttajan roolissa, eivätkä kyseenalaista tuotetta tai palvelua. Näin he noudattavat markkinoiden asettamia sääntöjä ja identifioituvat vahvasti kuluttajan rooliin kaksoisagentteihin, saalistajiin ja yrittäjiin verrattuna. He eivät myöskään halua toimillaan muuttaa heimoistumisen kohteena olevaa yritystä, brändiä tai toimintatapaa. Cova, Kozinets ja Shankar (2007, 9) nostavat aktivoijista esiin Englannin kuningasperheen seuraamiseen omistautuneet fanit. Menneisyys ja nykyisyys ovat vahvasti läsnä tämän historiallisen instituution palvonnessa. Fanittajat haluavat tuntea kuuluvansa osaksi kuningasperheen perintöä. Aktivointiheimoja voivat olla myös virtuaaliset yhteisöt, kuten IRC-Galleria, Habbo Hotel tai muotibloggaajat (ks. tässä teoksessa Noppari ja Uusitalo). Virtuaalisten yhteisöjen erityispiirteenä reaali maailmassa toimiviin yhteisöihin verrattuna on niiden nopeus syntyä, muuntua ja kadotakin. Myös sitoutuminen yhteisöön voi olla maffesolimaisen kevyttä, koska sisään- ja uloskirjautuminen on vaivatonta (Rokka 2009, 81, Nikunen 2008, 188).

Kaksoisagentit (double agents) ovat aktivoijaheimoihin verrattuna omatoimisempia tai jopa omapäisempiä, sillä he saattavat toimia brändin puolesta aktiivisesti piittaamatta kuitenkaan yrityksen tavoitteista. Kaksoisagenttius kuvaa juuri tätä yrityksen tuotteiden ja/tai palvelujen aktiivista suosimista, mutta myös itse brändiin liitettyjen merkitysten uudelleentyöstämistä ja muokkaamista. Esimerkiksi amerikkalainen Pabst-pienpanimon Pabst Blue Ribbon (PBR) -olutmerkki on muuttanut fanien ja/tai brandiyhteisön toiminnan myötä marginaalioluesta yhdeksi myydyimmistä pienpanimoiden tuotteista, heti kansainvälisten megabrändien kuten Coors Lightin, Budweiserin, Bud Lightin tai Coronan jälkeen (Cova ym. 2007, 10–11). Pabst Blue Ribbon -olutta valmistava yritys ei ole siis mainostanut tuotettaan, vaan fanit ovat hoitaneet sen muuttamalla brändin merkityksen cooliksi olutmerkiksi. Covan ym. (2007, 11) mukaan yrityksen ei ole edes kannattanut mainostaa, sillä olutmerkki näyttäisi symbolisoivan kaksoisagentille markkinatalouden sekä kahlitsemattoman globalisaation vastustamista. Douglas Holtin (2003) näkemys brändien menestymisestä sopii Pabst Blue Ribboniin: olennaista on se, mitä arvoja kuluttajat kokevat brändin edustavan. Holtin mukaan ne brändit menestyvät, jotka kykenevät tunkeutumaan syvälle kulttuurisiin merkityksiin.

Kaksoisagenttius voi toimia myös yrityksen kannalta negatiivisesti. Cova ym. (2007, 10) nostavat esiin brittiläisen työväenluokkaisen Chav-alakulttuurin, joka on tuhonnut luksusbrändeihin liittyviä alkuperäisiä merkityksiä. Kohteena ovat olleet niin Moët & Chandon -samppanja kuin Burberry-asusteet. Samankaltaisia ilmiöitä on tapahtunut myös Suomessa. Pissikset eli pissaliinat ja -laurit, jotka pukeutuivat tarkasti määriteltyihin merkkivaatteisiin kuten Miss Sixty-farkkuihin ja Caterpillar- tai Buffalo-kenkiin, koettelivat Burberry-huivin brändiä 2000-luvun alkupuolella (ks. Autio 2006, 13). Vastaa-vasti Suomen Kumitehdas Oy:n valmistamat Reino ja Aino -jalkineet nousivat uuteen kukoistukseen, kun Ville Valo sai 30-vuotislahjaksi Reino-tohvelit vuonna 2007. Mummojen ja vaarien suosimista jalkineista tuli nuorison laajasti arvostama brändi, mikä yllätti valmistajan hetkellisesti – tuotetta ei ehditty valmistaa riittävästi. Myös tuotteen

markkinointikäytännöt muuttuivat: Reinojen ja Ainojen katu-uskotavuutta tuotetaan Reino-blogissa ja yrityksen interaktiivisella sivustolla.⁷ Näyttäisi siltä, että käyttäjiä pyritään saamaan osaksi virtuaalista Reino&Aino -heimoa.

Brändikaapparit ja yrittäjämäiset kuluttajaheimot

Saalistajat (plunderers) ovat astetta radikaalimpia toimijoita kuin kaksoisagentit. Cova ym. (2007, 13–14) luonnehtivat heitä laittomasti toimiviksi rosvoiksi, huligaaneiksi, ganstereiksi ja kaappareiksi, jotka ottavat brändin haltuunsa ja kehittävät sitä eteenpäin. He eivät – kaksoisagenttien tavoin – välitä yrityksen näkemyksistä ja tavoitteista, mutta toimivat vielä astetta rajummin. Keskeinen ero heimojen välillä onkin se, että siinä missä kaksoisagentit muuttavat brändin merkitystä, saalistajat luovat uuden tuotteen ja laajentavat alkuperäisen brändin merkitystä. Saalistajia ovat esimerkiksi Harry Potter -fanit, jotka käsikirjoittavat omia tarinoitaan, tuottavat podcasteja, luovat roolipelejä (Live Action Role Play, larppaajat) sekä käyttävät taidokkaasti internetiä tuotteidensa, viestiensä ja ajatustensa välittämiseen. Sama ilmiö on tapahtunut Star Trekin osalta: fanit käsikirjoittavat tarinoita, näyttävät niissä sekä levittävät niitä internetin välityksellä (mt., 15).

Suomalaiset ovat kunnostautuneet Star Trekin brändin kaappaajina ja jatkokehittelijoinä, kun tamperelaisnuoret avustajajoukon kanssa työstivät *Star Wreck: In the Pirkinning* (2005) -elokuvan. Suomalaisnuorten ideavarkaus on johtanut uuden ilmiön ja tuotteen sekä tuoteperheen syntymiseen. Tekijät ovat käynnistäneet uuden elokuvan *Iron Sky* työstämisen yhdessä faniyhteisönsä kanssa. Iron Sky -saitilta ohjataan myös osallistumaan uusien elokuvien tekoon *Wreck A Movie* -sivustolle.⁸ Tampereilaisten tuorein 'brändikaappaus'

7. Katso <http://www.reino.fi/>, <http://www.reinoja.blogspot.com/>

8. <http://www.ironsky.net/site/>, <http://www.wreckamovie.com/>

koskee Toyota Corolla -merkkisen auton muuttamista sähköautoksi. Sähköautot – Nyt! -yhteisön jäsenet tuunaavat Toyotta Corollan 2004 vuosimallista sähköauton, jonka nimeksi he ovat antaneet eCorolla. Harry Potter, Star Trek ja eCorolla -kaapparit leikkivät brändeillä ja hyödyntävät niiden kautta markkinoita omaksi edukseen.

Brändien kaappaamisen ohella saalistus voi kohdistua myös brändien tuhoamispyrkimyksiin. Cova, Kozinets ja Shankar (2007, 14) mainitsevat kollektiivisista tavoista vaikuttaa ja muuttaa brändien merkityksiä Adbusters-mainokset ja Naomi Kleinin (2001) *No logo* -teoksen. Amerikkalaisen Adbusters Media Foundationin tuottamat ns. vastamainokset ovat pyrkineet horjuttamaan megabrändeihin liittyviä mielikuvia. Niihin kaapataan brändin alkuperäinen visuaalinen ilme, josta työstetään ironinen, anarkistinen versio, jonka sanoma viestii päinvastaista ideologiaa kuin alkuperäinen brändi (kuva 1). Samantapaista toimintaa on harjoitettu Suomessa valokuvataiteen piirissä, kun kuvataiteilija Jani Leinonen käytti Raisio Oyj:n Elovena-mainoksia kanta-aottavissa teoksissaan. Viattomuutta viestivä Elovena-tyttö muuttui terroristiksi, mielenosoittajaksi, prostituoiduksi ja muslimiksi (ks. kuva 2). Myös kuvataiteilija Irmeli Huhtala on käyttänyt romaniväestöä esittäessään Valion maitotyttöä, Mercedes-Benzin automainosta ja Kiinteistömaailman asuntomainosta. Nämä brändimerkitysten horjuttajat eroavat edellä tarkastelluista brändikaappareista vastustamalla markkinoita ja kuluttajakapitalismia.

Kuva 1. Vastamainos "New World Order: Work, Buy Consume, Die", jossa uudelleenmääritellään McDonald'sin, BMW:n, Heinekenin ja DHL:n tuotemerkkien brändiviestiä.

Yrittäjät (entrepreneurs) taas ovat luonteva jatkumo anarkistisille brändi-ideoiden kaappaajille ja uusien tuotteiden luojille. Kuten Star Wreckin tapaus osoittaa, yhteisö alkaa syntyvaiheen jälkeen saada yrittäjämäisiä piirteitä ja se alkaa organisoitua. Samoin on tapahtunut Harry Potter- ja Star Trek -fanien yhteisöissä: fanit tekevät omia pelejään ja ohjelmiaan, joita he välittävät internetin kautta. Tässä mielessä kuluttajan ja tuottajan perinteiset roolit ravistuvat ja määrittyvät uudelleen. Alvin Tofflerin (1970) näkemys prosumer-toimijuudesta, jossa kulutuksen ja tuotannon väliset raja-aidat murtuvat ja sekoittuvat, on ainakin osittain toteutunut.

Yrittäjämäisesti toimivasta yhteisöstä voi nostaa esimerkiksi Mozilla Firefox -selaimen menestystarinan, jossa 63 000 vapaaehtoista otti asiakseen tehdä selainta tunnetuksi (Cova ym. 2007, 19). Käyttäjät keskustelivat siitä blogeissaan, postasivat tuotemerkin omille www-sivuille, keräsivät kunnianosoituksia sekä kävivät äänestämässä suosikkiselaintaan eri sivustoilla. Tämän lisäksi 10 000 käyttäjää lahjoitti 30 dollaria, että Mozillan Firefoxin kokosivun mainos saatiin julkaistua New York Timesissa. Näin käyttäjistä muotoutui tuotteen vapaaehtoisia myyntiagentteja. Nämä yrittäjämäisesti toimivat heimot eivät vastusta markkinoita, vaan pyrkivät legitimeiksi taloudellisiksi toimijoiksi. Suomalaisten Star Wreck -elokuvan tuottajien virtuaalinen yhteisö on malliesimerkki yrittäjämäisesti toimivasta innovaattoriheimosta (inno tribe), kuten myös Linuxin kehittäjät. Samaan suuntaan on kehittymässä myös eCorolla-heimo. Yhteisön aktiivinen jäsen Erkki Leinonen kuvaa toimintaansa sähköautotalkoiksi Linux-tyyliin: avoin lähdekoodi, ei pantteja eikä organisaatiota, jatkuva tuotekehitys, mahdollisuus siirtyä yrittäjäksi (Harju 2010/HS). Yhteisö onkin avannut virtuaalisen eCars – Now! -kaupan, josta voi ostaa mm. paitoja, kasseja ja lippalakkeja.⁹

---

9. <http://ecars-now.spreadshirt.net/>

Kuva 2. Kuvataiteilija Jani Leinosen käsissä viattomuutta viestivä Elovana-tyttö muuttuu muslimiksi. Lähde: Jani Leinonen, *All That Happened to Others Is Now Happening to Us*, 2008, akryyli tuotepaketille.

Fanikulttuuri ja brändiheimoistuminen: tuotteesta kulttuuriin

Kuluttaja-, brändi- ja faniheimojen välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja on haastavaa eritellä, koska ne lomittuvat toisiinsa. Keskeinen ero on kuitenkin se, että brändiheimo liittyy selkeästi tiettyyn tuotteeseen ja/tai palveluun (mm. Saab, Harley Davidson). Munizin ja O'Guinnin (2001, 414) mukaan brändiheimoa ei voi myöskään rinnastaa alakulttuuriin, sillä heimot eivät lähtökohtaisesti vastusta kuluttajakapitalismia, vaan suosivat sitä (vrt. eCorolla). Alakulttuurille, ainakin birminghamilai-

sessä mielessä, on ollut leimallista vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen horjuttaminen, vastustaminen ja uudelleenmäärittely. Näin esimerkiksi ekoyhteisöt ovat selkeästi alakulttuurinen ilmiö, vaikka yhteisön jäsenet suosisivatkin tiettyjä brändejä ja aktiivisesti vastustavat globaaleja megabrändejä.

Fani- ja brändiheimon välinen eronteko ei myöskään ole selkeä, sillä jalkapallo- ja jääkiekkjoukkueita, artisteja sekä pop-, jazz- ja rockyhtyeitä voidaan pitää myös brändeinä. Fanikulttuurin erottaminen kuluttaja- ja brändiheimoista on myös sikäli haastavaa, että faniuden keskeisinä piirteinä pidetään affektiivisuutta, toiminnallisuutta, yhteisöllisyyttä, fani-identiteettiä sekä faniuden kytkeytymistä populaarikulttuuriin (Nikunen 2005, 47). Kuluttajayhteisöt, kuten myös useat brändiyhteisöt, täyttävät useita faniuden määritelmiä. Selkeä ero on kuitenkin siinä, että faniuden konteksti on perinteisesti liittynyt populaarikulttuuriin. Näin myös fanikulttuurin tutkimus on kohdistunut tiettyihin artistiteihin, näyttelijöihin, TV-sarjoihin, kuten Madonna, Spice Girls ja Xena sekä pelien ja kirjallisuuden fiktiivisiin henkilöihin, kuten Star Trek ja Harry Potter. Brändiheimo voi sen sijaan ryhmittyä esimerkiksi ihan tavallisen kulutustuotteen, kuten kämmenmikro Apple Newtonin¹⁰ tai Reino&Aino -jalkineiden ympärille.

Käsitteiden lomittaisuus johtuukin eri lähestymistapojen, kuten kuluttaja-, media- ja kulttuurintutkimus, lisäksi käsitteiden tuoreudesta. Ennen kuluttaja- ja brändiheimon keksimistä sitouduttiin kulutustutkimuksenkin piirissä alakulttuuriseen perinteeseen, mikä näkyy John Schoutenin ja James McAlexanderin (1995) etnografisessa tutkimuksessa Harley-Davidson-pyöräilijöistä. Alakulttuuriteorioiden käyttö oli myös perusteltua tutkittavan ilmiön luonteesta johtuen: pyöräilijät voidaan määritellä myös elämäntapayhteisöksi. Kulttuurisen kulutustutkimuksen teorioissa, käsitteissä ja tulkinnoissa näkyikin vahvasti kulttuurintutkimuksen perinne: analyysin kohteena ovat

10. Albert Munizin ja Hope Schaun (2005) tutkimus Apple Newton -brändiyhteisöstä paljasti uskonnollisia piirteitä sisältävän Newton-kultin. Käyttäjät tuottivat myös omaa tarinallista Apple Newton -kulttuuria (mt., 739–745). Apple Newton oli ensimmäisiä kämmenmikroja, josta ei kuitenkaan tullut myyntimenestystä.

eetokset, rituaalit, kultit ja ideologiat. Esimerkiksi Schouten ja McAlexander (1995, 50–51) löysivät uskonnollisia piirteitä HD-yhteisön toiminnasta sekä sitä ohjaavan eetoksen, jota voidaan kuvata motolla ”*Live to ride, ride to live*”. Harley-Davidson -kulttuurin ydinarvot voidaan tutkijoiden mukaan tiivistää henkilökohtaiseen vapauteen, amerikkalaiseen isänmaallisuuteen sekä miehisyuden korostamiseen (mt., 51–55). Pyöräilyharrastus läpileikkaakin alakulttuurin ja brändiheimon tunnusmerkkejä, mutta ilmentää samalla individualismia – yksinäinen pyöräily tuottaa vapauden ja riippumattomuuden tunteen; harrastajien parissa pyörä vertautuu kotkaan (mt., 51).

Kuluttaja-, brändi- ja faniyhteisöjen syntymisen taustalla on siis tuote tai palvelu. Esimerkiksi urheilujoukkue on aluksi tuottanut melko vaatimattoman urheilutapahtumapalvelun, joka on kuitenkin täyttänyt yhteisöllisyyteen ja fanikulttuuriin liittyviä piirteitä, kuten rituaalit, yhdessäolon, keskinäisen solidaarisuuden, yhteiset arvot ja traditiot. Vasta myöhemmin seurajoukkueet ovat muodostuneet brändeiksi ja jopa brändi-ikoneiksi, joihin liittyvät oheistuotteet sekä ammattimaisesti johdettu brändi-ideologia ja -pääoma. Samalla tavoin – kenties hieman yllättäenkin – roolipelaamisen alkujuuret ovat Yhdysvalloissa vuonna 1974 julkaistussa *Dungeons & Dragons* -pelissä, joka on kaupallisista peleistä edelleen myydyin ja tunnetuin (Leppälahti 2009, 8).

Kuluttaja-, brändi- ja faniheimojen muotoutuminen näyttäisikin kulkevan tuotteesta ja/tai palvelusta kohti kulttuuria. Yhteisöllisyys voi ilmentyä mikro- ja/tai alakulttuurina, joka ei vastusta vallitsevaa talousjärjestelmää. Heimo rakentaa ja vahvistaa yhteisöllisyyttään erilaisin rituaalein, joista alkaa muodostua omaa kulttuuria. Esimerkiksi roolipelaajat tuottavat yhteisöllisyyttään puhettavan ja sisäpiirihuumorin kautta, joka ei avaudu ulkopuolisille (Leppälahti 2009, 54–55). Myös roolipelaamiseen viittaavat rintamerkit, kuten ”*Roolipelissä sinullakin voi olla poikaystävä*”, ovat osa roolipelikulttuuria (mt., 55). Näin alkuperäinen tuote tai palvelu, josta heimo ja myöhemmin kulttuuri on saanut alkunsa, alkaa jäädä sivurooliin tai katoaa kokonaan.

Eräs suomalainen brändiyhteisö – ”jo vuodesta 1998 lähtien”

Samantapainen tuotteesta ja palvelusta sekä siihen liittyvistä rituaaleista muodostuva heimo on suomalainen demittäjäyhteisö. Se on saanut alkunsa nuorille tytöille suunnatusta Demi-lehdestä, joka alkoi ilmestyä elokuussa 1998. Samaisen vuoden joulukuussa perustettiin *demi.fi* -portaali (Lieto 2009), josta on kehittynyt yli 50 000 tytön verkko-yhteisö. Tytöt kutsuvat itseään demittäjiksi. Nykyisin he kirjoittavat omia demi-tarinoitaan, kuten Harry Potter tai Star Trek -fanit. Näin demiyhteisö on alkanut saada myös brändikaappariheimon tunnuspiirteitä. Demitarina -sivuston ensimmäinen kertomus alkaa näin:

”Olipa kerran, kaksi viikkoa sitten, ihana pieni paikka, jonka nimi oli Demimaa. Demimaan asukit olivat lähes kaikki tyttöjä. He olivat kaikki laiskoja vätyksiä, joiden elämässä ei ollut muuta kuin maaginen internet sivusto, nimeltään demi.fi. Eräänä rumana krapulaisena aamuna Iida istui tietokoneen ääressä ja luki Harry Potter -kirjaa. Hän kuunteli samalla täysillä ABBA:aa Pice:n tietokoneelta. Pice tuli samaan huoneeseen ja alkoi laulamaan kahen kilon siika -biisiä ABBA:n Gimme Gimme Gimme -biisin sävelellä. Huoneesta kuului kauhea möly. Pappelsiini tuli huoneeseen ja sanoi: ”Nyt vittu hiljaa, mä alan katto salkkareita, mä haluun kato nähä Laitelan Ismon.... ( ) Salkkareilla alkaa mainoskatko. mÄvAaN tulee pois pöydän alta Demi-lehti kädessään ja huutaa: ”Apua, täällä lehdessä ei lue mun horoskooppi, miksei täällä lue zebrojen horoskooppeja häh?!” Demittäjät tuijottavat häntä ja mÄvAaN pelästyy niin paljon että juoksee vessaan hätäkakalle... ( ) Kymmenen minuutin päästä salkkarit loppuivat ja demittäjät nousivat sohvalta. Lollurax oli litistynyt kuoliaksi, niimpä he vetivät hänet vessanpöntöstä alas.... – <http://www.webbisivu.com/Demi-tarinat/Demi-tarinat>, sivua ylläpitää 16-vuotias tyttö –”

Tekstisitaatin perusteella verkkoyhteisöjen viestikulttuuri näyttäisi olevan intertekstuaalista (myös Nikunen 2008, 194). Demimaan idea

on lainattu roolipelitarinoista, joissa esimerkiksi jäljitellään J. R. R. Tolkienin Keski- maata (ks. Leppälahti 2009, 24). Kertoja paikallistaa yhteisön alkulähteen ”historiallisen” paikan dem.fi-sivustoon. Hän viittaa Harry Potteriin sekä kierrättää tarinaansa DJ Lussun tekemän Youtube-videon *Kahen kilon siika*, joka lauletaan 1970- ja 1980-luvulla suosittuun ruotsalaisyhtyeeseen ABBA:n sävelin. Tarina etenee seuraavaksi Salatut elämät TV-sarjaan ja siinä kulttihahmoksi nousseen Ismo Lahtelan seuraamiseen. Tarinassa on rankkoja ja outojakin juonen kulkua, joita ulkopuolisen on vaikea ymmärtää (esim. Pappelsiinin hahmo, Lolluraxin kuolema). Tarinoita myös kommentoidaan sivustolla. Nimimerkki pappelsiini, joka esiintyy kertomuksessa, kirjoittaa 4.3.2009 18:15:00 ”oy boys! hieno tarina3 TSAJAJAJAJAJAJA”.

Demitarinoitsijat irtautuvat tarinoidensa kautta dem.fi-sivuston hieman sovinnaisesta, ”kilttien” tyttöjen verkkoyhteisöstä¹¹. Samalla he kirjoittavat itsensä brändikaappaajiksi, jotka jatkojalostavat ja muotoilevat Demi-lehteä ja sen verkkosivuston brändiä uusiksi. Tarinoita kirjoittavat demittäjät voidaan tulkita myös faneiksi, sillä he tuottavat kiinnostuksen kohteestaan fanifiktiota muille demittäjille sekä sivuston seuraajille (Turtainen 2008, 54). Tuotteen ja/tai palvelun irtautuminen sitä koskevasta verkkoyhteisön toimintakulttuurista ilmenee myös Big Brother -formaattissa, jossa itse ohjelmaa seuraavat katsojat eivät osallistu välttämättä verkkoyhteisöön ja päinvastoin (Könkkölä 2010, 12). Tulevaisuudessa on kiinnostava nähdä, millaiseksi esimerkiksi matkatoimisto Aurinkomatkojen *paikkaauringossa.fi* -virtuaaliyhteisö muotoutuu. Nyt se näyttäisi tukevan yrityksen liiketoimintaa¹², mutta kuten demiyhteisön esimerkki osoittaa, se voi kehittyessään saada myös brändikaappausta jäljitteleviä muotoja. Kenties joku aktiiviharrastajista perustaakin oman pienen matkatoimiston.

---

11. Yhteisessä Demi-blogissa tytöt kirjoittajat dem.fi -portaalista: ”Kalliomursut ovat demistä tutuksi tulleita. Tapana heillä on poistella joskus syystä, ja joskus ilman syytä toisia demittäjiä. Kalliomursut tunnistaa tiukasta nutturasta, kukallisesta mekosta, ja vuosien varrella kertyneestä uimarenkaasta.” (Luettu 20.11.2009)

12. Aurinkomatkojen kaupallinen johtaja Tuomo Meretniemi toteaa: ”Jos sanon, että siinä on hyvä matkakohde, kukaan ei usko. Mutta kun tuhannet asiakkaat suosittelivat kohdetta, siihen uskotaan.” (Vaalisto/TalSa 3.2.2010).

Demi-lehti on sikäli kiinnostava mediakulttuurin fani-ilmiö, että kiinnostus kohdistuu aikakausjulkaisuun sekä siihen liittyvään verkkopalveluun (demi.fi). Se ei personoidu niin vahvasti henkilöihin, kuten Big Brother, TV-sarjat, pelit tai vaikkapa artistien fanitus. Myös jalkapallojuokkueen seuraamisessa on keskeistä pelaajien ja heidän profiliensa tunteminen, vaikka kohteena on samalla koko yhteisö. Jalkapallossa myös tähtikultti elää vahvana David Beckhamin ja Cristiano Ronaldon kaltaisen supertähtien siivittämänä. Demistä puuttuukin tähtikultti, mikä tekee siitä ”aidon” brändiheimon ja -kulttuurin. Siinä ovat läsnä edelleen tuote (lehti), verkkoyhteisö (demi.fi) sekä brändistä irtautuneet nettiyhteisöt (demitarinoijat, demittäjien yhteinen blogi vuodatus-sivustolla), mitkä entisestään vahvistavat brändiyhteisön tunnusmerkkejä.

Päätäntö

Kun tarkastelee 2000-luvun kulutuskulttuurin yhteisöllistymistä, Michel Maffesolin 1980-luvun lopulla esittämät näkemykset uusyhteisöllisyyden noususta ovat kieltämättä realisoituneet kulutuksen kontekstissa nopeasti. Maffesolin ajatukset individualismin, välineellisen järjen sekä taloudellisen rationaalisuuden vetovoiman hiipumisesta ovat saaneet ilmiänsä juuri fani-, peli-, kuluttaja- ja brändiheimoissa. Maffesolin visioon ei kuitenkaan sisällynyt tekniikan kaikkivoipaisuuden jatkuminen, vaikka juuri uusi teknologia on mahdollistanut uusyhteisöllisyyden juurtumisen. Pääosin 2000-luvulla syntyneitä kuluttaja- ja brändiheimoistumista voidaan tulkita vastavoimana yksilöllistyneelle kuluttajasubjektille, vaikka individualismi ja yhteisöllisyys ovat myös jatkuvassa vuorovaikutuksessa (Cova 1997). Myös aidosti yksilöllinen toimijuus voidaan kyseenalaistaa. Kaj Ilmonen (2007, 258) on argumentoinut: näennäisestä valinnanvapaudesta ja yksilökeskeisyydestä

huolimatta kulutus on pitkälle kollektiivisesti organisoitua toimintaa ja sitä ohjailevat sellaiset valintamekanismit, kuten muoti ja tyyli.

Kuluttaja- ja brändiyhteisöllisyyden muodostuminen ajallemme ominaiseksi kuluttajuuden muodoksi murentaa eittämättä yksilökuluttajan toimijuutta. Munizin ja O'Guinnin (2001, 426) mukaan tämä on merkittävä käänne, koska juuri kulutuskulttuuria on pidetty aidon yhteisöllisyyden rapauttajana. On kuitenkin syytä huomioida, että tietoverkot mahdollistavat individualismin privatisoitumisen kautta: kotisohvalla voi olla samanaikaisesti virtuaalisesti yhteisöllinen ja fyysisen tilan osalta yksilöllinen. Myös irtiotot yhteisöllisyydestä individualismiin mahdollistuvat Harley-Davidson -tyylisesti: pienheimon parista siirrytään hetkeksi omaan, privaattiin maailmaan pyöräillen.

Munizin ja Shaun (2005, 746) mukaan uudenlaisen kuluttajayhteisöllisyyden pontimena on juuri vastareaktio moderniteetin rationaalisuudelle. Brändiyhteisöt ovat näin korvanneet moderniteetin rapauttaman mystisen yhteisöllisyyden. Keskeistä tässä yhteisöllisyyden kokemuksessa näyttäisi olevan affektiivisuus, jolle on ominaista yhdessä kokeminen ja tunteminen. Yhdessä tekeminen puolestaan perustuu leikillisyyteen ja luomiseen, kuten Iron Sky -elokuvan ideointi ja työstäminen, eCorollan -tuunaajat, Big Brother -yhteisö (Könkkölä 2010) sekä demittäjien yhteisöllinen ajanvietto osoittavat.

Anarkistinen brändiheimoilu ei olekaan kaukana 1800-luvun loppupuolella syntyneestä osuustoiminnallisesta kuluttajaliikeshinnästä. Tuolloin kuluttaja-aktiivisuuden kohteena olivat ruuan ja tavaroiden korkeat hinnat, huono laatu sekä epäinhimilliset työolot. 1960- ja 1970-luvuilla aktiivisuuden kohteiksi muodostuivat autojen turvattomuus Ralph Naderin johdolla sekä ekologiset ja eettiset kysymykset. Suomalaisen eCorolla -sähköautot jatkavatkin kuluttaja-aktiivisuuden perinnettä: he ottavat ongelman ratkaisun omiin käsiinsä tai ainakin ovat myötävaikuttamassa ratkaisupyrkimyksiin. Yhteisön yksi keskeisin perustelu olemassaololleen on ekologinen haaste: ”*Sähköauto on ainoa auto, jolla voit täysin nollata autoilun CO₂-päästöt omalta osaltasi. Voit ajaa vaikkapa tuuli- tai vesivoimalla tehdyllä sähköllä – ja puhtaalla omallatunnolla!*”

eCorolla-heimon toiminta, kuten brändikaappariyhteisöjenkin, eroaa perinteisestä aktivismista ainakin kahdella tavalla. Aikaisemmin boikotointi (*boycott*) oli keskeinen vaikuttamisen väline, kun taas 2000-luvulla on alettu suosia *buycottia* – jonkun puolesta toimimista. Tästä osoituksena ovat porkkanamafian (Carrotmob) kaltaiset ilmiöt, mutta myös luomun, reilun kaupan sekä ympäristömerkittyjen tuotteiden suosiminen. Perinteisen kuluttajaliikkeen ja uusyhteisöllisen brändiheimo vaikuttamisen toinen keskeinen ero ilmenee siinä, että nykykulttuurissa tuottajan ja kuluttajan väliset jaot eivät ole selkeitä. Modernin yhteiskunnan luomat rakenteet, toimijuuden muodot ja ideologiat, kuten individualismi ja rationalismi ovat monelta osin murroksessa. Näin melko yksioikoiset näkemykset kulutuksen kulttuuria rapauttavasta voimasta saattavat ohittaa ihmisen hyvinvointiin liittyviä keskeisiä kysymyksiä. Toiminta ja osallisuus kuluttaja-, brändi- ja fanikulttuureissa kertoo yhteisöllisyyden merkityksen rinnalla myös inhimillisestä kulttuuristamme. Kuten akateemikko Erik Allardt (1998, 43) on tiivistänyt: ”*Kun ihmisellä ei ole minkäänlaista yhteisyyttä tai ryhmää, jonka hän tuntee omakseen, vallitsee yksilöllinen hätätila.*”

Lähteet

- Allardt, Erik (1998): Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Elämänpolitiikka. Roos, Jea-Pekka & Hoikkala, Tommi (toim.) s. 34–54. Helsinki: Gaudeamus.
- Arnould, Eric J. & Thompson Craig J. (2005): Consumer Culture Theory (CCT): Twenty Years of Research. *Journal of Consumer Research* 31 (4), 868–882.
- Autio, Minna (2006): Legoista Leviksiin – kuluttajaksi kasvun aakkoset. Teoksessa Kasvattajan brändikirja. Hanna Lehtimäki & Juha Suoranta (toim.). s. 13–26. Helsinki: Finn Lectura.
- Bourdieu, Pierre (1984/1979): *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cova, Bernard (1997): Community and Consumption: Towards a Definition of the Linking Value of Products or Services. *European Journal of Marketing* 31 (3), 297–316.
- Cova, Bernard, Robert Kozinets & Avi Shankar (2007): Tribes, Inc.: The new world of tribalism. Teoksessa *Consumer Tribes*. Cova, Bernard, Robert Kozinets & Avi Shankar (toim.). s. 3–26. Chennai: Elsevier/ Butterworth-Heinemann.
- Cronin, Anne, M (2005): Konsumerismin ”pakkoyksilöllisyys” – naiset, tahto ja mahdollisuus. *Lähikuva* 18 (2), 37–51.
- Douglas, Mary & Isherwood, Baron (1979): *The World of Goods – Towards an Anthropology of Consumption*. New York: Basic Books.
- Eräranta, Kirsi, Moisander, Johanna & Pesonen, Sinikka (2009): Narratives of self and relatedness in eco-communes: Resistance against normalized individualization and the nuclear family. *European Societies* 11 (3), 347–367.
- Harju, Jukka (2010): Sähköautotehdas vaihtaisi bensakoneet sähköisiksi. *Helsingin Sanomat* 02.02.2010. B5.
- Heinonen, Harri (2005): *Jalkapallon lumo – tutkimus suomalaisesta Everton-faniudesta*. Jyväskylä: Atena.
- Holt, Douglas (2003): What Becomes an Icon Most? *Big Picture*, March 2003. s. 43–49. *Harvard Business Review*.
- Ilmonen, Kaj (2007): *Johan on markkinat – kulutuksen sosiologista tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Kangaspunta, Seppo (2006): *Yhteisöllinen digi-tv. Digitaalisen television uusi yhteisöllisyys, yhteisöllisyyden tuotteistaminen ja yhteisötelevision vaihtoehto*. Tampere: Tampere University Press.
- Klein, Naomi (2001): *No logo: no space, no choice, no jobs*. London: Flamingo.

- Könkkölä, Saara (2010): Heimot verkossa: Big Brother –heimo Subject-yhteisöpalvelussa. *Kulutustutkimus.Nyt* 4 (1), 1–19.
- Lehtonen, Heikki (1990): Yhteisö. Tampere: Vastapaino.
- Leppälähti, Merja (2009): Roolipelaaminen. Eläytymistä ja fantasiaharrastusverkostoja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.
- Lieto, Jenni (2009): Henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse Demi-lehden päätoimittaja Jenni Liedolta Minna Autiolle 6.11.2009.
- Maffesoli, Michel (1995): *Maailma mieli – Yhteisöllisen tyyli muodoista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Maffesoli, Michel (1996): *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*. London: Sage.
- Maffesoli, Michel (2007): Tribal aesthetic. Teoksessa *Consumer Tribes*. Cova, Bernard, Robert Kozinets & Avi Shankar (toim.). s. 27–34. Chennai: Elsevier/Butterworth-Heinemann.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010): *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.
- Moisander, Johanna (2005): *Kulttuurinen kulutustutkimus*. *Kuluttajatutkimus.Nyt*. 1/2005, 37–48.
- Moisander, Johanna & Valtonen, Anu (2006) *Qualitative Marketing Research: A Cultural Approach*. London: Sage Publications.
- Muniz, Albert M., Jr. & O’Guinn, Thomas C. (1995): Brand Community and the Sociology of Brands. *Advances in Consumer Research*. Kim P. Corfman and John G. Lynch (toim.). Volume 23. s. 265–266. Provo, UT: Association for Consumer Research.
- Muniz, Albert M., Jr. & O’Guinn, Thomas C. (2001): Brand Community. *Journal of Consumer Research* 27 (4), 412–432.
- Muniz, Albert M. Jr. & Schau, Hope Jensen (2005): Religiosity in the Abandoned Apple Newton Brand Community. *Journal of Consumer Research* 31 (March), 737–747.
- Nikunen, Kaarina (2005): Faniuden aika – kolme tapausta televisio-ohjelmien faniudesta vuosituuhannen taitteen Suomessa. Tampere: Tampere University Press.
- Nikunen, Kaarina (2008): Televisio ja fanius – verkon varassa? Teoksessa *Fanikirja – tutkimuksia nykykulttuurin fani-ilmiöstä*. Nikunen, Kaarina (toim.). s. 184–199. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Schouten, John W. & McAlexander, James H. (1995): Subcultures of Consumption: An Ethnography of the New Bikers. *Journal of Consumer Research* 22 (June), 43–61.
- Sihvola, Juha (1996): Yksilö, yhteisö ja hyvä elämä. Aristotelismi ja suomalaisen arvokeskustelu. Teoksessa *Yksilö modernin murroksessa*.

- Hautamäki, Antti, Lagerspetz, Eerik, Sihvola, Juha, Siltala, Juha & Tarkki, Jarmo. s. 63–116. Helsinki: Gaudeamus.
- Rokka, Joonas (2009): Uusi yhteisöllisyys ja aktiivinen kuluttaja. Teoksessa Kulttuuriosaaminen. Tietotalouden taitolaji. Uusitalo, Liisa & Joutsenvirta, Maria (toim.). s. 69–89. Helsinki: Gaudeamus.
- Räsänen, Pekka (2008): Kulutuksen yksilöllistyminen sosiologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Kulutuksen pitkä kaari. Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin. Ahlqvist, Kirsti & Raijas, Anu & Perrels, Adriaan & Simpura, Jussi & Uusitalo, Liisa (toim.). s. 124–148. Helsinki: Gaudeamus.
- Toffler, Alvin (1970): Future shock. New York: Random House.
- Turtiainen, Riikka (2008): Aktiivisen urheilun kantapäällä. Fanaattisia mediaurheilun kuluttajia kategorisoimassa. Teoksessa Fanikirja – tutkimuksia nykykulttuurin fani-ilmiöstä. Nikunen, Kaarina (toim.). s. 43–71. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Uusitalo, Liisa (2002): Kuluttajasta merkitysten tuottajiksi – verkkoyhteisöllisyyttä hakemassa. Teoksessa Kuluttajat virtuaalimarkkinoilla. Uusitalo, Liisa (toim.). s. 212–222. Helsinki: Edita.
- Vaalisto, Heidi (2010): Tässä naiset voittavat miehet. Taloussanomien 3.2.2010. <http://www.taloussanomien.fi/ihmiset/2010/02/03/tassa-naiset-voittavat-miehet/20101710/12> (luettu 3.2.2010)

Sosiaalinen media – yhteisö vai verkosto?

Käsite verkkoyhteisö on noussut takaisin mediajulkisuuteen viime vuosina internetin sosiaalisen median myötä. Esimerkiksi Facebook -palvelu on uutisissa viikoittain, kun ihmiset sekoittavat siellä työ- ja vapaa-aikansa, käynnistävät viharyhmiä, pelaavat sosiaalisia pelejä sekä ”osallistuvat” kansalaisliikehdintöihin ja tempauksiin napinpainalluksella. Uutisyleisöltä oikeastaan jo oletetaan Suomessa, että sosiaalinen media ja Facebook ovat tuttuja termejä ja että niillä olisi uutisarvoa¹.

Samalla on alkanut muuttua myös itse verkkoyhteisö -käsitteen sisältö, joka yleiskäytössä liitetään nykyään voimakkaasti juuri sosiaaliseen mediaan. Alan nopeaa murrosta kuvaa yksistään mediajulkisuudessa tavattava käsitteellinen sekavuus. Yksittäiselle viestintävälineelle näyttää tuottavan päänvaivaa eri päivinä muodostaa käsitys millainen palvelu esimerkiksi Facebook on. Sitä on kutsuttu muun muassa termeillä sosiaalinen internetverkosto, yhteisöpalvelu sekä yhteisöverkko-, verkostoitumis- ja yhteisösivusto (esim. Heinonen 2008; Uusi Suomi 2008; Uusi Suomi 2009; STT 2009a; STT 2009b; Iltalehti 2009). Kielitoimiston Kielikello -lehden mukaan ”Sosiaalisen median sijasta

1. Keväällä 2010 johonkin yhteisöpalveluun (Facebook, Twitter ja vastaavat) oli rekisteröitynyt 42 prosenttia 16–74 -vuotiaista suomalaisista.

on suotavaa käyttää ilmausta yhteisöllinen media, jonka merkitys on yksiselitteisempi. Sana sosiaalinen on niin monitulkintainen, että sitä käytettäessä käsitteen merkitys ei helposti avaudu.” (Kielikello 2009; Sometu 2009).

Artikkeli tarkastelee internetin sosiaalisia yhteenliittymiä Max Weberiin ja verkostoteorioihin peilaten. Miten nykyiset internet - verkostot eroavat verkkoyhteisöistä ja miten ne rakentuvat? Olisiko internetin osalta nykyään syytä ylipäänsä puhua ensisijaisesti yksilöiden muodostamista verkostoista yhteisöjen sijaan? Edelleen, internet-perustainen verkostokaan ei ole – kuten ei yhteisökään – suinkaan homogeeninen entiteetti vaan koostuu erityyppisistä aliverkostoista tai klikeistä ja yksilöiden rooleista aliverkostojen välillä. Tarkastelu-kohteena on *Sometu – sosiaalinen media oppimisen tukena* -verkosto. Se on suunnattu toimijoille joilla on kiinnostusta sosiaalisen median tuomien uusien toimintamallien ja työkalujen käytöstä edistämässä oppimista sekä yksilö- että yhteisötasolla (3 519 jäsentä 11.1.2011). Osoitan tutkimuskohteesta erityyppisiä osallistujia verkoston sisällä ja yleisen yhteisöllisyyden sijaan tutkimuskohteen haaroittumisen erityyppisiin aliverkostoihin. Osallistujien roolit palvelevat pikemminkin aliverkostojen keskinäisiä siteitä ja yhteydenpitoa kuin Sometun toimimista yhtenäisenä yhteisönä. Lopuksi esitän luonnehdinnan sosiaalisen median verkoston käsitteelle. Tutkimustyyppi edustaa tapaustutkimusta (Laine, Bamberg & Jokinen 2007,9) primääriaineistoinen ja menetelmänä käytän verkostanalyysin graafiteoriaa (Johanson, Mattila & Uusikylä 1995).

Verkkoyhteisöistä verkostoihin

1990-luvun alkupuolella alettiin kiinnittää huomiota internetin mahdollistamiin *verkko-* tai *virtuaaliyhteisöihin*² (esim. Farmer & Morningstar 1990; Dibbell 1993; Rheingold 1993) sekä verkkoidentiteetteihin (esim. Stone 1990; Turkle 1995; Bruckman & Resnick 1995). Nämä yhteisöt eivät tulleet tutuiksi suurelle yleisölle. Taustalla oli tekninen työläys osata löytää ja käyttää niitä, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Nämä yhteisöt edellyttivät usein myös kutsua, yhteistä maailmankuvaa tai harrastuneisuutta ja olivat paikoitellen sisäänpäin lämpiäviä.

Verkkoyhteisöjä on tarkasteltu runsaasti niiden suhteellisen lyhytaikaisesta olemassaolosta riippumatta. Alkuvaihetta leimasi itseoppineisuus ja tutkimusalalla keskustelivat ihmiset, joilla ei ollut perinteisessä mielessä akateemista taustaa, vaan perustivat havaintonsa omakohtaisiin kokemuksiin joko aktiivisina jäseninä tai yhteisöjen ylläpitäjinä. Myöhempi tutkimus pohjaa kuitenkin usein näihin alkuvaiheen teoksiin. Yhteisön käsite – ja sen ilmentymät tietoverkoissa – on myös tuottanut runsaasti keskustelua. Osasyynä tähän on verkkoyhteisöllisyyden laaja kirjo. Yhteisöjä voidaan lähestyä niin kollektiivisen toiminnan, sosiaalisen kanssakäymisen, oppimisen, vaihdannan kuin pelaamisenkin näkökulmista (esim. Mäyrä 2002).

Verkkoyhteisöjen tutkimisessa nostetaan usein esiin Ferdinand Tönniesin klassinen jaottelu *Gemeinschaftiin* (yhteisö) ja *Gesellschaftiin* (yhteiskunta). Yhteisöllistä yhteenliittymää pidetään päämääränä itsessään, sinänsä arvokkaana, itsestään selvänä tai jotenkin luonnostaan syntyvänä. Yhteiskunnallisia sosiaalisia suhteita taas syntyy, kun yhteenliittymää arvostetaan vain välineenä jonkin päämäärän

---

2. Verkkoyhteisöjen rinnakkaisterminä käytetään virtuaaliyhteisöä (virtual community). Howard Rheingold on määritellyt virtuaaliyhteisön seuraavasti: ”Virtuaaliyhteisöt ovat sosiaalisia yhteenliittymiä, jotka syntyvät Internetissä, kun tarpeeksi paljon ihmisiä osallistuu niiden julkisiin keskusteluihin riittävän kauan riittävän inhimillisellä tunteella muodostaakseen henkilökohtaisten suhteiden verkoston kyberavaruudessa.” (1994, 5). Tätä määritelmää on kuitenkin myöhemmin pidetty sekä optimistisena että naiivina. (Virtuaaliyhteisöistä Seppo Kangaspuunan artikkeli tässä teoksessa.

saavuttamiseksi (esim. Jari Aro tässä teoksessa). Jaottelua voi ajatella Weberin esittämänä ideaalityyppeinä, eikä näitä löydy välttämättä puhtaina muotoina. 1990 -luvun verkkoyhteisöjen yksi tulkintapa onkin hieman utooppinen pako tai kaipuu länsimaisesta yhteiskunnasta ympäristöön, jossa ainoastaan käyttäjän verkkoidentiteetti käyttäytyminen vaikuttaisi muiden suhtautumiseen – ei esimerkiksi sukupuoli, ikä, ihonväri, koulutus tai varallisuus. Ylipäänsä 1980–90-lukujen taitteelle oli leimallista kyberromantismi³. Max Weberin *statusryhmä* tarkoittaa puolestaan ryhmää ihmisiä laajemman joukon sisällä, joka vaatii itselleen erityistä a) sosiaalista arvonantoa tai b) statusmonopolia, joka perustuu a) elämäntyyliin, ammattiin, b) perinnölliseen asemaan tai c) poliittiseen tai hierokraattiseen valtaan (Weber 1978, 306). Verkkoyhteisössä arvostus ei siis perustu statusryhmäksi tulkittaviin ominaisuuksiin vaan yksilön kontribuutioista yhteisölle esimerkiksi auttamalla muita, osallistumalla, jakamalla resursseja jne. yksilön taustatekijöistä riippumatta.

Internetissä ja sosiaalisessa mediassa syntyvien yhteenliittymien ymmärtämiseksi tarvitaan kuitenkin tarkempi käsitys siitä, mitä yhteisö on. Verkkoyhteisön voi sitten tulkita sisältävän nämä ominaisuudet sekä 'verkolle' ominaisia lisäpiirteitä. George A. Hillery (1955) teki kirjallisuuskatsauksen amerikkalaisessa sosiologiassa esitetyistä yhteisön määritelmistä. Tuloksena oli 94 määritelmää alaluokkineen. Yhteenvetona hän koosti termin yhteisö ymmärrettäväksi seuraavien ominaisuuksien kautta: 1) ryhmä ihmisiä, 2) jotka jakavat sosiaalista vuorovaikutusta 3) ja joitain yleisiä siteitä keskenään ja ryhmän muiden jäsenten kanssa 4) samassa paikassa ainakin toisinaan.

3 1990-luvun alkupuolella internetiä ajateltiin yleisemminkin erillisenä kokemuksympäristönä ja ajan henkeä kuvaa tietty utooppisuus ihmisen mielen ja kehon, koneen ja tietoverkkojen uudesta suhteesta (tästä keskustelusta esim. Huhtamo (toim.) 1991; Mäkelä & Väisänen (toim.) 1992; Ludlow (toim.) 1993; Huhtamo & Lahti (toim.) 1995). Ajanjaksolla yleiseen tietoisuuteen nousivat muun muassa hypermedia, kyberavaruus ja virtuaalitodellisuus. Sosiaalisen median myötä netissä esiinnyttäen kuitenkin aiempaa enemmän omilla nimillä ja internetiä on alettu ajatella pikemminkin reaali maailman laajenuksena tai jatkeena kuin erillisenä maailmana. Verko- tai virtuaali-identiteetti nähtiin minän jatkeena, joka mahdollistaa esimerkiksi minän muuntelun tai kokemuksen toisena elämisestä. Ajanjaksolla nousi esiin minuuden, kehollisuuden ja teknologian välinen suhde esimerkiksi kyberfeminismin muodossa (Haraway 1991).

2000-luvun alun *sosiaalinen media* (esim. Hintikka 2007; Erkkola 2008; Lietsala & Sirkkunen 2008) eli samanaikainen keskinäisviestintä ja mediasisältöjen kollektiivinen tuotanto, kulutus ja jakelu muutti asetelmaa oleellisesti. Erityisesti sosiaalisiin verkostopalveluihin, kuten Facebook, ihmiset alkoivat osallistua laajassa mittakaavassa ja omalla nimellään aiemman nick- eli nimimerkkikulttuurin sijaan. Näissä palveluissa on myös verkkoyhteisöjä matalampi liittymiskynnys.

Artikkelin kannalta keskeinen käsite sosiaalinen media on Jukka-Pekka Erkkolan (2008) mukaan ”jälkitekollinen ilmiö, jolla on tuotanto- ja jakelurakenteen muutoksen kautta vaikutuksia yhteiskuntaan, talouteen ja kulttuuriin. Samalla sosiaalinen media on teknologiasidonnainen ja rakenteinen prosessi, jossa yksilöt ja ryhmät rakentavat yhteisiä merkityksiä sisältöjen, yhteisöjen ja verkkoteknologioiden avulla vertais- ja käyttötuotannon kautta” (Erkkola 2008, 84). Sosiaalisella medialla viitataan siis sekä yksittäisiin internet-palveluihin ja -työkaluihin, mutta myös kokonaisuuteen, mitä ja millä tavoin näillä välineillä tehdään – kollektiivisesti, kuten avoin tietosanakirja Wikipedia. Sosiaalisia verkostopalveluita luonnehtii myös se, että osa palveluista painottaa sosiaalisuutta (kuten Facebook, MySpace), osa sisältöjen jakamista (kuten Flickr, YouTube) ja osassa nämä yhdistyvät saumattomasti (kuten Jaiku, Qaiku, Twitter, Wikipedia) (Hintikka 2008).

Vaikka aikalaistutkimuksessa on riskinsä, niin alkuvaiheen so. 1980-90-lukujen verkkoyhteisöjä voi ajatella siirtymävaiheena modernin yhteiskunnan yhteisöistä ja niiden tavoittelusta infomaatioyhteiskunnalle ominaisempiin yhteenliittymiin. Nykyisetkin sosiaalisen median yhteenliittymät saattavat vielä hakea muotoaan, mutta niitä voidaan tarkastella myös verkostoina, riippumatta (verkko)yhteisön luonteesta. 1990-luvulla verkkoyhteisöt perustuivat usein *keskusteluforum*in tai irc-kanavan ympärille sijaiten tiettyssä ‘paikassa’ (kotimaisten verkkoyhteisöjen historiasta esim. Holopainen 2005). Rinnalla kulki internetin *toiminnallisissa* (rooli)verkkopeleissä kehittyvät klaanit ja killat (clans, guilds). Sosiaalisessa mediassa nämä tiettyssä mielessä yhdistyvät, sillä erotuksella, että sosiaalisen median yhteinen tekeminen

kohdistuu usein materiaaliseen todellisuuteen⁴, todellisiin aiheisiin fiktiivisten pelimaailmojen sijaan.

Clay Shirky (2008) luokittelee kollaboraation eli yhteisen työskentelemisen so. toiminnan sosiaalisessa mediassa sen vaativuuden ja monitahoisuuden mukaan: 1) jakaminen, kuten www-linkit sosiaalisissa kirjanmerkkipalveluissa, esimerkiksi Deliciousissa, 2) jakaminen ja keskustelu esimerkiksi kiinnostavista valokuvista kuvanjakopalvelu Flickrissa, 3) yhteistyötä edellyttävä kollaboraatio, kuten japanilaisen anime-videon kääntäminen ja tekstittäminen ja 4) kompleksinen kollektiivinen toiminta, kuten itseorganisoituminen maanlaajuiseen Fliers' Bill of Rights -kampanjaan (Shirky 2008, 48-51). Toisin kuin verkkoyhteisö-tutkimuksessa, Shirkyllä yhteenliittymän luonnetta ja yhteisöllisyyttä määrittelee osallistujien sitoutumisen aste toimintaan so. ajankäyttö ja toiminnan vaativuus, eikä niinkään tietty aihepiiri tai osallistujien keskinäiset sosiaaliset suhteet. Omien tai muiden sisältöjen jakaminen on jokseenkin helppoa, kun taas internet-välitteinen kollektiivinen tuotanto ja toiminta vaativat suurempaa sitoutumista ajankäytöllisesti. Shirky'n luokittelua voi pitää liian yleisluontoisena. Hänen esimerkkitapauksissaan kollektiivinen toiminta käsittää sekä ydinaktiivisen ryhmätyöskentelyn että laajan ihmisjoukon yksinkertaisen kollektiivisen toiminnan. Edellinen sisältää muun muassa suunnittelua ja neuvottelun, kun taas jälkimmäinen tarkoittaa esimerkiksi nettiadressin allekirjoitusta tai Facebookin Tykkää-napin painallusta (Näkki & al. 2011). Ryhmätyö edellyttää osallistujien välisiä sosiaalisia suhteita, mutta jälkimmäisessä ei osallistujalla tarvitse olla minikäänlaisia suhteita järjestäviin tahoihin tai muihin napin painajiin. Shirky'n hahmottelemaa toimintaa voi kuitenkin pitää ensimmäisenä nykymuotoisten verkostojen keskeisenä erona verkkoyhteisöihin. Kyse ei ole siitä, että ihmiset olisivat viime vuosina jotenkin yhtäkkiä halunneet alkaa tehdä asioita internetissä. Vasta 2000-luvun alun internet ja sosiaalinen media on tarjonnut riittävän helppokäyttöiset, nopeat,

---

4. On korostettava että 1990-luvunkin verkkoyhteisöissä tapahtui yhteistä tekemistä, kuten yhteisön jäsenten auttamista ulkomaita myöten [esim. Rheingold 1993; Holopainen 2005]. Pääpaino oli kuitenkin keskustelulla ja yhdessäololla.

tehokkaat ja edulliset työvälineet laajamittaiseen ja monipuoliseen kollektiiviseen toimintaan⁵.

Yksilönä ja omalla nimellä

2000-luvulle tultaessa verkkoyhteisöjen ja -kollektiivien luonteessa on tapahtunut oleellinen siirtymä. Suomessakin on edelleen monia yksittäisissä palveluissa toimivia ja laajoja yhteisöjä, kuten Arvopaperi, MuroBBS ja Vauva-lehti. Valtavirta on kuitenkin viime vuosina vienyt kohti sosiaalisten verkostojen palveluja, kuten Facebook, IRC-Galleria, MySpaces ja Ning. Niissä internet-palvelu tarjoaa alustan eli teknisen ympäristön verkottumiselle, ryhmille ja myös yhteisöille. Ihmiset esiintyvät ensisijaisesti yksilöinä ja omilla nimillään, haluttaessa nimimerkin suojissa, ja käyttäjä näkyy oletusarvoisesti kaikille koko palvelun sisällä. Tämä tarkoittaa, että yksittäinen ihminen voi osallistua lukemattomiin ryhmiin, verkostoihin ja yhteisöihin, ja muut pääsääntöisesti näkevät nämä liittymiset. Weberin mukaan sosiaalinen suhde on käyttäytymistä joukossa, jossa jokainen huomioi muut ja orientoi oman sosiaalisen toimintansa muihin (Weber 1978, 26–27). Sosiaalinen suhde on ”avoim”, jos osallistumista ei ole kielletty kaikilta halukkailta ja ”suljettu”, jos suhteen muodostus on jotenkin suljettu, rajoitettu tai riippuvainen olosuhteista (mt. 43). Yksittäiseen verkkoyhteisöön verrattuna ihminen asettuu sosiaalisessa mediassa ikään kuin ”avoimesti” tarjolle tai näkyville lukemattomia yksittäisiä sosiaalisia suhteita ja erimuotoisia yhteenliittymiä varten entisistä työpaikkakerhoistaan päivänpoliittisiin boikottiryhmiin.

Sosiaalisen median verkostojen kirjo on verkkoyhteisöä laajempi. Osa sosiaalisen median verkostoista on yhteisöjen kaltaisia yhteen-

5. Kehityksen taustalla ovat muun muassa laajakaistayhteyksien arkinen saatavuus vaikkapa videonsiirtoon, sisältöjen tallentaminen suoraan internetiin kaikkien saataville, kollektiivisten työkalujen tarjoaminen maksutta ja www-selaintekniikoiden kehittyminen. (esim. Hintikka 2007; Anderson 2008).

liittymiä, mutta ensisijaisesti nämä verkostot ovat yksilökeskeisiä. Verkostoanalyysissä tällaisia verkostoja kutsutaan egosentrisiksi. Sillä ei tarkoiteta itsekkesuhteita vaan sitä, että verkoston fokus on yksilöiden välisissä suhteissa, eikä esimerkiksi organisaatioiden tai muiden toimijoiden (Johanson & Mattila & Uusikylä 1995). Sosiaalisessa mediassa jokaisella yksilöllä on oma, uniikki verkostonsa ja jokaisessa palvelussa erikseen. Harvalla ihmisellä on identtinen oma verkosto jokaisessa internet-palvelussa muun muassa siksi, että kaikki omat kontaktit eivät oletettavasti käytä kaikkia samoja internet-palveluita ja esimerkiksi liikuntaharrastukseen tai videoiden jakamiseen saatetaan käyttää vain tiettyä palvelua. Pikemminkin jokaisen palvelun oma verkosto pohjautuu a) omiin ydinkontakteihin, b) kyseisen palvelun käyttötapaan ja niihin liittyviin kontakteihin, c) kontakteihin, jotka ovat hyödyllisiä ao. palvelun käytössä ja d) seuraajiin (follower).

Yhteisöihin verrattuna sosiaalisen median verkostoissa keskeistä on seuraamisen (following) käsite ja verkostoanalyysin näkökulmasta *suunnattu* yhteys. Seuraaminen ei tarkoita kaksisuuntaista kytköstä tai Weberin sosiaalista suhdetta vaan yksinkertaisesti sitä, että käyttäjä merkitsee seurattavaksi jonkin toisen käyttäjän merkinnät ja tekemiset ao. verkkopalvelussa hieman uutisotsikkojen tavoin. Esimerkiksi sosiaalisia kirjanmerkkejä jakavassa palvelussa käyttäjällä voi olla kontakteina oma ydinverkosto, osa tuttavapiiristä, uusia ja mielenkiintoisia löytöjä tekeviä käyttäjiä sekä esimerkiksi jonkin erityisalan asiantuntijoita. Kahden viimeksi mainitun ryhmän kanssa voi syntyä myös sosiaalinen suhde toiminnan myötä, mutta sosiaalisuus tai toistensa tunteminen ei ole edellytys palvelun käytölle ja hyötymiselle etevien käyttäjien toiminnasta.

Jotkut palvelut, kuten Facebook, edellyttävät *suuntaamatonta* yhteyttä, jolloin molempien osapuolien on vastavuoroisesti hyväksyttävä yhteyden synty. Suhde voi kuitenkin olla solmimisen jälkeen hyvin löyhä. Tämä on aiheuttanut hämmennystä muun muassa suomalaisissa. Esimerkiksi Facebookin suomenkielisessä käyttöliittymässä puhuttiin alun perin ”ystävistä”, joka on amerikkalaisille leppoisampi käsite kuin suomalaisille. Kaksisuuntainen ystävyuden hyväksyminen tai siitä

kertominen julkisesti oli ilmeisestikin haasteellisempaa suomalaisille, koska ilmaisu ”ystävä” muutettiin ilmaisuksi ”kaveri”.

Tiiviiden verkkoyhteisöjen sijaan yksilö kuuluu nykyään pikemminkin moniin verkostoihin ja aieryhmiin, joiden jäsenet ovat osin limittäisiä. Lisäksi kehitystä ohjaa eri palveluiden keskinäinen vuorovaikutteisuus ja rinnakkaisuus. Omat verkostot – tai yhteisöt, jos niin halutaan – muodostuvat jokaiselle uniikisti monen palvelun kokonaisuudesta. Verkkoyhteisöjen keskustelufoorumeihin verrattuna sosiaalisessa mediassa vuorovaikutus ja mielipiteidenvaihto on oletusarvoisesti julkisempaa ja osallistumiskynnys matalampi. Kuka tahansa tuntematon voi helposti noukkia vaikka yksittäisen kommentin, irrottaa sen kontekstistaan ja levittää eteenpäin.

Michael Wu (2010) esittää jaottelun sosiaalisen median yhteisöllisyyden ja verkostomaisuuden välille. *Sosiaalisen median yhteisöjä* 1) ylläpitää laajan ihmisjoukon kiinnostus yhteiseen intressiin, 2) uusi jäsen ei välttämättä tunne kaikkia yhteisön jäseniä, 3) yksi ihminen voi olla jäsen monessa yhteisössä ja 4) yksilön kannalta yhteisöt voivat olla osin päällekkäisiä ja sisältää aliyhteisöjä. Esimerkkeinä Wikipedia, YouTube, Flickr ja Digg. *Sosiaalisen median verkostoa* 1) ylläpitävät aiemmin hankitut keskinäiset sosiaaliset suhteet yksilöiden välillä, 2) jokaisella on yksi sosiaalinen verkosto, mutta 3) se näyttäytyy ja painottuu eri tavoin eri palveluissa ja 4) on rakenteeltaan verkostomainen. Esimerkkeinä Facebook, MySpace ja LinkedIn.

Dunbarin luku ja ydinverkosto

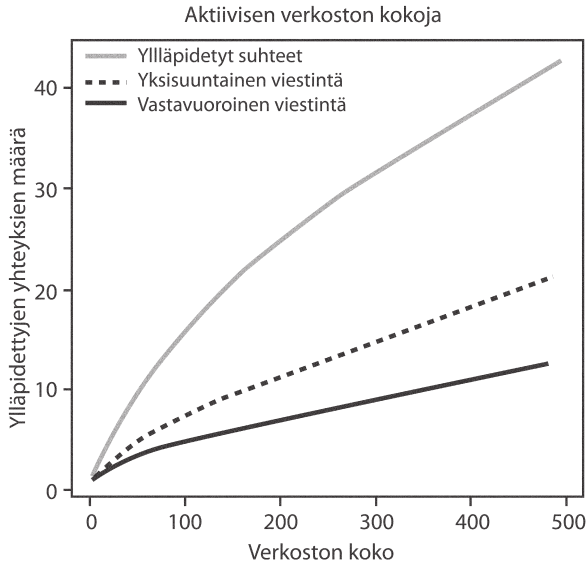
Dunbarin luku on herättänyt keskustelua myös internet-aikana. Esimerkiksi The Economist pyysi 2009 Facebookin palkkasosiologi Cameron Marlowia laskemaan miten luku toteutuu Facebookissa. Antropologi Robin Dunbar päätyi aikoinaan teoreettiseen kognitiiviseen rajaan ihmismäärälle, noin 150 ihmistä, johon yksi ihminen voi ylläpitää

pysyviä sosiaalisia suhteita. Luku siis kertoo, kuinka iso ihmismäärä voi tuntea kaikki toisensa 'yhteisössä' ja myös muiden jäsenten väliset suhteet. Dunbar selitti lukua ihmisaivojen neokorteksin koolla ja sen kyvyllä prosessoida ihmissuhteita.

Internetin myötä on alettu pohtia, josko luku voisi olla paljon suurempi internetissä. Dunbar suhteutti arvionsa muun muassa erilaisiin antropologien tunnistamiin alkuasukasheimoihin sekä uskonnolliseen Hutterites -yhteisöön. Esimerkiksi kun jälkimmäinen yhteisö kasvaa yli 150:n, se päättää että yhteisön on muodostettava uusi yhdyskunta. Sittemmin lukua on tunnistettu esimerkiksi armeijoiden maksimikokona niin Roomassa kuin nykyaikana GoreTex -yhtiössä (Gladwell 2000).

Internetissä Dunbarin luku voisi olla suurempi muun muassa siksi, että alkuperäisen tarkastelun kohteet ovat materiaalisessa todellisuudessa eläviä kiinteitä yhteisöjä, joissa ulkopuolisten tapaaminen on harvempaa ja kanssakäyminen fyysistä. Internet periaatteessa poistaa nämä rajoitteet. Esimerkiksi Facebook sulki Reidar Waseniuksen (773 kaveria) käyttäjätilin tilapäisesti, koska oletettiin ettei kukaan voisi lähetellä niin paljoa viestejä vaan että kyseessä olisi haittaohjelma (Digitoday 2007). Kaksi vuotta myöhemmin Waseniuksella oli 1 500 kaveria (Iltalehti 2009) ja tarkistettaessa 15.2.2011 kavereita oli 2 688.

Kiinteiden sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen vie silti aikaa myös tietoverkoissa (esim. Shirky, 2008). Kiinteyden asteena voisi ehkä pitää yhteydenpitoa päivittäin jossain muodossa tai vaikkapa kerran viikossa. Economist (2009) pyysi Facebookin palkkasosiologi Cameron Marlowia laskemaan miten luku toteutuu Facebookissa. Marlow arvioi laajalla aineistolla, että siellä Dunbarin luku olisi keskimäärin 120 kaveria. Keskiwertto Facebookin mies-käyttäjä kommentoi suunnatusti noin 7 kaverinsa sisältöjä ja nainen 10:n. Kaksisuuntaista suuntaamatonta viestintää, kuten sähköpostia ja chatia, harrastaa keskiwertto mies (4) ja nainen (6). Ihmisillä, joiden verkosto on yli 500 kaveria, vastaavat luvut ovat 17 ja 26 sekä 10 ja 16 (Facebook 2009). Vaikka verkosto olisi siis laajakin, niin yhteydenpidon määrä ei kasva samassa suhteessa. Peter Marsden (1987) on esittänyt, että useimmilla ihmisillä olisi ydinverkosto (core network), joka on huomattavasti pienempi kuin 150. Marlowin tutkimus tukee tätä.

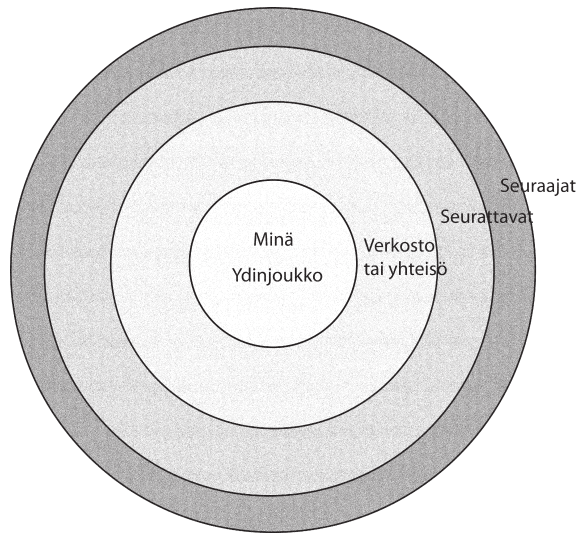
Kaavio 1. Kaveriverkoston määrä suhteessa ydinverkostoon Facebookissa (Facebook 2009).

Edellä esitetyn pohjalta voidaan hahmotella neljä kehää yksilön sosiaalisen verkoston tai verkostojen rakentumisesta internetissä. Tässä ei erotella, onko verkostossa kyse reaali maailman kontaktien esittämisestä internet-palvelussa, internetissä solmituista kontakteista vai sekä että. Yhä useammin internet-yhteys johtaa myös sosiaaliseen kanssakäymiseen materiaalisessa todellisuudessa ja päinvastoin. Vastaavasti ulkokehän kontakteilla on taipumus ajan myötä siirtyä sisemmille kehille mahdollisen kanssakäymisen ja tutustumisen myötä.

- ydinverkosto (yksi- tai kaksisuuntainen säännöllinen yhteydenpito)
- verkosto tai yhteisö (yhteydet; suhteet)
- seurattavat (oman verkoston laajennus muihin ja muiden verkostoihin)
- seuraajat (liitynnät toisiin verkostoihin; muiden laajennus omaan verkostoon)

Nämä kehät vastaavat ajatuksellisesti myös Jari Aron (tässä teoksessa) kuvaamia Charles Horton Cooleyn primaari- ja sekundaarisia sosiaalisia ryhmiä sekä Craig Calhounin tertiaaristen suhteiden ryhmää. Mark Granovetterin (1983) vahvojen ja heikkojen siteiden voidaan katsoa kattavan kaksi sisintä kehää. Mutta Granovetterin havaitsemista kiinteistä verkostoista poiketen sosiaalisessa mediassa saattaa tulla vinkki esimerkiksi mahdollisesta työpaikasta nimenomaan ulkokehien seurattavien kontaktien kautta, eikä välttämättä varsinaisesta verkostosta. Granovetterin teoriaa mukaillen kahta ulointa kehää voisi kutsua latenteiksi siteiksi, jotka voivat realisoitua sosiaalisiksi suhteiksi.

Kaavio 2. Ihmisen verkostokehät internetin sosiaalisessa mediassa.

Sosiaalisessa mediassa ei siis ole mitään paikannettavaa tai rajattavaa yksittäistä ”verkostoa” ja siksi käsite eroaa myös tässä ominaisuudessa verkkoyhteisöstä. Se muodostuu uniikisti jokaiselle yksilölle. Voidaan toki ajatella, että yksittäinen verkkopalvelu, kuten Facebook, muodostaisi verkoston. Tällainen ajattelu johtaa kuitenkin tutkimuksellisiin

haasteisiin. Esimerkiksi Jeffrey Heerin ja Danah Boydin kehittämällä Vizster -sovelluksella voidaan tarkastella periaatteessa miljoonien Facebook -käyttäjien yhteyksiä (Heer & Boyd, 2005). Tarkastelukohde laajenee melkein pä automaattisesti käsittämään kaikki Facebook -käyttäjät, sillä yksittäisten solmujen kautta verkostoon – tai sen tarkasteluun – liittyy yhä useampia ihmisiä kaverineen hieman Stanley Milgramin six degree -kokeen tavoin. Tällaisesta otannasta rajautuvat lopulta pois oikeastaan vain ne, joilla ei ole yhtään Facebook -kaveria tai vain muutama, jotka ovat yhteydessä pelkästään keskenään. Facebook ja muut sosiaalisen median palvelut ovat siis ”paikkoina” tarkasteltuna vain joukko yksilöitä, joilla useimmilla ei ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Toisaalta monien (verkko)yhteisöjen yhteinen nimittäjä on tietty teema tai aihepiiri tai muu, joka viime kädessä yhdistää yhteisön jäseniä. Kun tarkastelussa on määrittelevä aihepiiri, kuten vaikkapa Facebookin fani- tai viharyhmä, niin voidaan toki puhua verkostosta – vaikka usein kyseessä voi olla vain pelkkä aiheen kannatus tai sen seuraaminen.

Tarkastelen seuraavaksi yhtä sosiaalisen median verkostoa jaetun aihepiirin – ja näin katsoen myös verkkoyhteisön – näkökulmasta. Miten rakentuu sosiaalinen verkosto, joka voidaan rajata ja tunnistaa sekä aihepiiriin että sen käyttämän teknisen verkkopalvelun suhteen?

Sometun mittakaavaton verkosto

Sometu on ei-formaali⁶ ja itseorganisoituva⁷ verkosto toimijoille, joilla on kiinnostusta sosiaalisen median tuomien uusien toimintamallien ja työkalujen käytöstä edistämässä oppimista sekä yksilö- että

6. Ei-formaalilla tarkoitetaan tässä sosiaalista yhteenliittymää, jolla ei ole juridista olomuotoa, kuten yhdistys tai järjestö. Sometu perustettiin marraskuussa 2007 Otavan opiston puitteissa (Wikipedia 2011).
7. Itseorganisoitumisella tarkoitetaan tässä kollektiivisen toiminnan muotoa, jossa ei ole muodollista johtajuutta tai hierarkkisia rooleja osallistujien välillä (Näkki & al. 2011).

yhteisötasolla (aineiston otantahetkellä 888 jäsentä 4.3.2009 ja 3 543 jäsentä 12.11.2011). Sometun päätavoite on edistää sosiaalisen median oppimiskäyttöä ja verkosto tarjoaa jäsenilleen muun muassa kokemusten ja havaintojen vaihtoa, kollektiivista ongelmanratkaisua sekä yleisiä verkostoitumisen tuomia etuja. Verkosto tähtää myös uudentyyppisten oppimiskäytäntöjen leviämiseen, kuten ilmiöpohjaisuus, jossa kouluopetusta nivoutettaisiin enemmän ilmiöiden ympärille ja oppiaineiden välisesti. Verkoston käynnisti kolme aktiivista ja se on laajentunut ilman erityistä markkinointia tai julkisuutta, kutsumalla tuttavuuksia sekä opetusalan seminaarien ja blogien kautta. Verkostossa esiinnyttäen ensisijaisesti yksilönä, eikä organisaation edustajana. Sometu jäsenyyttä ja rajautuu verkostoksi vapaaehtoisella liittymisellä ”jäseneksi” Ning-verkkopalveluun. Jäsenyys ei velvoita mihinkään ja siitä voi erota milloin tahansa, mutta jäsenten määrä mahdollistaa esimerkiksi verkoston koon arvioinnin.

Jan-Erik Johanson, Mikko Mattila ja Petri Uusikylä esittävät kolme erilaista tapaa käyttää verkoston käsitettä tutkimuksessa. Ensimmäinen näistä on verkostot yleisenä metaforana kuvaamassa jollain tavoin monimutkaisia, ehkä hajautettuja sosiaalisia järjestelmiä. Toinen hiukan edellisestä poikkeava tapa on käyttää verkoston käsitettä tieteilisen teorian osana. Kolmanneksi verkostot voidaan ymmärtää vain analyttisenä käsitteenä, joka liittyy tiettyyn tapaan koota ja käsitellä (usein määrällistä) tutkimusaineistoa (Johanson & Mattila & Uusikylä, 1995). Yhteistä näille käsitteen käyttötavoille on, että verkosto on a) jollain kriteerillä erotettava b) kokonaisuus, jossa c) kriteeri muodostaa verkoston jäsenten tai osasten välille d) keskinäisiä yhteyksiä, linkkejä ja kytkentöjä kuten ammatti tai asuinpaikka. Nämä keskinäiset kytkennät on voitu luoda suunnitelmallisesti, kuten rautatieverkosto, tai ne voivat olla syntyneet itseorganisoituvasti eli ilman muodollista organisoimista ja koordinoimista (Näkki & al. 2011). Ihmisjoukkoon viitattaessa puhutaan usein sosiaalisesta verkostosta (Kankainen & Salminen 2009). Yksi tunnetuimmista internetin ominaispiirteistä on kansantaloustieteilijä Villfredo Pareton jo 1900-luvun alussa havaitsema niin kutsuttu 80–20-sääntö, koskien sitä, että 20 prosenttia italialai-

sista omistaa 80 prosenttia maasta. Sääntö on sittemmin tarkentunut *mittakaavattoman verkoston*⁸ teoriaksi ja havaittu myös geneeriseksi eli universaaliksi. Ilmiön katsotaan selittävän niin ihmis-, sähkö-, tietokuin mikrobiverkostonkin mekanismeja (Barabási 2002).

Mittakaavattoman verkoston perusajatus on, että joukko havaintoyksikköjä tai noodeja (*nodes*) muodostaa tietyn mitattavan ominaisuuden perusteella toisiinsa kytkeytyneinä verkoston. Useimmilla noodeilla on vain muutama yhteys (kuten ihmiskontaktit, kaapeli toiseen koneeseen), mutta joukossa on joitakin supernoodeja, joilla on suhteessa muihin eksponentiaalisesti kasvava määrä yhteyksiä, linkkejä tai muuta tarkasteltavaa ominaisuutta, kuten suosiota. Näitä verkon supernoodeja tai ”solmukohtia” kutsutaan navoiksi. Kun noodit järjestetään tutkittavan ominaisuuden perusteella, niin universaalina tuloksena on mittakaavattoman verkoston käyrä. Käyrä lähtee korkealta vasemmalta (supernoodit), mutta laskee hyvin jyrkästi ja madaltuu sen jälkeen lähes olemattomiin niin kauan kuin otantajoukkoa riittää. Siis sadan ihmisen verkostossa keskimäärin 1–2 henkilö(ä) on erittäin aktiivinen/aktiivisia, 9–10 ihmistä sadasta jonkin verran aktiivisia ja loput 90 passiivista sijoittuvat oikean reunan ”häntään”. Viime vuosina yleistynyt nimitys *pitkä häntä* (The Long Tail) viittaa oikeaan reunaan ja ”suureen massaan”, jonka koko kasvaa eksponentiaalisesti verrattuna vasemman reunan edustajiin otantajoukon suurentuessa (Anderson 2008).

Kun kyseessä on verkoston sijaan populaatio tai otantajoukko, niin tutkittava parametri tai muuttuja käyttäytyy aivan samoin kuin verkoston eri noodien kontaktien määrä. Yhdestä kahteen prosenttia populaatiosta vastaa suurimmasta osasta aktiviteetteja tai kontakteja, yhdeksän prosenttia pienemmästä osasta ja 90 prosenttia joukosta on pääasiassa seuraajia. Ilmiö löytyy vaikkapa Wikipedian tekijöiden ja lukijoiden lukumäärän välisestä suhteesta (Swartz 2006; Nielsen 2006).

---

8. Tutkimusalasta ja käyttöyhteydestä riippuen ilmiötä kutsutaan myös muun muassa käsitteillä *voimalaki* (power law) sekä *Zipfin laki* (Zipf’s law).

Kaavio 3. Sometu -verkoston jokaisen jäsenen kontaktien määrä 4.3.2009.

Oheinen käyrä kuvaa Sometu -verkoston jokaisen jäsenen kontaktien määrää otantahetkellä 4.3.2009. Eniten merkittäviä kontakteja olevalla jäsenellä oli 140 kontaktia, mutta seuraavaksi eniten omaavilla jo huomattavasti vähemmän (87, 60, 56, 56, 42 jne.) ja kontaktien määrä putoaa nopeasti siten, että oikean reunan jäsenillä on yksi tai ei yhtään merkittäviä kontakteja. Tämä ei luonnollisestikaan tarkoita, etteivätkö nämäkin ihmiset saattaisi osallistua tai tuntea muitakin jäseniä verkostossa, mutta eri syistä he eivät ole merkinneet niitä yhtään.

Verkoston osallistumisroolien kuusi päätyyppiä

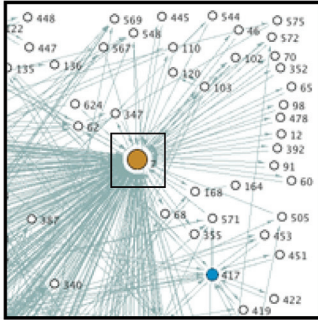
Sometu-verkoston jokaisen jäsenen kontaktit koottiin Ning -verkottumispalvelun avoimesta jäsenlistasta keväällä 2009. Ensimmäinen jokainen jäsen käytiin käsin läpi, josko hänellä on useita tunnuksia Sometussa. Arvi-

ointiperusteena käytettiin muun muassa nimien tai käyttäjätunnusten samanlaisuutta, sähköpostiosoitetta ja paikkakuntaa, jos nämä tiedot oli ilmoitettu. Ihmiset saattavat rekisteröityä moneen kertaan useasta syystä, esimerkiksi inhimillisen virheen, muistamattomuuden tai eri roolien ylläpitämisen vuoksi. Aineiston ulkopuolelle jätettiin jäsenet, joilla ei ollut yhtään merkittyä kontaktia tai ainoastaan yksi kontakti, joka oli kahden jäsenen välillä so. kummallakaan ei ollut kontaktia kolmanteen jäseneseen. Yhdistelyn myötä tarkasteluun jäi 529 jäsentä.

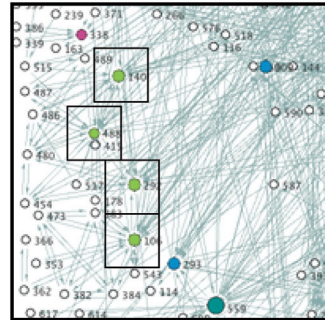
Kunkin jäsenen profilitiedoista eristettiin kontaktitiedot muusta informaatiosta. Kontaktitiedot lajiteltiin ohjelmallisesti ja käännettiin numeeriseksi ristiintaulukoinniksi. Syntynyt matriisi syötettiin Agna-sovellukseen, joka tuotti satunnaisesti generoidun verkostoanalyysigrafian. Jäseniä alettiin käydä käsin läpi kaavion 3 perusteella, siirtämällä iteratiivisesti jäseniä eri kohtiin graafissa. Esimerkiksi kaikkein aktiivisimpien jäsenten ympärille siirrettiin kaikkein vähiten aktiiviset, jotka ovat kontaktissa aktiivijäseneseen, mutta eivät ole kontaktissa muihin jäseniin (*Supernoodi* ja *Seuraaja*, katso alla). Hypoteesina graafille oli kaavion 3 ja aiempien havaintojen pohjalta se, että verkostossa olisi erityyppisiä rooleja eniten ja vähiten kontaktoitujen välimaastossa. Kyseinen graafi on siis konstruointi. Esimerkiksi yksistään jäsenten maantieteellistä sijaintia tarkasteltaessa graafi olisi toisennäköinen. Tällaisessa konstruktiossa voisi olla kiinnostavaa esimerkiksi keskittyä siihen, mitkä paikkakunnat ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja mitkä jäsenet ovat keskeisessä asemassa eri paikkakuntien kontaktoinnin välillä.

Graafiteorian soveltaminen tuotti seuraavat kuusi jäsenyyppiä kontaktien mukaan Sometu -verkostossa:

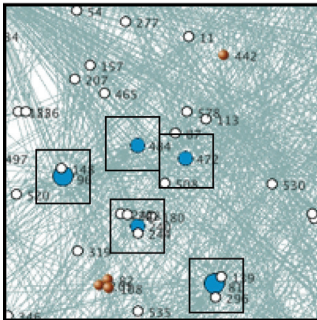
Jäsentyypittely kontaktien mukaan Sometu -verkostossa

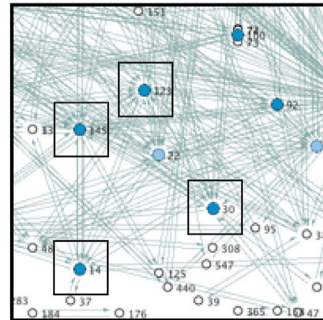
Supernodi

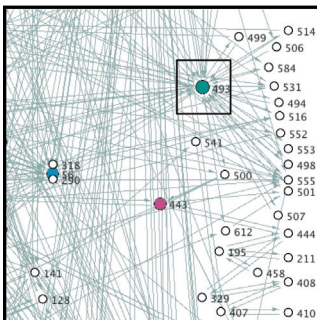
Ryvästäjä

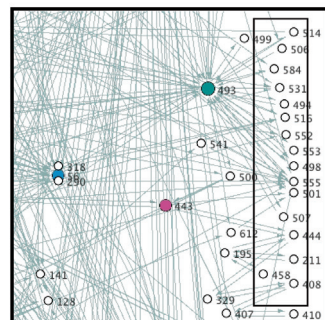
Silloittaja

Verkottuja

Seurattava

Seuraaja

Kaavio 4. Sometu -verkoston jäsenten kuusi yleisintä jäsenyyppiä kontaktien mukaan keväällä 2009.

Tarkastelun kohteena oli mittakaavattoman verkoston mukaisesti käyttäytyvien jäsenten erityyppiset verkottumismuodot Sometu -verkoston sisällä. Näitä tyyppisiä löytyi kuusi.

- supernoodi
- ryvästäjä
- silloittaja
- verkottuja
- seurattava
- seuraaja

Tyypit eivät ole mitenkään toisiaan poissulkevia vaan esimerkiksi supernoodi edustaa kaikkia muitakin tyyppisiä suhteissa muihin jäseniin.

Supernoodi edustaa mittakaavattoman verkoston aivan vasenta reunaa ja verkostosta riippumatta näitä on vain muutama suhteessa muuhun otantajoukkoon. Tyyppiin lukeutuu usein esimerkiksi verkoston perustajat ja kehittäjät sekä karismaattiset tai taidoiltaan arvokkaat yksilöt jotka ovat keskeisessä roolissa ja työläästi korvattavissa verkoston säilymisen kannalta.

Ryvästäjä on aktiivisesti verkottunut samankaltaisten kanssa ja ne muodostavat tiiviin aliverkoston. Ryvästäjillä on kontakteinaan vähemmän verkottuneita jäseniä, jotka nekin voivat olla keskenään verkottuneita. Ryvästäjien aliverkostoa selittää jokin erityinen yhdistävä side, kuten maantieteellinen sijainti. Sometussa Ryvästäjä-otosta edustavat esimerkiksi jäsenet, jotka työskentelevät tai asuvat Hämeen alueella.

Silloittaja on aktiivisesti verkottunut ja se yhdistää eri aliverkostoja, joilla muutoin ei välttämättä olisi kovinkaan paljon yhteyksiä. Verkoston kannalta silloittajan rooli on keskeinen, sillä aliverkostot voivat pysyä pienempinä ja helpommin itseorganisoiduvina. Vastaavasti jos silloittaja poistuu tai poistetaan verkostosta, niin silloin katoaa myös aliverkostojen välinen yhteys (Watts 2003).

Verkottuja on aktiivisesti verkottunut, mutta ensisijaisesti verkottunut muiden hyvin verkottuneiden kesken eikä välttämättä rakenna Silloittajan kaltaisia yhteyksiä eri aliverkostoihin tai niiden välille.

Pikemminkin Verkottujat voivat muodostaa omia aliverkostoja ja niitä voi selittää jokin tarkasteltavan verkoston mahdollisesti täysin ulkopuolinen side. Esimerkiksi Sometussa oli aktiivinen verkottujien joukko, joka ei ollut aktiivinen Sometussa, mutta tiiviisti verkottunut muissa sosiaalisen median palveluissa.

Seurattava voi olla aktiivisesti verkottunut eri puolille verkostoa, mutta tunnusomaisempaa on, että hänellä on paljon Seuraajia. Seurattavaa selittää esimerkiksi asiantuntijuus jossain erityisaiheessa tai karismaattisuus ja hän on voinut esimerkiksi kutsua opiskelijoitaan mukaan Sometuun. Esimerkkitapauksessa kyseessä on Sometun yksi keskusteluryhmä, jolla on yksi aktiivinen vetäjä.

Seuraajalla on usein yksi tai vain muutama kontakti, mutta hekin voivat olla keskenään verkottuneita. Sometussa seuraajia esiintyy eniten Supernoodin, Ryvästäjän ja Seurattavan aliverkostoissa. Seuraaja ei sinänsä ole välttämättä passiivinen vaan ensisijaisesti verkoston kannalta. Mittakaavattoman verkoston näkökulmasta verkoston useimmat jäsenet kuitenkin kuuluvat tähän ryhmään.

Sometu -verkoston eri jäsenyytyypit osoittavat sen, että tietyn aihepiirinkään rajaama verkosto ei ole yksi kokonaisuus vaan se muodostuu hyvinkin itsenäisistä aliverkostoista, joilla kaikilla ei ole välttämättä yhteyttä kokonaisverkoston muihin osiin. Randall Farmer on tunnistanut 1980-luvulla ylläpitämänsä kaupallisen Habitat- peliyhteisönsä myötä viisi keskeistä roolia pitkäaikaisessa virtuaalisyhteisössä: passiivit, aktiivit, motivaattorit, huolehtijat ja jumalat (verkkoympäristön ylläpitäjät) (Farmer 1993). Näiden lukumäärät ja osallistumisaktiiviteetit noudattavat pitkälti mittakaavattoman verkoston käyrää. Esimerkiksi Habitatin pelaajista kuului passiiveihin 75 prosenttia ja Farmer suosittelee motivaattorien osuudeksi 1/50 passiivisten ja aktiivisten määräästä.

Havaintoja voidaan soveltaa monin tavoin sekä avoimissa sosiaalisen median verkostoissa, verkkoyhteisöissä että vakiintuneissa organisaatiopohjaisissa kollektiivisen toiminnan malleissa. Eri jäsenyytpejää huomioimalla voidaan huolehtia yhteenliittymän hyvinvoinnista ja arvioida, mitä se tarvitsee toimiakseen.

Eri aliverkostot ja jäsenyydet indikoivat myös sitä, että sosiaaliseen mediaan liitetty itseorganisoituminen on työlästä erityisesti jäsenmäärän kasvaessa, ja että laajamittainen toiminta, kuten Wikipedia, saattaa jopa vaatia tietynasteista fasilitointia tai koordinoitua toimiakseen pitkäjänteisesti (Hintikka 2009, Näkki & al. 2011).

Johtopäätöksiä

Olen esittänyt, että 2000-luvun sosiaalisen median verkostot, kuten Facebook, eroavat 1990-luvun verkkoyhteisöistä ja ylipäänsä yhteisöllisyydestä vakiintuneessa mielessä. Sosiaalisen median verkostolla on ainakin seuraavia ominaispiirteitä:

- se rakentuu yksilöiden välisistä yksi- ja kaksisuuntaisista kontakteista, jotka voivat sisältää sosiaalisen suhteen,
- yksittäisen jäsenen kontaktien määrä ei lisää keskinäistä vuorovaikutusta merkittävästi,
- verkoston keskeinen osa ovat seuraajat, joista voi myöhemmin kehittyä aktiivisia kontakteja,
- verkostossa on useita erilaisia aliverkostoja, jotka eivät välttämättä ole edes tekemisissä keskenään, paitsi verkoston yksittäisten jäsenten välityksellä,
- verkoston jäsenillä on useita erilaisia rooleja ja ne voivat olla rinnakkaisiakin.

Edellä esitetyn pohjalta sosiaalisen median verkosto on ”*yksi- ja kaksisuuntaisten avointen yhteyksien muodostama kokonaisuus, joka rakentuu uniikisti yksilöiden tai aihepiirin perusteella internetissä. Samalla se on myös jäsentensä keskinäisistä aliverkostoista syntyvä sosiaalinen ja toiminnallinen yhteenliittymä.*”

Edellä kuvattuja verkoston jäsenten rooleja voidaan ajatella myös verkkoyhteisön jäsenten rooleina ja on oletettavaa, että laajoissa yhteisöissä on myös erilaisia aliyhteisöjä. Toisaalta esimerkiksi Farmerin esittämät jäsenten roolit tähtäävät ensisijaisesti kollektiiviseen osallistumiseen ja koko yhteisön aktivoimiseen ja integrointiin, kuten häiden ja muiden tapahtumien organisointi peliympäristössä. Sometu-verkosto on sikäli haasteellinen tarkastelukohde, että se sisältää myös yhteisöllisiä piirteitä tavoitteenaan edistää yhteisiä kiinnostuksen kohteita. Jatkotutkimuksen aihe olisi tutkia sosiaalisen median verkostoa, jolla ei ole yhteistä nimittäjää, ja verrata sen dynamiikkaa verkkoyhteisöön. Toisaalta verkosto olisi edellä kuvasti rajattava jollain perusteella yksistään otannan rajaamisen vuoksi. Tällaisia vaihtoehtoja olisivat esimerkiksi yksittäisen supernoodin ympärille kietoutunut verkosto, jokin aihepiiri, tietyn fyysisen alueen käyttäjäryhmä tai otanta tietyltä ajanjaksolta.

Kun ihmisten sosiaalinen kanssakäyminen internet-välitteisesti lisääntyy jatkuvasti, niin voidaan olettaa myös nettiyhteenliittymien merkityksen kasvavan, ovat ne sitten yhteisöjä, verkostoja, aiheryhmiä tai vapaaehtoisia projekteja. Tönniesiin suhteutettuna voidaan ajatella, että nyt olisi menossa aaltoliike nettiyhteisöistä nettikansalaisuuteen ja yksilöllisyyteen yleisen yksilöllisyysuuntauksen mukaisesti. Internetiä ja sosiaalista mediaa voi pitää omaleimaisena viestintäkanavana, jonka merkitystä ei ole hahmotettu alkuunkaan. Esimerkkinä tästä voi pitää vaikkapa joukkoviestimien ammattilaisten viimeaikaista keskustelua ”nettiväestä” (Tietokone 2008; Ukkola 2010; Yleisradio 2010). Ikään kuin suomalaisen internetiin ilmestyisi toisinaan tyhjästä kymmeniä tuhansia ihmisiä tekemään asioita nopearytmisesti ja he olisivat jotenkin eri ihmisiä kuin arkielämässään. Kokonaan toinen tutkimuksen aihe on internetin luonne viestintä- ja toimintavälineenä: muuttaako henkilökohtaisen joukkoviestimen ja kokoontumisvälineen saatavuus jotenkin käyttäytymistä vai onko kyseessä edelleen käytön totuttelu?

Lähteet

- Anderson, Chris (2008): Free! Why \$0.00 Is the Future of Business. Lehtiartikkeli. Wired Magazine: 16.03. www.wired.com/techbiz/it/magazine/16-03/ff_free. Viitattu 12.8.2009.
- Barabási, Albert-László (2002): Linked. The New Science of Networks. Perseus Publishing.
- Bruckman, Amy & Resnick, Mitchel (1995): MediaMOO. Virtuaalinen yhteisö ammattilaisille. Kokoomateoksessa Sähköiho. Toim. Huhtamo, Erkki & Lahti, Martti. Tampere: Vastapaino.
- Dibbell, Julian (1993): A Rape in Cyberspace - How an Evil Clown, a Haitian Trickster Spirit, Two Wizards, and a Cast of Dozens Turned a Database Into a Society. Kokoomateoksessa High Noon on the Electronic Frontier (toim. Peter Ludlow). MIT Press.
- Digitoday (2007): Facebook heitti Reidar Waseniuksen ulos.. Lehtiartikkeli 19.11.2007. www.digitoday.fi/viihde/2007/11/19/facebook-heitti-reidar-waseniuksen-ulos/200729269/66. Viitattu 7.10.2009.
- Economist, The (2009): Primates on Facebook - Even online, the neocortex is the limit. Lehtiartikkeli 26.2.2009. www.economist.com/science/displaystory.cfm?story_id=13176775. Viitattu 7.10.2009.
- Erkkola, Jussi (2008): Sosiaalisen median käsiteanalyysi. Pro gradu. Taideteollinen korkeakoulu, Medialaboratorio.
- Facebook Data Team (2009): Maintained Relationships on Facebook. www.facebook.com/note.php?note_id=55257228858. Viitattu 7.10.2009.
- Farmer, Randall F. (1993): Social Dimensions of Habitat's Citizenry. Teoksessa Virtual Realities: An Anthology of Industry and Culture, C. Loeffler, ed., Tokyo: Gijutsu Hyoron Sha.
- Gladwell, Malcolm (2000): The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference. Little Brown & Company.
- Granovetter, Mark (1973): The strength of weak ties. American Journal of Sociology, 78(6), 1360–1380.
- Haraway, Donna (1991): A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature, pp.149-181. New York: Routledge.
- Heer, Jeffrey & Boyd, Danah (2005): Vizster: Visualizing Online Social Networks. University of California, Berkeley. hci.stanford.edu/jheer/files/2005-Vizster-InfoVis.pdf. Viitattu 3.11.2009.
- Heinonen, Risto (2008): Julkisen ja yksityisen raja katoaa tietoverkon yhteisö-sivustoilla. Vieraskynä -merkintä 25.1.2008. Helsingin Sanomat.

- www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Julkisen+ja+yksityisen+raja+katoaa++tietoverkon+yhteisoesivustoilla/HS20080125SI1MP028f6. Viitattu 18.4.2010.
- Hillery, George A., Jr. (1955): Definitions of Community: Areas of Agreement. *Rural Sociology* 20, pp.111–123.
- Hintikka, Kari A. (1993): Tieto - neljäs tuotannontekijä. Tehtaasta televirtuaalisuuteen. Helsinki: Painatuskeskus.
- Hintikka, Kari. A. & Kuivakari, Seppo (toim.). (1997). Mediaevoluutioita. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C, Katsauksia ja puheenvuoroja 9, Rovaniemi.
- Hintikka, Kari A. (2007): Web 2.0 – johdatus internetin uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin. Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus. www.tieke.fi. Viitattu 15.1.2010.
- Holopainen, Reijo (2005): Suomalaiset virtuaaliyhteisöt versoivat onnistuneista kokeiluista. *Hiidenkivi* 2/2005.
- Huhtamo, Erkki (toim.). (1991): Virtuaalimatkailijan käsikirja. Lähikuva 2-3/1991.
- Huhtamo, Erkki & Lahti, Martti (toim.) (1995): Sähköiho - kone/media/ruumis. Tampere: Vastapaino.
- Iltalehti (2009): Lähes tuhat osallistumassa Facebook-mielenosoituksiin uusien vaalien puolesta. Artikkelin 27.9.2009. www.iltalehti.fi/uutiset/2009092710319473_uu.shtml. Viitattu 18.4.2010.
- Johanson, Jan-Erik & Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri (1995): Johdatus verkostoanalyysiin. Menetelmäraportteja ja käsikirjoja 3/1995. Kullattajatutkimuskeskus.
- Kankainen, Tomi & Salminen, Veli-Matti (2009): Sosiaaliset verkostot. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaalin sanasto. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaaliset-verkostot>. Viitattu 12.1.2011.
- Kielikello (2009): Yhteisöllinen mieluummin kuin sosiaalinen media. Verkoartikkeli. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=3345>. Viitattu 19.4.2010.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007): Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.). Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.
- Lappalainen, Pertti (2005): Verkolla valtaa. *SoPhi* 98. Minerva Kustannus Oy.
- Lietsala, Katri & Sirkkunen, Esa (2008): Social Media. Introduction to the tools and processes of participatory economy. Tampereen yliopiston laitosten julkaisut, 2008 (Hypermedialaboratorion verkkojulkaisuja 2008:17). tampub.uta.fi/tup/978-951-44-7320-3.pdf. Viitattu 8.2.2009.
- Ludlow, Peter (1993): High Noon on the Electronic Frontier : Conceptual Issues in Cyberspace. MIT Press.

- Marsden, Peter V. (1987): Core Discussion Networks of American. *American Sociological Review*, Vol. 52, No. 1. (Feb., 1987), pp. 122–131. <http://www.chssp.columbia.edu/events/documents/Marsden.pdf>. Viitattu 21.2.2011.
- Meikle, Graham (2002): *Future Active: Media Activism and the Internet*. New York, London: Routledge.
- Mäkelä, Tapio & Väisänen, Minna (eds.) (1992): *Virtual Zone*. Turku: Turun yliopiston ylioppilaskunta.
- Mäyrä, Frans (2002): Yhteisö. Verkkoartikkeli 03.04.2002. *Mediumi* 1.1. <http://www.m-cult.net/mediumi/article.html?articleId=30&print=1&lang=fi>. Viitattu 19.4.2010.
- Nielsen, Jacob (2006): Participation Inequality: Encouraging More Users to Contribute. Jakob Nielsen's Alertbox. Kolumni 9.10.2006. www.useit.com/alertbox/participation_inequality.html. Viitattu 17.8.2007.
- Näkki, Pirjo & Bäck, Asta & Ropponen, Teemu & Kronqvist, Juha & Hintikka, Kari A. & Harju, Auli & Pöyhtäri, Reeta & Petri Kola (2011). *Social media for citizen participation. Report on the Somus project*. Espoo: VTT Publication 755.
- Rheingold, Howard (1993): *Virtual Community. USA: Addison-Wesley*.
- Rheingold, Howard (2009): Facebook sociologist tests Dunbar number. Blogimerkintä 1.3.2009. www.smartmobs.com/2009/03/01/facebook-sociologist-tests-dunbar-number/. Viitattu 19.4.2010.
- Shirky, Clay (2008): *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. London: Penguin Press HC.
- Sometu (2009): Sosiaalinen media vai yhteisöllinen media? Käyttäjän Jere Rinne aloittama keskustelu 7.10.2009. sometu.ning.com/forum/topics/sosiaalinen-media-vai?id=1404780%3ATopic%3A38037. Viitattu 3.1.2009.
- Stone, Rosanne Allucquere (1990): Will the Real Body Please Stand Up?: Boundary Stories about Virtual Cultures. Teoksessa *Cyberspace – First Steps*. Benedikt, Michael (eds.). Cambridge, Mass: MIT Press.
- STT (2009a): Facebook parantaa yksityisyyden suojaa. *Ilta-Sanomien* www.iltasanomat.fi/uuutiset/kotimaa/uuutinen.asp?id=1724403
- STT (2009b): Facebook ylitti 300 miljoonan käyttäjän rajan. *Ilta-Sanomien* www.iltasanomat.fi/uuutiset/kotimaa/uuutinen.asp?id=1730654. Viitattu 18.4.2010.
- Swartz, Aaron (2006): Who Writes Wikipedia? Raw Thought-blogi. www.aaronsw.com/weblog/whowriteswikipedia. Viitattu 17.8.2007.
- Tietokone (2008): JSN:n Hyvärinen: "Nettiväki on aika aggressiivista" – "Nettivaltuutettu" sai kannatusta Ylen A-talkissa. Verkkoartikkeli

- 14.11.2008. http://www.tietokone.fi/uutiset/2008/jsn_n_hyvarinen_nettivaki_on_aika_aggressiivista. Viitattu 19.4.2010.
- Tilastokeskus (2010): 3. Sosiaalinen media: verkkomedian ja yhteisöpalvelujen käyttö. Tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2010. http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_kat_003_fi.html. Viitattu 16.1.2011.
- Turkle, Sherry (1995): *Life on the Screen : Identity in the Age of the Internet*. USA: Simon & Schuster.
- Ukkola, Tuulikki (2010): *Nettikansa ja vaikutusvalta*. Päiväkirjamerkintä 7.4.2010. <http://www.ukkola.net/sisalto/paivakirja.htm>. Viitattu 19.4.2010.
- Uusi Suomi (2008): "Facebook on vaaraksi". Nettiartikkeli 8.7.2008. [www.uusisuomi.fi/ulkomaat/29073-\"facebook-on-vaaraksi\"](http://www.uusisuomi.fi/ulkomaat/29073-\). Viitattu 18.4.2010.
- Uusi Suomi (2009): *Sadat Facebook-ystävät pelkkää lumetta?* Nettiartikkeli 28.2.2009. www.uusisuomi.fi/kulttuuri/51764-sadat-facebook-ystavat-pelkkaa-lumetta. Viitattu 18.4.2010.
- Yleisradio (2010): *Haku sanalla nettiväki*. Viitattu 19.4.2010.
- Watts, Duncan J. (2003): *Six degrees: The science of a connected age*. New York: W. W. Norton & Company.
- Weber, Max (1978): *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. Vol. 1. Berkeley: University of California Press.
- Wikipedia (2011): *Sometu*. Artikkelin vapaa tietosarjakirja Wikipediassa. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Sometu>. Haettu 12.1.2011.
- Wu, Michael (2010): *Community vs. Social Network*. Blogimerkintä. <http://lithosphere.lithium.com/t5/Building-Community-the-Platform/Community-vs-Social-Network/ba-p/5283>. Viitattu 15.2.2011.

Kavereita verkossa ja sen ulkopuolella Näkökulmia nuorten verkkoyhteisöisyyteen

Aamulehti kirjoitti 24.1.2011 lasten ja nuorten netinkäytöstä seuraavasti: ”*Pornoa, kiusaamista ja törkeitä ehdotuksia = lasten nettiarkkipäivää. Lapset kohtaavat netissä järkyttäviä asioita. Joka neljäs lapsi törmää nettipornoon – joko tahallaan tai tahtomattaan. Joka kolmas lapsi on ollut internetissä yhteydessä henkilöön, jota ei ole koskaan nähnyt. Joka kymmenes heistä tapaa myöhemmin tuntemattoman nettituttavuutensa.*”

Lasten ja nuorten netinkäyttöä käsitellään usein julkisuudessa vastaavien uhkanäkökulmien kautta. Saamme lukea, että pelimaailmoihin uppoutuminen uhkaa lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä. Lisäksi netissä oleskelun nähdään vähentävän verkon ulkopuolisia ystävyys-suhteita. Virtuaalitodellisuudessa tapahtuvat kohtaamiset nähdään usein keinotekoisina – jonkinlaisina vastakohtina autenttisille ja oikeille ystävyys-suhteille tai elämälle. Tästä näkökulmasta mediatiolojen nähdään pikemminkin hajottavan ”aitoa” yhteisöllisyyttä kuin ylläpitävän tai tukevan yhteisöllisiä mahdollisuuksia. (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 94; Nikunen 2009, 75–76) Pahimmillaan nuorten verkkoyhteisöjen on nähty altistavan nuoret seksuaaliselle häirinnälle ja tuovan eristäytyneiden nuorten ulottuville vaarallisia-

kin vertaisryhmiä Jokelan koulusurman osoittamalla tavalla. Omassa rajatussa tilassaan kohtaavien nuorten käsitys maailmasta voi vääristyä ja yhteiskunnasta vieraantumisesta tulee tavallaan yhdessä olemisen edellytys (Duncombe 1997, 72).

Nettiyhteisöjen uuhkiin painottuvaa keskustelua hallitsevat yleensä aikuiset: vanhemmat, asiantuntijat ja ammattikasvattajat. Nuorten oma kokemus elämästä verkossa on usein paljon arkisempi. Lasten ja nuorten elämää käsittelevissä tutkimuksissa on viime vuosina pyritty antamaan tilaa puhujina lapsille ja nuorille itselleen ja huomattu, että lapset ja nuoret säätelevät mediasuhdettaan paikoitellen hyvinkin kriittisesti. Heillä on myös medialukutaitoa ja kykyjä selviytyä uusissa mediaympäristöissä. (Esim. Pennanen 2006; Koivusalo-Kuusivaara 2007; Valkonen, Pennonen & Lahikainen 2005, 57.)

Tässä artikkelissa tarkastelemme nuorten nettiyhteisöllisyyttä pitäen lähtökohtana juuri nuorten aktiivista toimijuutta: olemme haastatelleet 14-vuotiaita suomalaisnuoria, jotka ovat saaneet itse kertoa miten he käyttävät mediaa, millaisissa verkkoyhteisöissä he liikkuvat ja mitä ne heille merkitsevät. Haastattelut (n=28) on tehty Lasten ja nuorten mediaympäristö muutoksessa -hankkeessa vuosina 2007 ja 2010. (Noppari ym. 2008; Uusitalo ym. 2011).¹

Käsittelemme artikkelin alussa niitä motiiveja, joita nuorten nettiyhteisöissä toimimiseen ja osallistumiseen liittyy. Pohdimme sen jälkeen miten nuorten nettiyhteisöihin liitetty uhkapuhe asemoituu nuorten omiin kokemuksiin. Lopuksi tarkastelemme millaista yhteisöllisyyttä aineistomme perusteella nuorten verkkomaailmoista löytyy. Vaikka puhumme nuorista kollektiivina, on syytä heti todeta, että nuoret eivät ole yhdenmukainen ryhmä, joka rakentaisi yhdenlaista ”verkkoyhteisöllisyyttä”. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa nuorista

1. Kyseessä on vielä tämän jälkeen kaksi kertaa toistettava pitkäaikaistutkimus, jossa seurataan osin samojen lapsiryhmien median käyttöä ja mediaympäristön muutoksia. Tutkimusaineistoina ovat haastattelut, mediapäiväkirjat ja tehtävät. Hankkeessa on mukana lapsia ja nuoria neljästä eri ikäryhmästä: 5-vuotiaita, 8-vuotiaita, 11-vuotiaita ja 14-vuotiaita. Tätä artikkelia varten tarkastelimme 14-vuotiaiden käsityksiä sekä vuonna 2007 että 2010. Hankkeen aineistoista, mukana olleista lapsista ja metodisista valinnoista tarkemmin ks. Noppari ym. 2008.

ei voida puhua yhdenmukaisena joukkona, sillä heidän elinoloissaan ja elämäntilanteissaan on merkittäviä eroja ja esimerkiksi luokkasosialisatiomallien hajoaminen sirpaloittaa nuoruutta entisestään (Puuronen 2006). Enemmänkin nuorten nettiyhteisöllisyydessä on kyse eräänlaisesta *moniajosta* – erilaisilla nuorilla on verkossa monia rinnakkaisia verkostoja ja yhteisöjä, niitä käytetään erilaisiin käyttötarkpeisiin ja niihin voi osin liittyä myös erilainen tuttava- tai ystäväpiiri. Verkkoyhteisöissä ollaan läsnä eri intensiteeteillä ja erilaisissa rooleissa. Joissakin verkostoissa voidaan olla läsnä aktiivisesti kommentoiden, toisissa hiljaisesti seuraten² (Kangas 2008). Valotammekin artikkelissa nuorten nettiyhteisöjen moninaisuutta ja nostamme esiin konkreettisia esimerkkejä nuorten suosimista mediatiloista.

Verkkoyhteisöt ovat nuorelle sosiaalinen välttämättömyys

Internetin sosiaalisen median palvelut ovat kasvattaneet suosiotaan nuorten keskuudessa merkittävästi viime vuosina. Esimerkiksi IRC-Galleria, Suomen suosituin sosiaalisen verkostoitumisen palvelu, tavoittaa omien tilastojensa mukaan viikoittain noin 74 prosenttia suomalaisista 15-24-vuotiaista nuorista.³ Nuoret kokoontuvat myös yhteisöllisiin virtuaalipelimaailmoihin⁴, jakavat kuva-, teksti- ja videosisältöjä⁵ sekä tuottavat sisältöjä blogeihin, wikeihin ja podcasteihin⁶.

2. Verkkoyhteisöissä osallistuminen seuraa jossain määrin Nielsenin (2006) esittämää 90-9-1 -sääntöä: 90 prosenttia ei osallistu sisältötuotantoon, noin yhdeksän prosenttia vaikuttaa sisältöihin ajoittain ja vain yksi prosentti osallistuu verkkoyhteisöihin aktiivisesti sisältöjä tuottaen. Tosin nuoret ikäryhmät ovat selvästi aktiivisempia kuin yli 40-vuotiaat.
3. www.irc-galleria.fi Suomalainen kuvagalleria, jonne voi perustaa oman profiilin, ladata kuvia ja kommentoida muiden profiileja.
4. Virtuaalimaailmoista suosittuja esimerkkejä ovat mm. <http://www.worldofwarcraft.com/>, www.secondlife.com
5. Esimerkkejä sisältöjen jakamiseen suunnatuista palveluista: www.youtube.com, www.Digg.com, www.flickr.com, www.del.icio.us
6. Esimerkiksi www.wikipedia.com, www.blogger.com

Nuorten mediakulttuuria kuvataan usein osallistuvaksi kulttuuriksi (*participatory culture*), jossa ympäristö tukee omaa tuottamista, kynnys omien tuotosten julkaisemiseen on suhteellisen matala, toiminnalle on leimallista ryhmissä työskentely ja yhteinen ongelmanratkaisu (Jenkins, 2006). Sosiaalisen median myötä internetin käyttö on kehittynyt kotisivukulttuurista yhteisökulttuuriin. Useimpia sosiaalisen median palveluita kuvataan yhteisöllisiksi ja niiden keskiössä ovat eri tavoin rakentuvat henkilökohtaisten suhteiden verkostot.

Tämän päivän audiovisuaalisuuden, verkostojen ja vuorovaikutteisuuden hallitsemassa kulttuurissa osallistuminen verkkoyhteisöihin voi olla nuorelle enemmän tai vähemmän sosiaalinen välttämättömyys. On erikoisempaa olla kuulumatta kuin kuulua johonkin sosiaalisen median yhteisölliseen palveluun. Osallistumattomuus voisi aiheuttaa nuorelle kulttuurista toiseutta ja jäämistä kaveripiiriin ulkopuolelle. Lehdonvirran ja Räsäsen (2010) mukaan verkkoyhteisöihin kuuluminen voi ollakin tämän päivän nuorille miltei yhtä tärkeää kuin perheeseen kuuluminen ja verkkoyhteisöt voivat olla nuorille yhtä voimakkaita psykologisia kiintopisteitä kuin perinteiset kaveriryhmät.

Vaikka haastateltaviemme joukossa oli myös muutama nuori, joka ei toiminut sosiaalisessa mediassa säännöllisesti, verkkoyhteisöihin osallistumisen välttämättömyys tuli ilmi suurimmassa osassa haastatteluista. Jos mietimme nuorten verkkoyhteisöissä toimimisen motiiveja, keskeisin syy on siis selvästi sosiaalinen. Verkkotilojen sosiaaliset funktiot hahmottuvat kahdelta, hieman vastakkaiseltakin suunnalta: yhtäällä ne mahdollistavat jo olemassa olevien kaverisuhteiden ylläpidon ja syventämisen – tällainen yhteydenpito tapahtuu yleensä tiloissa, joissa esiinnyttään tunnistettavan profilin kautta. Anonymiteetin mahdollistavat tilat auttavat taas irrottautumaan lähipiiristä ja etsiytymään myös uusiin vuorovaikutustilanteisiin.

Aineistomme osoittaa selvästi, että nuoret hakevat verkon yhteisöllisistä tiloista omia vertaisryhmiään ja samalla vanhemmista vapaata vyöhykettä ja autonomiaa (vrt. Kangas & Laukkanen 2007). Sosiaalisen median yhteisöt edustavat nuorten elämänpiirissä usein ns. neljättä toimintatilaa. Länsimainen nuorisotutkimuksen mukaan kolme en-

simmäistä nuorten toiminnan sfääriä ovat perinteisesti perhe, koulu ja vapaa-aika (Salasuo 2006, 40). Vaikka mediatilatkin ovat usein vapaa-ajanvieton paikkoja, niille on leimallista neljänsille tiloille tyypillinen kontrolloimattomuus: ne ovat toimintaympäristöjä, joihin aikuisilla tai vanhemmilla ei ole vapaata pääsyä. Koti on usein vanhempien tarkasti säätelämä alue ja monilla nuorilla on myös kotiintuloajat. Verkko mahdollistaa yhteyden kodin ulkopuoliseen maailmaan omasta huoneesta käsin kotiintuloaikojen jälkeenkin. Internetin yhteisöpalvelut tarjoavatkin areenan nuoren tärkeisiin kehitystehtäviin: identiteetin etsimiseen ja testaamiseen, seurusteluun vastakkaisen sukupuolen kanssa ja irtiottoon vanhemmista (Salokoski & Mustonen 2007, 23).

Kuva 1. IRC-gallerian kaltaisissa kuvapalveluissa nuoret näyttäytyvät kaiveripiirilleen. (<http://irc-galleria.net/>)

Verkkoyhteisöt toimivat nuorille sosiaalisen pääoman hankinnan paikana. Etenkin julkisille käyttäjäprofileille perustuvat yhteisöt voidaan ymmärtää eräänlaisena *näyttämönä* (vrt. Goffmann 1971), jossa nuori on esillä toisten havainnoinnin kohteena. Kuvavalintojensa ja tekstiensä kautta nuori esiintyy verkostossa oleville ystävilleen. Verkossa tehdyt valinnat ovat samalla merkityksenantoa, joilla nuori kertoo kuka hän oikeasti on ja millainen hän mahdollisesti haluaisi olla ystäviensä sil-

missä. Visuaalinen ja verbaalinen oman itsen esittäminen on eräänlaista itsensä brändäystä ja ”minä” pyritään tuomaan julki mahdollisimman edullisella tavalla (Oksanen ym. 2006, 97). Verkkoyhteisö toimii nuorelle myös julkisena peilinä: kavereiden kirjoittamat kommentit ja palautteet tarjoavat hänelle tietoa siitä miten toiset hänet näkevät.

Nuorten maailmassa sosiaalisilla hierarkioilla ja statuksella on huomattava merkitys. Esimerkiksi Facebookin⁷ kaltaisella alustalla muut käyttäjät *näkevät* nuoren kaveriverkostoon kuuluvat jäsenet. Niinpä ystäväksi suostuminen on valinta, jolla voi olla huomattavia sosiaalisia seurauksia. Ei ole yhdentekevää keitä nuoren verkostosta löytyy, ja Boydin (2007) mukaan profileille perustuvat verkkoyhteisöt ovatkin nuorille keino todentaa omaa sosiaalista verkostoaan ja tuoda se visuaalisesti esille. Toisten profiilien, verkostojen ja valintojen tarkastelu puolestaan kertoo nuorelle millainen kirjoittelu, esilläolo ja toiminta ovat hänen vertaisryhmässään sosiaalisesti hyväksyttyä ja kannattavaa.

Irtiottoja ja itsetuntoa anonyymeissa tiloissa

1990-luvun alun internet-tutkimuksessa painotettiin vahvasti verkkoyhteisöjen vapauttavia ja voimaannuttavia vaikutuksia (Rheingold 1993). Tuolloin virtuaaliyhteisöt ymmärrettiin helposti reaalielämästä täysin irrallaan olevaksi alueeksi, jossa ihmiset voivat leikitellä esiintymällä vaihdellen eri rooleissa. Osa tutkimuksemme osallistuneista nuorista hakikin verkkoyhteisöistä myös tämänkaltaista vapautta ja he tekivät myös irtiottoja reaalielämän kaveripiiristään. Parhaiten tällaiset irtiottot toteutuvat yhteisöissä, jotka mahdollistavat anonyymien esiintymisen.

---

7. www.facebook.com on sosiaalinen verkostopalvelu, johon rakennetaan henkilökohtainen profiilisivu ja joka tarjoaa nuorille mahdollisuuden myös chatata reaaliaikaisesti, lähettää viestejä, jakaa kuvia ja pelata pelejä.

Anonyymeihin verkkoyhteisöihin kuuluvien on katsottu voivan tuottaa itsensä haluamallaan tavalla niin, että heillä olisi verkon todellisuudessa digitaalinen ruumis (*digital body*) rinnakkaisena reaali maailman ruumiille. Netissä tutustutaan ja solmitaan suhteita verkkoon luodun hahmon välityksellä. Näin verkon yhteisöt voidaan jossain mielessä nähdä reaali maailman yhteisöjä tasa-arvoisempina, sillä niissä on mahdollista ylittää iän, etnisen taustan tai sukupuolen tuomia rajoitteita, jotka määrittelevät keskeisesti ihmisiä heidän kohdatessaan kasvokkain. Netin yhteisöt tarjoavatkin monille sosiaalisista peloista kärsiville tärkeän kohtaamispaikan, jossa toisten ihmisten tapaaminen ja tunteiden ilmaiseminen on helpompaa kuin reaalielämässä. (Boyd & Ellison 2007; Paasonen 2006; Aaron 2004; Heinonen 2008.)

Toisissa tutkimuksissa on tuotu esiin, etteivät internetin vapauden utopiat pidä kaikilta osin paikkaansa, ja verkkoyhteisöissäkin ihmiset toimivat aina jollain tavalla esimerkiksi oman sukupuolensa määrittäminä (Nakamura 2002). Kuitenkin osalla nuorista verkkokokemus on selvästi voimaannuttava. Pelastakaa Lapset -järjestön kyselyssä käy ilmi, että noin viidesosalla suomalaisnuorista virtuaalinen itsetunto on parempi kuin itsetunto verkon ulkopuolella: he kokevansa itsensä nokkelammiksi ja viehättävämmiksi verkon vuorovaikutustilanteissa. Verkossa on helppo myös keskustella esimerkiksi kasvuun tai seksuaalisuuteen liittyvistä arkaluontoisista kysymyksistä, jotka mietityttävät suurta osaa nuorista, mutta joita voi olla vaikea ottaa puheeksi ystävien tai vanhempien kanssa. (Tutut tuntemattomat 2011) Eri Euroopan maissa toteutetussa EU Kids Online -vertailututkimuksessa noin puolet vastanneista nuorista kertoi, että heistä on helpompi olla oma itsensä virtuaaliyhteisöissä kuin kohdatessaan ihmisiä kasvokkain (Livingstone 2010, 44).

Hakeutuminen anonyymeihin yhteisöihin ei tosin johdu yksin siitä, että nuori haluaisi käsitellä arkaluontoisia asioita. Nuoruusiässä kiinnostuksen kohteet yksinkertaisesti moninaistuvat, nuori etsii itseään ja intressejään, eikä lähipiiristä välttämättä löydy samoista asioista innostuneita kavereita. Keskustelupalstat perustetaankin yleensä tietyn aiheen ympärille (esim. muoti, musiikki, lemmikit) ja nuoret hakeutuvat keskustelemaan usein myös pelillisiin ympäristöihin. Varhaisnuoruus-

dessa keskustelun tilat ovat tavallisesti selvästi jakautuneita sukupuolen mukaan: tytöt saattavat luoda hahmon goSupermodel-sivustolle⁸ ja keskustella nukkemaisten hahmojen välityksellä esimerkiksi muodista toistensa kanssa. Pojat taas hakeutuvat usein taistelupeliympäristöihin. Näiden lisäksi verkossa on myös yleisiä keskustelufoorumeita (esim. Suomi24.fi), mutta niitä tutkimuksemme haastatellut nuoret eivät juuri käyttäneet.

Kuva 2. Nuoret keskustelevat anonyymisti usein pelillisissä ympäristöissä. World of Warcraft -pelaaja voi linkittyä peliyhteisön sivuilta muihinkin verkko-yhteisöihin. (<http://eu.battle.net/wow/en/community/>)

Niin keskustelupalstoilla kuin muillakin verkkoyhteisöillä on keskeinen merkitys nuoruuteen kiinteästi kuuluvassa identiteettityössä. Ne antavat mahdollisuuksia etsiä laajalti erilaisia identiteetin tienviittoja ja samaistumisen kohteita, ja nuoret saattavat kokea vieraiden kanssa kommunikoinnin vapauttavaksi. Heinosen (2001) mukaan verkkoyhteisöt koettelevatkin perinteisen, suhteellisen eheän ja pysyvän identiteettikäsitteen rajoja. Verkossa identiteettiä on mahdollista rakentaa haluamallaan tavalla ja esiintyä monella eri tavalla. Anonyymit

8. <http://fi.gosupermodel.com/>

keskustelupalstat mahdollistavat identiteettileikkelyn helposti: nuori voi nimimerkillä esiintyessään testata mielipiteitään vailla pelkoa siitä, että hänen kaverinsa tunnistaisivat. Haastattelussamme eräs 14-vuotias, Sims-tietokonepelistä kiinnostunut tyttö kertoi, että hän haluaa pitää juuri tästä syystä pelin fanittamiseen liittyvän verkkominänsä selvästi erillään reaalielämän ystävyysuhteista:

”Mä en tykkää kirjoitella sellaisissa paikoissa, jossa mä tiedän, että on mun kavereita tai ne tietää mun nimimerkin, koska mä en välttämättä vois ilmaista mielipiteitäni ihan niin vapaasti tai sillai. En mä netissä kerro itsestäni paljon, mutta se on jotenkin vapauttavampaa tai sillai puhua ihmisille, joita ei tunne. Että tavallaan mä en haluais, että siellä on mun tuttuja.” (Tyttö, 14-v.)

Väärinymmärryksiä ja vaarallisia ”vieraita”

Julkisuudessa nimenomaan joidenkin verkkoyhteisöjen anonymiteetti ymmärretään usein uhaksi. Kasvottoman kommunikoinnin on nähty toimivan kasvualustana epäsosiaalisuudelle, tunneköyhälle ja tyllylle puhetavalle ja kiusaamiselle. Anonyymit keskustelijat voivat esiintyä harhaanjohtavissa rooleissa ja harrastaa tahallista kiivailua. On totta, että joillekin käyttäjille toisten häiritsemisestä voi tulla yhteisöihin osallistumisen tapa. Esimerkiksi etnografisella menetelmällä YouTube-yhteisöjä tutkinut Lange (2007) on paikallistanut käyttäjien joukosta muun muassa paljon seuraajia saaneiden YouTube-julkimoiden, satunnaisten osallistujien ja aktiivien lisäksi myös käyttäjätyyppisiä, joita hän kutsuu vaanijoiksi (stalkers) ja vihaajiksi (haters). Vaanijoiden lähettämät kommentit ovat sävyiltään aggressiivista seksuaalista häirintää ja vihaajien kommentit taas negatiivista palautetta, johon ei liity minkäänlaista rakentavaa kritiikkiä. Julkisessa keskustelussa etenkin verkossa esiintyvän seksuaalisen häirinnän ja pedofilian pelko yltyy

paikoitellen moraaliseksi paniikiksi. Muita nuorten netin käyttöön liitettyjä psykologisia ja sosiaalisia riskejä ovat muun muassa yksityisten tietojen leviäminen, pääsy vahingollisiin sisältöihin sekä väkivallan ja pornografian leviäminen. (Livingstone 2009)

Nuorten nettiyhteisöihin liitetyt dramaattiset otsikot eivät ole täysin vailla katetta, sillä tutkimusten mukaan osa nuorista on kokenut netin yhteisöissä epämiellyttäviä ja haitallisia asioita. Mannerheimin Lastensuojeluliiton mukaan noin viidennes nuorista olisi joutunut kiusaamisen kohteeksi IRC-galleriassa, joka on ollut toistaiseksi suosituin nuorten käyttämistä sosiaalisen median yhteisöpalveluista Suomessa. IRC-galleriassa omien profiilisivujen lisäksi myös eri alakulttuurien tai elämäntyylien pohjalta syntyneitä yhteisö sivuja, joissa voi löytää samanhenkisiä ihmisiä. Gallerian varjopuolia ovat siellä liikkuvat perättömät juorut, rasistiset tai muuten loukkaavat yhteisöt, negatiivinen kuvien kommentointi ja jopa virtuaaliset joukkotappelut. (Peura ym. 2006)

EU Kids Online -hanke puolestaan tuo esiin, että noin yksi kymmenestä suomalaisnuoresta (13 %) olisi kokenut jotain epämiellyttävää netissä (Livingstone ym. 2010, 52). Tutkimus ei yksilöi millaisista asioista on kyse, niinpä kiusallinen tilanne voi merkitä suljetussa yhteisössä tapahtunutta riitelyä kavereiden kesken tai esimerkiksi epämiellyttävän sisällön näkemistä. Nuoret eivät kuitenkaan välttämättä kokeneet kohtaamiaan epämiellyttäviä asioita kiusaamisena tai häirintänä, ja valtaosa heistä pääsi kokemansa yli välittömästi (emt. 75).

EU Kids Online -hankkeen määrällisesti laajempi aineisto pitkälti tukee oman hankkeemme tuloksia. Haastattelemamme nuoret eivät yleensä olleet kokeneet kiusaamista tai negatiivisia asioita netin yhteisöissä. Uhkien sijaan he näkivät internet-ympäristön viihdyttävänä ja luottivat vahvasti omaan kykyihinsä selvittää mahdollisista epämiellyttävistäkin tilanteista.

Haastatteluissa tuli esille, että erimielisyyksiä, väärinymmärryksiä ja riitelyä verkkoyhteisöissä kyllä esiintyy. 14-vuotiaat haastattelutavat kertoivat, että verkkoympäristössä riitoja saattaa syntyä jopa helpommin kuin internetin ulkopuolella. Kirjoittamiseen perustuva kommunikointi saattaa aiheuttaa helpommin väärinymmärryksiä

kuin kasvokkain viestintä. Lisäksi verkkoviestinnälle on yleisesti ottaen tyypillistä, että se synnyttää paljon tunteita. Aaron (2004) toteaaakin, että verkkoviestinnälle on ominaista emotionaalisesti hyvin avoin ilmaisu, vaikka samaan aikaan se mahdollistaa anonymiteetin ja psykologisen etäisyyden. Reaalielämässä tilanne on yleensä päinvastainen: tunteet ovat kätketympiä ja anonymiteetti mahdotonta. Digitaalisessa ympäristössä varttuneet nuoret, joita usein kutsutaan tästä syystä ns. digitaalisiksi alkuasukkaiksi, näyttävät sisäistäneen nämä verkkoviestinnän lainalaisuudet. He mieltävät mediatilat alueena, jossa kommunikointi on suorasanaisempaa kuin verkon ulkopuolella. Muutamat olivat saaneet negatiivista palautetta kommentistaan tai verkossa julkaistuista valokuvista, mutta tämänkaltaista kommentointia ei kuitenkaan pidetty häirintänä tai kiusaamisena. Samoin kuin EU Kids Online -hankkeessa, myös omassa tutkimuksessamme nuoret pääsivät nopeasti yli kokemistaan asioista, eivätkä ne tavallisesti jääneet häiritsemään heitä.

Usein ajatellaan, että riidat ja tily ilmaisu liittyvät nimenomaan anonyymeihin keskustelupalstoihin. Anonymiteetin ongelma se ei yksin ole, sillä nuoret riitelevät myös niissä palveluissa, joissa he esiintyvät omalla nimellään. Toisaalta anonyymeilläkin foorumeilla säännöllisesti käyvät, pysyvät nimimerkit voivat omaksua yhteisössä tiettyjä rooleja ja keskustelua ohjaavat yhteisön omat säännöt. Anonyymien ilmaisun tilassakin käyttäjät alkavat käyttäytyä siis aikaa myöten niiden odotusten sanelemina, joita muut yhteisön jäsenet kohdistavat hänen nimimerkkiinsä, eikä vastuullisuutta voi verkkoyhteisöissä liittää vain siihen, että osallistujat esiintyisivät omilla nimillään. (Niemi-Pynttari 2009, 122–123)

Vaikka nuorten yhteisöissä ilmenee ristiriitoja, positiivista on se, että negatiivisen palautteen käsittely näytti olevan osa nuorten sosiaalisia verkkotaitoja. Nuorilla oli varsin selviä toimintastrategioita, joilla he reagoivat epämiellyttäviin ehdotuksiin, kommentteihin tai sisältöihin. Verkossa ilkeä kommentti on helppo poistaa tai vastenmielinen sivusto sulkea. Positiivisena voi nähdä senkin, että avoimen loukkaamisen lisäksi verkossa ilmaistaan usein selvästi myös se, jos

on tultu loukatuksi, eikä näitäkään tunteita peitellä. Kaikkia verkko-kommunikaatiossa tapahtuvia tunteenpurkauksia ei voikaan nähdä haitallisina, sillä konfliktien kohtaaminen on osa sosiaalista elämää. Suuttumuksen ilmaisu ja hallinta ovat nekin keskeisiä vuorovaikutus-taitoja. (Vrt. Heinonen 2008)

V: Kyllä siellä joskus tulee jotain sanoon, että jos on kuva jos on Svea päässä, tiäksää Svean?

H: En.

V: No se on semmonen pipo, joka.. monet aattelee, että kaikki teinit käyttää. Niin sit saattaa tulla kommenttia jostain piposta tai vaatteista tai tällasesta. Ainaski mun veljen kavereilta tulee jotain kommenttia. Mutta sitte jos joku tulee sanoon jotain, niin mä yleensä vaan poistan sen kommentin tai sitte mä sanon takasin, että ei mua kiinnosta. Ja näin. Ei ne kuitenkaan täällä häiritä sillee hirveesti.

H: No jääkö ne sua vaivaamaan?

V: Ei. (Tyttö, 14-v)

Kuten artikkelin alussa esitetty Aamulehden sitaatti toi ilmi, julkisessa keskustelussa huolenaiheet liittyvät usein siihen, että nuoret voivat tör-mätä nettiyhteisöihin soluttautuneisiin vieraisiin aikuisiin. Pelastakaa Lapset tekemän kyselyn (Tutut tuntemattomat 2011) mukaan noin 80 prosentilla sosiaalisen median palveluita käyttävistä suomalaisnuo-rista onkin nettikavereinaan henkilöitä, joita he eivät olleet koskaan tavanneet verkon ulkopuolella.

Oman tutkimusaineistomme perusteella vieraiden ihmisten kohtaaminen kuulostaa kuitenkin uutisotsikoissa huomattavasti dra-maattisemmalta kuin mitä se nuorten maailmassa on. Yleensä nuoret kohtaavat heille ennestään tuntemattomia samaa asiaa harrastavien anonyymeillä keskustelupalstoilla, esimerkiksi ratsastusta harrastavat keskustelevat toisten hevoshullujen kanssa hevostalli.netissä⁹. Henki-lökohtaisille profiileille rakentuvissa palveluissa, kuten Facebookissa, ”vieraat” ovat yleensä jollain tapaa linkittyneitä nuorten verkostoon.

9. www.hevostalli.net on Suomen suosituin hevosaiheinen keskustelufoorumi ja sisältöpalvelu hevosista kiinnostuneille ihmisille.

”Naamakirjassa” kavereiksi hyväksytään kavereiden kavereita tai samaa koulua käyviä, jotka ovat esimerkiksi jättäneet kommentteja yhteisen ystävän sivuille. Nuoren Facebook-verkosto voikin olla eräänlainen virtuaalinen yläkoulu, johon kuuluvat lähes kaikki samaa koulua käyvät, mutta joista vaan osan kanssa ollaan enemmän tekemisissä. Peliyhteisöissä puolestaan jo 11-vuotiaat jakavat vieraiden kanssa yhteisen pelitilanteen ja käyttävät esimerkiksi englantia kommunikoidakseen ulkomaisten pelaajien kanssa. Monille nuorille verkkoyhteisöt ovat myös tapa verkostoitua heidän fanittamiinsa artisteihin. Esimerkiksi MySpace-sivustolla¹⁰ nuoren on mahdollista liittyä suosikkiartistinsa kaveriksi ja saada samalla hänen tuoreimmat kuulumisensa. Netin yhteisöissä hankittu nopea sisäpiiritieto on nuorelle arvokasta valuuttaa toisaalla toimivan faniyhteisön sisällä.

V: Ei mulla ole vissiin ku yks semmonen tosielämän kaveri siellä MySpacessa.

K: No keitäs ne muut on?

V: Kaikki muut on artisteja.

K: No mikä esimerkiksi?

V: No just Steen One tai joku tällönen.

K: Niin joo. Siellä voi silleen linkittyä.

V: Pääsee enemmän tietoiseksi niistä kaikista mitä ne artistit puuhaa.

K: Laittaaks ne sinne jotain päivityksiä sitten?

V: Juu laittaa, just että kirjoittaa että mitä ajattelit just nyt. Tommosia vähän niinku Facebookissa. (Poika, 14-v.)

Kaiken kaikkiaan yhteydenpito ennalta tuntemattomiin ihmisiin osoitautuu paljon arkisemmaksi kuin vaarallisuutta korostavat uutisotsikot antavat usein ymmärtää. EU Kids Online -tutkimus tuo esille, että niissäkin tapauksissa kun nuori oikeasti tapaa verkon ulkopuolella verkossa kohtaamansa ihmisen, on hyvin harvinaista, että tapaamiseen liittyy mitään nuorta häiritsevää tai vaarallista. Suurin osa nuorten

10. <http://fi.myspace.com> on yhteisösivusto, joka tarjoaa käyttäjille mahdollisuuden käyttäjäprofiilin ja blogin luomiseen. Käyttäjät voivat lisätä järjestelmään myös musiikkia, videoita ja kuvia.

tapaamista henkilöistä kuuluu heidän omaan ikäluokkaansa. Tutkimuksessa niistä 241 lapsesta ja nuoresta, jotka olivat tavanneet online-tuttavuuksiaan verkon ulkopuolella, vain 10 oli kohdannut aikuisen henkilön. (Livingstone 2010, 98.)

Myös omassa tutkimuksessaamme nuoret olivat saaneet hyvin vähän yhteydenottoja tai asiaankuulumattomia kommentteja heille täysin tuntemattomilta henkilöiltä. Nuoret kyllä julkaisevat nettiyhteisöissä kuviaan toiveinaan saada palautetta, mutta toivovatkin ensisijaisesti, että esimerkiksi IRC-galleriaan ladattua valokuvaa kommentoisi joku heidän lähipiiriinsä kuuluva. Nuorten julkaisuutoiminnan onkin nähty olevan interaktiohakuista enemmän kuin julkaisemista toisaalla olevalle yleisölle. (Lenhart ym. 2007).

On toki nuoria, joiden verkkotoiminta suuntautuu selvemmin sisältötuotantoon: he saattavat kirjoittaa esimerkiksi muutiblogia tai julkaista videoita YouTubessa toiveinaan saavuttaa huomiota oman ystäväpiiriinsä lisäksi laajemmalla yleisöltä. Sosiaalisen median yhteisöissä menestyminen ja tunnettuuden hankkiminen alajulkisuudessa voi olla väylä valtajulkisuuteen, ja nykyään julkisuuteen pääsy on osalle nuorista itseisarvo. Ahmavaaran (2006) mukaan huomattava osa tämän päivän suomalaisnuorista haluaisi julkkiksen ammattiin: tytöt toivovat julkisuutta mallina, näyttelijänä tai pop-tähtenä, pojat taas ammattilaisurheilijana tai muusikkona, ja julkaiseminen sosiaalisessa mediassa voi auttaa näissä pyrkimyksissä.

Nuoret ovat tietoisia myös niistä keinoista, joilla laajempaa julkisuutta nettiyhteisöissä olisi mahdollista saavuttaa. Esimerkiksi haastateltavamme toivat esille, että hyvin laajassa IRC-galleriassa vieraiden huomion herättävät yleensä vain paljastavat ja vihjailevat, ns. herutuskuvat. Kuvagallerioita onkin kritisoitu tässä yhteydessä siitä, että ne opettavat huomiota hakevat nuoret imitoimaan populaarimedian seksuaaliviritteisiä kuvastoja (Lehtinen 2007).

Oman tutkimuksemme 14-vuotiaiden parissa tämänkaltainen laajempia yleisöjä etsivä nettijulkaiseminen oli kuitenkin varsin harvinaista ja itse asiassa esimerkiksi blogien kirjoittaminen ja videoiden tekeminen oli vain vähentynyt vuosien 2007 ja 2010 välisenä aikana.

Mitä nuoremista lapsista tai nuorista on kyse, sitä kiinteämmin nettiyhteisöt ja verkostot liittyivät reaalielämän ystävyysyhteisiin: fyysisiin ihmisiin fyysisessä maailmassa.

Moniajaja verkkoyhteisöissä

Koska suurelle osalle nuorista netti merkitsee vain tilaa, jossa kohdataan samoja kavereita kuin sen ulkopuolella, senkaltainen verkkoyhteisöllisyyden problematisointi, jossa oletettaisiin yhteisöjen toteutuvan vain kasvokkaisissa kohtaamisissa (Wood & Smith 2005), ei tunnu enää rakentavalta. On selvää, että esimerkiksi Facebookin kaltaisissa, profiileille rakentuissa palveluissa netti toimii kaveripiirille tilana, jossa he toimivat ja tekevät pitkälti samoja asioita ja kokevat ne samoin kuin sen ulkopuolellakin: he puhuvat kiinnostuksen kohteistaan, riitelevät, pelaavat, osallistuvat harrastuksiin ja pitävät hauskaa. (Vrt. Thomas 2007, 196)

Kaikkia sosiaalisen median palveluita ei kuitenkaan voida lukea yhteisöllisiksi, vaikka niitä määritelmällisesti helposti sellaisina pidetäänkin. Jones on jo 1990-luvulla asettanut verkkoyhteisöille neljä kriteeriä: 1. Yhteisö edellyttää sen jäsenten keskinäistä viestintää 2. yhteisöissä on enemmän viestijöitä kuin vain kaksi 3. yhteisö kokoontuu jossakin julkisessa tilassa ja 4. yhteisön jäsenet kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta (Jones 1997). Kaikki sosiaalisen median palvelut eivät selvästikään täytä Jonesin kriteereitä. Nuoret voivat esimerkiksi ladata videoita YouTubeen niin, ettei vuorovaikutusta toisten kanssa synny juuri lainkaan, vaikka palvelussa onkin kommentointimahdollisuus (Matikainen 2009, 89).

Verkko tarjoaakin nuorille erilaisia yhteisöllisyyden kokemisen tapoja ja mahdollisuuksia. Kuten jo artikkelin alussa toimme esille, nuorten verkkoyhteisöllisyys on eräänlaista moniajaja – erilaisia palveluita käytetään erilaisiin tarkoituksiin. Facebook on esimerkki

tilasta, jossa jo yhden palvelunkin sisällä voi olla erilaisia yhteisöllisiä kerroksia. Facebookissa on mahdollista liittyä tiettyä asiaa tukeviin ryhmiin tai erilaisille alakulttuureille perustettuihin yhteisöihin. Palvelua hyödynnetään enenevästi mainostamisen, politikoinnin ja mielipidevaikuttamisen foorumina. Yhtyeille, yrityksille, aatteille, medioille ja yksittäisille ohjelmille on perustettu fanisivuja, joille käyttäjät voivat liittyä. Osa haastateltavistamme oli liittynyt jopa satoihin fanisivustoihin Facebookissa, eivätkä he välttämättä edes muistaneet mihin ryhmiin he kuuluivat.

K: Minkälaisissa yhteisöissä sää olet mukana?

V: Esim. että ”Smoking doesn’t make you cool”. Ja että missähän muussa...”Subway” ja ”I love to listen lies, when I know the truth”. On niitä muutamia. Mä en itse asiassa muista kaikkee.

K: No mistä ne on tullut?

V: No mä en tiijä, kun niitä vaan on vaikka silleen, että joku mun kavერი näkyy, että se on liittynyt semmoseen, niin että ryhdy faniksi.

K: No etkö sä itse aktiivisesti sit tommosia yhteisöjä?

V: En, niitä vaan tulee. Ja sit mä oon jossain just, että ”Hip Hop”, ”House” ja ”Tanssi”, semmosissa.

K: Niin, että sää näet, että kavერი tavallaan suosittelee sitä, että se on liittynyt ja sitten sä käyt itse katsoon?

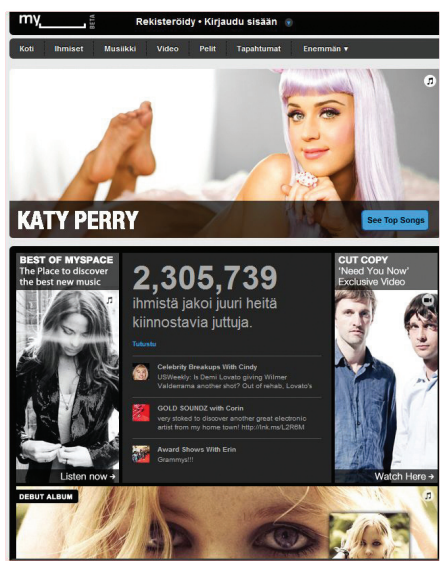
V: Joo. (Tyttö, 14-v.)

Jos tällaisia Facebookin fanisivuja tai ryhmiä tarkastelee perinteisiä yhteisökäsityksiä vasten, voi helposti ajatella, että nuorten verkko-yhteisöllisyys olisi pelkästään kevyttä sukkulointia (vrt. Pyykkönen 2010, 98) – hetkellistä, häilyvää ja alati muuttuvaa, vailla sen syvempiä merkityksiä. Nämä kaikki ovat määreitä, joilla nettiyhteisöjä usein kuvattu (Van Dijk 2006). Nuoret eivät kuitenkaan liity Facebookin yhteisö sivustoille välttämättä siksi, että he haluaisivat osallistua keskusteluun tai toimia juuri kyseisessä ryhmässä tai sen keskustelupalstalla. Ryhmävalinnat tulevat näkyviksi henkilön omassa profilissa ja näkyvät siellä vierailleville kavereille. Nuoret ilmaisevatkin omaa identiteetti-

ään kertomalla omassa verkostossa oleville kavereilleen tykkäystensä kohteita. Siinä missä oma verkosto voidaan ymmärtää Facebookissa varsinaisena yhteisönä, tykkäysten kohteet ja varsinaisten yhteisöjen nimellä kulkevat sivustot ovat usein eräänlaisia *digitaalisia rintamerkkejä*, joita on helppo riisua ja vaihtaa tarvittaessa. Facebookissa verkostoon hyväksyttäjä kavereitakin voi ryhmitellä ja esimerkiksi rajoittaa heidän oikeuksiaan nähdä profiilissa olevia sisältöjä. Näin oman verkostonkin sisällä on ydinryhmiä, joiden kanssa yhteydenpito näkyy chattauksena ja kommentointina ja niitä, joiden kanssa ei olla juuri tekemisissä.

IRC-galleriassa, vastaavat yhteisösivut voivat kuitenkin olla jo astetta tiiviimpiä. Pyykkönen (2010) toteaa opinnäytetyössään, ettei IRC-gallerian yhteisöissä jää epäselväksi, ettekö yhteisöön liittynyt olisi oikeasti sisällä yhteisön edustamassa aatteessa. Usein erilaisille alakulttuureille perustetuissa ryhmissä on näkyvissä vahvasti ryhmän yhteen

kuuluvutta korostavaa yhteisöllisyyttä. Yhteisön jäsenten valokuvat näyttävät yhdenmukaisilta, tarkkaan mietityiltä esityksiltä, jotka on suunnattu muille ryhmään kuuluville, ei niinkään ulkopuolisille. Myös nimimerkkivalinnat tuovat esille asioita ryhmään kuulumisesta ja alakulttuurille ominaisesta ilmaisusta. Yhteisön liittymisen perusteena näyttävät toimivan jotkut äänen lausumattomat, mutta tarkasti tietyn alakulttuurin esitystä ja toimintaa määrittävät säännöt. Jo nämä kaksi profiileille perustu-

Kuva 3. Verkko tarjoaa monia fanituksen paikkoja ja tapoja. MySpace-sivustolla voi linkittyä fanittamiensa artistien kanssa. (<http://www.myspace.com/>)

vaa palvelua tarjoavat nuorille erilaisia yhteisöihin kuulumisen tapoja. Nuoret käyttävätkin eri palveluita eri tarkoituksiin ja kohderyhmille. Haastatteluissa he kertoivat, että esimerkiksi IRC-gallerin profiili voi olla suunnattu pienemmälle piirille ja siellä saatetaan julkaista yksityisempää materiaalia kuin esimerkiksi Facebookissa, jossa kaveriverkostoon on hyväksytty myös sukulaisia.

V: Että kyllä kaikki kuvat tulee ekana IRCiin ja sit sen jälkeen alkaa miettiin, että ehkä Facebookiinkin vois laittaa.

K: Onks tuolla isompi julkaisukynnys Facebookiin?

V: Tälläkin hetkellä tietää, että jos laittaa vaikka jonkun tietyn kuvan, niin sit tietää, että kaikki näkee sen ja kaikki itteensä nuoremmat, kaikki sukulaiset ja kaikki. (Tyttö 14-v)

Anonyymit keskustelupalstat edustavat taas palveluita, joihin ehkä parhaiten sopivat perinteiset, hetkellisyyttä korostavat verkkoyhteisöihin liitetyt määreet. Kuten Van Dijk (2006, 167) toteaa, anonyymien keskustelupalstojen jäsenkunta voi olla hyvin kirjavaa, sillä heidät voi tuoda yhteen yksi ainoa, yhteisön kiinnostuksen kohteena oleva asia, vaikka he ovat kaikissa muissa suhteissa erilaisia. Keskustelupalstoille voidaan etsittyä hetken tarpeesta käsin esimerkiksi vertaistukea haikiessa ja näin yhteisöllisyys voi olla hyvin hetkellistä ja ohimenevää. Yhteisöstä jäädään pois kun elämäntilanne muuttuu ja esimerkiksi akuutti kriisi, johon tukea on haettu, on ohitse. Haythornthwaite ja Wellmann (2002) ovat päätyneetkin siihen, ettei tämäntyyppinen nettioleskelu olisi yhteisöllistä ensinkään, vaan sitä paremmin kuvaisi *verkostoituneen yksilöllisyyden* käsite: kukin yksilö hakee verkostoista tarvitsemaansa tietoa, tukea ja yhteenkuuluvaisuuden tunnetta.

Anonyymeja keskustelupalstoja ei voi kuitenkaan niputtaa yhteen, sillä niidenkin joukosta löytyy tiloja, joissa nuoret saattavat toimia pitkäjänteisesti. Erilaiset faniyhteisöt ovat hyvä esimerkki intensiivisesti toimivista ryhmistä, joihin monet nuoret sitoutuvat ja joissa nimi-merkeille alkaa selvästi muodostua odotuksia. Tällaisissa palveluissa yhteisöllisyyden tunne rakentuu Heinosen (2008) mukaan yleensä

kronologisesti viiden vaiheen kautta: 1. ensin virtuaalituloissa toimivat alkavat tunnistaa toistensa nimimerkit, 2. seuraavaksi he tutustuvat ja ystävystyvät, 3. sitten yhteisöllisyyden tunnetta vahvistaa avun ja tuen antaminen, 4. yhteisön jäsenet myös kiintyvät toisiinsa ja 5. lopulta he sitoutuvat omaan yhteisöönsä. Samassa virtuaalitulossa henkilöllä voi olla meneillään useita eri vaiheissa olevia prosesseja: hän on kiintynyt jo henkilöihin A ja B, tutustunut henkilöön C, mutta vasta tunnistamassa henkilön D. Yhteisöllisyyden tunteen kannalta on oleellista kuinka voimakkaina yhteiset asiat koetaan.

Vaikka haastatteluissamme nuoret yleensä tekivät selvän eron vain verkkoelämään liittyvien ja verkon ulkopuolisten suhteiden välille sanoen, että varsinainen ystävyys edellyttää myös tuntemista verkon ulkopuolella, oli ilmeistä, että esimerkiksi fanittamisen ympärille perustetulla keskustelupalstalla yhteisöllisyyden kokemus voi olla vahvaa, suhteet olivat antoisia ja ne saattoivat syntyä hyvinkin nopeasti.

Nuorten maailmassa fanituksen kohteet saattavat luonnollisesti muuttua nuoren kasvaessa, mutta faniyhteisöt kuitenkin edustavat usein hyvin tiiviitä verkko-yhteisöjä. Tietyissä tapauksissa faniyhteisö saattaa jatkaa kokoontumistaan, vaikka alkuperäinen fanituksen kohde, esimerkiksi televisiosarja, loppuisi tai lakkaisi toimimasta. Esimerkiksi Xena-televisiosarjan faneja tutkineen Nikusen (2005, 159-193) mukaan fanit luovat fanituksen kohteilleen tarinallisen menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden, joka voi ylittää tekstuaalisen esilläolon. Fanituksen kohteet jatkavat elämäänsä esimerkiksi sarjojen välissä, heistä ammennetaan tarinoita, eikä yhteisöjen elinkaari vastaa televisiosarjan elinkaarta. Kulttifanitus elää eri tahdissa kuin valtajulkisuus tai tv-tuotanto.

Paikoitellen anonyymeina alkaneet foorumittavuudet voivat myös sulautua verkon ulkopuoliseen elämään: foorumilla kirjoitelleet fanit saattavat kohdata fanittamansa yhtyeen konsertissa, tunnistaa toisiaan nimimerkkien takaa myös verkon ulkopuolisessa elämässä ja tapaamiset tiivistyvät tämän jälkeen virtuaalimaailmassa. Näin fanituksen mahdollistavat virtuaaliyhteisöt eivät ainakaan merkitse sosiaalisten suhteiden rapautumista, vaan usein jopa päinvastoin tuottavat nuorten

elämään uusia sosiaalisia suhteita, jotka ovat vahvasti arjessa läsnä (Nikunen, 2009, 89).

”Oon saanut aika paljon bändien kautta uusia kavereita. Sellasta keikkaseuraa. Silleen, että keikalla huomaa, että toi käy myös siellä foorumilla ja sit on helppo lähtee jutteleen. Nettikeskustelujen kautta vaan eksyy johonkin porukkaan ja siellä sit juttelee ja tapaa vaikka keikoilla. Sovitaan, että tullaan vaikka samaan aikaan ja jonotetaan yhdessä. Keikoillakin joku saattaa tulla kysyyn, että säähän käyt siellä foorumilla sillä nimimerkillä, että siitä tulee hirveen kiva mieli, että ai sä tunnistit, kiva että joku huomaa.” (Tyttö, 14-v.)

Verkkomaailman anonymiteetti vähenee

Vaikka olemme tuoneet esiin, että intohimoinen fanitus, erilaiset anonyymit verkkotilat ja pelimaailmat kuuluvat nekin kiinteästi nuorten nettielämään, yhä enemmän nuorten verkkoyhteisöllisyydelle näyttää olevan tyyppillistä omalla nimellä esiintyminen. EU Kids Online -hankkeen aineistoista käy ilmi, että eurooppalaisista 13-14-vuotiaista nuorista 75 prosentilla on henkilökohtainen profiili jossain sosiaalisessa verkostopalvelussa. Myös oman kuvan samoin kuin muiden henkilötietojen (sukunimen, iän jne.) julkaiseminen on yleistä. Anonymiteetti ei enää näytä olevan ensisijainen tapa, jolla verkossa toimitaan. (Kupiainen ym. 2011)

Anonyymin verkkotoiminnan vähentyminen tuli esille myös omassa aineistossamme. Nuorten nettiyhteisöille oli tyyppillistä, että ne nivoutuvat kiinteästi internetin ulkopuoliseen todellisuuteen. Haastattelemistamme nuorista suurin osa vietti verkossa aikaa sellaisten ystävien kanssa, joiden kanssa he ovat tekemisissä verkon ulkopuolellakin.

Kahden haastattelukierroksemme välissä kului kolme vuotta ja tänä aikana verkon ulkopuolisen maailman ja verkkoyhteisöjen yhteen

nivoutuminen näytti vain tiivistyneen. Tämä johtui osin siitä, että nuoret olivat joukkona siirtyneet Facebookin käyttäjiksi.¹¹

Facebookin ja IRC-gallerian kaltaisissa sosiaalisissa verkostopalveluissa ystävien ja tuttujen ryhmäpaine sitoo verkkomaailman osaksi verkon ulkopuolista todellisuutta. Käyttäjät näkevät etupäässä vain oman kaveripiirinsä julkaisemat tilapäivitykset ja kuvat. Koska palvelut perustuvat kaveriverkostoihin ja niissä esiinnyttään yleensä tunnistettavasti, kaverisuhteet myös säätelevät miten nuori voi itseään verkossa ilmaista. Kaverit huomauttaisivat nopeasti, jos nuori esiintyisi verkon todellisuudessa roolissa, joka liikaa poikkeaa hänen omasta itsestään. (vrt. Boyd 2007).

Kolmen vuoden sisällä tapahtunut parveilu IRC-Galleriasta tai hieman nuorempien lasten suosimasta ii2-kuvagalleriasta¹² Facebookiin on katsottu olevan tyypillistä nuorten nettiyhteisöille yleisemminkin: yhteisöihin ei välttämättä sitouduta pitkäksi ajaksi ja palveluista toisiin liikkuvia nuoria on tästä syystä kutsuttu muun muassa digitaalisiksi perhosiksi (Boyd 2007). Toisaalta kyse ei välttämättä ole itse yhteisön hetkellisyydestä, vaan siitä, ettei tietty palvelu enää vastaa nuorten tarpeita ja he siirtyvät kavereidensa matkassa kokoontumaan toiselle alustalle. Nuoret punnitsevat mistä palvelusta he saavat eniten vastinetta osallistumiselleen.

Verkkoyhteyksien ja reaalielämän ystävyksien yhtenevyys on huomattu jo aiemmin esimerkiksi suomalaisia IRC-Gallerian käyttäjiä tutkittaessa (Lehtinen 2007). Joitakin sukupuolten välisiä eroja on kuitenkin havaittavissa. Yhdysvaltalais tutkimuksissa on todettu, että nuorilla pojilla esiintyy jonkin verran enemmän pyrkimystä flirttailla ja etsiä uusia ihmiskontakteja verkostosivujen kautta, kun taas tytöt käyttävät sosiaalisen median yhteisöpalveluja kommunikointiin sellaisten ihmisten kanssa, jotka he tuntevat ennalta. (Boyd 2007; Lennhart ym. 2007.)

11. Noin 51 % 9–16-vuotiaista suomalaisnuorista mainitsee Facebookin käytetyimmäksi sosiaalisen median palveluksi. Niistä nuorista, joilla on profiili jollakin sosiaalisen median sivustolla, peräti 81 % sanoo Facebookin olevan käytetyin palvelu. (Livingstone 2010)
12. www.ii2.org on suomalainen yhteisöpalvelu, johon käyttäjät voivat luoda oman profiilin, kommentoida muiden profiileja sekä kuvia ja keskustella muiden käyttäjien kanssa.

Kokonaisuutena verkkoyhteisöt voidaan kuitenkin ymmärtää nuorten maailmassa enemmän monimedialaiseksi tilaksi, jossa jatke- taan yhdessäoloa kavereiden kanssa siitä mihin se jäi koulun pihalla kuin reaali maailmasta irrallaan olevaksi mediaksi. (Noppari ym. 2008.) Samankaltaisiin päätelmiin ovat tulleet myös Thomas (2007, 3) ja Dunkels (2010, 192), jotka ovat todenneet, ettei nuorten tutkimuksessa mediatiloja ja reaali maailmaa ole enää hedelmällistä hahmottaa erillisinä elämänpiireinä, vaan toisiaan täydentävinä sosiaalisina areenoina. Nuoret eivät pidä internetyhteisöjä vähemmän totena ”virtuaali maailmana”, vaan kiinteästi heidän elämäänsä kuuluvana paikkana, jolla on omat ominaispiirteensä ja sosiaaliset sääntönsä. Myös Matikainen (2009, 192) toteaa, että verkon tullessa arkisemmaksi siellä tapahtuvat ilmiöt ovat käyttäjille yhtä todellisia kuin sen ulkopuolella, ja lopulta on mahdoton sanoa, kumpi olisi todellisempaa, verkko vai verkon ulkopuolinen maailma. Nämä kaikki väitteet todentuivat myös omassa haastatteluaineistossamme.

Mitä enemmän ihmiset oleskelevat verkossa, sitä vähemmän eroja heidän reaali minänsä ja virtuaali minänsä välillä näyttää siis esiintyvän. Ne henkilöt, jotka suhtautuvat nettiyhteisöihin leikkittelyn tilana ja eräänlaisena ”mediaperformanssina” ovat yleensä satunnaisia vierailijoita. Verkon anonyymius, kasvottomuus tai virtuaali ilmaisen ”köyhyys” häiritsevätkin tavallisesti niitä, jotka ovat verkossa vastaalkajia. (Vrt. Heinonen 2008)

Vastaavaan tulokseen ovat päätyneet myös Lehdonvirta ja Räsänen (2010), jotka toteavat, että näyttää siltä, että tietoyhteiskuntakehityksen alussa olevassa maassa verkkoyhteisöissä kohtaavat yleensä toisilleen tuntemattomat ihmiset. Jos maa taas on jo tietoyhteiskuntana kehitty- nyt, ihmiset tapaavat verkossa yleensä ystäviään ja perheenjäseniään.

Koska suomalaiset nuoret ovat kasvaneet digitaalisessa ympäristös- sä, on luonteva olettaa, että nimenomaan heillä verkon mahdollistamat kohtaamispaikat sulautuvat suvereenisti verkon ulkopuolisiin tiloihin ja virtuaali minän ja reaali minän väliset erot kutistuvat.

Anonyymin esiintymisen vähentyessä nuorten verkkoyhteisöihin liitetty mittava uhkapuhe ei enää tunnu kovin ajankohtaiselta. Vä-

hintäänkin käy selväksi, että uhkien tai utopioiden tulkintakehykset auttavat ymmärtämään vain pienen osan nuorten arkisesta internetin käytöstä. Verkkoteknologian arkipäiväistyessä ja kotoutuessa kiinteästi nuorten elämää, on syytä myös pohtia kuinka mielekästä on puhua ylipäänsä verkkoyhteisöistä tai tehdä tiukkoja teknologiaan perustuvia rajoituksia kun tutkitaan yhteisöllisyyden kaltaisia sosiaalisia ilmiöitä.

Lähteet

- Aaron Ben-Ze'ev (2004) *Love Online: Emotions on the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ahmavaara, Anni (2006) Kun minä olen aikuinen. Raportti tutkimukseen osallistuneille ala-asteille. <http://www.pakia.edu.hel.fi/Tiedostot/anhmahavaara.pdf>. Luettu 1.3.2008.
- Puuronen, Vesa (2006) *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Boyd, Danah (2007) *Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life*. Teoksessa Buckingham, David (toim.) *MacArthur Foundation Series on Digital Learning - Youth, Identity, and Digital Media Volume*. pp. 119–142. Cambridge: MIT Press.
- Boyd, Danah & Ellison, Nicole (2007) *Social Network Sites: Definition, History and Scholarship*. *Journal of Computer Mediated Communication* 13 (1). Special Issue of JCMC on Social Network Sites, s 210–230.
- Dijk, van Jan (2006) *The Network Society*. London: Sage Publications.
- Duncombe, Stephen (1997) *Notes from Underground: Zines and the Politics of Alternative Culture*. New York: Verso.
- Dunkels, Elza (2010). *The Kids are Alright: Perspectives on Children's Online Safety*. Teoksessa Carlsson, Ulla (toim.) *Children and Youth in the Digital Media Culture*. Göteborg: Nordicom, University of Gothenburg, The International Clearinghouse on Children, Youth and Media.
- Goffman, Erving (1971) *Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Haythornthwaite, Caroline & Wellman, Barry (2002) *The Internet in Everyday Life: An Introduction*. Teoksessa: Wellman, Barry & Haythornthwaite, Caroline (toim.) *The Internet in Everyday Life*. London: Blackwell.
- Heinonen, Risto (2001) *Digitaalinen minä*. Helsinki: Edita Oy.
- Heinonen, Ulla (2008) *Sähköinen yhteisöllisyys: Kokemuksia vapaa-ajan, työn ja koulutuksen yhteisöistä verkossa*. Pori: Kulttuurituotannon ja maisebantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIV.
- Jenkins, Henry (2006) *Fans, Bloggers, and Gamers: Exploring Participatory Culture*. New York: New York University Press
- Jones, Quentin (1997) *Virtual communities, virtual settlements & cyberarchaeology: A theoretical outline*. <http://jcmc.indiana.edu/vol3/issue3/jones.html>. Luettu 15.11.2008
- Kangas, Sonja & Laukkanen Marjo (2007) *Haluan 15 sekuntia parrasvaloissa ja tuhat ystävää! Nuorten ubiikki nettiarki*. *Nuorisotutkimus* 3/07.

- Kangas, Sonja (2008) Nuorten arki ja roolit sosiaalisissa vinkkiverkostoissa. Esitelmä Mediapäivillä 11.4.2008.
- Koivusalo-Kuusivaara, Raisa (2007) Lapset, media ja symbolinen vuorovaikutus. Suomalaisen, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua. Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos.
- Kupiainen, Reijo & Suoninen, Annika & Nikunen, Kaarina (2011) Between public and private. Personal data in social networking sites. Tulossa oleva artikkeli teoksessa Livingstone, Sonja & Haddon, Leslie & Görzig, Anke (toim.) Children, risk and safety online: Research and policy challenges in comparative perspective.
- Lange, Patricia G. (2007) Commenting on comments: investigating responses to antagonism on YouTube. Presented at Society for Applied Anthropology Conference, Tampa, Florida, March 31, 2007. Osoitteessa: <http://web3.cas.usf.edu/main/depts/ANT/cma/Lange-SfAA-Paper-2007.pdf> . Luettu 1.3.2008.
- Lehdonvirta, Vili & Räsänen, Pekka (2010) How do young people identify with online and offline peer groups? A comparison between UK, Spain and Japan. *Journal of Youth Studies* 2010, 1–18.
- Lehtinen, Vilma (2007) Maintaining and Extending Social Networks in IRC-Galleria. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto: Sosiaalipsykologian laitos. Osoitteessa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20071779>. Luettu 1.3.2008.
- Lennhart, Amanda & Madden, Mary & Rankin MacGill, Alexandra & Smith, Aaron (2007) Teens and Social Media: Pew Internet & American Life Project. Osoitteessa: http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Teens_Social_Media_Final.pdf. Luettu 1.3.2008.
- Livingstone, Sonia (2009) Children and the Internet: Great expectations, Challenging Realities. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Livingstone, Sonia & Haddon, Leslie & Görzig, Anke & Ólafsson, Kjartan (2011) Risks and Safety. The Perspective of European Children. Initial Findings from EU Kids Online Survey of 9–16 Year Olds and Their Parents. The London School of Economics and Political Science. Osoitteessa: www.eukidsonline.net. Luettu 24.11.2010.
- Martsola, Riitta & Mäkelä-Rönnholm, Minna (2006) Lapsilta kielletty: Kuinka suojella lasta mediatraumalta. Hämeenlinna: Karisto Kirjapaja Oy.
- Matikainen, Janne (2009) Perinteisen ja sosiaalisen median rajalla. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Helsingin yliopisto, Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 3/2009.
- Nakamura, Lisa (2002) Cybertypes: Race, Ethnicity and Identity in the Internet. New York: Routledge.
- Nikunen Kaarina (2005) Faniuden aika. Kolme tapausta tv-ohjelmien faniudesta vuosituuhannen taitteen Suomessa. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

- Nikunen, Kaarina (2009) Fanisuhde: yhteisöjä ja yhteisiä puheenaiheita. Teoksessa: Kotilainen, Sirkku (toim.) Suhteissa mediaan. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Niemi-Pynttari, Risto (2009) Fleimaus, epäkohteliaisuus vai leikillisuus? Verkossa kiistelyn taidosta. Teoksessa Kotilainen, Sirkku (toim.) Suhteissa mediaan. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Noppiari, Elina & Uusitalo Niina & Kupiainen Reijo & Luostarinen Heikki (2008) ”Mä oon nyt online!”: Lasten mediaympäristö muutoksessa. Tampere: Tiedotusopin laitos. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja Sarja A 104/2008.
- Oksanen, Atte & Näre, Sari (2006) Lapset pelissä: Virtuaaliviidakon ansat. Helsinki: Minerva.
- Paasonen, Susanna (2006) Mikä maa, mikä media? Verkkoviestinnän tutkimus ja mediaymmärrys. Teoksessa Aula, Pekka & Matikainen, Janne & Villi, Mikko ym. (toim.) Verkkoviestintäkirja. Yliopistopaino, Helsinki.
- Pennanen, Suvi (2006). Mä sitä paitsi tykkäänkin uutisista: 5–6-vuotiaiden lasten käsityksiä ja kokemuksia TV-uutisista. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Peura, Juuso & Mikkola, Hanna & Oinas Mirja Maaria & Tuominen Suvi (2006) Netin kuvagallerioiden ilot ja ongelmat. Osoitteessa: http://vanhemmat.mll.fi/lapsetjamedia/kuvagalleria_raportti.pdf. Luettu 21.8.2007.
- Puuronen, Vesa (2006) Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Pyykkönen, Piia (2010) Nuorten identiteetti-ilmaisu IRC-galleriassa. Ilmaisukeinoina nimimerkit, profiilikuvat ja kuvatekstit. Pro gradu-tutkielma. Sociologia. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Rideout, Victoria J. & Vandewater, Elizabeth A. & Wartella, Ellen A. (2003) Zero to Six: Electronic Media in the Lives of Infants, Toddlers and Preschoolers. Washington, D.C.: Kaiser Family Foundation. Osoitteessa: <http://www.kff.org/entmedia/3378.cfm>
- Rheingold, Howard (1993) The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.
- Salasuo, Mikko (2006) Atomisoitunut sukupolvi: Pääkaupunkiseudun nuorisokulttuurien maisema ja nuorisotyön haasteita 2000-luvun alussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Salokoski, Tarja & Mustonen, Anu (2007). Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin – katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -sääntelyn käytäntöihin. Mediakasvatusseuran julkaisuja 2/2007. Osoitteessa: www.mediakasvatus.fi/publications. Luettu 3.1.2011.

- Thomas, Angela (2007) *Youth Online: Identity and Literacy in the Digital Age*. New York: Peter Lang.
- Tutut tuntemattomat (2011) Raportti lasten nettituttavuuksista sosiaalisessa mediassa. Pelastakaa Lapset ry. Osoitteessa: http://pelastakaalapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/e0df5f803d14ccb70111ee2b8936bc67/1298463372/application/pdf/222772/Tutut%20tuntemattomat%20-%20raportti_web.pdf Luettu 3.1.2011.
- Uusitalo, Niina & Vehmas, Susanna & Kupiainen Reijo (2011) Naamatus-ten verkossa – Lasten ja nuorten mediaympäristön muutos, osa 2. Tampere: Viestinnän, median ja teatterin yksikkö & Journalismin tutkimusyksikkö.
- Valkonen, Satu & Pennonen, Marjo & Lahikainen, Anja Riitta (2005) Televisio pienten lasten arjessa. Teoksessa: Lahikainen, Anja Riitta & Hietala, Pentti & Inkinen, Tommi & Kangassalo, Marjatta & Kivimäki, Riikka & Mäyrä, Frans (toim.) *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan*. Helsinki: Gaudeamus.

Syytä huoleen

Sosiaaliset verkostot median ja maailman tulkitsijoina

Yksilöllinen yhteisöllisyys on sekä ilmiönä että käsitteenä pitkälti digitaalisen ajan tuote. Se ammentaa osan selitysvoimastaan teknologiakäsityksestä, jonka mukaan uusi viestintäteknikka, ennen muuta internet, luovat itsessään uusia käytäntöjä ja identiteettejä, minkä seurauksena vanhat yhteisöt voivat korvaantua uusilla virtuaalisilla yhteisöillä (esim. Rheingold 2000). Yksilölliselle yhteisöllisyydelle on esitetty myös sosiologisempia perusteluja. Niiden mukaan yhteisöjä koossa pitävä rakenne, eli ihmisten väliset *sosiaaliset verkostot*, olisi digitaalisen median sekä talouden ja politiikan globalisoitumisen vuoksi olennaisesti muuttunut ja tehnyt yhteiskunnista entistä verkostomaisempia (esim. Benkler 2007).

Siinä missä yhteisöt siis olivat ennen tavalla tai toisella annettuja, eli paikallisia ja hierarkkisia, ne ovat nyt yhä enemmän toimijoiden itsensä luotavissa ja muokattavissa. Yhteisöt ovat rakenteeltaan yhä verkostomaisempia, mikä tekee niistä entistä moninaisempia, monimutkaisempia ja joustavampia. Onkin esitetty, että verkosto käsitteenä – sekä teknologisessa että sosiologisessa mielessä – auttaa ymmärtämään nykyihmisten toimintaa ja viestintää kontekstissa, jossa mahdollistuu yhtä aikaa sekä yksilöllisyys että yhteisöllisyys.

Verkostojen uudenlainen luonne viestinnässä, kulttuurissa ja taloudessa on paljastunut erilaisten ”heikkojen signaalien” kautta.

Heikkoja signaaleja analysoimalla tutkijat ovat luoneet joukon käsitteitä kuvaamaan teknologisten verkostojen ja yhteisöllisyyden uusia muotoja. Näitä ovat esimerkiksi konvergenssikulttuuri (Jenkins 2006), wikinomia (Tapscott & Williams 2006) tai we-think (Leadbeater 2008). Uudet käsitteet ja niistä tehdyt analyysit ovat herättäneet paitsi innostusta, myös epäluuloja siitä, että valoisaa digitaalista tulevaisuutta ennakoivien teorioiden tavoitteena on myydä tekno-optimismin ja konsumerismin ideologiaa (van Dijck & Nieborg 2009).

Myös tämän artikkelin taustalla olevassa tutkimushankkeessa¹ verkoston käsite on keskeinen. Siinä verkoston ideaa on käytetty ennen muuta problematisoimaan journalismin nykyisiä yleisökäsityksiä ja niiden taustalla vaikuttavia yleisötutkimuksia. Hiukan karkeasti sanottuna näissä oletuksissa median käyttäjät on tapana pelkistää joko osaksi ”kansaa” tai sitten abstrakteiksi persoonallisuustyypeiksi, jotka perustuvat kuluttamiseen (Heikkilä ja muut 2010). Vallalla olevissa yleisötutkimuksen käytännöissä edellistä edustavat määrälliset luottamusmittaukset ja jälkimmäistä esimerkiksi kansainvälinen markkinatutkimus RISC Monitor (Hujanen 2006).

Verkostoajatuksen soveltaminen yleisötutkimukseen ja journalismin yleisösuhteen tarkasteluun poikkeaa edellisistä siinä, että sen kautta median käytön nähdään lomittuvan ihmisten ylläpitämiin sosiaalisiin suhteisiin heidän omassa elinympäristössään. Nämä suhteet voivat sijoittua niin kodin, työn kuin harrastusten piiriin ja niitä voidaan pitää yllä sekä kasvokkain että eri tavoin mediavälitteisesti.

Tutkimalla ihmisten ”todellisia” sosiaalisia verkostoja ja selvittämällä, missä määrin ja missä mielessä journalismi ja sen sisällöt ovat mukana ihmisten keskinäisessä yhteydenpidossa, pyrimme koettelemaan heikkoihin signaaleihin perustuvien käsitteiden pitävyyttä. Tämä tarkastelu avaa näkökulmia myös sen ymmärtämiselle, miten ihmiset toimivat yksilöllisen ja yhteiskunnallisen välissä ja millaisia

---

1. *Kohti kiinnostavaa journalismia* on Helsingin Sanomien Säätiön rahoittama kolmivuotinen (2009–2011) tutkimushanke, jossa selvitetään, miten uutismediasisältöjen kiinnostavuus syntyy ihmisten sosiaalisissa verkostoissa. Tutkimuksen painopiste on ollut **yleisötutkimuksessa**, mutta sen yhteydessä on tehty myös yhteistyötä sanomalehtien toimitusten kanssa.

yhteisöllisyyden muotoja tämän kautta mahdollisesti syntyy. Näemme sosiaalisen verkoston muodostelmana, joka ylläpitää yhteisöllisyyden rakennetta ja sen edellytyksiä, mutta joka ei automaattisesti tuota yhteisöllisyyttä. Teknologia on nykyisissä sosiaalisissa verkostoissa tärkeää, mutta samalla on syytä muistaa, että verkostoja on ollut – ja on yhä – myös teknologiasta riippumatta.

Analyysiämme ohjaa kolme konkreettista kysymystä: (1) Millaisia ihmisten sosiaaliset verkostot ovat heidän omien kuvaustensa valossa? (2) Millaisia mediakäyttäjiä ihmiset ovat? (3) Millaiset mediasisällöt ja aiheet ovat ihmisten sosiaalisten suhteiden näkökulmasta kiinnostavia? Nämä kysymykset avaavat keskustelua siitä, mikä merkitys sosiaalisilla verkostoilla ja niihin kietoutuvilla mediankäyttötavoilla on ihmisille nykyisenlaisessa toimintaympäristössä. Sen sijaan että ottaisimme edellä kuvatut uudet heikkojen signaalien tuottamat teoreettiset käsitteet lähtökohdaksi, haemme niille vastapainoa viestinnän ja journalismin tutkimuksen vanhemmista teorioista ja koetamme arvioida, miten hyvin vanha teoria on säilyttänyt selitysvoimaansa.

Empiirinen aineisto ja menetelmät

Artikkelin taustalla on tutkimusprojekti, jossa on analysoitu median käyttäjien käsityksiä siitä, mikä journalismissa on kiinnostavaa. Tutkimuksen kohteena on ollut yhdeksän yleisryhmää (kaikkiaan 74 ihmistä), joissa kussakin osallistujia yhdistää toisiinsa jokin sosiaalinen verkosto. Koska osallistujat ovat pääsääntöisesti entuudestaan toisilleen tuttuja, ryhmät ovat sellaisenaan esimerkkejä sosiaalisista verkostoista. Toisaalta ryhmien toiminnassa on pyritty tekemään näkyviksi osallistujien muitakin sosiaalisia verkostoja ja sitä, miten ihmiset niissä toimivat.

Koska verkoston käsite itsessään kaihtaa tiukkoja määritelmiä, empiirisessä tutkimuksessa ei ole voitu tavoitella verkostojen prototyyppejä

tai edes tilastollisesti edustavaa otosta kaikista mahdollisista verkostoista. Sen sijaan tutkimukseen haettiin erilaisia verkostoja ottamalla väljäksi lähtökohdaksi kolme erilaista verkostojen muodostumisen väylää. Yhden väylän muodostavat *työpaikat*, ja tätä kautta tutkimukseen valikoitui kaksi työperäistä ryhmää Helsingistä, eli monikulttuurisuuskeskuksen työntekijät ja viraston työporukka, sekä lukion opettajien ryhmä Jyväskylästä. Toiseksi verkostojen taustatekijäksi määrittelimme *intressipohjaisuuden*. Tätä väylää pitkin tutkimukseen rekrytoitiin mukaan edustajia kahdesta järjestöstä: pirkanmaalaisesta omakotiyhdistyksestä ja työttömien yhdistyksestä Jyväskylän seudulta. Kolmanneksi verkostojen muotoutumisen reitiksi määrittelimme vapaa-ajan *harrastukset*. Tältä suunnalta tutkimukseen valikoitui neljä ryhmää: omatoiminen kirjapiiri Espoosta, harrastajateatteri ja kuoro Tampereelta sekä tuttavaverkosto Oulun seudulta.

Kunkin ryhmän muotoutumisessa nojauimme verkostojen sisäiseen logiikkaan: mukaan tuli verkostoihin kuuluvia ihmisiä, jotka olivat valmiita sitoutumaan pitkään hankkeeseen. Ryhmät muodostuivat enemmän tai vähemmän luonnollisesti ja siitä seurasi, että tutkimukseen osallistuvien painopiste osui ns. keskiryhmään. Osallistujista puolet oli keski-ikäisiä (35–50-vuotiaita) ja useimmat heistä määrittelivät itsensä keskiluokkaisiksi koulutuksensa ja elämäntapojensa valossa. Naisten osuus ryhmissä oli suurempi kuin miesten (67 %). Nämä tilastolliset vinoumat eivät ole ongelma siinä mielessä, että ryhmät avaavat joka tapauksessa hyvin erilaisia tulokulmia verkostoihin. Keskiryhmän korostumista voi pitää jopa vahvuutena siinä mielessä, että tässä tutkimuksessa avautuva näkökulma verkostoihin on samanaikaisesti sekä monipuolisempi että ”tavallisempi” kuin heikkojen signaalien yhteydessä usein analysoidut erityisesti toimijaryhmät, kuten aktiiviset fanit tai luovat ammattilaiset (esim. Deuze 2007).

Ryhmät kokoontuivat noin vuoden mittaisen yleisötutkimusvaiheen aikana kukin yhdeksän kertaa (yhteensä 77 tapaamista) keskustelemaan omien sosiaalisten verkostojensa ja median välisistä suhteista. Tutkimusotteemme on siis ollut pitkäjänteinen, prosessimainen ja toimintatutkimuksellinen. Ajallisesti pitkä ryhmätyöskentelyvaihe

mahdollisti luottamuksellisen ja vapaan keskusteluilmapiiirin sekä sen, että prosessissa on voitu edetä ryhmistä nousevien havaintojen pohjalta. Tutkijat ovat olleet aktiivisesti mukana keskusteluissa ja tarjonneet osallistujille mahdollisuuksia vuorovaikutukseen myös sanomalehtien toimittajien kanssa. Taulukossa 1 on lueteltu ryhmätapaamisten teemat ja tehtävät.

Taulukko 1. Ryhmätapaamisten teemat ja tehtävät.

Teema	Tehtävä
1. Keskustelunaiheet verkostoissa	Mistä aiheista lehtien tulisi kirjoittaa tällä hetkellä?
2. Uutisten analyysiä ryhmissä	Miten ryhmät arvioivat itselleen tärkeästä aiheesta kirjoitettua lehtijuttua?
3. Toimituksen juttuideoiden työstäminen	Miten ryhmät tulkitsevat toimituksilta saatuja juttuideoita verkostojen näkökulmasta?
4. Ryhmien ja toimittajien yhteistapaaminen	Kysymyksiä toimituskäytännöistä
5. Populaarikulttuurin merkitys	Keitä julkkiksia ihmiset seuraavat ja miksi?
6. Internet ja sosiaalinen media	Miten osallistajat käyttävät verkkoa ja millaisiksi he näkevät käyttäjäroolinsa tulevaisuudessa?
7. Sosiaaliset verkostot ja yhteiskunta	Keitä ovat "meidänkaltaiset ihmiset" ja "ne toiset" yhteiskunnassa?
8. Kiinnostavuus uudelleen arvoituna	Yhteenvetoa verkostojen ja journalismin suhteista sekä yleisökäsityksistä
9. Ryhmien ja toimittajien yhteistapaaminen	Mitä mediapäiväkirjat kertovat yleisöstä osallistujille itselleen ja toimittajille?

Ryhmien tapaamiset kestivät kerrallaan keskimäärin kaksi tuntia. Ne videoitiin ja tutkijat tekivät keskusteluista tiivistelmiä, litterointeja ja raaka-analyyseja. Ohjattujen ryhmäkeskustelujen lisäksi osallistajat kertoivat elämänpiiristään ja mediakäytöstään yksilöhaastatteluissa (N=74) sekä kolmipäiväisessä mediapäiväkirjatehtävässä (49 palautettua päivä-

kirjaa). Hyödynnämme tässä artikkelissa koko tutkimusaineistoa siltä osin kuin se liittyy yllä muotoiltuihin tutkimuskysymyksiin ihmisten (1) verkostoista, (2) heidän median käytöstään ja (3) mediasisältöjen kiinnostavuudesta.

Verkostojen luonne

Sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa verkostojen tutkiminen on ollut keskeistä, koska verkoston käsitteeseen tiivistyy näiden tutkimusalojen keskeinen kysymys: Mikä on yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde? 1930-luvulla verkostotutkijat pyrkivät hahmottelemaan verkostojen muodollista rakennetta mm. sosiogrammien avulla. Sittemmin verkostorakenteita on koetettu mallintaa myös matemaattisesti ja visuaalisesti. (Johansson et al. 1995.)

Viestinnän tutkimuksessa sosiaalisia verkostoja analysoitiin etenkin 1940–50-luvulla ns. MCR-perinteen (mass communication research) piirissä (ks. Pietilä 1997; Ridell 1998). Perinteen merkkiteoksena pidettyä Katzin ja Lazarsfeldin (1953) *Personal Influencea* on usein kritisoitu median vaikutuksiin keskittymisestä ja silloisen mediateollisuuden etujen myötäilemisestä (Gitlin 1981). Tästä kritiikistä huolimatta – ja nimenomaan vaikutustematiikan osuutta rajaten – tutkimus tarjoaa edelleen päteviä oivalluksia ja empiiristä todistusaineistoa sosiaalisten verkostojen luonteesta. Projektin keskeinen havainto oli, että sosiaaliset verkostot toimivat merkitysten ja sisältöjen monimutkaisina jakelujärjestelminä, joissa vaikutussuhteet muotoutuvat eri tavalla ja eri suuntiin aiheiden mukaan. Näin ollen ajatukset verkostojen merkityksestä, monimuotoisuudesta ja niiden joustavuudesta eivät ole mitenkään uusia.

Granovetter (1973; 1983) jatkoi analyysiä tiedon kulusta verkostoissa erottelemalla toisistaan vahvat ja heikot siteet. Hänen mukaansa sosiaalisissa verkostoissa hieman kaukaisemmillä ja heikommilla siteillä

(weak ties) on monessa suhteessa merkittävämpi rooli kuin vahvoilla ja pitkäaikaisilla yhteyksillä (strong tie) siinä, miten vuorovaikutusta tapahtuu verkostojen välillä. Tämä havainto tuo esiin, että yhteisöllisyys ei rakennu pelkästään niissä suhteissa, jotka ovat kaikkein konkreettisimmin läsnä, vaan että niiden ulkopuolelle virittyvillä yhteyksillä voi olla ajatusten ja merkitysten viestimisessä suuri merkitys.

Katzin ja Lazarsfeldin (1953, 229–232) mukaan verkostojen syntyä ja ylläpitämistä kehystävät elinympäristössä vaikuttavat rakenteelliset ja psykologiset tekijät. Heidän havaintojensa mukaan sosiaalisten verkostojen vaihtelua voidaan selittää ihmisten elämänvaiheella, sosioekonomisella asemalla sekä sosiaalisuuteen käytettävien resurssien määrällä. 1900-luvun puolivälin keskilännen pikkukaupungissa aktiivisin verkostoitumisen vaihe näytti painottuvan nuoriin ja vanhempiin naisiin. Sen sijaan työn ja kodinhoidon raskauttamilla keski-ikäisillä näytti olevan vähemmän sosiaalisia verkostoja. Verkostojen tiheys taas korreloi yhteiskunnallisen aseman mukaan siten, että korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat naiset olivat mukana useammassa verkostoissa ja toimivat niissä aktiivisemmin kuin muut.

Monet verkostotutkimuksen klassisista havainnoista saavat omasta analyysistämme tukea. Tämä koskee erityisesti verkostojen arvioimista sen mukaan, ovatko ne vahvojen vai heikkojen siteiden ylläpitämiä. *Vahvojen siteiden* verkostoiksi olemme lukeneet sellaiset suhteet, joissa tapahtuva vuorovaikutus on osallistujien arkisessa toiminnassa tyyppilistä ja läheiseksi koettua. Vahvoihin siteisiin liittyy myös voimakas positiivinen tunnelataus. Side verkostojen jäsenten välillä voi olla vahva myös silloin, kun heillä on mahdollisuus olla yhteydessä toisiinsa useissa eri tilanteissa tai erilaisia kanavia pitkin. *Heikkojen siteiden* verkostoilla viittaamme sellaisiin verkostoihin, joissa kytkökset ovat etäisempiä ja joiden merkitys arkielämässä on välillinen tai erikoistunut. Esimerkiksi tuttavien väliset siteet ovat heikkoja, etenkin jos vuorovaikutus heidän välillään on epäsäännöllistä.

Vahvojen siteiden verkostot olivat esillä keskusteluissa, joissa osallistujat kuvasivat omaa elämänpiiriään. Tässä yhteydessä he painottivat voimakkaasti koti- ja perhepiirissä rakentuvien suhteiden merkitystä

ja arvoa. Tämä tulee esiin esimerkiksi seuraavassa keskustelusitaatissa, jossa omakotiyhdistyksen ryhmän osallistujat esittelevät oman elämänpiirinsä tärkeimpiä siteitä kunkin itse laatiman verkostokartan pohjalta.

- A: Kun mä katon tätä omaa karttaani, niin täältä tulee tämmöinen perhekeskeisyys. Eli poikamme ja hänen vaimonsa ja heidän kahdenkymmenen päivän ikäinen vauvansa. Mä oon ihan pyörryksissä tän asian kanssa ja aina mietin, mitä se vauva nyt tekee.
- B: Tunnistin tässä, että oon aika paljon sukulaisten kanssa tekemisissä. Lasten ja sisarusten ja vaimon kanssa.
- C: Kyllä mullakin on tullut eniten tavaraa tänne perhe-, suku- ystävät -puolelle. On tosiaan iäkkäät vanhemmat, jotka tarvii jo jonkin verran apua. Lapsiin on tietysti yhteyksiä ja ystäviä ympäri Suomea.
- D: Kyllä tää perhepuoli kanssa aika vahva on. Lapset ja varsinkin lastenlapset on ihan semmoinen ykköskuvio, mitä usein ajattelee ja niistä huolta kantaa. Näkyy tässä tosin vahvana tuo omakotiliittokin, jolle mä oon jostain syystä myynyt sieluni ja se tuottaa yllättävän paljon puuhaa.
- E: Tässä mun omassa kartassa on kaikennäköistä kauheesti, mutta ihan oikeesti tää perhe, suku, ystävät, tätä mä haluan erityisesti itselleni korostaa. Ja siihen liittyy nää harrastukset ja vapaa-aikakin, että mä haluan panna työelämää ja kaikkee muuta taustalle, koska nyt on semmoinen tilanne.

(Omakotiyhdistyksen ryhmän 1. keskustelu 30.9.2010.)

Perhe ja suku kuuluvat siis osallistujien tulkinnan mukaan useimmin vahvojen siteiden piiriin: etenkin keski-ikänsä vanhemmissa osallistujaryhmissä puhetta perhepiiristä kehysti myös huoli. Perhepiirin ohella vahvojen siteiden verkostoiksi voi lukea sellaiset verkostot, jotka määrittävät vahvasti ihmisten ajankäyttöä ja identiteettiä. Vahva side voi liittyä myös harrastuksiin tai järjestötoimintaan. Perhesuhteille ja harrastuksille näyttää olevan yhteistä se, että vaikka ne ovat vahvasti läsnä ja ihmisille tärkeitä, ne eivät näytä keskustelun, mielipiteen

vaihdon tai ajankohtaisten asioiden pohdinnan kannalta kovinkaan keskeisiltä.

Monet vahvojen siteiden verkostot vaikuttavat latteilta tai jopa keskustelupakoisilta. Perheen jäsenten välille avautuu potentiaalisia keskustelutilanteita toistuvasti, mutta niihin ei muiden tehtävien puristuksessa ehditä tai haluta tarttua. Harrastuksiin ja järjestötoimintaan liittyviä vahvoja siteitä taas leimaa usein niiden suorituskeskeisyys. Kuororyhmän sosiaalista verkostoa pyrittiin eräässä keskustelutilaisuudessa kuvaamaan vertaamalla sitä osallistujien tuntemiin televisio-ohjelmiin. Useiden vaihtoehtojen esittelyn jälkeen kuvaavimmaksi esimerkiksi nousi lähetys Mestareiden liigan jalkapallo-ottelusta:

- A: Jos ajatellaan meidän yhdessä olemista, niin se on hyvin kahtiajakoinen. Eli silloin kun harjoitellaan, se on hyvin barcelonamaista. Että keskitytään vaan siihen. Alussa ollaan ”Käteviä emäntiä” ja siinä välissä ollaan jotain, ja sit se on aika jännä, kun loppuu harjoitus, niin aika nopeesti väki häviää siitä. Että ainakin mulla on se kokemus ja tuntemus, että siihen ei jäädä istuskeleen vaan laitetaan tuolit kasaan ja lähdetään kotiin.
- B: Ammattimaisesti.
- C: Kaikki on antaneet kaikkensa.
- D: Saatu maalit tehtyä.
- E: Sitten on eri kerrat kun jäädään istuskelemaan.
(Kuororyhmän 7. keskustelu 20.4.2010.)

Työpaikat edustavat verkostoja, joissa yhdistyy sekä vahvojen että heikkojen siteiden piirteitä. Työpaikan sidoksia voi pitää vahvoina siinä mielessä, että niissä toimimiseen käytetään runsaasti aikaa. Mikäli työkavereita tavataan myös vapaa-aikana, siteet käyvät entistä vahvemmiksi. Toisaalta työpaikkaverkostot voi nimetä heikoiksi, koska ne ovat usein erikoistuneita ja ne tulevat työpaikan valitsemisen sivutuotteena, ikään kuin kaupan päälle. Ajatellaan kummin päin tahansa, työpaikoilla keskusteleminen näyttää poikkeavan kotipiirissä ja muissa vahvojen siteiden verkostoissa käytävistä keskusteluista. Opettajien kuvaus

omasta työympäristöstään kuvaa, kuinka verkosto toimii monenlaisten merkitysten välittämisen ja tulkitsemisen alustana.

- A: Kyllähän me töissä, kahvipöydän äärellä [keskustellaan]. Enemmän tai vähemmän ne pyörii ajankohtaisten asioiden ympärillä. - - Esimerkiksi tänään Vesa Keskinen haastattelusta Kuukausiliitteessä [ja] *Matin* [Vanhanen] lautakasoista.
- B: Sävy on usein leikkisä. Pekka Ervastian juttu Suomen Kuvalehdessä esimerkiksi.
- C: Melkein ainahan siinä on joku lehti kädessä.
(Opettajien ryhmän 1. tapaaminen 6.10.2009.)

Edellä oleva sitaatti osoittaa, miten median merkitys keskeisenä keskustelumateriaalina tuntuu korostuvan sitä enemmän mitä heikompien siteiden verkostosta on kyse. Jos siteet eivät ole vahvoja ja vuorovaikutus säännöllistä, voi media tarjota sopivan kiinnepisteen verkostossa tapahtuvalle keskustelulle.

Sen lisäksi että ihmisten verkostoja voi arvioida niitä määrittävien siteiden heikkouden tai vahvuuden mukaan, voidaan myös nähdä, että ihmisten *elämäntilanteet* muokkaavat verkostoista tietynlaisia. Tämä tarkoittaa usein sitä, että ihmiset verkostoituvat samanlaisessa asemassa olevien ihmisten kanssa.

- A: Mutta jos mietin omaa sosieettiä niin olaan hirveen samantyyppisten ja samanhenkisten ihmisten kanssa mitä itse on , samassa sosiaaliluokassa olevien kanssa tekemisissä loppujen lopuks
- B: Se on muuten hirveen mielenkiintonen ilmiö, huolestuttavaa.
(Opettajien ryhmä, 7. tapaaminen 13.4.2010.)

Monet osallistujista valittivat, että julkiseen elämään osallistuminen tuntuu nykyisessä elämänvaiheessa ylivoimaiselta, esimerkiksi työkiireiden vuoksi. Tämä viittaa siihen, että verkostoissa toimiminen tapahtuu aina arjen rakenteiden rajoissa. Opiskelijoiden ja työttömien

ryhmissä tämä näkyi siinä, että toimintaa suhteutettiin myös taloudellisiin rajoitteisiin.

Vertaillenään nykyisiä sosiaalisia verkostojaan menneeseen osallistujat huomasivat niissä selviä vaihteluja. Esimerkiksi pienten lasten vanhempien elämäntilanne määräsi vahvasti heidän verkostojaan sekä yksityisen että julkisen alueella. Elämäntilanteen muuttuessa myös omien verkostojen rakenne muuttuu ja mukautuu. Esimerkiksi kouluikäisten lasten äiti oli luopunut säännöllisistä kontakteistaan äiteihin, joita hänellä oli tapana tavata leikkikentällä, tai hiljattain eläkkeelle jääneen yhteydet entisiin työkavereihinsa olivat katkenneet. Etenkin eläkkeelle jääminen näytti paitsi rajaavan toimivia verkostoja, myös keskustelun kohteeksi nousevia aiheita.

Toisaalta aineistosta tuli esiin, että verkostot ovat myös yksilöiden muokattavissa ja niitä määrittävät heidän omat *valintansa*. Joitakin osallistujia voi luonnehtia superverkostoitujiksi: he luovat aktiivisesti suhteita perhepiirissä, työssä ja harrastuksissa sekä näiden välillä ja lisäksi julkisen toiminnan alueella, kuten yhdistyksissä. Toiset taas kokivat tarvetta rajoittaa omien verkostojensa volyyymiä ja suuntia. Arjen rakenteet näkyvät useimpien kohdalla vaikuttavan niin, että verkostoja hallitaan pikemminkin verkostoja karsimalla kuin luomalla uusia. Toisaalta uusi viestintäteknikka – ennen muuta sosiaalinen media – on avannut uusia välineitä nimenomaan oman välittömän elinpiirin ulkopuolelle suuntautuvien heikkojen siteiden luomiseen ja myös välineitä niiden hallitsemiseen.

- A: Se on kyllä hieno ominaisuus, kun niitä ihmisiä voi lajitella siellä (Facebookissa) ryhmiin.
- B: Niin et kuka näkee mitä vai?
- C: Pystyy vai?
- A: Mulla on esimerkiksi sellainen laari, ”random”, mihin mä lykkään kaikki ihmiset, joilla on lapsia tai joita mä en hirveen hyvin tunne. Että kun ei kehtaa ignorata jatkuvasti niiden kaverikutsuja.
- B: Että ne ei nää sua?

A: Eli mulla on kaikki kaverit, jotka mä tunnen vaikka teatterin kautta, niin niille on oma grouppi, et mä voin kattoo, että mitä niille kuuluu. Sitten on lukiokaverit ja armeijakavereille oma. Niitäkin on varmaan joku 50 siellä. Voi valita, että armeijakaverit tulee katottua ehkä kerran kahdessa viikossa. Se on hieno ominaisuus.
(Teatteriryhmän 6. keskustelu 22.3.2010.)

Useinkaan sosiaalisessa mediassa syntyvät verkostot eivät ole uusia, kuten monet heikkojen signaalien analyysit antavat aiheen olettaa. Pikemminkin kyse on vanhojen ja elämän muutosten myötä katkenneiden suhteiden elävöittämisestä. Sosiaalinen media on tästä huolimatta merkittävä ilmiö, sillä se tekee verkostoista näkyviä ja johtaa varmasti myös uudenlaisten suhteiden luomiseen (Hansen et al. 2011, 3–4).

Näiden viestintä- ja verkostoitumiskäytäntöjen analysoimiseksi tarvitaan myös kokonaan uusia käsitteitä. Toisaalta tämän tutkimuksen valossa ei tunnu kovin perustellulta ajatella, että verkossa syntyvät sosiaaliset verkostot olisivat tyystin toisenlaisia kuin ne, joissa ihmiset toimivat verkon ulkopuolella. Yhtä epätodennäköistä on olettaa, että verkostot voisivat kokonaan irtaantua arkea kehystävistä rakenteista ja kategorioista, kuten elämäntilanteesta tai sosioekonomista taustasta. Klassinen verkostotutkimuksen käsitteistö – erityisesti erottelu vahvojen ja heikkojen siteiden välillä – näyttäisi tarjoavan analyttisiä välineitä verkostojen dynamiikan tutkimiseen myös verkon aikakaudella.

Median käyttö ja yleisöys

Koska ihmisten toiminta ja sosiaalisten verkostojen hallinta on luonteeltaan aktiivista, on luontevaa, että myös heidän mediakäyttöään tarkastellaan aktiivisena toimintana. Tämäkään näkökulma ei ole uusi, sillä Jensen ja Rosengren (1990, 218) panivat jo pari vuosikymmentä sitten merkille, että yleisötutkimuksen moninaisia koulukuntaeroja

ylitti kaksi peruslähtökohtaa. Yhtäältä median käyttäjät miellettiin yhä vahvemmin *aktiiviseksi* yleisöksi, joka valikoi ja tulkitsee tekstejä omista lähtökohdistaan. Toisaalta tutkimuksessa ymmärrettiin, että median käyttöä ja vastaanottamista ei voi irrottaa *konteksteista* eli niistä käytännöistä ja sosiaalisista suhteista, joihin yleisönä oleminen tai toimiminen kiinnittyy.

Viime aikoina verkon käyttäjäkulttuurien tutkimuksessa ihmisten aktiivinen tuotteliaisuus ja käytön sosiaalisuus on alettu ottaa miltei annettuina. Tämä on johtanut monet tutkijat kysymään, onko yleisöä enää ylipäättään olemassa; onko yleisö vain joukko- tai massaviestintään liittynyt käsite ja pitäisikö vanha yleisötutkimus korvata käyttäjätutkimuksella (Rosen 2006; Bruns 2008). Kiinnostavaa kyllä, ajatus ”yleisön kuolemasta” on saanut tukea ennen muuta mediateollisuuden edustajilta (Couldry 2010, 5).

Väite yleisökäsitteen vanhentumisesta perustuu havaintoihin käyttöliittymien moninaistumisesta ja analogiselle joukkoviestinnälle ominaisen ”yksiltä monille” -rakenteen heikentymisestä. Nämä muutokset ovat todellisia ja ne antavat syyn tarkastella empiirisesti, millaiset piirteet – uudet ja vanhat – määrittävät ihmisten arkista mediakäyttöä sekä niitä jäsentäviä rutiineja. Tässä tutkimuksessa yleisöryhmien mediakäyttöä selvitettiin pienimuotoisella päiväkirjatehtävällä, jossa osallistujat dokumentoivat syyskuussa 2010 kolmen päivän ajalta tietoja omasta mediakäytöstään². Mediapäiväkirjojen analysoimisessa ideana ei ole ollut koettaa paikantaa tutkimukseen osallistuneita ihmisiä sosiaalisena oliona, ”tuolla todellisuudessa olevana tuntemattomana, mutta tunnettavissa olevana ihmisjoukkona” (Ang 1991, 2). Sen sijaan

2. Mediapäiväkirjatehtävässä osallistujia pyydettiin kirjaamaan kultakin päivästä kaikki sen aikana käytetty media (lehdet, radio, televisio, netti ja sosiaaliset mediat), seuraamisen ajankohta (kellon- tai vuorokauden aika) sekä kuvaus mediakäytön tilanteista (missä, kenen kanssa, kuinka keskittyneesti?). Päiväkirjaan tuli sisällyttää kuvaus myös mediasta seuratuista sisällöistä ja niiden herättämistä ajatuksista. Kaikkiaan mediapäiväkirjoja kertyi 49 kappaletta. Niiden pohjalta järjestettiin viisi ryhmäkeskustelua (yksi kunkin ryhmän kotipaikkakunnalla), jossa ryhmät ruotivat mediakäyttötapoja yhdessä toimittajien kanssa. Mediapäiväkirja-aineiston ja ryhmäkeskustelujen lisäksi osallistujien mediakäyttöä käsiteltiin hankkeen alussa tehdyissä yksilöhaastatteluissa sekä valikoiduin osin myös muissa ryhmäkeskustelutilaisuuksissa.

olemme pyrkineet tarkastelemaan, millaisia mediakäyttäjän rooleja tai käsitteellisiä hahmoja mediapäiväkirjoista on luettavissa esiin.

Analyysissä *yleisö* on ennen muuta *käsitteellinen kategoria*, jonka avulla on mahdollista tarkastella yleisöyttä erityisenä käyttäytymis- tai toimintamuotona, joka punoutuu tekstien, esitysten ja/tai median vastaanoton ympärille (Pietilä & Ridell 2010, 313). Tällaisessa diskursiivisessa yleisökäsityksessä yleisöys sijoittuu mediateollisuuden tuotanto- ja välitysketjun vastaanottopäähän. Vaikka median käyttäjien toiminta määräytyy tässä rakenteellisessa asemassa, esityksiä voidaan silti yleisön positiossa tulkita ja käyttää monin tavoin. Usein esitysten tulkitseminen lomittuu muihin toimintamuotoihin, jotka voivat olla yleisöpositiota aktiivisempia tai passiivisempia.

Ajatus yleisön toimintaroolien lomittumisesta – sekä näiden erittelemisen tärkeydestä – nojaa paljolti 1900-luvun alun Chicagon koulukunnassa harjoitettuun sosiologiseen ajatteluun, jonka yhtenä tavoitteena oli erilaisten sosiaalisten ryhmämuodostumien teoreettinen analysointi. Esimerkiksi Blumerilla (1999 [1946]) keskeisiä sosiaalisten muodostumien käsitteellisiä hahmoja olivat *massa*, *joukko* ja *julkiso* (*public*). Näiden käsitteiden avulla Blumer kumppaneineen pyrki tekemään tolkkua siitä, millaiset toiminnan tai käyttäytymisen muodot liittyvät kuhunkin käsitteeseen ja miten nämä muodot lomittuvat toisiinsa ihmisten toiminnassa.

Tätä ajatusta soveltaen analysoimme seuraavassa tutkimuksemme osallistuneiden ihmisten kuvaamia mediakäyttörutiineja, jotka tulivat esille mediapäiväkirjoissa ja ryhmäkeskusteluissa. Yritämme paikantaa median käytön tapoja suhteessa kolmeen toisistaan poikkeavan vastaanottajan käsitteelliseen hahmoon: massaan, yleisöön ja julkisoon. Jokaisen käyttäjäroolin tai toimintamuodon kohdalla koetamme myös arvioida, miten verkostot näkyvät osallistujien mediakäytössä.

Massan käsite liitetään usein propaganda- ja vaikutustutkimukseen sekä perinteiseen joukkoviestinnän tutkimukseen. Tässä yhteydessä käytämme massaa analyttisenä käsitteenä, ilman normatiivista tai moraalista näkökulmaa. Blumerin (1999) mukaan massa on positio, johon ihminen asettuu esimerkiksi seuratessaan jotakin isoa tapah-

tumaa olematta vuorovaikutussuhteessa kenenkään kanssa. Massapositiolla yksilö on osa suurta joukkoa, jolla ei ole ennalta sovittuja käyttäytymissääntöjä.

Mediapäiväkirjojen valossa tällainen positio liittyy vahvimmin samanlaisina toistuviin mediarutiineihin, joissa käyttäjät asemoituvat ensisijaisesti mediaan välineenä ja vasta toissijaisesti sisältöihin. Näissä tilanteissa käyttäjälle riittää, että media on olemassa. Tällainen media-käytön materiaallinen puoli tulee esille, kun ihmiset kuvaavat radion rutiininomaista päälle laittamista autossa ja kuuntelemista ”toisella korvalla” tai arki-iltoina taustalla humisevaa televisiota.

”Katson aina telkkaria, kun menen sänkyyn illalla, meillä on televisio makuuhuoneessa ja katson hetken telkkaria ennen kuin nukahdan. En edes tiedä enkä välitä mitä ohjelmia. Amerikkalaista hömppää, jossa on tekstitys, jotta voin laittaa äänen pois.” (Nainen, kirjapiiri-ryhmä.)

Ihmisten arkisissa ja vahvojen siteiden määrittämissä verkostoissa, kuten kotona tai joillakin työyhteisössä, tällainen massapositio on tyypillistä, koska näissä verkostoissa elämää rytmittävät samanlaisina toistuvat rutiinit, joihin median käyttö istutetaan. Työpäivän aikana esimerkiksi verkkomediaa käytetään työtahdista tai työpaikan sosiaalisista tilanteista irrottautumiseen hyvin rutiininomaisesti.

”18:30 www.iltalehti.fi. Työssä jo yli 10 tuntia, (käytin) 5 min aivot vapaalle hömppään.” (Nainen, tuttavien ryhmä.)

Välineellisen käytön lisäksi aineistossamme on tyypillistä rutiinimainen ja erityisen uutispainotteinen mediankäyttö, jota myös voi kuvata massaposition avulla. Couldry (2003) mukaan ihmiset orientoituvat ja kytkeytyvät mediarutiinien kautta ”yhteiskunnan myyttiseen keskukseen”. Etenkin uutisia seuraamalla ihmiset kokevat pysyvänsä perillä siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu, vaikka he eivät aktiivisesti valikoisi mediasisältöjä. Mediapäiväkirjojen ja ryhmäkeskustelujen

valossa median rutiininomainen seuranta kohdistuu ennen muuta vakiintuneiden uutisvälineiden tuottamaan sisältöön: uutisia seurataan radiosta, lehdistä ja televisiosta, minkä lisäksi uutisia päivitetään verkossa päivän mittaan. Tässä mielessä myös käyttäjän aktiivisuutta edellyttävä verkko voi arkisissa rutiineissa muuttua valikoimattomaksi massavälineeksi. Sosiaalisen median käytöstä puhutaan mediapäiväkirjoissa usein samaan tapaan kuin ”massamedian” seuraamisesta:

”Kokouksissa iltapäivä. Kurkkasin kerran FB:sta seinän uutisoinnit.”
(Nainen, virkamiesryhmä.)

Vaikka massapositiona median käyttöön ei sisälly vuorovaikutusta, siinä tunnustetaan julkisuudessa olevia asioita ja henkilöitä, mikä valmista ihmisiä mahdollisiin keskusteluihin sosiaalisissa verkostoissa. Kun tietää, ”mitä maailmalla tapahtuu”, on mahdollista tuntee jakavansa yhteisiä merkityksiä ja ottaa osaa mediasisällöstä kumpuaviin puheenaiheisiin.

Massan käsitteen kautta tapahtuvaa analyysiä on toki syytä tukevoittaa uudemmilla verkostonalyseilla. Heikkoihin signaaleihin perustuvat teoriat painottavat, että verkossa massasta voi tulla merkittävä voima, kun yksilöt toimivat joukkona. Tähän viitataan esimerkiksi *crowdsourcing*-termillä. Se tuo esille sen, että ihmisen rooli massan osana on yksinään merkityksetön, mutta kun koko joukko toimii samaan suuntaan, voidaan saada aikaan jotakin näkyvää, esimerkiksi äänestystuloksia tai kollektiivisesti tuotettuja tiedonhakuja. Tällainen toiminta vaatii kuitenkin aina koordinoitua, sillä massa ei automaattisesti toimi yhteiseen suuntaan.

Koska median käyttö perustuu käytännössä aina jonkinlaisille rutiineille, massan positio nousee esiin kaikissa mediapäiväkirjoissa. Kaikkein hallitsevin käsitteellinen hahmo aineistossa on kuitenkin yleisönä toimiminen. Siihen kuuluvat valikoiva median vastaanottaminen, tietoisuus mediasisältöjen luonteesta tuotettuina esityksinä sekä ymmärrys kuulumisesta yleisöön, eli suhteesta muihin median käyttäjiin. Yleisöyden vahva asema aineistossamme kertonee siitä, että

ihmiset ovat oppineet olemaan yleisöjä. Siitä on tullut luonteva osa elämäntapaa.

Yleisönä olemiseen kuuluu itserefleksiivisyys. Yksilöhaastatteluis-
sa tutkimukseen osallistuneet ihmiset kuvasivat itseään esimerkiksi
aktiivisiksi, kriittisiksi, valikoiviksi tai asiasuuntautuneiksi median
käyttäjiksi. Tämä huomio tekee näkyväksi sen, että media ja yleisyys
toimivat identifioitumisen välineinä: itseä ja muita arvioidaan suhteessa
mediaan. Monissa keskusteluissa nousi esille, kuinka muista ihmisistä
puhuttiin heidän mediakäyttönsä kautta. Tällä tavoin haluttiin tehdä
eroa itsen ja ”Seiskan lukijoiden” tai ”BB-yleisön” välillä.

Yleisöpositiossa median lajityyppien merkitys nousee selkeämmin
esille kuin massapositiossa. Esimerkiksi uutisia seurataan siksi, että
niistä saadaan ajankohtaista informaatiota. Seuraavissa sitaateissa tulee
ilmi, että uutisten seuraamiseen liittyy myös sisällöllistä mielihyvää
ja että uutisten avulla pyritään suhteuttamaan erilaisia tiedonlähteitä
toisiinsa. Näissä tulkinnoissa uutiset asetetaan osaksi laajempaa
yhteiskunnallista kontekstia, ja tätä tulkintaa tehdään myös yhdessä
muiden kanssa.

”Koko uutisviikkoa on ”piristänyt” Matti Vanhanen, joka unohti jää-
vätä itsensä viisi kertaa vahingossa. Medialle täytyy antaa tunnustusta
siitä, ettei se ole päästänyt moista luikeroa kuin koiraa veräjältä.”
(Mies, työttömien ryhmä.)

”Luen [Talouselämästä] taloustoimittajan pettyneen kommentin
siitä, että uutta MeeGo-järjestelmää käyttävää puhelinta ei ole jul-
kistettu. Pohdimme työkavereiden kanssa, että Nokia on oikealla
tiellä; MeeGo ei kannata julkistaa keskeneräisenä, vaan se on saatava
toimintavarmaksi.” (Mies, kuororyhmä.)

Koska yleisyys määrittyy aina suhteessa mediaesitykseen, se määrittyy
myös suhteessa mediaesitysten tuottajiin. Samalla kun yleisöpositiossa
ollaan tietoisia mediaesitysten tuotetusta luonteesta, siinä hyväksytään
ajatus vastaanoton ja tuotantopuolen välisestä etäisyydestä. Esimerkiksi

sanomalehden yleisöpositiossa palautemahdollisuuksia ei välttämättä koeta todellisiksi tai aidosti vaikuttaviksi eikä median tuottamista yhdessä toimittajien kanssa koeta läheiseksi, vaikka osallistumisen trendi tunnistetaan.

”[Lukijan osallistuminen lehden tekoon on] ihana ajatus, mutta en halua kuulla enkä nähdä toisten omaa itsensä esille tuomista. Tärkeintä on, että toimittajat ovat asiantuntijoita, niiden jutut kiinnostavat.”
(Mies, tuttavaryhmä.)

Median käyttö voi näyttää ilmipinnalta katsottuna yksilöpuuhalta. Näin etenkin siksi, että lehti luetaan ja verkossa klikkaillaan yksin. Kun sisällöistä aletaan tehdä tulkintoja – siis otetaan yleisöpositio – astuvat sosiaaliset verkostot mukaan kuvaan tavalla tai toisella. Ne liittyvät yleisöyteen astetta tietoisemmin kuin massan positioon. Ihmiset tulkitsevat mediaesityksiä usein suhteessa sosiaalisiin verkostoihinsa. Mediapäiväkirjat sisältävät huomattavan paljon mainintoja muista ihmisistä ja sosiaalisista tilanteista, joissa media-aiheita oli käsitelty. Ryhmäkeskusteluissa viittauskohteina käytettiin esimerkiksi tuttua eläkeläistä, mielenterveysongelmista kärsivää tuttavaa, omia lapsia tai lastenlapsia. Mediaa tulkitaan sosiaalisten verkostojen tuottaman kokemuksen kautta, ja verkostoissa myös testataan ajatuksia ja muodostetaan mielipiteitä.

Yleisöpositiossa ei siis kytkeydytä pelkästään yhteiskunnan myyttiseen valtakeskukseen, jonka toiminta pannaan merkille, vaan yleisöinä ihmiset kytkeytyvät julkisuudessa käsiteltäviin aiheisiin (Couldy et al. 2006). Aineistomme mukaan tällainen kytkeytyminen tapahtuu luontevammin faktan kuin fiktion, ja perinteisen uutisjournalismin kuin populaarin media-aineiston tai sosiaalisen median verkostojen kautta. Toisaalta esimerkiksi Facebookin käytön yleisyys toi esille, että perinteinen ja sosiaalinen media kytkeytyvät toisiinsa ja että tämän kytkennän avulla yleisön tulkintaprosessiin tuotetaan paitsi uutta ainesta myös uusia tulkinnallisia kerroksia. Sosiaalisen median myötä

entistä näkyvämmäksi tullut informaation jakaminen on silti edelleen tiiviisti yhteydessä perinteiseen (uutis)mediaan.

Suomen kieleen kehitetty ”julkiso”-sana pyrkii tekemään näkyväksi eroa *audience* ja *public*-käsitteiden välillä (ks. Pietilä & Ridell 1998; 2010). Esimerkiksi Deweyn (2006 [1927]) ja Blumerin (1999 [1946]) mukaan julkiso muodostuu silloin, kun ihmiset havaitsevat ongelman ja alkavat hakea ongelmaan ratkaisuja keskustelemalla. Julkisot eivät ole pysyviä muodostelmia, vaan ne syntyvät, toimivat ja hiipuvat suhteessa asiakysymyksiin. Julkisot voivat syntyä irrallaan mediasta, mutta myös mediassa nostetaan esiin asioita, joiden tiimoilta julkisoja voi syntyä. Diskursiivisen yleisökäsityksen sisällä julkison voi ajatella olevan – massan ja yleisön tavoin – positio, jonka median käyttäjät voivat halutessaan ottaa.

Siinä missä median käyttäjät suuntaavat massapositiossa yhteiskunnan myyttiseen keskukseen ja yleisönä lajityyppeihin, julkisoina he tunnistavat mediasta aiheita, joissa he kokevat olevansa jollakin tavoin osallisia ja joiden suhteen he potentiaalisesti voisivat myös toimia. Tällaisia aiheita nousi esiin kaikissa ryhmissä, mutta julkison position omaksuminen osoittautui keskustelijoille toistuvasti vaikeaksi. Syy tähän tuntuisi liittyvän siihen, että mediaesityksen tulkitsemisesta ei näytä avautuvan – sen enempää mediassa kuin sen ulkopuolellakaan – sopivaa toimintakontekstia (Couldry et al. 2007, 126–127), jossa ajatus vaikuttamisesta tuntuisi realistiselta tai edes mahdolliselta. Niinpä ryhmissä silloin tällöin orastavasta julkison positiosta palattiin usein vapaaehtoisesti yleisön asemaan. Toiminnan alustavan suunnittelun sijasta keskustelu rajautui usein mediatekstien ja niissä esiintyvien toimijoiden arviointiin.

A: Nytkin tuli tää kasvisruokapäivä mieleen.

Muut: Joo!

B: Se oli kaunista. - - Mä katoin jonkun kahdeksan minuuttisen päätän Facebookissa [Youtube -kooste Helsingin kaupunginvaltuuston kasvisruokapäiväkeskustelusta], joka oli ihan semmosta, sama kuin tää skandaalijournalismi, että ihan jossain valtuustoissa lähdetään

heittoihin ja yksittäisillä järjettömillä lauseilla vaan vedetään mattoa alta siltä toiselta osapuolelta.

- C: Ja kansalaiset käyttäytyy ihan samalla lailla. Yleisönosastolla anorektikon isä on sanonut, että ei kasvisruokapäivää ja sitten joku vastaa sille, että ei se liity anoreksiaan...
- B: Ja sitten joku Helsingin kaupunginvaltuustossa viitsii sanoa, että tämä anoreksia on samaan aikaan kuin kasvissyönti...
- A: Ja molemmat puolet on tässä asiassa niin varmoja kannastaan, että ne ei pysty tekemään kompromissia.
- C: Ja se on kiinnostavaa, että tommosista asioista, jotka ei kuitenkaan ole ehkä ihan ykkösinä listalla, mitä pitäisi korjata tässäkin maassa, niin niistä saadaan näin hieno, siis runsas keskustelu, ihan keskustelu aikaan.

(Harrastajateatterin 5. tapaaminen 22.2.2010.)

Sitaatista käy ilmi, että teatteriryhmässä on pantu merkille kasvisruokapäivän ympärille muodostunut julkiso, jonka asianosaiset toimijaryhmät on tunnistettu. Osallistujat toivat esiin myös oman kiinnostuksena ja jopa asianosaisuutensa julkisen keskustelun kohteena olleeseen aiheeseen. Asiasta keskusteltaessa osallistujat kuitenkin ottivat aiheeseen etäisyyttä ja siitä käytyä keskustelua seurattiin hiukan ironisesti esityksenä. Muissa ryhmäkeskusteluissa esiintyi toki merkkejä siitä, että sosiaalisista verkostoista voi syntyä julkisoja. Tällainen toiminta ei näyttänyt olevan selkeässä yhteydessä mediaan: esimerkiksi yhdistyksillä on omat tavoitteensa ja toimintatapansa, joihin edes paikkakunnalla ilmestyvät sanomalehdet eivät välttämättä liity.

Siinä missä perinteiset mediat ja niissä käytävä julkinen keskustelu näyttävät yleisöryhmien kokemuksissa asettuvan muiden kuin sosiaalisten verkostojen käyttöön, sosiaalisessa mediassa erilaisten julkisoiden organisoitumiselle näyttäisi avautuvan huomattavasti enemmän mahdollisuuksia. Vaikka tässä tutkimushankkeessa mukana olleet ihmiset eivät ole ainakaan toistaiseksi nähin tilaisuuksiin tarttuneet, Facebookissa on esiintynyt tapauksia, joissa sosiaalisia verkostoja on mobilisoitu

jonkin toiminnan tueksi. Nämä ovat liittyneet mm. pienimuotoisiin mediaboikotteihin (ks. Heikkilä & Kylmä 2011).

Journalismin kiinnostavuus verkostoissa

Yksinkertaisin vastaus siihen, millaiset sisällöt median käyttäjiä kiinnostavat nojaa markkinoiden logiikkaan ja rationaalisen valinnan teoriaan: ihmisiä kiinnostaa se, mikä myy ja mikä kerää eniten käyttäjiä puoleensa. Yleisötutkimuksessa rationaalisen valinnan teoriaa on syvennetty ja myös problematisoitu ennen muuta ns. käyttötartvetutkimuksen (*uses and gratifications*) piirissä. Sen yhtenä keskeisenä ajatuksena on ollut erottaa mediakäytön tavoitehakuiset motiivit (viihtyminen, oppiminen) tapakäyttöön perustuvista motiiveista (ks. Blumler & Katz 1974). Tämän seurauksena käyttötartvetutkimus on painottunut yksilötason tarkasteluun ja mediakäytön sosiaalinen taso on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Tästä poikkeuksena on Bernard Berelsonin (1953) klassinen tutkimus sanomalehtilakon vaikutuksista asukkaiden elämään New Yorkissa 1940-luvun puolivälissä. Sen mukaan sanomalehden lukemisessa painottui vahvasti sen sosiaalinen käytettävyys, esimerkiksi mahdollisuus käydä keskustelua muiden ihmisten kanssa. Lehden sosiaalisen käytön näkökulmasta sisällöillä tai juttujen kiinnostavuudella ei näyttänyt olevan suurta väliä, sillä kiinnostavuus sisällöllisenä ominaisuutena hautautui tapakäytön sisään. Hiukan lähemmäksi sisältöjen kiinnostavuutta on päästy ns. päiväjärjestystutkimuksessa (*agenda setting*), jonka mukaan ihmisten sosiaalisissa verkostoissa käymät keskustelut ovat kytköksissä massamedian päivittäin tuottamaan ja välittämään asialistaan. Koska uutistarjonnan oletettiin olevan itsessään ajankohtaista ja tärkeää, oli syytä otaksua, että ihmiset muodostavat kantaansa juuri näihin asioihin ja käyvät niistä keskustelua keskenään (ks. McCombs

& Shaw 1972). Tämä oletusta on tosin sittemmin problematisoitu empiirisessä yleisötutkimuksessa (ks. Ridell 1998b).

Käyttötarve- ja agenda setting -tutkimuksen perusväitteille saadaan tukea myös käsillä olevasta tutkimushankkeesta. Koska ihmiset seuraavat mediaa säännöllisesti ja rutiininomaisesti, sen asialista tulee heille pakostakin tutuksi. Voi jopa sanoa, että median käyttö suurelta osin tiivistyy viestimien päiväjärjestyksen seuraamiseen ja myös sen kriittiseen arvioimiseen. Osa tästä toiminnasta pysyy rutiininomaisen tunnistamisen tasolla (massan positio), osassa agendan tarjoamia aiheita ja esitystapoja arvioidaan mediaorganisaation suorituksena (yleisön positio) ja osassa pohditaan agendan suhdetta omiin kokemuksiin, intresseihin ja toimintaan (julkiso). Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, osallistujat asettuvat median käytössään tottuneesti massan ja yleisön rooleihin. Sitä vastoin julkison position ottaminen on harvinaisempaa.

Sosiaalisten verkostojen kannalta kiinnostavia aiheita kartoitettiin tutkimuskeskustelujen ensimmäisellä kierroksella, jolloin ryhmien tehtävänä oli muotoilla omaa ehdotustaan julkisuuden asialistaksi. Kolmannella kerralla ryhmillä oli mahdollisuus muokata lehtien toimituksilta saatuja ehdotuksia tärkeistä uutisaiheista. Tämän lisäksi jokaisen ryhmätapaamisen aluksi osallistujat kertoivat kiinnostavina pitämistään aiheista kuluneen viikon ajalta. Näistä keskustelujen mitataan mainituista aiheista laadittiin kaikkia ryhmiä koskeva yhteenveto, jota käsiteltiin ryhmissä kevään 2010 lopulla. Analyyttinen tiivistys ryhmien nostamista aiheista on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Ryhmien määrittelemät uutisjuttujen kiinnostavuuden tasot

Ryhmä	”Oho”-aihe, esimerkkejä	Yhteiskunnallinen ongelma-aihe, esimerkkejä	Abstrakti arvoaihe, esimerkkejä
A	Poliisi raiskasi tytön	Vaalirahakriisi	Työkeskeisyys
B	Ranskalainen mieskävelee ympäri maailmaa	Sukupuoliroolien horjuminen	Yhteiskunnan arvottomuus
C	Nico Rosberg Mersulle	Energiaratkaisut	Median moraali
D	Beckham Turussa	Kaupunkisuunnittelu	Yhteisöllisyys, kylämäisyys
E	240-kiloinen nainen synnytti	Turkistarhaus	Kaupallistuminen
F	Kebab-lihaa tehty ihmisistä	Kouluverkon karsiminen	Kiusaaminen
G	6-kiloinen lapsi syntyi	Ranskan burkha-kielto	Tavallisuus
H	Tanja Karpelan eläinohjelma	Kaupunginjohtajan leikkauslista	Kuluttamisen kohtuullisuus
I	Maria Veitola ja Kristiina Komulainen suutelivat	Bussilakko	Työssä jaksaminen

Ryhmien tavassa arvioida journalismin kiinnostavuutta erottui kolme eri tasoa. Nämä tasot eivät kuitenkaan erottaneet ryhmiä toisistaan *vertikaalisesti* esimerkiksi ”viihdeyleisöksi”, yhteiskunnallisista ongelmista kiinnostuneeksi ”laatuyleisöksi” tai arvokeskustelua käyväksi ”eliittiyyleisöksi”. Sen sijaan ryhmät erottivat nämä tasot *horizontaalisesti* itse nostamissaan aiheissa. Näin ollen kiinnostavuuden tasot eivät olleet toisiaan poissulkevia, kuten yleistävissä yleisökäsitystavoissa on usein tapana ajatella. Näin ollen ryhmiä ei voinut yksiselitteisesti pelkistää vain yhteen kiinnostavuuden kategoriaan.

Omissa verkostoissa käytävien keskustelujen valossa kaikilla kiinnostavuuden tasoilla näyttää olevan ihmisille jotain annettavaa. Tau-

lukon vasemmassa sarakkeessa olevia ”oho-aiheita” ryhmät tulkitivat niin, että tällaiset aiheet ovat otollisia ja turvallisia puheenaiheita erityisesti heikkojen siteiden verkostoissa.

- A: Kyllä nää ymmärtää, että mikä näissä on ollut se juttu. Paitsi mä en tajuu tota Karpelan eläinohjelmaa, että mikä siinä nyt on ohoa [kiinnostavaa].
- B: No, on se tietysti ministerille aikamoinen uranvaihdos. Mutta nää on tämmösiä kahvipöytäkeskustelujen aiheita, että kun pitää jotain helposti sulavaa sanaa. Että paha mennä sanomaan, että keskustellaanpas tässä kaikki yhdessä median moraalista tai yhteisöllisyydestä. Helpompi se on sanoa että näittekö, 240-kiloinen nainen synnytti!
- C: Tai ett kuusikiloinen lapsi syntyi, sit voi yhdessä kauhistella, miten sen voi synnyttää! (Virkamiesryhmän 8. tapaaminen 25.5.2010.)

Keskisarakkeelle (yhteiskunnalliset aiheet) sijoittuvat kiinnostuksen kohteet viittaavat selkeimmin politiikan ja perinteisen uutisjournalismin agendalla oleviin aiheisiin. Eri ryhmissä kiinnostavat yhteiskunnalliset aiheet valikoituivat osaksi verkoston omien intressien ja kokemusten kautta. Esimerkiksi omakotiyhdistyksen jäsenistä koostuva ryhmä oli odotetusti kiinnostunein kaavoituksesta, kun taas kulttuuri-keskusta koskettivat ulkomaalaisten asemaa käsittelevät aiheet. Näistä aiheista siis keskustellaan ainakin tehtävään virittyneissä verkostoissa, kuten yhdistyksissä, mutta todennäköisesti vähemmän niiden ulkopuolella.

Ryhmäkeskusteluissa yhteiskunnalliset aiheet pulpahtelivat usein pintaan, mutta niitä ei välttämättä lähdetty purkamaan. Pikemmin kyse oli niin sanotuista lempiaiheista, jotka tulivat esille hiukan eri tavoin muotoiltuina mutta useassa eri yhteydessä. Tutkimusprosessin aikana tällainen samoihin aiheisiin palaaminen kertoo siitä, että ihmisten yhteiskunnalliset kiinnostuksen kohteet ovat osittain melko pysyviä ja vahvasti kytkeytyneitä heidän yhteiskunnalliseen asemaansa ja elämäntilanteeseensa. Mitä homogeenisempia ryhmät olivat intresseiltään tai sosioekonomiselta asemaltaan, sitä helpommin

niissä puhuttiin myös politiikkaa. Esimerkiksi työttömien yhdistyksen ryhmän keskustelut kiertyivät usein politiikkaan ja yhteiskunnan valtaapitävien kritisoimiseen.

- A: Se [vaalirahoitus] oli sellainen kestoaihe, puhuttiinkin että sellainen aihe että ei saisi painua unohduksiin. Vaan pitäis median tuoda sitä esille.
- B: Koko ajan Vanhanen ja keskusta pullahtelee esiin vieläkin.
- C: Sitä oottaa että mitä siellä sitten lopulta on, kun se lupas kertoa sitten vasta joskus.
- D: Vanhanen teki salaisuuden ja sanoi että kertoo sitten joskus. Mutta mikä se Tiitisen lista on mitä ei avata ollenkaan? Siellähän voi olla vaikka miten hirveitä kun ei avata.
- E: Tai sitten just siellä ei oo. Kakspuolinen juttu. Siihen aikaan kaikenmaailman listoille päätyi ihmisiä ilman että se oli sen kummempaa.
- D: Se vois vaikuttaa seuraavaan vaalitulokseen.
- A: Ne jotka on politiikassa voi tehdä minkälaisia koiruuksia vaan kun itse pystyy oman taustansa juridisesti varmistamaan. Sama juttu pankkikriisiin aikaan, ei ne isot pankinjohtajat voineet olla tietämättä miten tää homma päättyy. Tästä vaalirahakriisistä tulee sama juttu mieleen, että ne tietää.

(Työttömien yhdistyksen ryhmän 8. tapaaminen 24.5.2010.)

Selvästi vahvimman painoarvon kaikissa ryhmissä saivat kuitenkin abstraktit arvoaiheet, joissa yhteisenä nimittäjänä oli vahva huolestuneisuus yhteiskunnan ja maailman tilasta. Huolenaiheet liittyivät rakennetason ongelmiin, kuten ilmastonmuutokseen, yhteiskunnan erilaisten ihmisryhmien kohteluun (vanhukset, nuoret jne.) sekä päätöksenteon kautta vaikeasti tunnistettaviin ja ratkaistaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin (työssä jaksaminen, työpaikkakiusaaminen jne.). Usein näitä kysymyksiä jäsennettiin abstraktien arvojen kautta. Näitä olivat esimerkiksi ”moraali”, ”oikeudenmukaisuus” ja ”yhteisöllisyys”.

Nämäkin aiheet ja näkökulmat pysyivät likipitään samoina ryhmäkeskustelujen ajan. Eli kun ryhmät olivat tutkimusprosessin al-

kuvaiheessa esittäneet, että sanomalehtien tulisi käsitellä abstrakteja arvokysymyksiä, niitä pidettiin kaikkein kiinnostavimpina aiheina vielä kahdeksannellakin keskustelukierroksella. Esimerkiksi kulttuurikeskuksen työntekijät kävivät mielenkiintoista keskustelua siitä, miksi oli päädytty juuri arvoja korostavaan agendaan. Listattiinko asioita siksi, että niistä on *helppo* puhua vai että niistä *kuuluu* puhua? Ja perustuuko käsitys näiden aiheiden helppoudesta tai tärkeydestä siihen, että niistä voi olla helposti *yhtä mieltä*? Kuka näet voisi vastustaa ajatusta sitä, että yhteiskunnan pitäisi olla oikeudenmukainen?

Kenties arvoaiheet (ja oho-aiheet) korostuivat aineistossamme erityisen paljon siksi, koska ne tarjoavat ihmisille monenlaisia tulokulmia: niitä voi käsitellä ”yhteisinä” moraalikysymyksinä tai pohtia joko historiallisina tai ylihistoriallisina ilmiöinä. Yhteiskunnalliset aiheet sen sijaan vaativat enemmän julkisen keskustelun seuraamista sekä ajatusten ja mielipiteen testaamista spesifeissä sosiaalisissa verkostoissa. Poliittiseen mielipiteenvaihtoon ei olla kaikissa tilanteissa valmiita.

Vahvaa painotusta huolenaiheisiin ja arvojen pohdintaan voi selittää myös sillä, että osallistujien arkisissa verkostoissa keskustellaan ajankohtaisista asioista samassa rekisterissä. Tämä kertonee siitä, että arkipäiväisessä kanssakäymisessä ihmiset ovat tietoisia siitä, että he elävät olosuhteissa, jotka eivät ole heidän omaa tekoaan. Yhteiskunnan arvot ja perustelut, jolla poliittisia tai taloudellisia päätöksiä tehdään, eivät ole heidän päätettävissään. Tämän lisäksi on vaikea päätellä, missä näitä arvoja tosiasiallisesti määritellään.

Arvokysymysten yhteys journalismiin osoittautui mutkikkaaksi siinä mielessä, että abstraktien aiheiden ei nähty esiintyvän uutismediassa kovinkaan useasti. Yhtymäkohtia verkostojen huolten ja sanomalehtien uutisten välillä löytyy vain silloin tällöin, mutta ei suinkaan automaattisesti. Osallistujat olivat epävarmoja myös siitä, millä tavoin esimerkiksi sanomalehdet kykenisivät näitä aiheita käsittelemään.

Vaatus näiden teemojen nostamisesta julkisuuteen nojasi ensisijaisesti siihen, että sosiaalisissa verkostoissa asioita arvioidaan juuri abstraktien arvojen tasolla. Ryhmissä mainitut tilanteet, joissa ihmiset ”parantavat maailmaa” tuntuvat liittyvän juuri näihin keskusteluihin.

Media – on sitten kyse journalismista tai verkon moninaisista sisällöistä tai vuorovaikutuksen paikoista – ei näytä sen enempää poistavan vallan kohteena olemisen kokemusta kuin ratkaisevankaan tätä ongelmaa. Sitä vastoin ihmiset näyttävät omista verkostoissaan pohtivan näitä kysymyksiä, median avulla tai siitä riippumatta.

Lopuksi

Olemme tuoneet tässä artikkelissa esille havainnon siitä, että huolen kokeminen on ihmisten sosiaalisissa verkostoissa keskeistä. Tämä huoli kohdistuu vahvojen siteiden verkostoissa (esim. koti, perhe, sukulaiset) haluan pitää huolta läheisistä ihmisistä ja samalla myös omasta hyvinvoinnista. Heikkojen siteiden verkostoissa huolestuneisuus näyttäytyy maailman analysoimisen tapana. Huoli tuntuu kumpuavan siitä, että nimenomaan sosiaalisten verkostojen jäseninä ihmiset kokevat olevansa jollain tavalla ulkopuolisia ajan totuuksien, arvojen ja realiteettien luomisessa. Huoli ei silti ole pelkästään lamaanuttava elementti, sillä se myös motivoi ja virittää ihmisten kiinnostusta yhteiskuntaa ja ajankohtaisia asioita kohtaan.

Huolestuneisuus on siis keskeinen osa sosiaalisten verkostojen tulkintatapaa ja samalla se kytkeytyy siihen, mikä mediassa koetaan kiinnostavaksi. Heikkojen siteiden verkostoissa huoli on selkeämmässä yhteydessä mediaan kuin vahvojen siteiden verkostoissa. Arkisten mediankäyttörutiinien vuoksi abstrakteja arvoja ja huolia käsitellään median tarjoaman sisällön kautta. Tutkimuksen valossa näyttää kuitenkin siltä, että median – sen enempää perinteisten uutisvälineiden kuin käsillä olevien vertaisviestinnän muotojen kautta – ei koeta mitenkään automaattisesti artikuloivan tätä huolen kokemusta tai tarjoavan välineitä sen työstämiseen.

Sosiaalisten verkostojen kokemuksen ja mediajulkisuuden diskurssin välistä kuilua kaventaa osittain se, että ihmiset toimivat median

aktiivisina tulkitsijoina. Ihmiset siis osaavat tunnistaa arvopohjaisia teemoja niin kevyistä kuin yhteiskunnallisistakin aiheista. Sosiaaliset verkostot toimivat tässä kääntämis- ja tulkintatyössä olennaisena kontekstina. Yleisöposition vahvuus kääntyy kuitenkin sosiaalisten verkostojen heikkoudeksi siinä, että mediasisältöjen tulkitsemisesta ei nähdä mielekkäitä reittejä julkiseen toimintaan. Julkisoksi ryhtymiseltä tuntuu usein puuttuvan toimintakonteksti, ja esimerkiksi käyttäjälähtöinen sisällöntuotanto ei tunnu yleisön rooliin tottuneista median käyttäjistä kovinkaan houkuttelevalta.

Heikkojen signaalien tunnistamiseen keskittyvä tutkimus osoittaa, että median käyttäjien tottumukset olisivat muuttumassa. Tämä voi pitää paikkansa, mutta tässä tutkimuksessa tehdyt havainnot viittaavat siihen, että muutos ei ainakaan ole tapahtumassa kovin nopeasti ja että erilaiset mediakäyttötavat kehittyvät rinnakkain. Jos muutos on tullakseen, se ei riipu pelkästään teknologiasta vaan myös siitä, millaista elämä sosiaalisissa verkostoissa on. Tämän vuoksi yhteiskunnan verkostomaisuutta ja tästä rakenteesta mahdollisesti kumpuavaa yhteisöllisyyttä tulisi jatkossa tarkastella siten, että otetaan huomioon ihmisten sosiaalisten verkostojen, mediakäytön ja teknologisen kehityksen lomittuminen toisiinsa.

Lähteet

- Ang, Ien (1991): *Desperately Seeking Audience*. London: Routledge.
- Benkler, Yochai (2006): *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.
- Berelson, Bernard (1953): What “Missing the Newspaper” Means. Teoksessa Lazarsfeld, Paul & Stanton Frank (eds.): *Communication Research 1948–1949*. New York: Harper & Borthers, ss. 111–129.
- Blumer, Herbert (1999 [1946]): Joukko, massa ja julkiso. *Tiedotustutkimus* 22: 3, ss. 14–26.
- Blumler, Jay G. & Katz Elihu (eds.) (1974): *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research*. Beverly Hills: Sage.
- Bruns, Axel (2008): *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Produsage*. New York: Peter Lang.
- Dewey, John (2006 [1927]): *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Tampere: Vastapaino.
- Couldry, Nick (2003): *Media Rituals. A Critical Approach*. London: Routledge.
- Couldry, Nick (2010): Jos ”medialla” on tulevaisuus, onko yleisölläkin? *Media & viestintä* 33: 3, ss. 5–16.
- Couldry, Nick & Livingstone Sonia & Markham Tim (2007): *Media Consumption and Public Engagement: Beyond the Presumption of Attention*. New York: Palgrave Macmillan.
- Deuze, Mark (2007): *Media Work*. Cambridge: Polity
- Gitlin, Todd (1981): *Media Sociology: The Dominant Paradigm*. *Mass Communication Review Yearbook*, vol 2. Beverly Hills: Sage, ss. 73–121.
- Granovetter, Mark (1973): The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78: 6, ss. 1360–1380.
- Granovetter, Mark (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory* 1, ss. 201–233.
- Hansen, Derek & Shneiderman Ben & Smith Mark (2011): *Analyzing Social Media Networks with NodeXL: Insights from a Connected World*. Burlington, MA: Elsevier.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius Risto & Ahva Laura (2010): From Credibility to Relevance. Towards a sociology of journalism’s “added value”. *Journalism Practice* 4: 3, ss. 274–284.
- Heikkilä, Heikki & Kymälä Timo P. (2011): *Finland: Direction of Change Still Pending*. Teoksessa Eberwein, Tobias & Fengler Susanne & Lauk Epp

- & Leppik-Bork Tanja (eds.) (2011): *Mapping Media Accountability – in Europe and beyond*. Cologne: Herbert von Halem Verlag.
- Hujanen, Jaana (2006): Yleisön palvelu markkinaehtoistuvan median journalistien yhteisymmärryksessä. *Tiedotustutkimus* 29: 2, ss. 30–43.
- Jensen, Klaus Bruhn & Rosengren Lars Erik (1990): *Five Traditions in Search of the Audience*. *European Journal of Communication* 5: 2–3, ss. 207–238.
- Jenkins, Henry (2006): *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Johansson Jan-Erik & Mattila Mikko & Uusikylä Petri (1995): *Johdatus verkostoanalyysiin*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Katz, Elihu & Lazarsfeld Paul (1953): *Personal Influence: The Part Played by People on the Flow of Mass Communications*. New York: The Free Press.
- Leadbeater, Charles (2008): *We-Think: Mass Innovation, Not Mass Production*. London: Profile Books.
- McCombs, Maxwell & Shaw Donald (1972): The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly* 36, ss. 176–185.
- Pietilä, Veikko (1997): *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko & Ridell Seija (1998): Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21: 1, s. 95.
- Pietilä, Veikko & Ridell Seija (2010): Yleisö käsitystapojen ristiaallokossa. Teoksessa Pietilä Veikko & Julkisuuspiiri: *Julkisot, yleisöt ja media*. Tampere: Tampere University Press, ss. 295–320.
- Rheingold, Howard (2000): *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. 2nd Edition. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Ridell, Seija (1998a): Suuri yleisönmetsästys. Joukkoviestinnän vastaanoton käsitteellistämisestä ja tutkimisesta 1930-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius Risto (toim.): *Viestinnän jäljillä*. Helsinki: WSOY, ss. 431–453.
- Ridell, Seija (1998b): *Tolkullistamisen politiikkaa*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 617.
- Rosen, Jay (2006): *The People formerly Known as the Audience*. PressThink Blog, writing posted 27.6.2006, http://archive.pressthink.org/2006/06/27/ppl_frmr.html (haettu 18.2.2011.).
- Tapscott, Don & Williams Anthony (2007): *Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything*. New York: Penguin.
- Van Dijk, José & Nieborg David (2009): *Wikinomics and Its Discontents: A Critical Analysis of Web 2.0 Business Manifestos*. *New Media & Society* 11: 5, ss. 855–874.

Kylä kaupungissa Yhteisö kansalaisvaikuttamisen välineenä

”Sisäpiha on yleinen olohuone ja kylän raitti, jossa asukkaat välttämättömyksiensä pakottamina tapaavat useita kertoja päivässä vessa-, suihku- ja puunhakuretkillään. Kylän raitilla naapurusto on kertonut arkisia asioitaan ja tuulettanut ajatuksiaan ja tunteitaan. Sisäpihalla on pohdittu Annikin asioita, ideoitu, päätetty ja toteutettu. Kesäisin piha on ollut yleisölle avoin piipahtamispiha ja siellä on ollut tarjolla monipuolista kulttuuria.”

Meri Lähteenoksa – Viisas arki. Opas yhteisöllisyyteen.

Lähestyn tässä artikkelissa yhteisöllisyyttä mediavälitteisen kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta tarkastelemalla paikallistason tapausta, tamperelaista Annikinkadun puutalokorttelia, josta yllä oleva sitaatti kertoo. Tapauksen avulla määrittelen yhteisöllisyyden suhdetta kansalaisvaikuttamiseen ja käsittelen korttelin asuinyhteisön merkitystä kaupunkitilan rakentumisessa, mihin on liittynyt sitaatissakin mainittu kulttuuritarjonta. Lähestyn yhteisöllisyyttä siitä näkökulmasta, miten sen synnyttämä vuorovaikutus ja yhteisöllisyyden kokemus näkyvät vaikuttamaan pyrkivässä kansalaistoiminnassa ja siinä syntyvissä viestinnällisissä käytännöissä. Tämän kirjan mediavälitteisen yhteisölli-

syyden rinnalle tapaus tuo näkemyksen yhteisöllisyydestä merkityksiä tuottavana *viestinnällisenä ja performatiivisena toimintana*.

Tapauksessa yhteisöllisyys liittyy yksilöllistymiseen, sillä yhteisöllisyyden kokemusten ja yksilöllistymisen piirteiden yhtymäkohtia voi havaita yhteisön jäsenten ratkaisuisa. Yhteisöllisyyden ja yksilöllistymisen yhteys tulee esiin niissä valinnoissa, joita toimijat tekivät suhteessa asumismuotoonsa ja elämäntapoihinsa, kuten yhteisössä asumista ohjanneen kestäväen asumisen käsityksen omaksumisessa. Vaikka yhteisön määrittely nousi julkisesti näkyvämmäksi, määrittävät toimijat samalla yksilöllisyyttään ja yhteisöllisyyden suhdetta siihen.

Annikinkadun puutalokorttelin tapauksessa yhteisö ei ollut vain pohja kansalaisvaikuttamiselle, vaan asuinyhteisö ja korttelitila toimivat vaikuttamisen välineinä tilanteessa, jossa käytiin ensin kiistaa korttelin suojelemisesta ja suojeilupäätöksen jälkeen valmisteltiin korttelin kunnostamista edellyttävää uutta kaavaa. Korttelin asukkaat kokivat hallinnon tarjoamat vaikuttamisen mahdollisuudet riittämättömiksi sekä rajaaviksi ja tukeutuivat yhteisönsä korttelin säilyttämisyrikkymysten tavoittelussa.

Hyödynnän teoreettisena taustana käytäntölähtöisyyden ja performatiivisuuden käsitteitä kun kuvaan sitä, miten Annikinkadun yhteisön toiminta muotoutui; miten yhteisö esiintyi julkisessa keskustelussa vaikuttavana toimijana konfliktiseksi muodostuneessa kysymyksessä. Näkökulma tuo esiin, miten yhteisöllisyys ei välttämättä pohjautu puhtaasti yhteisön autenttisuuteen, vaan yhteisön toiminnassa ja muodostumisessa olennaista voi olla esityksellinen ja päämäärätietoinen ulottuvuus esimerkiksi henkisen yhteenkuuluvuuden tai yhteisen arvopohjan kokemisen sijaan tai rinnalla. Annikinkadun yhteisön tapauksessa on olennaista yhteisön muotoutuminen suhteessa ympäristöönsä sekä muuntumiskykyisyyden tarve yhteisön toiminnallisuuden säilyttämisessä.¹

---

1. Lähestymistapani sivuaa sosiaalisen ja materiaalsen konstruktionismin ajatuksia (esim. Law 1999; Latour & Woolgar 1979), joihin nojaten katson myös yhteisöllisyyden rakentuvan sosiaalisen ja materiaalsen vuorovaikutuksen tuloksena.

Artikkeli avaa näkökulmia yhteisöllisyyden uusiin piirteisiin ja ilmenemismuotoihin, kuten siihen, miten yhteisöllisyyden kiinnittyminen erityiseen tavoitteeseen vaikuttaa sen olemukseen. Tarkasteltava tapaus todentaa yhteisöllisyydestä nykykeskusteluissa ilmeneviä piirteitä, kuten henkilökohtaisten valintojen ja elämäntapojen merkitystä yhteisön muodostumisessa (esim. Autio tässä kirjassa; vrt. Lindholm 2005; Dahlgren 2009; Giddens 1991). Tuon tekstin lopussa mukaan käytäntöyhteisön käsitteen (*community of practice*, ks. Lave & Wenger 1991; Wenger 1998), joka voi tarjota työkaluja muuttuvan yhteisöllisyyden dynamiikan tutkimiseen. Käsite kuvaa yhteisön tai ryhmän toimintaa siitä näkökulmasta, miten toiminta muotoutuu käytäntöihin kiinnittyvänä viestinnän ja oppimisen vuorovaikutteisena prosessina, jossa tieto, toiminta ja oppiminen limittyvät toisiinsa.

Tutkimuksellinen lähestymistapani pohjautuu tapaustutkimukseen (Flyvbjerg 2001; Stake 1995; Laine, Bamberg & Jokinen 2007), jonka tarkoituksena ei ole luoda kansalaisvaikuttamiseen kytkettyvästä yhteisöllisyydestä määrällisen tutkimuksen tapaan yleistettävää kuvausta. Sen sijaan tutkimusotteen anti kiteytyy siinä, miten tämän artikkelin tapausta analysoidaan siitä näkökulmasta, *mitä* ja *miten* yhteisöllisyyden ja vaikuttamisen käsitteleminen yhdessä voi tuoda lisää yhteisöllisyyskeskusteluun. Tutkimusotetta on kritisoitu sen avulla saatavien tulosten heikosta yleistettävyydestä, mihin tapaustutkijat ovat vastanneet painottamalla hyvän esimerkin ja vankan kuvauksen voimaa (Flyvbjerg 2001; 2006); tapaustutkimus auttaa lähestymään tutkimuskohdetta sen erityisyydet, käytännöt ja kontekstiherkkyiden huomioiden (Stake 1995). Tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten tapaus muotoutui; millaiset tekijät ja olosuhteet vaikuttivat tapaukseen, miksi jotakin tapahtui, ja miten. Kun määrällisessä tutkimuksessa pyritään *yleistämiseen*, on tapaustutkimuksen tavoitteena *ymmärtää* tapausta (Laine ym. 2007, 10–12). Vaikka tapaukset ovat uniikkeja, niitä ei kuvata erillisinä esimerkkeinä todellisuudesta. Tapauksia tarkastellaan niiden taustan, kontekstin ja vaikutusten kimppuna, jonka pohjalta voi löytyä tapauksen yleisempi merkitys.

Tutkimusaineisto pohjautuu kahdeksan Annikinkadun puutalo-korttelin asukkaan teemahaastatteluun², joista olen poiminut sitaatteja tekstiä havainnollistamaan. Aineiston keräämisessä olen käyttänyt teemahaastattelujen lisäksi suoran havainnoinnin³ menetelmää osallistumalla korttelissa järjestettyihin tapahtumiin. Esittelen seuraavaksi lyhyesti artikkelin teoreettisen taustan eli käytäntöjä ja performatiivisuutta painottavat lähestymistavat sekä nostan esiin yhteisöllisyyden ja mediavälitteisyyden kytköksiä. Tapauksen esittelyn jälkeen käyn läpi asukasyhteisön kortteliin liittämiä merkityksiä, jotka ohjasivat osittain vaikuttamisessa käytettyjen keinojen valintaa. Niiden pohjalta jatkan yhteisön performatiivisen ja käytäntösidonnaisen toiminnan kuvaamiseen. Lopussa pohdin yhteisön merkityksellistämisen prosessia sekä aineiston antia tämänhetkiselle yhteisöllisyyskeskustelulle.

Käytäntölähtöisyys ja toiminnan performatiivisuus

Yhteisöllisyyden tarkasteluun tuomani performatiivinen ulottuvuus liittyy tapauksen yhteisön ja kiistan kohteena olevan korttelin jatkuvaan julkiseen uudelleen määrittelyyn. Lähestyn yhteisöllisyyttä *performatiivisena rakennelmana*⁴, jolla pyrittiin tiettyyn tavoitteeseen, ja joka rakentui paikallisissa *käytännöissä*. Nojaan analyysissäni käy-

2. Haastattelut lähiluettiin ja teemoiteltiin. Haastateltavien valinnassa hyödynnettiin lumipallomenetelmää, jotta haastatteluihin valikoituisivat henkilöt, jotka olivat vahvasti mukana korttelin toiminnassa ja kaavahankkeisiin osallistumisessa. Viittaan haastateltavien puheeseen tekstin haastatteluotteissa H-kirjaimella.
3. Havainnoinnin menetelmässä tutkija voi olla joko aktiivinen osallistuja tai passiivinen toiminnan ja muiden käyttäytymisen havainnoija ja tarkkailija. Koska osallistuvan havainnoinnin käsite pitää sisällään myös tutkijan aktiivisen osallistumisen tilanteeseen (kuten toimintatutkimuksessa), käytän Annikinkadun tapauksessa käyttämästäni menetelmästä termiä suora havainnointi (ks. Saaränen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tällöin tutkittavat eivät ole tietoisia tutkijan läsnäolosta havainnointitilanteessa.
4. En väitä, että yhteisöllisyys olisi Annikinkadun tapauksessa täysin performatiivisuuden tuotos. Tuon käsitteen mukaan, sillä se auttaa avaamaan yhteisöllisyyden luonnetta kansalaisvaikuttamisen projektissa.

täntölähtöisyyden teoriaan, jonka mukaan käsitykset todellisuudesta syntyvät ja muotoutuvat arkielämän neuvotteluissa ja kamppailuissa. Nämä neuvottelut nivoutuvat konkreettisiin, monitulkintaisiin ja sitkeisiin käytännön kysymyksiin (Hajer & Wagenaar 2003, 14). Suuntaus korostaa tiedon vuorovaikutuksellisessa toiminnassa muodostuvaa luonnetta (esim. Wagenaar & Cook 2003; Irwin & Wynne 1996; Lave & Wenger 1991). Toimijat neuvottelevat ja järjestävät maailmaa toiminnassa muotoutuvissa *interaktiivisissa* ja *kontekstisidonnaisissa* käytännöissä (Wagenaar & Cook 2003). Näkökulma ohjaa huomaamaan nimenomaan tilanteisuuden vaikutuksen kysymyksen ratkaisuun; tietoa käsitellään suhteessa tilanteeseen ja kontekstiin, jotka rakentuvat vuorovaikutteisesti.

Performatiivisuuden olemus juontaa performanssin käsitteestä, jonka lähtökohdat ovat esittävässä taiteessa. Termiä on sovellettu myös taiteen ja teatterin ulkopuolelle, kuten kulttuurin, yhteiskunnan ja käyttäytymisen tutkimukseen, erityisesti vuorovaikutussuhteiden ja identiteetin tutkimiseen (Hakola 2006). Käsite tekee tilaa sosiaalisten prosessien hahmottamiselle dramaturgisiin keinoin (Hajer 2006). Viime vuosina politiikkaprosessien tutkimukseen, erityisesti tulkitsevaan politiikka-analyysiin⁵ rantautunut käsitys performatiivisuudesta auttaa pääsemään kiinni käytäntöjen ja tilanteissa tuotetun tiedon esityksellisyys tarkasteluun. Annikinkadun tapauksen analysoimisessa käsitteen relevanttius nousee siitä, miten yhteisö antoi asioille merkityksiä ja muokkasi toimintaansa käytännöistä nousevien valintojen ja merkitystenantojen mukaan. Performatiivisessa toiminnassa todellisuus käsitetään avoimeksi, dynaamiseksi ja kiistanalaiseksi tilaksi, jossa toiminta vaikuttaa siihen, millaiseksi todellisuus muodostuu (Healy 2003, 98). Yhteisöjen tutkimukseen vähemmän sovellettu performatiivisuuden ajatus kytkeytyy haluuni korostaa nimenomaan sitä, miten mediavälitteinen toiminta syntyy erilaisten toimijoiden keskinäisten suhteiden ja vuorovaikutuksen pohjalta, ei pelkästään

5. Tulkitsevan politiikka-analyysin (*interpretive policy analysis*) lähestymistapa huomioi politiikkaprosessien muotoutumisen kompleksisena, käytäntöihin sidonnaisena prosessina. Suuntaus kiinnittää huomiota politiikkaprosesseissa tapahtuvaan ongelmanmäärittelyyn ja käytännöt huomioon ottavaan ongelman arviointiin ja päätöksentekoon (Hajer & Wagenaar 2003).

esimerkiksi mediaesityksissä. Kokemuksellisuuden avulla performatiivisessa toiminnassa käsillä oleviin kysymyksiin kiinnitetään huomiota ja rakennetaan merkityksiä. Se nostaa esiin asetelman, jossa joku esittää jollekin jotakin; yleisön ja esittäjän suhteen (ks. Goffman 1959).⁶

Yhteisöllisyyden ja mediavälitteisyyden ytkennät

Viimeaikaiset keskustelut yhteisöllisen toiminnan luonteesta ovat mediatutkimuksessa liittyneet erityisesti viestintäteknologiaan ja sosiaaliseen mediaan, jonka eri sovelluksissa ja palveluissa yhteisöt saavat merkityksensä sosiaalisessa verkostoitumisessa ja yhdessä toimimisessa (esim. Matikainen 2008; Jenkins 2006; Feenberg & Barney 2004; Bowman & Willis 2003). Verkkoyhteisöjen lisääntymisen aikaansaamat mosaiikkimaiset sosiaaliset verkostot ovat herättäneet keskustelua yhteisö-käsitteen sisällöstä ja ajankohtaisuudesta (Saastamoinen tässä teoksessa; Fernback 2007; Pentzold 2010), mutta myös perinteisempien, vahvoin sosiaalisiin suhteisiin pohjautuvien yhteisöjen merkityksestä yhteiskunnallisiin ongelmiin reagoimisessa (esim. Bauman 2001; Saastamoinen 2002). Postmodernissa yhteiskunnassa yhteisöllisyyden on toivottu tuovan vakautta globalisaatiokehityksen vaikutuksiin, jatkuvaan muutokseen ja epävarmuuden lisääntymiseen (Saastamoinen 2002). Yhteisöjen merkitystä onkin korostettu vasta-reaktiona erityisesti verkkoympäristön edistämälle individualismille, josta juontuva yhteisöllisyyden puute on yhdistetty kasvavaan turvattomuuteen, rikollisuuteen ja sosiaalisen kanssakäymisen vähyyteen (esim. Taylor 2003, 9).

---

6. Sijoitan performatiivisuuden (poliittisen) toiminnan kontekstiin, enkä käytä sitä tässä esimerkiksi yksilön identiteettiä määrittelevän sosiaalisen toiminnan näkökulmasta. Käytän performatiivisuutta osoittamaan sitä *julkista vuorovaikutusta*, jota kansalaisosallistumisessa ja julkisessa keskustelussa käydään. Julkisissa esiintymisissä voidaan nähdä muodostuvan tietynlaisia rooleja tai toimijapositioita, joilla pyritään määritelyihin tavoitteisiin (Hajer 2006).

Perinteisesti yhteisöjen tunnuspiirteet korostavat tunteita yhteisestä historiasta, kulttuurista ja arvoista. Mediavälitteisessä yhteiskunnassa yhteisöjen kokema yhteenkuuluvuus on liitetty pikemmin yhteisiin intresseihin, tietoihin ja taitoihin kuin yhteisesti jaettuun tai koettuun historiaan (Jankowski 2006; Uusitalo 2008, 184). Verkkoyhteisöjä, kuten fani- tai peliyhteisöjä, luonnehtivat yhteiset kiinnostuksen kohteet ja samanhenkisyyden kokeminen verkkomediassa. Tosin yhteiseksi koetun historian tai kulttuurin voi yhä katsoa yhteisöjä ylläpitäväksi voimaksi, mikä tulee näkyviin esimerkiksi alkuperäisen kotimaansa ulkopuolella diasporassa elävissä kulttuurisissa yhteisöissä. Näiden yhteisöjen yhteydenpidossa verkkoteknologia on keskeinen väline (esim. D’Haenens, Koeman & Saeys 2007). Tässä artikkelissa mediajulkisuus tarjosi yhden väylän tehdä julkiseksi yhteisön korttelille luomia merkityksiä ja hakea yleisön tukea kansalaisvaikuttamisen eri vaiheissa. Media toimi välillisesti yhtenä yhteisön julkisen olemuksen muokkaamisen tilana.

Tapaus Annikinkatu

Annikinkadun puutalokortteli sijaitsee Tampereella Tammelan kaupunginosassa lähellä kaupungin keskustaa. 1900-luvun alussa rakennettu kortteli on Amurin työläismuseokorttelin ohella toinen Tampereella säilynyt umpipihallinen puutalokortteli. Korttelin tulevaisuus oli 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa vaakalaudalla, sillä Tampereen kaupunki suunnitteli sen purkamista puistoksi kaavoitetun alueen alta. 60-luvulla laaditussa asemakaavassa Annikinkadun kortteli kaavoitettiin puistoksi, mutta kaupunki ei nähnyt purkamista silloin ajankohtaiseksi, vaan keskittyi korttelin ympärille nousevien kerrostalojen rakentamiseen. Yksityisomistuksessa ollut kortteli siirtyi vaihteittain kaupungin omistukseen vuokrataloiksi.⁷

7. Lähde: www.annikinkatu.net

Koska asunnoissa ei ollut sisävessoja tai suihkuja eikä niihin tul-
lut lämmintä vettä, koostui asukaskanta pääosin kaupungin sinne
asuttamista vähätuloisista tamperelaisista. 1980-luvulla taloihin alkoi
muuttaa nuorta väkeä, kuten opiskelijoita, joille kortteli oli edullinen
asuinpaikka lähellä kaupungin keskustaa. Korttelin yhteisöllisyys poh-
jautui tuolloin talojen rakenteeseen, joka pakotti asukkaita kohtaamaan
toisiaan päivittäisissä askareissa, kuten seuraava haastattelukatkelma
kertoo:

”Se eläminen oli yhteisöllistä ja yhteisöllisyyden perusidea oli sen
talon rakentees, et jos asuu semmoses talos, jossa sisäpihalle antaa
kaikkien ulko-ovet, no joissain rapuis on kaks ovee, mut kaikki kul-
kee siihen pihalle ja sit on ulkokuusi. Kaikki kulkee monta kertaa
päivässä siihen pihalle kesät talvet, niin siinä ihmiset tapaa toisensa,
ne kohtaa toisiansa, ne tulee tuntemaan ja tietämään. Siel ei voi, siel
on erittäin hankala erioityä, tosin sekin on mahdollista koska siel oli
esimerkkejä siitäkin.” –H4

Asumisen yhteisöllisyyteen ei pitkään kiinnitetty erityisempää huo-
miota, vaan talojen rakenne ja sijainnin muodostama pihapiiri loivat
vuorovaikutusta asukkaiden välille. Yhteisöllisyysdeksi⁸ tässä kutsuttu
vuorovaikutteinen toiminta ei ollut – kuten tekstin alun sitaatistakin
käy ilmi – tietoisesti rakennettua, vaan se nousi asumisen muodosta,
johon sisältyi arkielämän luontevaa sosiaalista kanssakäymistä ja asu-
misen arkisten askareiden hoitamista yhdessä naapurien kanssa, kuten
polttopuiden tilaamista asuntojen lämmitystä varten.

Kansalaisvaikuttaminen korttelin suojeluksi käynnistyi vuonna
1989, kun kaupungin suunnitelmat korttelin purkamisesta Tammelaan

8. Lehtonen (1990) on todennut yhteisöllisyyden käsitteestä, että yleinen viittaami-
nen tilaan, vuorovaikutukseen tai yhteenkuuluvuuteen ei vie käsitteen määrittelyä
eteenpäin. Yhdessä asuviin tai eläviin ihmisiin on viitattu usein liian helposti
yhteisönä, mutta tällaiset kriteerit jäävät liian yleisiksi, jotta niillä voitaisiin kertoa
laajan vaihteluvälin skaalalla toimivasta ilmiöstä. Sen sijaan tulisi tunnistaa se
piste, jossa yleinen yhteisyys muuttuu erityiseksi yhteisöksi, määrittellä yhteisölle
tyypilliset vuorovaikutuksen muodot sekä osoittaa ehtoja, joiden pohjalta sym-
bolinen yhteisyys hyväksytään yhteisön muodoksi. (Lehtonen 1990, 17–18.)

sijoittuvien asuntomessujen suunnitelmien yhteydessä tulivat asukkaiden tietoon. Vuonna 1990 asukkaat tekivät kaupungille kunnallisoitteen korttelin säilyttämiseksi, minkä jälkeen vaikuttamisen prosessi jatkui vielä useita vuosia. Kiista kesti vuoteen 2001 asti, minkä jälkeen kansalaistoiminta jatkui hieman toisentyypisenä. Kun suojelupäätös vuonna 2001 tehtiin, alkoi uusi suunnitteluprosessi, jossa keskityttiin uuden, rakennukset säilyttävän kaavan laatimiseen alueelle. Se jatkui v. 2003–2004 asti, jolloin talot säilyttävä suojelukaava hyväksyttiin. Vuonna 2007 kaupunki myi korttelin uudelle omistajalle kunnostusvelvoitteella, ja talojen silloiset asukkaat joutuivat muuttamaan pois. Nyt korttelissa asutaan taas.

Tapauksen tarkastelujakso, vuodet 1990–2007, sisältää sekä korttelin suojeluun että suojelupäätöstä seuraavan kaavan valmisteluun liittyvän kansalaisvaikuttamisen. Asukashaastattelujen perusteella korttelista voi erottaa kaksi eri toimintakautta, joista ensimmäisessä keskityttiin vahvasti suojelupäätöksen hankkimiseen korttelille ja toisessa yhteisöllisen asumiskulttuurin edistämiseen. Näissä vaiheissa asukkaat artikuloivat sekä korttelin merkitystä että siellä syntyneitä yhteisöllisyyttä eri painotuksin. Ensimmäisen toimintakauden aikana fokus oli korttelissa asukkaiden kotina sekä rakennushistoriallisesti tärkeänä kohteena. Suojelupäätöksen jälkeen alkaneen toisentyypisen toimintakauden aikana korostettiin sitä, miten talon rakenteen mahdollistama yhteisöllinen asumismuoto oli urbaanissa ympäristössä erityistä ja tarjosi kokeilualustan kaupunkitilan kehittämislle.⁹

---

9. Annikinkadulla asukastoiminta oli joustavaa. Toimintaan osallistuivat asukkaista vaihtelevasti ne, joita kansalaisvaikuttaminen tai korttelitapahtumien järjestäminen kiinnosti. Toimivien asukkaiden määrään vaikutti luonnollisesti asukaskannan vaihtuvuus sekä asumisen epävarmuus, jotka liittyivät epäselvyyteen korttelin tulevaisuudesta. 2000-luvulla aktiivisimman ydinjoukon kooksi arvioitiin haastatteluissa noin 10–15 henkilöä.

Tulkinnat suuntaavat vaikuttamiskeinoja

Kaupunkisuunnitteluun vaikuttamiseen liittyy kiistoja, sillä ne kokoavat yhteen eri toimijoita, intressejä ja arvoja (esim. Bäcklund, Häkli & Schulman 2002). Kompleksisessa kaupunkiympäristössä toimijat koettavat vallata tilaa näkemyksilleen. Annikinkadun tapauksessa suunnittelun kysymys eli puutalokorttelin tulevaisuus muotoutui sen mukaan, mikä taho asiasta puhui. Keskeisiä toimijoita olivat Tampereen kaupunki, korttelin asukasyhteisö ja naapuritalot sekä ympäristöministeriö, jonka väliintulolla oli suuri merkitys suojelupäätökselle.¹⁰ Asukkaiden haastattelupuheen mukaan Tampereen kaupunki määritteli korttelin huonokuntoiseksi ja samalla Tammelan alueen arvolla haitalliseksi. Kaupunginhallinto arvioi tilanteen 60-luvulla laaditun kaavan pohjalta, mutta asukkaat määrittelivät kysymystä toisin, ja korttelin merkityksellistäminen eri kehyksillä avasi tulevan käytön ratkaisuvaihtoehtoja. Tapausta voidaan tarkastella myös kansalaislähtöisenä innovaationa (vrt. Mäkinen tässä kirjassa), joka syntyi kun kaupunkisuunnittelua lähestyttiin vallitsevasta, hallinnon tarjoamasta kehyksestä eroavin tavoin. Asukkaiden tavoitteena oli luoda korttelille positiivista julkisuutta, muuttaa suojelun vastustajien mielikuvaa korttelista ja tuoda esiin sen merkitys kaupunginosan asukkaille ja muille kaupunkilaisille. Tapauksesta syntyy kuva asukkaiden viestinnällisestä ”strategiasta”, jossa toiminta sai performatiivisia piirteitä.

Erotin haastateltavien puheesta tapoja kehystää korttelin merkitys, joilla pyrittiin argumentoimaan suojelussa ja myöhemmin suojelupäätöksen jälkeen säilyttävän kaavan laatimisessa. Vahvimmin esiin nousseita kehyksiä¹¹ olivat 1) korttelin merkitys kotina, jota käsiteltiin

10. Tässä tutkimuksessa keskityn korttelin asukkaiden näkökulmaan enkä ole tarkastellut prosessin muiden toimijoiden, kuten virkamiesten tai naapuritalojen asukkaiden näkemyksiä. Tuon kuitenkin esiin haastattelupuheessa esiintyviä käsityksiä ja asetelmia, joita korttelin asukkaat liittävät hallintoon ja naapuritaloihin havainnollistaakseni heidän näkökulmaansa tamperelaiseen osallistumisen toimintatilaan.
11. Kehyksen käsite viittaa asian tulkintakehykseen (Goffman 1974). Sen avulla tunnistamme ja annamme asioille merkityksiä, toisin sanoen kehys kertoo siitä, miten määrittelimme asioita toiminnassa (Goffman 1974; ks. myös Snow & Benford 1988).

vahvasti tunteiden kautta, 2) korttelin kulttuurihistoriallinen merkitys, ja 3) sen merkitys osana kulttuurista, kestävästä kaupunkitilasta. Merkitykset painoutuivat hieman eri tavoin riippuen siitä, mistä ajanjaksosta haastateltavat puhuivat. Aluksi toiminnan ytimessä oli huoli oman kodin menetyksestä, ja puheessa nousevat esiin affektiiviset seikat. Asukkaat kokivat, että heidän kotiaan uhattiin, ja että heidän oli taisteltava perheidensä asuntojen puolesta. Yksi haastateltavista totesi:

”Et sillä ei ollu semmosta valtavasti laajempaa vielä ehkä siinä semmosta rakennussuojelullista, vaan että nyt ette tätä meidän rakasta kotia tästä alta vie, se oli se tunnelma silloin siinä vaiheessa.” –H7

Tämä kehystys oli vahva erityisesti korttelin säilyttämiseen pyrkivän kansalaistoiminnan käynnistyessä, jolloin muut merkityksellistämisen kehukset eivät olleet muotoutuneet. Puheesta nousee esiin, miten asukkaille oli vuosien myötä kehittynyt erityinen sidos kortteliin. Sidon näkyi esimerkiksi siinä, miten he olivat ryhtyneet huolehtimaan rakennusten kunnosta. Vaikka he asuivat taloissa kaupungin vuokralaisina – sinänsä ilman kunnossapitovelvoitetta – he kokivat velvollisuudekseen pitää huolta rakennuksista ja osittain niiden remontoimisesta.

Suojeluun tähtäävän kansalaistoiminnan oltua käynnissä jonkin aikaa tulkinat korttelista monipuolistuivat, sillä asukkaat huomasivat tarvitsevansa argumenttiensa taustalle vahvempia perusteita. Jotta he saisivat välitettyä viestinsä korttelin merkityksestä päätöksentekijöille ja muille kaupunkilaisille, erityisesti suojelua vastustaville naapurikerrostaloille, asukkaat ymmärsivät, että heidän oli löydettävä korttelin säilyttämistä vastustavia tahoja vakuuttavia argumentteja.

Kulttuurihistoriallinen merkitys nousee haastateltavien puheesta esiin, kun he kehystävät korttelin ja sen olemassaolon oikeutuksen rakennussuojelun ja paikallishistorian funktiolla. Asukkaiden mielestä kaupunki ei suojelukiistan aikana ymmärtänyt talojen kulttuurihistoriallisuutta, joka perustui arkkitehtuuriseen arvoon sekä siihen, että kortteli oli ainoa säilynyt vanhan Tammelan umpipihakortteli. Kulttuurihistorian painottamiseen vaikutti museoviraston lausunto

sen arkkitehtuurisesta merkityksestä, mikä toimi yhteisön vaikuttamispyrkimyksissä yleisemmin hyväksyttävämpänä suojelun perusteena kuin affektiiviset argumentit (vrt. Mansbridge 2003). Paikallishistoriaan liittyvän merkityksen tulkittiin toimivan hyväksyttävämpänä oikeutuksena korttelin suojelulle, jotta se voisi jatkossakin ilmentää kaupungin säilynyttä rakennushistoriaa kaupunkilaisille. Korttelia merkityksellistettiin myös tamperelaisuuden avulla. Paitsi esimerkiksi 1900-luvun alun puutalorakentamisesta, asukkaat korostivat sen arvoa osana Tamperetta:

”Ymmärrettiin myös se, että jos halutaan vaikuttaa niin sen täytyy tapahtua osana sitä tamperelaisuutta ja ikään kuin saada se, se Tamperelan kivitalojen porukka jotenkin edes ymmärtämään mitä me haetaan. Että ne oli hyvin semmosia sovinnollisia ja ystävällisiä ne meidän yhteydenotot sinnepäin.” –H7

Asukkaat ymmärsivät tamperelaisuuden ja kaupungin historian suojeluperusteiksi, jonka eri toimijaryhmät voisivat jakaa. Identifioimalla korttelia ”vanhan tamperelaisuuden” ilmentäjäksi he koettivat vedota vastustajien ja muiden kaupunkilaisten arvoihin ja arvostuksiin. Tamperelaista kulttuurihistoriaa korostamalla tarjottiin samastumiskohdetta kaupunkihistorian säilymisestä huolestuneille ja kiinnostuneille kaupunkilaisille.¹² Kolmantena kehystenä erottui kaupunkitilan kehys, jota avaan seuraavaksi. Tämä kehys kertoo selvimmin yhteisön performatiivisesta toiminnasta, jonka avulla yhteisö myös määritteli itseään toimijana.

---

12. Jaettuihin tunteisiin ja kokemuksiin kiinnittyvää yhteisyyttä on kutsuttu symboliseksi, jota tamperelaisuuden painottamisen voi tulkita lähestyvän (ks. Lehtonen 1990, 26–27). Symbolinen yhteisyys määrittyy Lehtosen tulkinnassa tosin tiukemmin kuin korttelin tapauksessa, sillä hän toteaa sen määräävän suhtautumisen tiettyihin asiantiloihin ja vaikuttavan siten käyttäytymiseen, vuorovaikutusmuotoihin ja ajankäytön rakenteisiin (emt., 27).

Kestävää kaupunkitilaa piipahtamispihalla

Erityisesti 2000-luvun puolella muotoutuneeseen toimintaan korttelissa liittyy sen kaupunkitilallinen ja -kulttuurinen merkitys, joka ehdottaa kulttuurihistoriallisesti tärkeän kohteen säilyttämistä toiminnallisemmalla tavalla kuin tekemällä vanhasta talosta museokohteen. Kaupunkitilallinen merkitys liitettiin haastattelupuheessa siihen, miten tärkeää olisi ymmärtää korttelin rooli ja asumismuodon erityisyys osana kaupunkia ja kaupunkikulttuuria siten, että sen miljööstä pääsisivät osallisiksi myös muut tamperelaiset. Vaikka kortteli oli asukkaiden koti, he ymmärsivät, että talojen säilyminen jatkossa vaatisi niiden hyödyntämistä laajemmin kuin yksityisenä asuintalona. Kun suojelupäätös turvasi talojen säilymisen, halusivat asukkaat korostaa korttelin erityisyyttä. He päättivät avata yksityistä pihapiiriä ja osallistua kaupunkitilan luomiseen tekemällä toiminnallaan urbaanista ympäristöstä elävämpää.¹³

Korttelin erityiseksi koettua asumismuotoa haluttiin tehdä julkisesti tutummaksi ja pohtia suojeltujen rakennusten hyötyä laajemmin. Samalla haluttiin ottaa kantaa käynnissä olevan uuden kaavan laatimiseen, jotta asumiskulttuurin erityispiirteet pääsisivät siinä esiin. Asukkaat alkoivat pohtia kestävästä asumisen mallin kehittelyä. He keksivät idean piipahtamispihasta, joka liittyi ajatukseen asuinyhteisöistä eli Annikinkinkadun termein *kylistä* merkityksellisinä toimijoina. Piha perustui ajatukseen siitä, että Annikin yhteisö pystyisi luomaan kaupunkilaisille kulttuuritapahtumia tarjoavan pihapiirin. Idealla haluttiin yhdistää korttelin paikalle kaavoitettu ja lähikerrostaloille luvattu puisto ja asukkaiden visio kulttuurikorttelista:

---

13. Kaikki asukkaat eivät olleet pihan avaamisen kannalla, mutta hyväksyivät sen, koska se oli korttelin tulevaisuuden kannalta järkevää. Asukaspuhjan heterogeenisyys näkyi toiminnassa esimerkiksi juuri siten, että kaikki eivät olleet täysin samanmielisiä korttelitilan käytöstä. Vaikka kuvauksesta voi helposti muotoutua kuva sulavasta kansalaistoiminnasta, tuli haastatteluissa esiin myös toiminnassa koettuja väsymyksen, turhautuneisuuden ja erimielisyyden hetkiä.

”...kun me haluttiin tästä tehdä tää synteesi just, että onko asuintalo, asuinpiha vai se puisto. Niin sen synteesi on tietysti piipahtamispiha eli yleisölle avoin piha.[...]”

”Eli tää on semmonen proggis, mikä lisää ihmisten luottamusta siihen, että asioitten eteenpäin viemisestä voi syntyä jotain oikeeta. Se on yks ihan selvä ja sitten mun mielestä Annikin rooli on kyllä ollu myös häivyttää ihmisten mielestä semmosta vastakkainasettelua just, että joku on jotain ja joku jotain muuta eli täs tapauksessa tää puisto-asuin. Eli tavallaan lisätä semmosta kykyä nähdä asioita eri tavalla ja sitä kautta synnyttää uutta.” –H1

Haastattelujen mukaan yhteinen tila avautuisi toiminnallisena, moniäänisenä, vaihtelevana ja kaupunkilaisille merkityksellisenä. Eräs haastateltava kiteytti asian näin:

”Se halu jotenkin jakaa sitä sitä sen pihan idyllistä ränsistynyttä romantiikkaa mitä siinä oli ja muutenkin sitä, ja myöskin ehkä sitten totta kai saada sille suojeluhankkeelle sitä kautta tukea, et kun nähdään miten monelle tavalla tommostakin kaupungin silmissä arvetonta ränsistynyttä vanhaa puutalonrähjää, et miten monella tavalla sitä voi käyttää hyödyks ja miten siitä voi laajasti tamperelaiset, kaupunkilaiset päästä nauttimaan. Että se ei oo vaan siellä asuvien yksityisoikeus vaan että se on osa tamperelaista kulttuurihistoriaa ja kulttuuriperintöä myöskin ja että ois hienoo et se säilyis jollain lailla.” –H3

Yhteisöllisen, kestäväan asumiskulttuurin ajattelussa urbaanit kyläyhteisöt voisivat olla keskeisiä toimijoita niin paikallisella tasolla kuin yhteiskunnallisesti. Yhteisössä haluttiin herätellä keskustelua tällaisen asumismuodon merkityksestä paikallisesti vaikka väestön syrjäytymiseen tai ikääntymiseen liittyviin kysymyksiin reagoimisessa. Haastattelupuheesta nousi kokemuksia ja kysymyksiä, jotka liittyivät esimerkiksi yhteiskunnan tilaan ja yksilöllistymiskehitykseen tai julkisen keskustelun, kansalaisvaikuttamisen ja päätöksenteon yhteyksiin.

Muutamista haastatteluista kävi ilmi turhautuminen julkishallinnon toimintaan, sillä paikallisvaikuttamisessa kansalaisten roolin nähtiin olevan suhteellisen näennäinen, ja julkishallinnon toiminnan poliittista peliä. Joissakin haastatteluissa sivuttiin kaupunkisuunnittelun tutkimuksissa usein todennettua kysymystä legitimiestä osallistujista (vrt. esim. Niemenmaa 2005). Kansalaisten ja päättäjien etäännyttymisen toisistaan arveltiin olevan yhtenä syynä erilaisille sosiaalisille ongelmille yhteiskunnassa. Poliitikasta vieraantumisen ohella nyky-yhteiskunnan ongelmaksi nähtiin kasvava individualismi. Näitä kysymyksiä pohitettiin asukkaiden aloitteesta yhteisössä alkoi 2000-luvulla yhteisöllisen asumiskulttuurin kaudella viritä ajatus siitä, miten paikallisyhteisö voisi olla merkityksellinen toimija paikallispolitiikassa.

Asukkaiden tavat argumentoida korttelin suojelun puolesta kerrottavat luonnollisesti heidän käsityksistään toimivasta ja elävästä kaupungista. Puheessa esiin nousseessa kaupunkitilallisessa merkityksessä näkyi selvästi ajatus siitä, että yksityinen tai tarkoin säädelty tila ei edistä elävää kaupunkirakennetta ja -kulttuuria. Tämä kanta eroaa nykyisin pikemmin tilojen entistä tarkempaan säätelyyn ja valvontaan suuntaavasta vallitsevasta kehityksestä, kun kaupallisuus ja markkina-voimat hallitsevat yhä vahvemmin kaupunkitilaa (Ridell, Kymäläinen & Nyssönen 2009, 15–16; Koskela 2009). Markkinoiden logiikka muokkaa julkisista tiloista puolijulkisia ja yksityisiä ja antaa tiloja hallinnoiville tahoille vallan määrittää, miten ja ketkä niitä saavat käyttää, sekä välillisesti vaikuttaa myös siihen, millaista kaupunkikulttuuria tämä kehitys edistää.

Anninkadun yhteisön ajatusta yhdistää julkista ja yksityistä tilaa voidaan verrata väljän ja tiukan tilan käsitteisiin (ks. Kuusisto-Arponen & Tani 2009). Tiukan tilan käyttöä ohjaa ennalta määritelty käyttötarkoitus, joka rajaa tilan käytön mahdollisuuksia, kun taas väljässä tilassa suvaitaan vaihtoehtoisia ja uusia tilan käyttötapoja. Tilan merkitystä väljentämällä Anninkadun tapauksessa osallistuttiin tilan sosiaalisen järjestyksen määrittelyyn, jossa tilan käyttöä ja ihmisten toimintaa ei valvottu kameroilla tai vartiointipartioilla. Rajaamisen ja ulossulkeamisen sijaan kaupunkikulttuurin merkitystä on painotettu vastuuseen

ja välittämiseen kannustamisessa (Koskela 2009, 348). Kaupunkitilat voivatkin tarjota mahdollisuuden anonyymeihin kohtaamisiin ja omien asioiden hoitamiseen, mutta myös kanssaihmisistä välittämiseen (emt., 348). Tällainen Annikinkadun yhteisössäkin näkyvä toimijuus muistuttaa hieman entisajan kyläyhteisöllisyyttä, jossa toisista huolehtiminen ja auttaminen olivat arkielämässä itsestään selviä. Seuraava sitaatti välittää tätä ajatusta:

”Mulle ehkä tietty lämminhenkisyyys ja ystävällisyys, mitä Annikin väessä oli, ja se semmonen naapuriapu ihan lähtien semmosesta peruslainailusta että ties aina kellä on se kymmenen litran kattila, että jos piti juhlat niin sen sai aina lainaan tai sauvasekottimen, tai soijakastike jos loppu tai kananmunat, niin silleen perinteisesti aina saatto tehdä semmosen kolkuttelukierroksen.” –H3

Annikilla virinnyt toimintamalli pyrki lähestymään kaupungin ja naapurikerrostalojen vaadetta puistosta ja vaikuttamaan positiivisesti Tammelan alueen elävyyteen sekä koko kaupungin kulttuuritarjontaan hyödyntämällä tässä kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennusta. Tapaus havainnollistaa, miten paikallisyhteisön täytyi kyetä merkityksellistämään toimintaansa julkisesti yhteisön ulkopuolelle, kun tavoitteena oli kansalaisvaikuttaminen. Merkityksellistämistä tehtiin esimerkiksi metaforilla (ks. Hajer 2006), kuten piipahtamispaha tai kestävän kehityksen mallikortteli, joilla korttelin asukkaat määrittivät sen merkitystä kaupunkiympäristön toimijana. Näitä merkityksiä välitettiin yleisölle median ja muiden viestinnällisten keinojen avulla, joita käyn läpi seuraavaksi.

Yhteisö julkisena toimijana

Koko suojelukiistan ja säilyttävän kaavan laatimisprosessin ajan annikkilaiset hyödynsivät lakisääteisiä osallistumisen mahdollisuuksia,

mutta lähtivät hakemaan myös muita tapoja tuoda asiaansa esiin. Yksi vaikuttamisen väylä oli mediajulkisuus. Monilla korttelin asukkailla oli journalistinen tausta, minkä ansiosta he tunsivat toimituskäytännöt ja olivat verkostoituneita alan toimijoihin:

”Jos me halutaan säilyttää toi kortteli niin meidän on paljon parempi pitää pihajuhlat, jotka ei ole vaihtoehtoiset asuntomessut [...] Tässä se oli se, se oli kokemuksen mukanaan tuomaa, me tiedettiin kyllä hyvin, et mikä kiinnostaa toimittajia, mistä ne mielellään kirjottaa, ja millä sävyllä ne kirjottaa mistäkin asiasta, tää on niinku mediataktiikkaa, ja kyl me sit täs kun sä kattelet näitä eteenpäin [haastateltava näyttää lehtileikkeitä], niin kyl täs on nostettu lapsia syliin...” –H4

Toimittajien lähestymisen ja mediajulkisuuden tavoittelun ohella asukkaat muun muassa lobbasivat ja pyrkivät tapaamaan kaupungin edustajia, keräsivät vetoamuksia korttelin säilyttämisen puolesta, tekivät havainnekuvia korttelista kunnostettuna ja järjestivät tapahtumia, joilla avasivat korttelimiljöötä yhteisön ulkopuolisille. He järjestivät esimerkiksi pihajuhlia, runo- ja musiikkifestivaaleja, myyjäisiä, kirpputoreja sekä tarjosivat tilaa taidenäyttelyille, teatteriesityksille, lastennäytelmille, päivätansseille sekä yhdistysten ja järjestöjen kokoontumisille. Osa tapahtumista, erityisesti Annikin Runofestivaali, on kasvanut kansallisesti merkittäväksi kulttuuritapahtumaksi. Asukkaiden henkilökohtaisia verkostoja hyödynnettiin asioiden välittämisessä ja tiedottamisessa ruohonjuuritasolla, ja paikallisten yhdistysten ja järjestöjen kanssa tehtiin yhteistyötä. Vuorovaikutustilanteita ei järjestetty vain kaavahankkeisiin vaikuttamiseksi vaan myös kaupungin osan sosiaalisen verkostoitumisen edistämiseksi.

Laajemman kannatuksen saavuttamiseksi suojelulle oli korttelin julkisuuskuva muutettava. Haastattelujen mukaan yleinen mielikuva korttelista oli rapistunut, alkoholistien kansoittama majapaikka, jota käytettiin yhtenä perusteluna sen hajottamiselle ilman, että purkamista esittävät olisivat välttämättä käyneet tutustumassa korttelin tilanteeseen ja selvittäneet mielikuvansa paikkansapitävyyttä. Yhtenä toiminnan

pyrkimyksenä olikin jo alusta lähtien saada ihmisiä tutustumaan kortteliin ja sen asukkaisiin, jotta varsinkin purkamisen kannattajat näkisivät konkreettisesti, millaisesta miljööstä ja asuinyhteisöstä oli kyse. Kutsumalla ihmisiä tutustumaan taloihin asukkaat saattoivat osoittaa, mitä se voisi tarjota kaupunkilaisille ja näin luoda konkreettisella tavalla perusteita suojelemiselle ja mahdollisimman säilyttävän kaavan laatimiselle. Korttelitapahtumissa ei yleensä alleviivattu suojelukiistaa tai kortteliin liittyvää kaavoitushanketta, vaan keskiössä olivat nimenomaan kulttuuritapahtumat ja korttelin säilyttämisen mahdollistamat tilan käytön muodot, mikä vei huomiota kaavoituskysymyksistä kaupunkikulttuurin edistämiseen. Tapahtumilla profiloitiin korttelin arvoa kaupungissa tärkeänä kulttuuritoimijana. Tällä onnistuttiin häivyttämään Annikkiin erityisesti aiemmin suojelukiistan aikana mediajulkisuudessa liitettyä vastakkainasettelua kaupungin, korttelin asukkaiden ja naapuritalojen välillä.

Performatiiviseksi tulkitsemani toiminnan avulla asukkaat pystyivät luomaan korttelin kysymykselle puitteet (vrt. Hajer 2006). Näin he saivat määrittää kantansa suunnittelukysymykseen ja sen ratkaisuun yhdistämällä korttelissa sekä yksityistä että puoliavointa tilaa, millä lähestyivät kaupungin suunnitelmaa puistoalueesta. Performatiivisen toiminnan avulla asukkaat artikuloivat oman ajatuksensa korttelin merkityksestä ja pyrkivät aktiivisesti määrittämään sitä suhteessa tilanteeseen ja kontekstiin. Maarten Hajerin (2006) mukaan performatiivisuuden käsite auttaa tulkitsemaan sitä, miten kontekstuaalinen vuorovaikutus avaa ymmärrystä tilanteista, jotka liittyvät siihen, miten käsillä oleva ongelma tai kysymys ymmärretään, tai miten uutta tietoa, luottamusta tai valtasuhteita tuotetaan ja muokataan. Performatiivisuus ei määritä vain sitä, *kenen sääntöjä* prosessissa noudatetaan, vaan myös sen, *kenen* tai *millainen käsitys* todellisuudesta nousee tai nostetaan määrittävimmäksi, millaiset ajalliset-tilalliset *puitteet* katsotaan sopivammiksi sekä, miten *ehdot legitiimin intervention* olemukselle rakentuvat (Hajer 2006, 48). Performatiivisen toiminnan käsite alleviivaa mediavälitteisen toiminnan *esityksellisyyttä*, jota Annikinkadun korttelin tapauksessa on nähtävissä. Toiminnan 'mediastrategiat' osoittavat, että asukkaat

tunsivat median ja journalismin toimintalogiikan, jossa toimittajat tulevat paikan päälle, kun jotakin tapahtuu. Näin yhteisö viesti julkisesti median välityksellä esimerkiksi korttelitapahtumia järjestämällä. Tapahtumat toimivat myös itsenäisinä julkisina tiloina, jotka olivat yksi performatiivinen keino viestiä korttelin merkitystä ulospäin.

Kaupunkikulttuuria ja julkisuutta painottavan toiminnan tavan valitsemiseen vaikutti paitsi annikkilaisten orientaatio kaupunkitilan käyttöön, mutta myös rajattu asema, johon asukkaat usein hallinnon toimesta asetetaan. Koska he kokivat hallinnon tarjoamat vaikuttamisen väylät riittämättömiksi, oli vaihtoehtona toisenlaisten osallistumisen kanavien kehittäminen. Esimerkiksi kaupungin järjestämiin yleisötilaisuuksiin ei oltu täysin tyytyväisiä, sillä niissä kaupunkilaisten osaksi jäi helposti vain käydä kuuntelemissa jo tehtyjä suunnitelmia todellisen dialogisen keskustelun sijaan. Sen sijaan viestintä mediaa hyödyntämällä tai kulttuuritapahtumien järjestämisellä ja niistä tiedottamalla, koettiin haastateltavien puheessa antoisammaksi, positiivisemmaksi ja omaa merkityksellisyyttä ja taitoja vahvistavaksi kokemukseksi.

Haastatteluista käy ilmi asukkaiden käsitys viestinnästä, jossa painottuu tarve konkretisoida informaatiota käytännössä. Kuten esimerkiksi silloin kun suunnitelmat kortteliin suunnitellusta parkki-alueesta ja sen alle jäävästä alueesta tulivat asukkaiden tietoon, he aitasivat suunnitelmassa määritetyn tilan korttelin läheisyydestä ja näin konkretisoivat ympäristön asukkaille ja käyttäjille kaupungin hallintokieltä. Esimerkissä kiteytyy hyvin asukkaiden valitsema viestinnällinen strategia ja aktiivinen tapa viestiä. Viestintä käsitettiin laajemmin kuin hallinnossa, joka tukeutuu viestinnässään paljolti esimerkiksi kaupungin ilmoitustauluilla julkaistaviin virallisiin tiedotteisiin. Ongelmana on, että tällainen viestintästrategia ei aina tavoita hallinnollisen toiminnan kohteita eli asukkaita. Annikkilaisille käytännön toiminta oli osa yhteisön viestintää, jossa pyrittiin kääntämään hallinnon suunnitelmia alueen asukkaiden arkisiin käytäntöihin sitoutuneelle kokemukselliselle kielelle.

Yhteisö kannatukseen innostajana

Kuten aiemmin totesin, kortteliä tehtiin tunnetuksi innostamalla ihmisiä tapahtumien yleisöiksi, mutta myös esiintyjiksi ja vapaaehtoisiksi tapahtumien järjestelyihin. Samalla asukkaat toivoivat, että heidän työlleen korttelin säilyttävän kaavan puolesta tulisi tukea, jos sekä kaupunkilaiset että ulkopaikkakuntalaiset huomaisivat korttelin arvon ja kiinnostuisivat sen tulevaisuuteen liittyvistä ratkaisuisista. Yhden haastateltavan sanoin kortteli sai lopulta “niin paljon positiivista täämöstä goodwilliä”, mikä vähitellen pehmensi vastustajien jyrkkiä kantoja kortteliä kohtaan.

Yhteiskunnallisia liikkeitä tutkineiden David Snown ja Robert Benfordin (1988) mukaan kansalaisliikkeet kehystävät kysymyksiä siten, että ne julkisuudessa mobilisoisivat toimijoita, keräisivät yleisön kannatusta ja heikentäisivät vastustajien toimintaa. Toiminnan tarkoituksen julkiseksi tekemisen lisäksi Snow ja Benford ovat todenneet tarpeen asioiden kehystämiseen siten, että se herättää motivaation toimia (emt., 202). Toimintaan ja kannatukseen innostamisessa oli kyse myös korttelin merkityksellistämisestä, joka on nähty yhdeksi mobilisointiprosessin osaksi sosiaalisten ja poliittisten verkostojen luomisen ja kollektiivisen toiminnan mahdollistavien poliittisten mahdollisuuksien ohella (Klandermans & Tarrow 1988, 3). Performatiivisen toiminnan voima tulee esiin siinä, miten asukkaat pyrkivät lähestymään korttelin yleisöä¹⁴ suojelun ja säilyttämisen tärkeydestä kertovalla vakuuttavalla tavalla (ks. Hajer 2006, 49; vrt. Snow & Benford 1988; Pietilä & Ridell 2008, 32–33). Kun he kutsuivat yleisöjä tutustumaan kortteliin, he tarjosivat *kokemuksellisuuden* mahdollisuutta, jonka pohjalta ihmiset voisivat muodostaa omakohtaisen käsityksen korttelista. Performatiivisen toiminnan vaikutus ja yleisön mobilisointi suojeluhankkeelle

---

14. Käytän tässä yleisö-terminiä kuvaamaan sitä joukkoa, johon asukkaat pyrkivät vaikuttamaan kannatuksen keräämisessä, ja joka osallistui ja seurasi tapahtumia ja toimintaa tietyssä roolissa. Käsitys yleisöydestä Annikinkadun tapauksessa lähestyy jossain määrin myös julkisoa (*public*), joka muodostuu kun joukko ihmisiä kokoontuu yhteen ja aktivoituu toimimaan julkisesti jonkin asian innostamana (Dewey 2006; ks. myös Pietilä & Ridell 2008).

osoitettavan tuen herättämiseksi tulee esiin esimerkiksi seuraavassa haastatteluluotteessa:

”...pelkästään se, että ne tulee tänne niin se on ollu osallistumista, mä luulen sen takia nää on ollu niin tärkeitä monille, hirveen tärkeitä, että ne on tuntenu että ne on osallistunu tähän juttuun vaan tulemalla tänne ja osallistunu tähän talkoomeinkin.” –H2

Asuinyhteisön kortteliin liittämien merkitysten tekeminen julkiseksi ja yleisön korttelin kannatukseen mobilisoiminen saattoivat olla yhteydessä median korttelista välittämään kuvaan ja sen muutokseen. Alkuvuosina mediajulkisuudessa esitetty vastakkainasettelu¹⁵ korttelin asukkaiden, naapureiden ja kaupungin välillä väheni 2000-luvun puolella, mihin yhtenä syynä oli luonnollisesti korttelin suojelupäätös. 2000-luvulla korttelia esitettiin positiivisemmin korostamatta menneen suojeluprosessin ristiriitaisuutta, ja jutuissa valotettiin korttelin elämää tapahtumista, kuten runofestivaaleista raportoimalla tai elämäntavan erityisyyteen paneutumalla.¹⁶ Joka tapauksessa mediajulkisuuden koettiin haastatteluissa vahvistaneen annikkilaisten tavoitteiden välittymistä yleisön tietoisuuteen.

Perinteisen valtamediajulkisuuden lisäksi asukasyhteisön julkista kuvaa ja korttelin kannatusta luotiin netissä. Verkon rooliksi muotoutui erityisesti suojeluprosessiin liittyvän tiedon kokoaminen ja välittäminen. Korttelin nettisivuille¹⁷ koottiin tietoa kaavoitushankkeiden etenemisestä, korttelin historiasta, sen asukkaista ja ajankohtaisista tapahtumista. Verkkoon tukeuduttiin ihmisten mobilisoinnissa esimerkiksi tapahtumien talkooväeksi tai osallistujiksi. Sähköpostilistojen ja nettisivujen välityksellä tiedotettiin tulevista tapahtumista ja pyydettiin talkoopaupia soppatykin hoidosta buffettivuoroihin. Vaikka

15. Ks. esim. ”Viimeinen jääne mädäntyy pystyyn” (Aamulehti 15.7.1990), ”Korttelin säilyttäjille niukka erätappio” (Aamulehti 21.6.1995), ”Työläiskaupungin muistomerkkiä uhkaa purku” (Helsingin Sanomat 7.8.1995).

16. Ks. esim. ”Kolmas Annikki jälleen kymppi” (Aamulehti, Moro 7.8.2003), ”Kylä keskellä kaupunkia” (Aamulehti 10.8.2003), ”Vaihtoehtomusiikki hulluannutti juhlaikansa” (Aamulehti 8.8.2004).

17. www.annikinkatu.net

verkon merkitys tunnustettiin kansalaistoiminnalle elintärkeäksi, eivät haastateltavat osoittautuneet kovin intohimoisiksi verkkovaikuttajiksi, pikemminkin päinvastoin.

Verkossa yhteisön voi tulkita jatkaneen määrittelytyötään siitä, millaiseksi se halusi julkisuudessa identifioitua. Sivuilla on julkaistu valokuvia sekä arkielämästä korttelissa että yleisölle avoimista tapahtumista. Valokuvissa asukkaiden arki kytkeytyy vahvasti vuodenaikojen vaihteluun, mikä puulämmitteisessä korttelissa määritti arjen kulkua. Asukkaat päästävät yleisön tarkkailemaan yhteisön elämää kuvissa, joiden kirjo vaihtelee yhteisistä hetkistä pihalla nuorimpien annikkilaisten elämän alkutaipaleiden kuvaamiseen. Tapahtumien dokumentoinnista muotoutuu käsitys monipuolista kulttuurista toimintaa järjestävästä yhteisöstä. Samalla sivut kertovat myös Annikinkadun yhteisön verkostoista ja siitä tuesta, jota esimerkiksi tapahtumissa esiintyneet taiteilijat ovat halunneet yhteisölle osoittaa. Sivujen vieraskirjan kommentit vahvistavat julkisesti korttelitoiminnan kannatusta ja yhteisötoiminnan merkitystä kaupunkikulttuurissa. Nostamalla esiin yhteisön jäsenten osaamista ja tietoutta Osaamista Annikilla -sivulla yhteisö tarjosi omaa asiantuntemustaan hyödynnettäväksi.

Talon erityisyys yhteisöllisyyden ytimessä

Annikinkadun tapaus kertoo paitsi korttelin, myös *yhteisöllisyyden merkityksellistämistä* sekä yhteisön ulkopuolelle että yhteisön sisällä. Prosessin käynnistäjänä toimi kaavoitushanke, joka asetti puutalokorttelin purkamisuhan alle. Väitän, että ilman kaupungin asettamaa uhkaa ja siitä seurannutta vuosien mittaista prosessia Annikinkadun yhteisöä ei olisi olemassa sellaisena, millaiseksi se erityisesti 2000-luvulla muotoutui. Purku-uhka sai aluksi asukkaat miettimään kaavahankkeeseen vaikuttamisen keinoja, minkä yhteydessä he ymmärsivät mediavälitteisen toiminnan ja viestinnän roolin korttelin merkityksen

rakentamisessa, sen välittämisessä yleisölle ja suojeluun tähtäävän toiminnan mobilisoimisessa. Korttelin potentiaali kaupunkikulttuurisena toimijana muotoutui, kun asukkaat alkoivat ymmärtää sen suomia puitteita. Vaikka asukasyhteisön kehittäminen palveli vahvasti yhteisön sisäistä elämää ja arjen järjestämistä, tulkitsen, että yhteisön pyrkimyksiä avoimen ja kestäväan kaupunkitilan kehittämiseen ohjasi myös tavoite vaikuttaa vahvemmin kaupungin kaavoitussuunnitelmiin ja ehdottaa, millaista kestävä kaupunkikulttuuri voisi olla.

Korttelin asukkaat edustivat erilaista näkemisen tapaa, jossa institutionaalisesti tuotetun, usein median välittämän tiedon rinnalle nostettiin kansalaislähtöistä käsitystä kaupungista. Vaikka kaupunkisuunnitteluun liittyy näennäisesti objektiivisuuden ja neutraaliuden ihanne, ohjaa sen toimintaa liuta intressejä, jotka naamioidaan normatiivisen suunnittelu- ja hallintokielenkäytön taakse. Kuten Tuukka Haarni (1997, 89) on todennut, suunnittelijoiden luoma kuva kaupungista on virallinen tulkinta, mikä asettaa vaihtoehtoiset, kuten asukkaiden, tulkinnat tai suunnitelmat jo lähtökohtaisesti hallinnon virallista tulkintaa heikompaan asemaan. Tilan tuottamisen taustat ovat vahvan professionalismin takana, miksi niiden legitimiyyttä on vaikeaa kyseenalaistaa. Annikkilaiset eivät jakaneet kaupungin näkemystä puutalokorttelin purkamisesta ja alueen rakentamisesta urbaanin elämän symbolien, kuten kerrostalojen ja parkkialueiden pohjalle. Jos tätä hahmotusta vertaa asukkaiden näkemykseen, se vaikuttaa korostavan yksilöllisyyttä ja anonyymisyyttä, yksilöiden eristäytymistä omiin asuntoihinsa ja pakotetuksi sosiaalisuudeksi kutsumaan toimintaa. Pakotetulla sosiaalisuudella tarkoitan tässä sitä, miten kerrostalotyypisessä asumismuodossa sosiaalisuus perustuu usein taloyhtiön säännöissä määriteltyihin tilanteisiin, kuten vuosittaisiin talkoisiin tai vuosikokouksiin, spontaanisti syntyvän vuorovaikutuksen ja siinä yhteisesti jaettujen kokemusten sijaan. Tässä mielessä tuskin voidaan kieltää rakennuspoliittisten ratkaisujen merkitystä uusiin yhteisöllisyyden ilmenemismuotoihin tai kasvavaan yksilöllistymiseen vaikuttamisessa.

Jos haastateltavien puhetta yhteisöllisyydestä peilaa nykyiseen kaupunkisuunnitteluun, tapaus osoittaa, miten pelkkä rakenteiden luominen ei riitä yhteisöllisyyden syntymiseen. Se vaatii luontevasti muodostuvan toiminnallisuuden mahdollistamista sekä Annikinkadun yhteisöä seuraten tietyssä määrin samanhenkisiä ihmisiä. Vaikka uusia asuinalueita rakennettaisiin sisäpihojen muotoon, on suunnitelmiin vaikea sisällyttää arjessa syntyvää toiminnallisuutta, joka voi edesauttaa yhteisöllisyyden viriämistä. Kuten sitaatti tämän tekstin alussa kertoo, Annikilla toiminnallisuus liittyi nimenomaan arjen kohtaamiin, kun naapureita tavattiin yhteisessä suihkussa, pesutuvassa tai halkoliiterissä. Urbaaneilta (kerrostalovaltaisilta) asuinalueilta nämä tilat ja kohtaamisen mahdollistavat paikat usein puuttuvat. Vaikka tila olisi suunniteltu yhteisöllisyyttä mahdollistavaksi, käytännön toiminta yksilöityy silti helposti yksityisten asuntojen sisälle.

Annikinkadun yhteisön muodostumista tuki talon erityisyys, mikä erosi alueen tilahierarkiasta. Korttelin tunnistettavuus ja yksilöllisyys saivat asukkaat identifioitumaan annikkilaisiksi, mikä vahvisti tilan territoriaalisuuden kokemusta (vrt. Kyttä 2008, 10, 31–32). Yhteisöä vahvisti myös pihapiirin avaaminen, sillä tapahtumissa yhdessä tekemisen kokemukset kasvattivat yhteisöllisyyden tunnetta asukkaiden kesken. Tapahtumien voi myös arvella ehkäisseen tilan avaamisesta mahdollisesti seuraavia negatiivisia seikkoja, kuten ilkeävaltaa tai rikollisuutta. Tapahtumia järjestämällä asuinyhteisö osoitti huolehtivansa korttelista, eikä rakenteellisia ratkaisuja tilan valvomiseksi tarvittu (vrt. Kyttä ym. 2008, 10, 45).

Viestinnälliset, joustavat ja performatiiviset yhteisöt

Kun Annikinkadun yhteisö pyrki toimimaan tavoitteidensa puolesta, se joutui määrittämään olemustaan eri tavoilla. Yhteisöä voisi kuvailla intressiyhteisöksi, joka muodostui tietyn tavoitteen ympärille, mutta

joka toiminnan aikana sai uusia ulottuvuuksia. Yhteisöstä voi löytää traditionaalisten yhteisöjen piirteitä, kuten pitkäjänteisen sitoutumisen toimintaan ja fyysiseen paikkaan, mutta toisaalta myös verkostososiaalisuudesta kertovia merkkejä esimerkiksi informaation levittämisessä sekä yksilöiden tietojen ja taitojen hyödyntämisessä tuen hakemisessa suojeluhankkeelle, kuin myös yhteisöjen henkilökohtaistumisen piirteitä (ks. Autio tässä teoksessa) yhteisten kokemusten jakamisessa. Yhdessä kokemisen merkitys, yhteisön rakenteen ja luonteen vaihtelu sekä yhteisöllisyyden muodostuminen yhteisten intressien pohjalle liittävät tapausta jälkimoderneihin yhteisöihin (ks. Maffesoli 1995; Uusitalo 2008).

Yhteisöllisyyden uudet muodot ovat ilmenneet esimerkiksi harastus-, kulutus- tai elämäntapayhteisöjen ympärillä (Maffesoli 1995), joissa yhteisön muotoutumiseen vaikuttavat ryhmien erityispiirteet. Elämäntapayhteisöjen on todettu eroavan jäsenten sitouttamisessa löyhemmistä brändi- ja kulutusyhteisöistä, joissa yhteisön arvot paikantuvat tuotteen tai palvelun ympärille. Elämäntapayhteisöihin, kuten ekoyhteisöihin, on liitetty avoimen ja joustavan rakenteen sijaan sääntöjen ja keskinäisen vastuullisuuden suuri rooli suljetun ja yksityisen ryhmän toimintapohjana (ks. Autio tässä teoksessa; Koskela 2009, 194). Annikinkadun asuinyhteisö vertautuu jossain määrin elämäntapayhteisöihin. Tapauksesta tekee kuitenkin erityisen sen osoittaminen, miten myös elämäntapayhteisöt voivat jakaa yhteisöllisyyden uusiin muotoihin liitettyjä ominaisuuksia, kuten avoimen sosiaalisen verkoston tai elämäntavan vaikutuksen kulutusvalintoihin yhteisön jäsenten arjessa. Yhteisöllisyyden muutosta luonnehtivat piirteet limittyvätkin yhteen kansalaisaktiivismin ja sosiaalisten liikkeiden toiminnassa havaittuihin muutoksiin: hetkellisyteen, tilapäisyyteen, verkostomaisuuteen, roolien, verkostojen ja yhteisöjen vaihtumiseen ja eri ryhmissä toimimisen samanaikaisuuteen sekä viestintäteknologian mahdollistamaan valinnanmahdollisuuksien runsauteen (vrt. esim. della Porta & Diani 2006; Lindholm 2005).

Asukashaastattelujen mukaan toiminta korttelin puolesta muotoutui vahvasti henkilökohtaiseksi kokemukseksi. Tämä vaikutti eri-

tyisesti korttelin myöhemmässä vaiheessa siihen, miten asukkaat sen merkityksen julkisesti kehystivät. Vaikka asukkaat muodostivat hyvin heterogeenisen yhteisön erilaisine taustoineen, elämäntavojuksineen ja uskomuksineen, he pyrkivät silti luomaan yhteisesti jaettuja käsitteitä korttelista ja samalla identifioivat julkisuudessa itseään niiden arvojen kautta, joita korttelin merkityksellistämässä painottivat. Tästä kertoo esimerkiksi valinta korostaa kestävästä elämäntapaa yhtenä korttelin erottautumisen polkuna niin julkisuudessa kuin konkreettisesti yhteisön arjessa.

Sosiaalisia liikkeitä tutkinut Arto Lindholm (2005, 100) kutsuu henkilökohtaisen ja poliittisen pyrkimyksen yhdistävää vaikuttamista näkymättömäksi. Lindholm liittää näkymättömän vaikuttamisen erityisesti elämäntavalla vaikuttamiseen, kuten kulutusvalintoihin, puhetapoihin tai käyttäytymismalleihin. Lindholmin määritelmä on relevantti, jos ajatellaan elämäntavalla vaikuttamisen kietoutumista yksityisen toiminnan alueeseen, jota on pitkään totuttu ajattelemaan erillisenä julkisen toiminnan piiristä (ks. Dahlgren 2009). Annikinkadulla henkilökohtainen ja poliittinen liittyivät kuitenkin hyvin selvästi yhteen, mikä tuli esiin käytäntölähtöisyyteen pohjautuvan toiminnan performatiivisuudessa. Korttelin tekeminen näkyväksi auttoi sen säilyttämisen tavoittelussa, kun yhteisö yhdisti aiemmin yleisemmin poliittiseksi määriteltyä julkista toimintaa yksityisen alueelle sijoitettuun yhteisölliseen asumiseen ja sieltä nouseviin argumentteihin. Erityisesti yhteisöllisen asumiskulttuurin kaudella asukkaat halusivat tehdä näkyväksi sen, että niin sanottu ”toisenlainen tapa asua kaupungin keskustassa on mahdollista”, kuten eräs haastateltava asian esitti. Tähän liitettiin haastatteluissa usein ekologisuuteen rinnastettuja valintoja, kuten autottomuus tai asuntokohtaisista mukavuuksista tinkiminen. Elämäntavalla vaikuttaminen lisäsi asukkaiden keskinäistä yhteisöllisyyden kokemusta, sillä nykyisten asumisnormien ja -mallien kyseenalaistaminen yhdisti heitä.

Kansalaisten osallistumismahdollisuudet kaupunkisuunnitteluun rajoittuvat yleensä hallinnon määrittämiin ajankohtiin, joiden ulkopuolella mahdollisuudet vaikuttaa ovat suhteellisen vähäiset. Annikinkadun

yhteisön toiminta oli erityistä juuri siinä, miten se toimi julkisesti virallisten vaikuttamistilanteiden ulkopuolella. Yhteisö paitsi loi omia, hyödynsi muiden toimijoiden, kuten kaupungin, kortteliin liittämiä piirteitä, mitä havainnollistaa esimerkiksi tavoite yhdistää puistoa ja korttelin pihapiiriä. Toiminnan tarkastelu performatiivisena auttoi erottamaan käytäntöjä, joissa yhteisö artikuloi kysymystä korttelista merkityksellistämällä julkisesti toimijuuttaan sekä konkretisoimalla viestiään fyysisessä korttelitilassa. Merkitysten määrittelyn voi katsoa rajanneen vaihtoehtoja, joilla kysymystä suojelusta pyrittiin ratkaista sekä vaikuttaneen asukkaiden toiminnallisiin ja viestinnällisiin ”strategioihin” (vrt. Hajer 2006). Yhteisön luomat puitteet toimivat viestin vahvistajana (Hajer & Uitermarkt 2008), mutta samalla puitteet ja viesti sulautuivat fyysisesti ja materiaalisesti korttelitilassa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvaksi kokonaisuudeksi.

Tapauksessa tunnepohjaiset reaktiot ja kokemukset rohkaisivat vaikuttamiseen (vrt. Dahlgren 2009, 83–86), vaikka kaupunkisuunnittelussa tyyppillisesti affektiivisuus ja kokemuksellisuus on erotettu rationaalisesta toiminnasta (ks. Hajer & Wagenaar 2003). Annikin yhteisö hyödynsi vankasti kokemuksellista tietoaan, mutta tarttui myös vastustajan eli kaupungin kaavamerkinnällä määritellyn puiston käsitteeseen ja artikuloi sen uudelleen. Prosessissa muutti myös yhteisön olemusta, kun yksityisestä yhteisöstä muokkautui omia rajojaan uudelleen määrittelevä ja avoimempi yhteisö.¹⁸ Tapaus kertookin yhteisöllisen toiminnan joustavuudesta tilanteen ja kontekstin mukaan. Se lähestyy vuorovaikutuksessa kehittyvää toiminnallista yhteisöä (vrt. Lehtonen 1990), joka loi laajempaa symbolista yhteisyyttä viestinnän keinoin. Ydinyhteisön rinnalle muotoutui välillisesti suojelun puolesta toimiva laaja osallistujayhteisö. Samalla asukkaiden keskinäinen yhteisöllisyys vahvistui, kun toiminta alleviivasi talojen erityisyyttä ja loi me-henkeä, mikä vaikutti julkiseen kuvaan.

---

18. Performatiivisen toiminnan tuloksena korttelin asuinyhteisön ulkopuolisille saattoikin muodostua kuva hyvin tiiviistä ja pysyvästä suojelun puolesta toimivasta yhteisöstä, vaikka todellisuudessa yhteisö oli heterogeeninen, asukas pohjaltaan vaihtuva eikä suinkaan aina yksimielinen julkisen toiminnan suunnista.

Fokus toiminnallisiin käytäntöyhteisöihin

Vaikka ryhmadynamiikka vaikuttaa yhä ryhmän tai yhteisön keskinäisen hierarkian ja toiminnan tapojen määrittelyssä, ovat joustavuuden, väljyyden ja hetkellisuuden piirteet niissä vahvasti läsnä. Nyky-yhteisöt voivat jo muodostuessaan olla tietoisia toimintansa ajallisesta kaaresta, joka voi nivoutua vaikka vain tietyn tavoitteen saavuttamiseen. Myös Annikinkadun tässä kuvattu yhteisöllisyys muutti muotoaan toiminnan aikana, ja muodostuu taas korttelin nykyisten asukkaiden kesken omanlaisekseen. Tätä kehitystä kuvaamaan sopii perinteistä yhteisödiskurssia paremmin käytäntöyhteisön käsite, jonka uskon auttavan nyky-yhteisöjen tarkastelussa ja yhteisöllisyyden käsitteen uudelleen määrittelyssä. Käytäntöyhteisön käsite nostaa esiin yhteisön muodostumisen vuorovaikutuksellisissa käytännöissä, joiden pohjalta yhteisö reflektiivisesti muokkaa toimintaansa ja samalla myös identiteettiään (Wenger 1998). Perinteinen yhteisödiskurssi sen sijaan luo mielikuvia rajatusti määrittävästä yhteenkuuluvuudesta ja yhteisömuodostuksesta sekä toimintaa (vahvastikin) ohjaavista säännöistä (Lehtonen 1990).

Käytäntöyhteisön käsite voi laajentaa yhteisöllisyyskeskustelua, sillä siinä yhteisöä ei välttämättä yhdistä esimerkiksi sama intressi. Tarkoin määrittynyt ja identifioitunut ryhmän tai sosiaalisessa kanssakäymisessä näkyvien rajojen sijaan käytäntöyhteisö korostaa nimenomaan yhteisesti koettua ja rakennettua ymmärrystä yhteisölle tärkeästä asiasta (Lave & Wenger 1991, 98). Tällaisessa tilanteessa toimijoiden intressit voivat vaihdella, mutta käytännöissä muodostuva toiminnan fokus yhdistää toimijat. Esimerkiksi Annikinkadulla yhteisöä yhdistävä ymmärrys liittyi korttelin säilyttämisen merkityksellisyyteen. Wenger (1998, 72–85) erottaa käytäntöyhteisössä kolme käytäntöihin liittyvää ulottuvuutta, jotka määrittävät yhteisön koherenssia: yhteisen sitoutumisen, yhteisen tavoitteen ja jaetun käsitteiden toiminnan repertuaarista. Yhteinen sitoutuminen syntyy käytännöissä, joissa toimijat neuvottelevat toiminnastaan. Yhteinen tavoite osoittaa yhteisen neuvotteluprosessiin toiminnan sisällöstä,

ja jaettu käsitys toiminnan repertuaarista puolestaan esimerkiksi käytännöt muodostaviin ja toimintaa ohjaaviin rutiineihin, työkaluihin, symboleihin tai käsitteisiin. Nämä ulottuvuudet voivatkin toimia nykypäivän yhteisöjen olemuksen kuvaamisessa paremmin kuin vanhan yhteisödiskurssin mukaiset henkilökohtaiset suhteet tai moraalinen kiinteys ja jatkuvuus (Saastamoinen 2002, 106). Käytäntöyhteisön voi tulkita viittaavan pikemminkin ryhmään tai ryhmittymään kuin varsinaiseen yhteisöön, mikä asettuu sujuvammin kuvaamaan nykyään ilmenevän yhteisöllisyyden vaihtelevaa, löyhää ja joustavaa luonnetta. Yhteisöjen tarkastelussa keskeiseksi yksilöitä yhdistäväksi tekijäksi nousee toiminnallisuus esimerkiksi tietyn tavoitteen puolesta, mikä tulee lähelle käsitystä intressiyhteisöstä, mutta ei aseta yhteisön rajoja kuitenkaan yhtä tiukasti.

Lähteet

- Bauman, Zygmunt (2001) *Community: seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity.
- Bowman, Shayne & Willis, Chris (2003) *We Media*. How audiences are shaping the future of news and information. The Media Center at the American Press Institute.
- Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) (2002) *Osalliset ja osajat*. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus.
- Dahlgren, Peter (2009) *Media and political engagement*. Citizens, communication and democracy. Cambridge: Cambridge University Press.
- della Porta, Donatella & Diani, Mario (2006) *Social Movements*. An Introduction. Second edition. Malden: Blackwell Publishing.
- Dewey, John (2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Suom. Mika Renvall. Tampere: Vastapaino.
- D'Haenens, Leen; Koeman, Joyce & Saeys, Frieda (2007) Digital citizenship among ethnic minority youths in the Netherlands and Flanders. *New Media & Society*, vol. 9 (2), 278–299
- Feenberg, Andrew & Barney, Darin (eds.) (2004) *Community in the Digital Age*. Philosophy and Practice. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Fernback, Jan (2007) Beyond the diluted community concept: a symbolic interactionist perspective on online social relations. *New Media & Society*, vol. 9 (1), 49–69.
- Flyvbjerg, Bent (2006) Five Misunderstanding About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, vol. 12(2), 219–245.
- Flyvbjerg, Bent (2001) *Making social science matter*. Why social inquiry fails and how it can succeed again. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity*. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, Erving (1974) *Frame Analysis*. An essay on the organization of experience. London: Harper and Row.
- Goffman, Erving (1959) *The presentation of self in everyday life*. Teoksessa Calhoun, Craig et al. (eds.) (2007) *Contemporary sociological theory*. Malden: Blackwell publishing. 17–25.
- Haarni, Tuukka (1997) *Joustavia tiloja: vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa*. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema*. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino. 87–106.

- Hajer, Maarten A. (2006) *The Living Institutions of the EU: Analysing Governance as Performance. Perspectives on European Politics and Society*, vol. 7(1), 41–55.
- Hajer, Maarten A. & Uitermarkt, Justus (2008) *Performing authority: Discursive politics after the assassination of Theo van Gogh. Public Administration*, vol. 86 (1), 5–19.
- Hajer, Maarten A. & Wagenaar, Hendrik (eds.) (2003) *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakola, Outi (2006) *Performanssi. Teoksessa Ridell, Seija; Väliäho, Pasi & Sihvonen, Tanja (2006) Mediaa käsittämässä. Tampere: Vastapaino. 109–128.*
- Healy, Stephen (2003) *Public participation as the performance of nature. Teoksessa Szerszynski, Bronislaw; Heim, Wallace & Waterton, Claire (eds.) Nature Performed – Environment, Culture and Performance. Oxford: Blackwell. 94–108.*
- Irwin, Alan & Wynne, Brian (1996) *Misunderstanding Science?: The Public Reconstruction of Science and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jankowski, Nicholas W. (2006) *Creating Community with Media: History, Theories and Scientific Investigations. Teoksessa Lievrouw, Leah A. & Livingstone, Sonia (eds.) The Handbook of New Media. Updated Student Edition. London: Sage. 55–74.*
- Jenkins, Henry (2006) *Fans, bloggers and gamers. Exploring participatory culture. New York and London: New York University Press.*
- Klandermans, Bert & Tarrow, Sidney (1988) *Mobilization into social movements: synthesizing European and American approaches. Teoksessa Klandermans, Bert; Kriesi, Hanspeter & Tarrow, Sidney (eds.) From structure to action: Comparing social movement research across cultures. International social movement research. A research annual. Volume 1. London: Jai Press Ltd. 1–40.*
- Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kampaailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.*
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa & Tani, Sirpa (2009) *Hengailun maantiede. Arjen kaupunki nuorten olemisen tilana. Alue ja ympäristö, 38 (1), 51–58.*
- Kyttä, Marketta; Puustinen, Sari; Hirvonen, Jukka; Broberg, Anna & Lehtonen, Hilkka (2008) *Turvallinen asuinalue – Tampereen Muotiala suunnitelmissa ja kokemuksissa. <http://lib.tkk.fi/Reports/2008/isbn9789512294197.pdf>*
- Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007) *Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.*

- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1979) *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts*. UK: Princeton University Press.
- Lave, Jean & Wenger, Etienne (1991) *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Law, John (1999) *After ANT: complexity, naming and topology*. Teoksessa Law, John & Hassard, John (eds.) *Actor Network Theory and after*. Oxford: Blackwell Publishing. 1–14.
- Lehtonen, Heikki (1990) *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Arto (2005) *Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lähteenoksa, Meri (2008) *Viisas arki. Opas yhteisöllisyyteen*. Helsinki: Into Kustannus.
- Maffesoli, Michel (1993/1995) *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Suom. Mika Määttänen. Helsinki: Gaudeamus.
- Mansbridge, Jane (2003) *Practice–Thought–Practice*. Teoksessa Fung, Archon & Olin Wright, Erik (eds.) *Deepening Democracy. Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*. London: Verso. 175–199.
- Matikainen, Janne (2008) *Sosiaalinen media – millaista sosiaalisuutta? Tiedotustutkimus* 31(4), 24–41.
- Niemenmaa, Vivi (2005) *Helsingin paikallisagenda: tarina osallistumisesta ja suunnittelun subjektiivisuudesta*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Pentzold, Christian (2010) *Imagining the Wikipedia community: What do Wikipedia authors mean when they write about their "community"?* *New Media & Society*, julkaistu verkossa 6. 12.2010, 1–18.
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (2008) *Verkkomedia toimijuuden alustana. Yleisö, yhteisö, julkiso ja YouTube*. *Lähikuva* 21(2), 27–43.
- Ridell, Seija; Kymäläinen, Päivi & Nyysönen, Timo (2009) *Julkinen tila tänään – kuhinaa lomittuvilla rajapinnoilla*. Teoksessa Ridell, Kymäläinen, Nyysönen (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalituloissa*. Tampere: Tampere University Press. 7–40.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Tarkistettu 9.11.2010.
- Saastamoinen, Mikko. 2002. *Yhteisöt epävarmuuden ajassa – yhteisöllisyyskeskustelun myöhäismoderneja virtauksia*. Teoksessa Kuusela, Pekka ja Saastamoinen, Mikko (toim.) *Polis ja kosmos. Kulttuurisen globalisaation suuntia*. Jyväskylä: SoPhi. Jyväskylän yliopisto. 81–120.

- Snow, David A. & Benford, Robert D. (1988) Ideology, frame resonance, and participant mobilization. Teoksessa Klandermans, Bert; Kriesi, Hanspeter & Tarrow, Sidney (eds.) From structure to action: Comparing social movement research across cultures. International social movement research. A research annual. Volume 1. London: Jai Press Ltd. 197–218.
- Stake, Robert E. (1995) The Art Of Case Study Research. Thousand Oaks: Sage.
- Taylor, Marilyn (2003) Public policy in the community. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Uusitalo, Liisa (2008) Vauraus – suomalaisen kulutusyhteiskunnan unelma? Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Sihvola, Juha (toim.) (2008) Tarkemmin ajatellen. Kansakunnan henkinen tila. Helsinki: Gaudeamus. 167–194.
- Wagenaar, Hendrik & Cook, Noam S.D. (2003) Understanding policy practices: action, dialectic and deliberation in policy analysis. Teoksessa Hajer, M. & Wagenaar, H. (eds.) Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society. Cambridge: Cambridge University Press. 139–171.
- Wenger, Etienne (1998) Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity. Cambridge: Cambridge University Press.

Paikallisuuden uudet merkitykset yhteisöjen innovaatioverkostoissa

Artikkelissa tarkastellaan yhteisöllistä ongelmanratkaisua ja innovointia verkossa; miten paikallisesti syntyneet innovaatiot leviävät ja miten niitä kehitetään edelleen avoimissa verkostoissa. Artikkelin kuva ja analysoi internetin vertaisverkostoja, joissa paikalliset yhteisöt pyrkivät verkko- viestinnän avulla kehittämään uusia hyödyllisiä asioita tai toimintatapoja elämänlaatunsa parantamiseksi. Yhteisöjen vertaisverkostoissa yhdistyvät paikallisuuden uudet merkitykset ja viestintäteknologian mahdollistama globaali yhteistoiminta.

Artikkeli pyrkii nostamaan esiin yhteisölähtöisen innovoinnin entistä laajemmat toteutumismahdollisuudet vertaisverkoissa sekä toiminnan merkityksen paikallisyhteisöjen kehittymisen kannalta. Tämän tyyppistä toimintaa voidaan kutsua ruohonjuuritason innovoinniksi, sosiaaliseksi innovoinniksi tai avoimeksi innovoinniksi. Innovaatiot syntyvät alhaalta ylös ja yhteisöjen verkottuessa toisiinsa ne voivat myös jakaa kehitystä vuorovaikutuksessa keskenään. Innovaatiot syntyvät käyttäjien keskuudessa tarvelähtöisesti, kun uusi käyttöön liittyvä idea keksitään, sitä jaetaan ja edelleen kehitellään. Paikallisyhteisöt ovat parhaita asiantuntijoita ymmärtämään ruohonjuuritason tarpeita, ja

niiden keskinäinen verkostoituminen avaa uusia mahdollisuuksia koota yhteisöllistä tietämystä vastaamaan näitä tarpeita.

Avoimet innovaatioverkostot ovat vielä paljolti käyttämätön voimavara monenlaiselle yhteiskunnalliselle ja sosiaaliselle kehittämiselle. Kehityksessa paikallisten kyläyhteisöjen kytkeytyminen muihin yhteisöihin sekä sopiviin asiantuntijaverkostoihin voisi nykyistä tehokkaammin hyödyttää ongelmien ratkaisua ja saada aikaa yhteisöllistä voimistumista. Ylhäältä ohjatussa innovaatioympäristössä kuten Suomessa, yhteisen kehittämisen kohteina voivat olla esimerkiksi sosiaalipalvelut tai ympäristöön liittyvät huolenaiheet. Näin ongelmanratkaisua ja uusien asioiden kehittämistä edistämään voi syntyä käytännön yhteisöjä, jotka liittyvät paikalliset yhteisöt toisiinsa, asiantuntijoihin sekä muihin relevantteihin toimijoihin.

Esimerkkeinä artikkelissa käsitellään ensinnä kehitysmaakontekstissa toimivia verkottuneita yhteisöjä, joissa kehitystavoitteena voi olla maanviljelijöiden aseman parantaminen, kylän energiansaannin turvaaminen tai pienyrityksien tukeminen. Toiseksi tarkastellaan ns. hyvinvointiyhteiskunnissa tapahtuvaa verkkoinnovointia, joka voi merkitä esimerkiksi ekologisten asumismuotojen kehittämistä. Näin paikallisuus saa verkossa uusia merkityksiä kytkeytyessään globaalien haasteiden ratkaisemiseen yhdessä toisten paikallisyhteisöjen kanssa.

Yhteisöjen osallistuminen tukee kestäväää kehitystä

Kun malawilainen 14-vuotias William Kamkwamba joutui keskeyttämään koulunsa perheen köyhyyden vuoksi ja palaamaan kotiin auttaakseen vanhempiaan maissinviljelyssä, tuskin kukaan aavisti että muutamaa vuotta myöhemmin hän kiertäisi maailmaa kertomassa itse rakentamastaan tuulimyllystä. William kehitti tuulimyllyn itse kokoamistaan romuista, ja myllyn ansiosta kotikylä sai sähköä sekä vettä kuivuudesta kärsiville pelloille. Lisäksi ”tuulimylly merkitsi

kyläyhteisölle enemmän kuin sähkövoimaa, se merkitsi vapautta” (Kamkwamba & Mealer 2009). Afrikkalaisen nuoren tarina osoitti, että köyhien keskuudesta löytyy potentiaalia kehittää yhteisöjään. William sai runsaasti julkisuutta, mutta hänen laillaan monet muutkin ovat kehittäneet uusia ratkaisuja arkipäivän ongelmiin köyhissä ja vaatimattomissa olosuhteissa.

Sinnikkäällä pojalla oli unelma saada sähköä ja juoksevaa vettä kotikyläänsä eikä hän halunnut jäädä odottamaan avustusjärjestöjen tai viranomaisen apua. Jan Servaes on esittänyt yhteisölähtöisen toimintatavan orgaanisen johtamisen mallina, jossa kansalaiset nähdään kyvykkäinä, yhteistyökykyisinä ja itsenäisesti kehittyvinä (Servaes 1999). Tällöin on tärkeää löytää ihmisten olemassa olevat resurssit, joita voidaan tukea sopivalla yhteistoiminnalla.

Alhaalta ylös -tyyppinen lähestymistapa ja yhteisöjen osallistaminen ovat nykyisin saaneet kannatusta perinteistä ylhäältä johdettua kehittämistä enemmän. Suuntaus on näkyvissä niin kehitys yhteistyötavoitteissa kuin hyvinvointimaiden talouspoliittisissa innovaatiopuheissa. Ihmiset halutaan mukaan itse kehittämään alueitaan ja talouttaan tai käyttämiään tuotteita ja palveluita. Kehitys yhteistyössä voidaan tällöin puhua ihmisten omien voimavarojen löytämiseen ja kehittämiseen keskittyvistä hankkeista (esim. Alsop ym. 2006). Julkisesti esitettyjen tavoitteiden taustalla voi kuitenkin olla yhä ulkoa ohjautuva näkökulma, joka ei tue yhteisöjen itsenäistä ja kestävä kehittämistä. Esimerkiksi käyttäjakeskeinen kehittäminen asemoi ihmiset laitteiden käyttäjiksi kyseenalaistamatta laitteiden tarpeellisuutta tai kartoittamatta ihmisten arkeen liittyviä tarpeita. Käyttäjakeskeisyys liittyy kilpailutalouden sanastoon, jossa mahdollisuuksista kuluttamiseen tulee merkittävä hyvinvoinnin mittari.

Intialaistaustainen taloustieteilijä C.K. Prahalad jatkaa osallistamisen ajatusta korostamalla köyhien oikeutta osallistua kuluttamisen markkinoihin. Prahalad kehottaa meitä unohtamaan köyhät uhreina, ja tunnustamaan heidät peräänantamattomina ja luovina yrittäjinä sekä arvotietoisina kuluttajina. (Prahalad 2005.) Yritysten tulisi nähdä köyhien yhteisöjen tarpeet, ja suunnitella ympäristöihin ja käyttötar-

peisiin sopivia tuotteita. Näin uudesta ajattelusta hyötyvät sekä köyhät kivutessaan kuluttajina keskiluokkaan että yritykset laajentaessaan markkinoitaan. Prahaladin esittämä mukaan ottava kapitalismi edustaa globaalin liberalismiin suuntausta, johon liitetään myös vastuullisen kehityksen ja yritystoiminnan tavoitteita.

Uusien markkinoiden valtaaminen ja pienyrityksyyden tukeminen näyttäisivätkin joltain osin aktivoivan ihmisiä paremmin kuin ulkoa tuleva avustusideologia. Samalla taustalle jää useita ongelmia ja uusia kysymyksiä: Ensinnäkin yritysintressien painoutuessa yhteisöjen kehittäminen voi jäädä toissijaiseksi. Toiseksi yritysten osallistuessa kehitystyöhön, julkishallinto voi luopua osasta hyvinvointiin liittyvistä tukitoiminnoista, jolloin kehitystä ohjallaan yhä enemmän yritysten ehdoilla. Tällöin esimerkiksi kansalaisten yhteiskunnalliseen osallistumiseen liittyvät asiat jäävät helposti taka-alalle. Kolmanneksi vakava riski liittyy uusien turhien tarpeiden luomiseen, josta seuraa kyseenalaisten arvojen siirtämistä kulttuuriympäristöstä toiseen. Neljänneksi vastaan tulee ympäristön kestävyys ja sen ylittävän kuluttamisen vaikutukset.

Prahalad ja Krishnan uskovat kehitysmaiden itsensä kykenevän uusien innovaatioiden kehittämiseen ja korostavat kehitysmaiden yhteisöjen näkökulmaa (Prahalad & Krishnan 2008). Ihmisten mukaan ottaminen kyvykkäinä ja täysivaltaisina kehittäjinä vaikuttaa osuvalla, kunhan tiedetään kenen tarpeita palvellaan. Ihmisten näkeminen talouden perspektiivistä määrittelee ihmiset *kuluttajiksi*, jonka lisäksi he tarvitsevat mahdollisuuksia osallistumiseen *kansalaisina ja yhteisöjensä jäseninä*. Kansalaisina ihmiset tarvitsevat riittävästi tietoa sekä mahdollisuuksia näkemysten vaihtamiseen. Informaation ja vuorovaikutteisen viestinnän puute on kuitenkin yhä merkittävä eriarvoisuutta ylläpitävä tekijä. Malawilaisen nuoren tuulimyllyn rakentaminen olisi helpottunut ratkaisevasti, jos hän olisi voinut kirjaston lisäksi hyödyntää internetin verkostoja. Keskeiseksi nouseekin viestinnän tutkimuksessa mainitut kansalaisten viestinnälliset oikeudet. Viestinnällisissä oikeuksissa on kyse sekä kansalaisten tasa-arvoisesta pääsystä mediasisältöihin että tasavertaisesta mahdollisuudesta saada tarpeensa ja näkemyksensä

esille julkiseen keskusteluun. Kuluttamisen oikeuksien lisäksi huomiota kaipaavat edelleen ihmisten viestinnän mahdollisuuksien tasa-arvoistaminen ja oman elämänlaadun kehittämiseen osallistuminen.

Arkipäivän innovaatiot kyläyhteisöissä

Bytes For All on vapaaehtoisten varassa jo pitkään toiminut verkosto, joka pyrkii kehittämään ja esittelemään toimintamalleja, jotka soveltuvat lisäämään digitaalista osallistumista erityisesti Etelä-Aasian alueella. *People First Network* edustaa puolestaan hanketta, jossa viestintäteknologian avulla edistetään asukkaiden yhteydenpitoa Salomon saarten välillä. Hanke lisää yhteisöjen valmiuksia toimia itsenäisesti geografisesti haasteellisessa viestintäympäristössä (Dougherty 2006). Tämäntyyppiset sosiokulttuurisesta ympäristöstä yhteisölähtöisesti ponnistavat hankkeet voivat tukea tasa-arvoista viestintää ja kehitystä digitaalista teknologiaa soveltamalla. Yhteisölähtöisiä verkkohankkeita on koottu esimerkiksi *Digital Opportunity.org* – verkoston sivuille.

AfriGadget on esimerkki verkkosivustosta, joka esittelee afrikkalaisen kehittämiä arkipäivää helpottavia innovaatioita kuten: kuljetusvälineitä, vedenpuhdistusmenetelmiä, omatekoisia radiovastaanottimia, antennejä ja latureita. Sivusto esittelee joukon inspiroivia tapoja tehdä tarpeellisia välineitä edullisesti ja kierrättämällä. Sivustoa tuottava tiimi haluaa osoittaa kuvin ja videoin miten uskomattoman vähin tarvikkein ja yksinkertaisin menetelmin afrikkalaiset yhteisöt ovat luoneet kekseliäitä ratkaisuja tarpeisiinsa. Tavalliselle polkupyörälle löytyy lukemattomia käyttömuotoja kulku- ja kuljetusvälineestä vedenpumpaukseen ja puhelimen lataukseen. Nämä ruohonjuuritason innovaatiot syntyvät yhteisöjen ja yksilöiden kehittäessä uusia tuotteita, tuotantomenetelmiä tai työprosesseja oman elinympäristönsä tarpeisiin. Innovaatiot ovat usein myös uusia tapoja soveltaa laitetta tai keksintöä yhteisölle hyödyllisellä tai edullisemmalla tavalla. Näin syntyy paitsi

uusia käyttötapoja, myös paikallista yritystoimintaa, kuten rahansiirrot matkapuhelimella tai puhelinten vuokrauspalvelut kylissä.

Näitä uusia käyttötapoja ja toimintamalleja nimitetään myös sosiaalisiksi innovaatioiksi, jotka laajentavat innovaation käsitteen yksilön ja yhteisön hyvinvointia lisääviin uudistuksiin. Sosiaalisiksi innovaatioiksi voidaan lukea esimerkiksi kylän puhelinten vuokrauspalvelu, naisyrittäjille suunnattu lainajärjestelmä tai lasten iltapäiväkerho. Sosiaalinen innovaatio syntyy kun haasteeseen tai ongelmaan kehitetään uusi ratkaisu, ja ongelmanratkaisuun voidaan käyttää uusia laitteita, toimintatapoja, politiikkaa ja näitä yhdistäviä verkostoja (Hämäläinen & Taipale 2007). Sosiaalisten innovaatioiden kehittämisessä yhteisöillä itsellään on usein ratkaisevan tärkeä rooli.

Intialaisen innovaatiojärjestön organisoiman *HoneyBee* – verkoston tavoitteena on tukea maanviljelijöitä, kalastajia, käsityöläisiä, naisia ja tavallisia työläisiä, jotka ovat ratkaisseet jonkin ongelman omalla luovuudellaan ja kekseliäisyydellään. Verkosto haluaa nostaa esiin myös yhteisöissä kehitettyjä hyviä käytäntöjä, joista on tullut osa perinnetietoa, ja jotka ovat usein myös luontoa säästäviä. Järjestö ja verkosto dokumentoivat keksinnöt tekijöineen sekä auttavat niiden jatkokehittämisessä ja patentoinnissa. Monet yhteisöjen perinnetietoon kytkeytyvät innovaatiot, kuten paikallinen tieto kasvien lääkinällisistä ominaisuuksista, on hyödynnetty teollisuudessa ilman mitään korvauksia tai yhteistyötä niiden keksijöiden kanssa. *HoneyBee* pyrkii turvaamaan ruohonjuuritason innovaattorien oikeuksia rakentamalla yhteistyöverkostoja korvaamaan tieteen, teknologian ja yritysten sekä tavallisten ihmisten välisiä epäsymmetrisiä valtasuhteita (Gupta 2009).

Intiassa, kuten monissa köyhissä maissa, maatalouden menestyminen on elintärkeää niin tuottajille kuin kuluttajille. Intialainen maatalousjärjestelmä on kuitenkin monin tavoin epäoikeudenmukainen alkutuottajaa kohtaan. Maanviljelijät eivät itse myy tuotteitaan markkinoille, vaan toimittavat sadon valtion hallinnoimalle organisaatiolle, joka määrää tuotteen hinnan, määrittelee laadun ja myy sen edelleen yritysostajille. *E-Choupal* on paikallisyrittäjien kehittämä

sosiaalinen innovaatio, joka on muuttanut maatalousjärjestelmän läpinäkyvämmäksi ja maanviljelijän roolin aktiivisemmaksi. E-Choupal on kasvanut yli 40 000 kylää palvelevaksi verkostoksi, joka mahdollistaa maanviljelijöille mm. tuotteidensa hintaseurannan, sopivan myyntiajankohdan määrittelyn sekä tietoja viljelykasveista, lannoitteista ja alan trendeistä. Maatilallisten tietoisuuden kasvettua verkoston tarjoaman informaation, koulutusten ja palvelujen ansiosta he osallistuvat myös alan edelleen kehittämiseen ja uusien tuotteiden innovoimiseen (Pralhad 2005; Annamalai & Rao 2003).

Edellä esitellyt yhteistoiminnalliset verkkopalvelut pyrkivät yhteisöistä lähtevien innovaatioiden tukemiseen ja usein myös niiden kaupallistamiseen yhteisöjen hyväksi. Yhteisöjen verkostoituminen internetin tai matkapuhelinteknologian avulla mahdollistaa paitsi niiden pääsyn hyödyllisen informaation äärelle, myös yhteisöjen välisen ideoiden vaihdon ja kehittelyn. Avoimessa verkkotilassa yhteisöt, kuten kylän maanviljelijät, voivat koota kehittelyn alla olevia ajatuksia, osallistua ratkaisumallien esittämiseen tai arvioida niitä. Näistä viestinnällisistä prosesseista puolestaan voi kehittyä uusia elämää helpottavia välineitä, uusia toimintatapoja, uutta liiketoimintaa tai uusia ajattelumalleja.

Avoin verkosto osallistumistalouden mallina

Yhteisöllisten innovaatioprosessien taustalla voi nähdä internet-aikana avointen verkostojen ideologian. Internetin verkostot ja avoin lähdekoodi mahdollistivat niin Linuxin kuin Webin kehittämisen yhteistyössä muiden kiinnostuneiden kanssa. Avoimen lähdekoodin kehittämisen malli merkitsi innovaatioprosessiin osallistujille mahdollisuutta käyttää, muuttaa ja kehittää sovellusta edelleen (esim. Himanen 2001; Tuomi 2002; Weber 2004). Mallia on sittemmin jalostettu sosiaalsiin konteksteihin kuten tuotekehitykseen, oppimisproses-

seihin ja yhteisöjen kehittämiseen. Tällöin kerätään hajallaan olevaa tietoa ongelmista yhteen, keskustellaan ratkaisuista ja valitaan näistä sopivimmat ongelmiin sovellettaviksi. Palaute ohjataan takaisin innovaatioprosessiin, jolloin kehitystyö voi jatkua edelleen. Malli vaikuttaa itseään refleктоivan toimintatutkimuksen tyyppiseltä lähestymistavalta; tosin tässä korostuu entisestään ihmisten osallistuminen, minkä varaan koko toiminta perustuu. Yhteisöissä tapahtuvan vuorovaikutuksen ja kontekstin mahdollistavien rakenteiden turvin voi syntyä uusia luovia ratkaisuja ja yhteisöä kehittäviä innovaatioita (Himanen 2007). Von Hippel näkee innovaatioyhteisön yksilöistä tai yrityksistä koostuvana solmukohtana, jonka kommunikoinnin sidoksena ovat erilaiset informaation välitysmekanismit (Von Hippel 2005).

Avoimen innovoinnin hyötynäkökohtia on toistaiseksi tarkasteltu pääasiassa liiketoiminnallisesta näkökulmasta. Don Tapscott ja Anthony D. Williams käsittelevät teoksessaan *Wikinomics* mm. miten ”tavallisten ihmisten ja yritysten yhteen liittyminen voi johtaa innovaatioihin ja menestykseen, kuten esim. *MySpacen*, *InnoCentiven*, *Second Lifen* tai *YouTuben* tarinat osoittavat”. Kirjassa kuvataan miten miljardit ihmiset voivat nyt liittyä yhteen osallistuakseen innovointiin, hyvinvoinnin lisäämiseen ja sosiaaliseen kehittämiseen. Perään lisätään miten tärkeää juuri yritysten on huomioida nämä verkostoituneet ihmisresurssit taitoineen ja kykyineen. Kirjoittajien mukaan yritysten on keskityttävä mahdollisuuksiin innovoida nopeasti uusia tuotteita yhteisöjen kanssa. (Tapscott & Williams 2008.) Samansuuntaisesti on kirjoittanut esim. Yochai Benkler puhuessaan liiketalouden muuttumisesta osallistumistaloudeksi, johon liittyy kansalaisten lisääntyvä autonomia tehdä asioita kuluttajuuden ulkopuolella (Benkler 2006). Clay Shirky nimittää ihmisten verkko-osallistumista älylliseksi ylijäämäksi (cognitive surplus), joka on nykyisin maailmanlaajuisesti verkottunut tärkeä resurssi (Shirky 2010). Tämän resurssin liikkeelle lähtevää voimaa internetissä nimitetään myös joukkoistamiseksi (crowdsourcing).

Innovaatioiden tuottamiseen on suunniteltu myös avointa innovointia tukevia tietojärjestelmiä. Usein järjestelmien tarkoituksena on

edistää asiakaslähtöistä suunnittelua ja ideoiden integroimista osaksi yritysten innovaatioprosesseja. Näin asiakkaat voivat esimerkiksi suunnitella itse matkapuhelimensa ja tietokoneensa ulkoasun tai ideoida tuotteeseen lisäominaisuuksia yrityksen nettisivuilla (esim. CrowdSpirit.com). Asiakas voi monesti myös lähettää omia tuotekehitykseen liittyviä ideoitaan suoraan yrityksen nettisivuille, joissa luvataan palkita parhaat kehitysideoita (esim. Fellowforce.com tai Innocentive.com).

Ihmisten omista tarpeista lähtevä ajattelu yhdistettynä avoimiin järjestelmiin on suuntaus, jota nimitetään innovaatiotoiminnan demokratisoitumiseksi. Eric Von Hippel (2005) kirjoitti innovaatiotoiminnan demokratisoitumisesta käyttäjälähtöisestä näkökulmasta jo vuosikymmeniä sitten. Nyttemmin demokratisoitumisella viitataan myös monimuotoisempiin kansalaisten osallistumisen tapoihin, ei vain osallistumiseen käyttäjinä tai kuluttajina, vaan myös esim. kehittäjinä ja tuottajina. Asiakkaista toivotaan eräänlaisia yhteistyökumppaneita tuotekehitykseen. Heidät nähdään yhteisinä, jotka parveilevat intressiensä mukaan yritysten palveluissa. Uuden innovaatioretoriikan taustalla on usein ihmisten ja yhteisöjen aktivoiminen pelastajaksi epävakaa talouden maailmassa. Kysyntää olisi kuitenkin myös innovaatioilla, joilla ratkaistaisiin kestävään kehitykseen ja yhteisöjen hyvinvointiin liittyviä haasteita.

Sosiaalinen media yhteisöjen voimistamisessa

Kun teknologia nähtiin aiemmin innovaatiotoiminnan ajurina, sen rooli on myöhemmin muuttunut enemmän innovaatioiden mahdollistajaksi. Internetin alkuaikoina, kun liiketalous ei ollut vielä kiinnostunut uudesta mediasta, sen soveltaminen oli paljolti kokeilevaa ja usein teknisesti vaativaa. Nyttemmin verkkomedia koostuu laajasta valikoimasta erilaisia palveluja, joita voi ottaa käyttöönsä nopeasti ja helposti. Sosiaalisen median palvelut kilpailevat keskenään käyttäjien suosiosta.

Liiketoiminnan määrävä asema sosiaalisen median palveluissa hämärtää palveluiden soveltuvuutta yhteistoiminnalliseen ei-kaupalliseen ja yhteisöjä kehittävään tarkoitukseen. Samalla kun palveluiden etuna on helppokäyttöisyys ja käyttäjäystävällisyys, hintana käyttäjälle on mm. palveluntarjoajan brändin alla toimiminen, palvelun valmiiksi määrittelemät toiminnot ja yrityksen intressien mukainen tietojen hallinnointi. Suosituimmat sosiaalisen median palvelut eivät toistaiseksi ole näyttäneet merkittävinä yhteisöjen innovointi- ja kehittämisaikoina, vaan enemmänkin itseilmaisun, huomion hakemisen ja sosiaalisen kanssakäymisen paikkoina. Toisaalta monipuolisempaa soveltamista mahdollistavat palvelut kuten avoimen järjestelmäarkkitehtuurin tyyppiset sovellukset ovat paremmin muokattavissa yhteisöjen julkaisu- ja innovointialustoiksi.

Sosiaalisen median käyttö ei edellytä yhteistoimintaa. Esimerkiksi blogeilla haetaan näkyvyyttä ja kuuluvuutta, mutta vain harvoin pyritään ratkaisemaan tai kehittämään jotain toisten kanssa (Leadbeater 2008). Facebookissa osallistuminen voi toki johtaa tavoitteelliseen yhteistoimintaan (esim. kuluttajaliikkeet), mutta yleisemmin pääpaino on verkostoitumisessa, näkyvyydessä ja lyhyessä viestittelyssä omissa ryhmissä.

Ruohonjuuritasosta lähtevää voimistumiseen pyrkivää toimintaa sosiaalisen median avulla edustaa kenialainen *Ushabidi.com*, joka sai alkunsa poliittisesti kantaaottavasta blogista, ja josta jalostettiin kriisiviestinnän väline yleiseen ja avoimeen käyttöön. Paikallista verkkomedian soveltamista ongelmanratkaisussa edustaa myös brasilialainen *VivaRio*-hanke, jossa pyritään Rio de Janeiron alueellisten slummikortteleiden asukkaiden valmiuksien, turvallisuuden ja elintason parantamiseen. Viva Favela, yksi hankkeen projekteista, on köyhien asuinalueiden oma verkkojulkaisu, jonka päätarkoitus on alueiden julkisuuskuvaan monipuolistaminen ja asukkaiden näkemysten julkistaminen ilman marginalisoivaa ja alistavaa sävyä (Mäkinen 2009). *Harlem Live* on toinen esimerkki paikallisesta verkkojulkaisuutoiminnasta, jossa alueen nuoret parantavat valmiuksiaan ja kehittävät yhteisönsä julkisuuskuvaan menestyksekkäästi.

Euroopan Unioni tukee eurooppalaista innovaatioiden ekosysteemiä mm. tarjoamalla yhteistyötä Open Living Labs -konseptin alla. Konsepti kokoaa alleen hajanaisen joukon avoimen innovoinnin mallia toteuttavia verkkoprojekteja. Suomalainen konseptin jäsen Owela on VTT:n avoin verkkolaboratorio, jonka ”ideatuubissa” voi ideoida, kommentoida ja kehittää uuteen teknologiaan liittyviä asioita muiden kanssa. Laboratorio on toiminut lähinnä tutkijoiden kokeiluna, mutta voi tarjota hyödyllistä tietoa innovaatiokonseptin soveltamisesta jo olemassa oleville yhteisöille (Näkki ym. 2008).

Yhteisiä intressejä, huolia tai ongelmia jakava yhteisö on luonteva sosiaalisten innovaatioiden kehityspaikka. Yhteisön jäsenet ovat parhaita sen elämään ja toimintaan liittyvien kehitystarpeiden asiantuntijoita – asukkaat kylänsä, tehdastyöläiset tuotantosektorinsa, kaupungin vanhuksat vanhustenhuollon tai koulun oppilaat saamansa opetuksen. Yhteisö on kehitykseen pyrkivän innovoinnin paras ajuri, mutta voi tarvita prosessin tueksi myös ulkopuolista asiantuntija-apua sekä innovaatioekosysteemin muita toimijoita. Sosiaalisten innovaatioiden kehittäminen avoimissa verkostoissa yhteisölähtöisesti esim. tutkimushankkeiden tuella on ollut huomattavasti yritysten innovaatioprosesseja heikompaa, sillä syntyneet innovaatiot eivät useinkaan integroidu todelliseen päätöksentekoon.

Paikallisista yhteisöistä ratkaisuja globaaleihin haasteisiin

Monet epävakaa maailman yhteisistä haasteista, kuten ilmastonmuutos tai energialähteiden ehtyminen, vaativat maailmanlaajuisia yhteistoiminnallisuutta ja innovatiivisia ratkaisuja. Ratkaisuja haetaan poliittisilla linjauksilla ja kansainvälisillä sopimuksilla, mutta ongelmat kohdataan paikallisesti. Paikalliset yhteisöt joutuvat konkreettisimmin kohtaamaan globalisoituvan maailman yhteiset haasteet, kuten puhtaan ruoantuotannon tai energian riittävyyden ongelmat. Koska

monet huolenaiheet ovat yhteisiä, paikalliset ratkaisut ovat merkittäviä yhteisesti jaettuina ja edelleen kehitettyinä.

Transition Towns ja *Global Ecovillage Network* ovat esimerkkejä verkostoista, joissa yhdistyvät paikallisyhteisöllisyyden uudet merkitykset ja viestintäteknologian mahdollistama globaali yhteisöllisyys. Molemmat verkostot pyrkivät kestäväan kehitykseen paikallisella innovoinnilla ja ideoiden jakamisella. Transition Towns -liike sai alkunsa Irlannissa pienestä joukosta ilmastoasioista huolestuneista ihmisistä, jotka halusivat edistää ympäristöystävällistä asumista ja vähentää kaikenlaista luonnonvaroja tuhlailevaa kuluttamista. ”Siirtymäliikkeestä” muodostui pian maailmanlaajuinen paikallisten yhteisöjen verkosto, johon kuuluu jo pari sataa liikkeen ehdottamia arvoja ja muutoksia kannattavaa paikallisyhteisöä. Keskeisinä ajatuksina on öljyn riippuvuudesta vapautuminen sekä omavarainen elämä paikallistasolla. Paikalliset siirtymäliikealueet (kylät, kaupungit, kaupunginosat) tukevat verkossa toisiaan yhteisissä tavoitteissa, mutta voivat myös yhdessä kehittää ratkaisumalleja ympäristön kestävään ylittymisen, ilmastomuutoksen sekä talouden haasteisiin. Global Ecovillage Network puolestaan kytkee toisiinsa paikallisia kestäväan kehitykseen pyrkiviä ekoyhteisöjä ympäri maailman. Yhteisöt jakavat keskenään tietoa, uusia ideoita ja innovaatioita, jotka perustuvat ympäristön kunnioittamiseen sekä ekologisesti ja kulttuurisesti kestäväan elämäntavan kehittämiseen. Verkoston toiminta kattaa ekokyliä perustamista, koulutusta, vaihtoehtoteknologian kehittämistä sekä erilaisia paikallisia ja kansainvälisiä projekteja.

Ideat johtavat käyttökelpoisiksi innovaatioiksi useimmiten yhteisesti jakamalla ja kehittämällä. Verkkomedia ja uudet helppokäyttöiset julkaisuvälineet taas tarjoavat oivan tilan luovuudelle ja innovatiivisuudelle. Yhteisöllisellä verkkojulkaisemisella on ollut voimistavia vaikutuksia esimerkiksi monissa köyhissä ja syrjäisissä yhteisöissä eri puolilla maailmaa (Mäkinen 2009). Sosiaalinen media on edelleen välineellisesti tukenut itsenäistä julkaisu-toimintaa ja kannustanut jakamisen kulttuurin leviämistä. Useat tutkijat ovat korostaneet avoimen jakamisen ja yhteistyön merkitystä, ja esimerkiksi taloustieteiden ja viestinnän

tutkimuksessa on viime vuosina nähty voimakas ”me-henkisyyden” aalto (esim. Bowman & Willis: *We Media* 2003; Gillmor: *We The Media* 2004; Benkler: *The Wealth of Networks* 2006 ja Leadbeater: *We Think* 2008). Yhteistyötä on ylistetty monesta suunnasta, mutta ruohonjuuritason innovointiin paikallisyhteisöjen itsensä hyväksi ei ole tartuttu tutkimuksissa yhtä halukkaasti.

Innovoinnin demokratisoituminen liitetään tutkimuskirjallisuudessa useimmiten avointen ohjelmistojen kehittämisen -tyyppiseen asiantuntijayhteisöjen innovointiin tai avoimesta innovoinnista johdettavaan taloudelliseen hyötyyn (esim. Chesbrough 2003). Intialainen professori ja Honey Bee -verkoston kehittäjä Anil K. Gupta on yksi harvoista tutkijoista, joka puhuu innovaatioista yhteisöllisen kehittämisen näkökulmasta. Gupta korostaa ruohonjuuritason luovuutta ja näkemyksiä tärkeiden asioiden ratkaisemisessa sekä yhteisöjen omistusoikeutta kehittämiinsä innovaatioihin. Honey Bee -verkosto on hänen esittämänsä toiminnallinen malli yhteisöjen sekä innovaatioympäristön toimijoiden yhteistyön lisäämiseksi (Gupta 2009).

Talouden taantuman aikana valtiot ja yhteisöt ovat hakeneet innovaatiotoiminnasta keinoja uudelleen nousuun. Julkinen sektori arvioi parhaillaan monessa maassa innovaatiojärjestelmiään ja yritykset uudistumiskykyisyyttään epävarmoilla markkinoilla (esim. Lopez-Clares 2009). Innovaatiotoimintaa olisi hyödyllistä kuitenkin harjoittaa myös yhteisölähtöisesti, jotta kehitys etenisi nykyistä kestävämmiin ja tasa-arvoisempiin. Sosiaaliset innovaatiot ovat erityisesti se innovaatiotoiminnan alue, jossa paikallisilla yhteisöillä voisi ja pitäisi olla merkittävä kehittäjän rooli. Internet ja sosiaalinen media voivat tässä olla hyödyllisiä innovaatioprosessien välineitä, koska näin mukaan saadaan mahdollisimman laaja joukko ongelmanratkaisuun liittyviä ja vaikuttavia osapuolia. Yhteisöjen keskinäinen verkottuminen on myös tärkeää erilaisten näkemysten esille nostamiseksi ja ideoiden vaihtamiseksi.

Lähteet

- Alsop, Ruth & Bertelsen, Mette & Holland, Jeremy (2006) Empowerment in Practice. From Analysis to Implementation. The World Bank. Washington DC.
- Annamalai, Kuttayan & Rao, Sachin (2003) What Works: ITC's E-Choupal and Profitable Rural Transformation. World Resources Institute. Case study. University of Michigan.
- Benkler, Yochai (2006) The Wealth of Networks. How Social Production Transforms Markets and Freedom. New Haven and London: Yale University Press.
- Bowman, Shayne & Willis, Chris (2003) We Media. How audiences are shaping the future of news and information. The Media Center at the American Press Institute. http://www.hypergene.net/wemedia/download/we_media.pdf.
- Chesbrough, Henry & Vanhaverbeke, Wim & West, Joel (eds.) (2006) Open Innovation. Researching a New Paradigm. Oxford University Press.
- Dougherty, Michael (2006) Exploring New Modalities. Experiences with Information and Communications Technology Interventions in the Asia-Pacific Region. A Review and Analysis of the Pan-Asia ICT R&D Grants Programme. UNDP-APDIP ICT4D Series.
- Gillmor, Dan (2004) We the Media. Grassroots Journalism by The People, for The People. O'Reilly Media: Sebastopol CA. USA. <http://oreilly.com/catalog/wemedia>.
- Gupta, Anil K. & Sinha, Riya & Koradia, Dileep & Prakash, T N & Vivekanandan, P. (2001) Building upon Grassroots' Innovations: Articulating Social and Ethical Capital. Article presented at the World Social Forum Workshop in Brazil during January 25-30, 2001. http://www.hks.harvard.edu/sustsci/ists/TWAS_0202/gupta_250101.pdf
- Gupta, Anil K. (2009) Managing Knowledge, Creating Networks and Triggering Innovations for Sustainable Agriculture. Indian Institute of Management.
- Hautamäki, Antti (2008) Kestävä innovointi (Sustainable Innovation). Innovaatiopolitiikka uusien haasteiden edessä. Sitran raportteja 76.
- Himanen, Pekka (2001) Hakkerietiikka ja informaatioajan henki. Helsinki: WSOY.
- Himanen, Pekka (2007) Suomalainen unelma. Innovaatioreportti. Teknologiaateollisuuden 100-vuotissäätiö. Helsinki: Artprint. <http://www.teknologiaateollisuus.fi>.
- Von Hippel, Eric (2005) Democratizing Innovation. MIT Press. <http://web.mit.edu/evhippel/www/democ1.htm>

- Hämäläinen, Hannu & Taipale, Vappu (2007) Kertomuksia sosiaalisista innovaatioista. Stakes.
- Kamkwamba, William & Mealer, Bryan (2009) The Boy Who Harnessed the Wind.
- Leadbeater, Charles (2008) We Think – Mass innovation, not mass production: The Power of Mass Creativity. Profile Books: London.
- Lopez-Claros, Augusto (ed.) (2009) The Innovation for Development –report 2009-2010 <http://www.innovationfordevelopmentreport.org/>
- Mäkinen, Maarit (2009) Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä. Väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampere.
- New Nature of Innovation -report (2009) <http://www.newnatureofinnovation.org/>. FORA, OECD, FEM. Denmark & Finland.
- Näkki, Pirjo & Antikainen, Maria & Virtanen, Tytti (2008) Participatory Design in an Open Web Laboratory Owela. Paper presented at CHI, Florence, Italy.
- Servaes, Jan (1999) Communication for development. One World, multiple cultures. Cresskill, New Jersey: Hampton Press.
- Prahalad, Coimbatore Krishnarao & Krishnan, Mayuram (2008) The New Age of Innovation. Driving Co-Created Value Through Global Networks. McGraw-Hill books.
- Prahalad, Coimbatore Krishnarao (2005) The Fortune at the Bottom of the Pyramid: Eradicating Poverty through Profits, Wharton School Publishing.
- Tapscott, Don & Williams, Anthony D. (2008) Wikinomics. How Mass Collaboration Changes Everything. New York: Portfolio.
- Tuomi, Ilkka (2002) Networks of Innovation: Change and Meaning in the Age of the Internet. Oxford: Oxford University Press.
- Weber, Steven (2004) The Success of Open Source. Harvard University Press.

Verkkosivut

- AfriGadget: <http://www.afrigadget.com>
- Bytes for All: <http://www.bytesforall.net>
- Global Ecovillage Network: <http://gen.ecovillage.org>
- E-Choupal: <http://www.e-choupal.com>
- Honey Bee: <http://www.sristi.org/hbnew>
- Owela: <http://owela.vtt.fi>
- Transition Towns Network: <http://transitionculture.org>
- Ushahidi: <http://www.ushahidi.com>

Epilogi: Yhteisyyden jatkumo

Yhteisyyden jatkumo

Yhteisöä, yhteisöllisyyttä ja niiden lähikäsitteitä on määritelty tutkimuksessa mitä erilaisin tavoin aina sen mukaan, millaisia puolia näissä ilmiöissä kulloinkin on haluttu tuoda esille. Moninaisuudesta seuraa, että usein on vaikeaa tietää ilman tarkempaa selvittelyä, mitä näillä käsitteillä ja sanoilla kulloinkin tarkoitetaan. Kattavan yhteisökäsitteen muodostaminen on todennäköisesti tuohon tuomittu hanke, mutta siitä huolimatta tarvitaan jokin yleinen näkökulma, josta tätä moninaisuutta ja sen painopisteitä voitaisiin kuvaila. Ehdotuksemme on, että tällainen näkökulma on ”yhteisyys”.

Yhteisökäsitteiden monitahoisuus on seurausta ainakin kahdesta sosiaalisen elämän kehityspiirteestä. Yhtäältä ihmisten elämäntavat ovat moderneissa yhteiskunnissa alati enemmän yksilöllistyneet. Toisaalta ihmisten välinen sosiaalinen kanssakäynti ja yhteistoiminta ovat mediateknologian kehityksen myötä saaneet jatkumokseen ja rinnalleen mediaympäristöstä yhä uusia ja uudentyypisiä muotoja. Uudenlaista sosiaalista yhteisyyttä voisikin nimittää paradoksaalisesti *yksilölliseksi yhteisöllisyydeksi*.

Miten yhteisöllisyyttä voisi jäsentää?

Yhteisöä on haluttu määritellä kattavuudeltaan eriasteisesti, joskus laajemmin ja joskus kapeammin. Määrittely on myös kiinnitetty yhteiskunnallisen elämän erilaisiin puoliin. Niinpä yhteisöjä koskevassa tutkimuksessa on keskitytty ainakin yhteisöllisyyden yhteiskunnallisiin perusteisiin, sosiaalisen organisoitumisen muotoihin, sosiaalisen suhteen muotoihin, identifioitumisen ja ryhmään kuulumisen prosesseihin, sosiaalisen siteen muotoihin ja sosiaalisen toiminnan orientaation muotoihin.

Lehtonen (1990) kuvasi yhteisön käsitteen alan vaihtelevan ihmiskunnasta ruokakuntaan ja näiden muodosteiden vuorovaikutusmuotojen välittömistä fyysisistä suhteista jonkin aatteen yhdistämään kuvitteelliseen tai todelliseen ihmisjoukkoon. Yhteisöllisyyden perustana voivat olla esimerkiksi taloudelliset, poliittiset tai alueelliset seikat. Lisäksi yhteisöllisyys voi perustua sukulaaisuuteen, intresseihin, uskomuksiin, yhteisiin toimiin, vuorovaikutukseen, seurusteluun, harrastuksiin, maailmankatsomuksiin, mieltymyksiin tai vaikka tunteisiin. Yhteisöjä voidaan luokitella myös niiden tavoitteiden, kuten hoitoyhteisöt, ja vuorovaikutuksen luonteen, kuten aatteelliset yhteisöt, mukaan. (Lehtonen 1990, 15.)

Etzioni (2000) määrittelee yhteisön kahden elementin yhdistelmäksi. Yhteisö on ensinnäkin yksilöistä koostuva ryhmän muodostama affektiivisten suhteiden verkosto ja toiseksi sitoutumista jaettuihin arvoihin, normeihin, merkityksiin ja historiaan eli tiettyyn kulttuuriin. (Mäkinen 2009, 77)

Yhteisöä on kuvattu myös vastakkainasettelun eli sisä- ja ulkoryhmien, meidän ja muiden kautta. Ulkoryhmä on kuvitteellinen vastavoima, jonka sisäryhmä tarvitsee identiteetilleen ja eheydelleen. Olennaista yhteisöllisyydessä on yhteenkuuluvuuden tunne, luottamus ja sitoutuminen. (Bauman 1997; Mäkinen 2009)

Yleisimmillään yhteisön käsite viittaa ihmisten väliseen vuorovaikutuksen tapaan, yhteyteen, ihmisten väliseen suhteeseen tai siihen mikä on pienryhmille yhteistä. Sama pätee metodologisessa tutkimuk-

nessä käytettyyn yhteisökäsitteeseen, jossa kyky kommunikaatioon, kieli ja yhteiset merkitykset asettavat yhteisön rajat. Vastaavasti yhteisön yleisnimike saa eri aloilla täsmentäviä merkityksiä. Esimerkiksi julkisoikeudellisia yhteisöjä (korporaatioita) ovat muiden muassa valtio, kunta, kirkko, seurakunta ja uskonnolliset yhdyskunnat. Yksityisoikeudellisia yhteisöjä ovat puolestaan yhtiöt, osakeyhtiöt, osuuskunnat ja yhdistykset. (Lehtonen 1990, 15–16.)

Yhteisön käsitteelle annetaan usein kaksi määritelmää. Ensinnäkin sopimussuhteet, jolla tarkoitetaan oikeushenkilöiden yhteenliittymää, jolla on päämäärä. Kyse on tällöin julkisyhteisöstä kuten valtio, kunnat, puolue, kirkko, yritykset ja yhdistykset. Toiseksi ihmisten välisten suhteiden kokonaisuus eli sosiaalinen järjestelmä (Haarala ym. 1997; Mäkinen 2009, 76).

Määrittelyissä viitataan usein Hilleryn tutkimukseen, jossa hän vuonna 1955 keräsi silloisesta sosiologisesta kirjallisuudesta yhteensä 94 erilaista määritelmää käsitteelle yhteisö ja totesi, että liki ainoa yhdistävä tekijä niille oli viittaus ihmisiin. 69 määritelmässä esiintyi viittaus kolmeen elementtiin: maantieteelliseen alueeseen, ihmisiä yhdistäviin suhteisiin ja ihmisten väliseen jatkuvaan vuorovaikutukseen. (Esim. Saastamoinen 2003, 166–167; Lehtonen 1990, 16.)

Yksi vakiintunut käsitys onkin se, että yhteisöjä tutkiessaan tutkija tarkastelee johonkin tiettyyn maantieteelliseen paikkaan tai virtuaaliseen tilaan identifioituvia ihmisiä, jolloin huomio kiinnittyy näiden ihmisten vuorovaikutuksen tapoihin, laatuun ja perustaan, esimerkiksi arvoihin ja normeihin. Määrittelyissä korostuu yhteisöjen symbolinen luonne, joka synnyttää johonkin kuulumisen tunteen. Kuuluminen johonkin ilmenee samankaltaisuuden tunteena, joka poikkeaa muista vastaavista. Tämä aikaansaa toisten rajaamisen yhteisön ulkopuolelle. (Mäkinen 2009; Saastamoinen 2003, 166–167.)

Jari Aro pohtii artikkelissaan sosiaalista sidettä ja tekee vastakohtaisuuksien avulla jäsenyyksen sosiaalisten siteiden muotojen ulottuvuuksista. Sosiaalinen suhde voi rakentua sentimentin varaan tai suhde voi rakentua intressien ohjaamien sopimusten varaan; yksilö voi olla jäsenenä yhdessä kokonaisvaltaisessa yhteisössä tai hän voi olla

jäsenenä monessa sosiaalisessa maailmassa tai post-traditionaalisessa yhteisössä; sosiaalinen suhde voi muodostua välittömänä intersubjektii-visena vuorovaikutuksena tai välittyneesti julkisuuden tai teknologian kautta; sosiaalinen suhde voi olla paikkaan sitoutunut tai se voi olla ei-paikallinen verkosto.

Sosiaalisten suhteiden malli

Fisken (1993) näkemyksen mukaan yhteisöllisyys on yksi – mutta ei suinkaan ainoa – tapa orientoitua sosiaaliseen maailmaan ja sen suhteisiin. Hän on esittänyt, että yhteisöllisen jakamisen (community sharing) lisäksi perustavanlaatuisia sosiaalisten suhteiden malleja ovat auktoriteetin mukainen järjestys (authority ranking), tasavertaisuus (equality matching) sekä markkinasuhteet (market pricing). Nämä neljä muodostavat perustavanlaatuiset sosiaalisten suhteiden mallit, joiden avulla sosiaaliset toimijat suunnittelevat, ennakoivat, arvioivat ja koordinoivat omaa ja muiden toimintaa. Niitä käyttämällä suostutellaan, kritisoidaan ja sanktioidaan vuorovaikutuskumppaneita sekä neuvotellaan sosiaalisista suhteista.

Yhteisöllinen jakaminen tarkoittaa sosiaalisia suhteita, joihin osallistutaan ilman välitöntä omanvoitonpyyntiä siten, että kukin antaa haluamansa panoksen yhteiseen pyrintöön. Auktoriteetin mukainen järjestys tarkoittaa suhteita, joissa orientaation keskeisenä kohteena on sosiaalinen valta ja sen mukainen oikeuksien, velvollisuuksien ja palkintojen jakaminen. Tasavertaisuudella tarkoitetaan suhteita, joissa toimijat tavoittelevat vastavuoroisesti tasa-arvoisuutta. Markkinasuhteet taas ovat sellainen sosiaalisten suhteiden organisoimisen periaate, jossa tavalla tai toisella hinnoitellaan osapuolien osallistumisen astetta ja heille lankeavia palkintoja ja velvollisuuksia.

Fisken malli on hyödyllinen ainakin siinä suhteessa, että se auttaa jäsentämään joitain yhteisöä koskevan keskustelun jännitteitä. Yhteisöä

ja yhteisöllisyyttä on nimittäin joskus pyritty määrittelemään ja kuvaamaan idealisoiden korostamalla siihen kuuluvaa pyyteettömyyttä ja eräänlaista kommunistista eetosta: jokainen osallistuu omien kykyjensä mukaisella tavalla. Tällaista yhteisöllisyyskäsitystä on kritisoitu siitä, ettei siinä oteta huomioon sosiaalisiin suhteisiin kuuluvaa vallankäytön aspektia ja sitä, että ihmiset pyrkivät ajamaan itsekkäästi omia etujaan. Usein yhteisöllisyyteen ja yhteisötoimintaan kytketään myös käsitys tasavertaisuudesta ja demokratian tavoittelusta. Myös tätä näkemystä voidaan kritisoida samalla tavalla yhteisöllisyyden idealisoimisesta, ja kriitikot mielellään tuovat esille, että myös yhteisöllisissä suhteissa esiintyy monenlaista autoritaarisuutta ja vallankäyttöä. Vastaavasti auktoriteetisuhteita ja yksityisten intressien ohjaamaa toimintaa korostavia näkemyksiä voidaan kritisoida niihin sisäänrakennetusta kyynisestä oletuksesta ihmisen sosiaalisen toiminnan perusluonteesta. Fisksen mallia voi siis käyttää eräänlaisena muistilistana, jonka avulla voi tarkistaa, kuinka laajasta ja kattavasta yhteisöikäsitteestä kulloinkin on kysymys.

Fisksen erottelemat orientaation mallit voidaan ajatella ideaalityypeiksi, jotka vain harvoin ovat löydettävissä sosiaalisesta todellisuudesta puhtaissa muodoissaan. Todennäköistä on, että ne esiintyvät yleensä jollain tavoin toisiinsa sekoittuneina tyyppinä. Ideaalityypin avulla voidaan arvioida sitä, missä määrin jotkin sosiaaliset suhteet muistuttavat vaikkapa yhteisöllistä jakamista tai markkinaorientaatiota. Tällöin olisi kuitenkin virheellistä väittää, ettei jokin yhteisötoiminnan muoto oikeasti ole yhteisöllistä, jos se ei täyttäisi puhtaasti yhteisöllisen jakamisen tunnuspiirteitä.

Sosiaalisen maailman perustyyppien raja-arvona on vastavuoroinen orientaatio sosiaaliseen suhteeseen. Ihmiset eivät tietenkään aina ja kaikessa toiminnassaan orientoidu sosiaaliseen maailmaan, eikä heidän välillään tarvitse ole minkäänlaista vuorovaikutusta, vaikka he toimisivatkin rinnakkain ja lähellä toisiaan, vaikkapa samassa huoneessa. Jotta ihmisten välillä olisi ylisummaan jotain sosiaalisiksi suhteiksi nimitettävää, täytyy heidän jollain tavalla orientoitua toisiinsa ja samalla he tulevat tunnustaneeksi toisensa vuorovaikutuskumppaneiksi.

Vastavuoroinen tunnustaminen on välttämätön ehto kaikenlaiselle yhteisöelämälle: voidakseen asettua vuorovaikutukseen, yhteistoimintaan tai vaihtosuhteisiin, on suhteen osapuolien hyväksyttävä toisensa ja kunnoitettavat toisiaan sellaisina henkilöinä tai ryhminä, joiden kanssa voidaan olla rauhanomaisella tavalla tekemisissä. Tämä rajaisi sosiaalisten suhteiden piiristä pois joukon sosiaalisia muodostumia, joita voitaisiin ehkä parhaiten nimittää sosiaalisiksi yleisöiksi, vaikka niitä onkin tarkasteltu myös yhteisöjen erikoistapauksina (esimerkiksi kvasi-interaktio, kuvitteellinen yhteisö, medioituneet suhteet).

Mediamaailman ja yhteisyyden muutokset

Lehtonen (1990) määritteli sosiologian klassikoita tulkiten ideaalin yhteisön mallin, jossa järjestäytymisen ehdot ovat selkeät: yhteisössä toimiminen tulee olla vapaaehtoista, tavoitteiden tulee olla jäsenten hyväksymiä, toiminnan on oltava demokraattista ja tasa-arvoista ja päätösvalta edellyttää suurta autonomiaa, toimintatilaa ja -vapautta. Tällaisella yhteisöideaalilla Lehtonen tarkoitti *toiminnallista* yhteisöä.

Yhteisöksi voidaan Leena Kurjen (2000) mielestä nimittää vain sellaista sosiaalisen suhteen muotoa, jonka välityksellä sosiaalinen toiminta on yhteisten intressien ja arvojen ohjaamaa. Yhteisöllinen suhde on sellainen rakenteellinen suhteen muoto, jonka tunnusmerkkejä ovat dialogi, solidaarisuus, avoimuus, uudistuminen ja samalla integraatio ja pysyvyys. (Kurki 2000, 130.)

Edellisissä näkemyksissä on kyse sosiaalisen kansalaistoiminnan yhteisöistä. Kulutuskulttuurin myötä alettiin puhua kulutusyhteisöistä ja osittuneista yhteisöistä ja – *kuvitteellisista* yhteisöistä.

”Kuvitteellisten yhteisöjen muodostus keskittyy harrastusten, kulttuuristen makujen ja vapaa-ajan – siis kulutuksen – ympärille. Nämä elä-

mäntapavalintojen tai tyylien yhdistämät yhteisöt voivat epäsuorasti vaikuttaa poliittisestikin, mikäli niiden edustama elämäkatsomus leviää laajemmin yhteiskunnassa. Kuitenkin ne valtaosin ovat vain ryhmän sisäistä kulttuurista identiteettiä palvelevia, ja yhteiskunnallisessa mielessä heikkoja yhteisöjä.” (Uusitalo 2002, 212.)

Kulutusyhteiskunta kehkeytyi useissa maissa, kuten Suomessa, yhtä jalkaa erityisesti television kanssa. Kulutustutkijoiden mukaan joukkomedian rooli jälkimodernissa verkostoyhteiskunnassa alkoi korostua monella tavalla. Ihmisten ryhmittäminen, samastuminen, omien näkökantojen esittäminen ja vuoropuhelu tapahtuivat nyt paljolti median välityksellä. Usein sitoutuminen ja yhteenkuuluvuuden tunne muodostuivat kulttuurisina identiteetteinä tai osakulttuureihin samastumisena pelkästään virtuaalisesti, kuvitteellisella tasolla. Yhä harvemmin yhteisöjen muodostus toteutui muodollisten jäsenyyksien ja vaikuttamisen kautta järjestöissä kuten aiemmin modernissa yhteiskunnassa. (Uusitalo 2002, 212.)

Myös perinteiset, jäsenyyksiin perustuvat järjestöt ja yhteisöt ovat yhä enemmän riippuvaisia mediasta ja mediajulkisuudesta ja käyttävät sitä tuodakseen esille yhteisiä kantojaan ja kiinnittääkseen jäsenensä paremmin itseensä, joko perusteluillaan tai tunnetason sitein, ja löytääkseen myös uusia kannattajia, kuten Uusitalo (2002, 212.) toteaa. Samaa todistaa konkreettisesti Pauliina Lehtonen tämän kirjan artikkelissaan.

Kulutuskulttuuri synnytti jälkimodernin, ja 1990-luvulla ryhdyttiin puhumaan uusyhteisöllisyydestä, joka realisoitui fani-, peli-, kuluttaja- ja brändiheimoina. 2000-luvun mediateknologia edisti suuntaa, jota Minna Autio arvioi artikkelissaan eräänlaiseksi yksilöllisen kuluttajasubjektin vastavoimaksi. Näennäisestä valinnanvapaudesta ja yksilökeskeisyydestä huolimatta kulutus on kollektiivista ja sitä ohjailevat sosiaaliset normit, muodit ja tyylit. Perinteinen media tuottaa sekä kansalaisuutta että kuluttajuutta, sekä yksilöllisyyttä että yhteisyyttä.

Median yhteisyys joukkoviestintänä syntyy ennen muuta siitä, että se rakentaa yleisöjä. Se kokoaa erilaisia kohderyhmiä, joista muo-

dostuu sille jonkin verran toiminnallisia, symbolisia ja ennen muuta kuvitteellisia yhteisöjä. Kuvitteellisia ja kuviteltuja siinä mielessä, että kohdeyleisö on ”yhteisö” vain medialle ja mainostajalle. Keskenään tällä yleisöllä ei välttämättä ole minkäänlaista vuorovaikutusta. Esimerkiksi Pietilän ja Sondermanin (1994) mukaan sanomalehti synnyttää suuren interaktion potentiaalini, kohtaamisten mahdollisuuden. Lehti luo yhteisten asioiden julkisuutta, keskustelua, yhteisiä puheenaiheita. Kohtaamispotentiaalia synnyttävät myös mainokset. Media on tässä tapauksessa kuvitteellista yhteisyyttä ja yhteisyysverkko, jonka välityksellä vaihdetaan mielipiteitä ja tavaroita. Median yhteisyys on välittynyt. Ihmiset saattavat olla keskenään vuorovaikutuksessa, mutta median välityksellä. Joukkotiedotusväline viestii yhdeltä monelle, ja yksisuuntaisesti. Lisäksi median joukkoviestintänä tuottama yhteisyys on usein ulkoa tuotettua kuvitteellista yhteisyyttä. Yhteisömediassa ja organisaatioviestinnässä yhteisyys syntyy siitä, että yleisö muuttuu osallistujaksi ja toimijaksi.

Myös median joukkoviestintänä tuottama julkisuus muodostaa yhteisen tilan, foorumin, keskustelun, ajattelun ja kokemuksen. Mediajulkisuus muodostaa eräällä tavalla sillan fyysisen maailman ja virtuaalisen maailman välille. Internet on puolestaan avannut aivan uudenlaisen keskustelun, kommentoinnin ja vuorovaikutuksen maailman verrattuna perinteisiin joukkoviestimiin. Elina Nopparin ja Niina Uusitalon kirjan artikkeli tuo esille uudenlaisen nuorten verkkoyhteisöllisyyden ja esimerkiksi blogikulutturin. 1990-luvulla internetin luomaa uutta julkista ja yhteistä tilaa kutsuttiin virtuaaliseksi, 2000-luvulla yksinkertaiseksi verkoksi. Internetin mahdollistama uusi yhteisyys on muuttunut yhä toiminnallisemmaksi.

Virtuaali- ja verkkoyhteisöjen muodostumisellakin on kriteerinsä. Ne ovat jatkuvan vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen sosiaalinen verkosto, jossa aktiivisuus määrittää jäsenyyttä, kuten Kari Hintikka artikkelissaan kuvaa. Perinteisempiin yhteisöihin verrattuna nämä eivät ole samalla tavalla pysyviä. Lyhytkestoisuuden toisena puolena on vapaaehtoisuus; verkkoyhteisöön voi tulla ja siitä voi poistua ilman sanktioita.

Sosiaalinen media, avointen lähdekoodien ja pelien rakentaminen ja monet muut uudet muodot ovat tuoneet tiiviyttä internetin verkko-yhteisyyteen. Vierailijoista on tullut osallistujia, käyttäjistä tekijöitä, kuluttajista tuottajia. Tosin kävijöiden, osallistujien ja toimijoiden kirjo on edelleen suuri. 2000-luvun jälkipuoliskon uudempien tutkimusten mukaan ihmisten osallistumismotiiveja verkkoyhteisöissä ovat ennen muuta itsensä ilmaiseminen ja toteuttaminen. Eräänlainen motiivien luettelo: oppiminen, yhteydenpito, samankaltaisuus, liiketoiminta, luovuus ja odotukset (Deragon 2007; Matikainen 2008)

Sosiaalisen median palveluita tai osallistumista ei voida yksioikaisesti pitää yhteisöllisinä. Osallistuminen voi olla motiiveiltaan hyvin yksilöllistä, yksilölähtöistä sosiaalisuutta. Se viittaa individualistiseen yhteiskuntamuotoon ja kulttuuriin, jossa toiminta perustuu virallisiin sääntöihin, kilpailuun ja tehokkuuteen. Näin ollen ihmiset toimivat enemmänkin joukkona ja massana – siis yleisinä – kuin yhteisinä. (Matikainen 2008)

Yksilöllistyminen, identiteetti ja sosiaaliset suhteet

Kuten on tullut todetuksi, muodostavat yksilöllistyminen ja yhteisöllisyys eri muodoissaan eräänlaisen kaksoissidoksen ajasamme. Pohdinnat yksilöstä ja yksilön määrittelyistä erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä, toisin sanoen identiteetin käsitteellistämisen, ovat monella tapaa aikaamme määrittelevä ilmiö. Määrittelemme itsemme sen kautta, mihin yhteisöihin kuulumme ja miten olemme osallisia erilaisiin suhteisiin näissä yhteisöissä.

Esimoderneissa yhteiskunnissa ihmisen identiteettiä määritteli sijoittuminen paikallisten sukuyhteisön jäseneksi. Yhteiskuntien modernisaatio muunsi identiteetin määrittelyn keskeisiksi alueiksi sijoittumisen sukupuolijärjestelmään, yhteiskuntaluokkaan ja etniseen ryhmään. Kaupungistumisen ja teollistumisen myötä identiteetin ja yhteisön

välisiä suhteita tarkasteltiin yhä enemmän näistä sosio-ekonomisista määreistä käsin, jolloin moderni yhteiskunta heikensi perinteistä paikkasidonnaista yhteisöllisyyttä. 1900-luvun jälkipuolelle saavuttaessa kuluttamisen ja joukkotiedotusvälineiden merkityksen kasvun nähtiin vastaavasti synnyttävän massayhteiskunnan, joka hämärsi omistussuhteisiin ja työnjakoon perustuvaa luokkaidentiteettiä. Uusmarxilaisen näkemyksen mukaan keskiluokkaistuvalla työväestölle mahdollisuus kuluttaa samassa tahdissa tai kilpaillen naapurin kanssa, synnytti väärän tietoisuuden, joka sai unohtamaan luokkataustan. (Joseph 2002, xviii-xxvi; Kellner 2000, 261; Saastamoinen 2003, 170.)

Näiden modernien identiteettimäärittelyjen rinnalle ovat yhä enemmän tulleet valintoihin perustuvat, elämäntapaan ja -tyyliin liittyvät identiteettimäärittelyt. Massakulttuuri on kuluttamiseen perustuvassa elämäntavassa pirstoutunut ja heterogenisoitunut. Massoille ei myydäkään massatuotteita, vaan lupausta ainutkertaisuudesta ja erilaisuudesta, jonka voi saavuttaa kuluttamalla jotakin räätälöityä ja jotakin ihmisen ainutkertaisuutta ilmaisevaa tuotetta tai elämystä. Tämä lupaus ja sen tavoittelu synnyttää uudenlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta samoin kokevien ihmisten kanssa. Vastaavasti kuluttamisen logiikka pirstoo sosiaalisuutta yhä pienempiin kulutusyhteisöihin. Uudessa yhteisötarkastelussa onkin kysymys yhteisöllisten identiteettien ekspressiivisestä ja performatiivisesta luonteesta. Ihmiset ilmaisevat arvojaan samastumalla erilaisiin kuluttamisen elämäntapayhteisöihin tai vastarintana kuluttamiselle, elämällä erilaista, vaihtoehtoiseksi määriteltyä, elämää. Usein perinteiset joko-tai -identiteetit korvataan yhä useammin erilaisilla sekä-että -identiteeteillä. (Vandenbergh 2008, 891–892; Saastamoinen 2003, 170–171.)

Yksilöllistyminen (*individualization*) merkitsee yhteiskunnallisena tilana ilmiötä, jossa yksilön identiteetti ei enää määrity mutkattomasti erilaisten sosiaalisten merkitsijöiden, kuten työpaikan, asuinpaikan, sukupuolen tai luokkataustan kautta. Monet näistä sosiaalisen alueen merkitsijöistä ovat monimuotoistuneet, muuttuneet monimerkityksellisiksi tai kadonneet. Harry Blatterer (2010) tulkitsee ilmiötä muutoksena yksityisyyden (*privacy*) käsitteellistämässä. Yksityisyys, eli

mahdollisuus hallita ja suojata omaan itseensä liittyvää informaatiota on ollut keskeinen arvo moderneissa yhteiskunnissa. Nyt kuitenkin todistamme ilmiötä, jossa etenkin erilaiset verkkoyhteisöt, kuten *Facebook* ja *Myspace*, toimivat yhä useammalle foorumina, jossa yksityisyydestä pyritään luopumaan vapaaehtoisesti. Monet kertovat reaaliaikaisesti tuntemuksistaan ja tekemisistään, usein valokuvien ja videopätkien kera. Blattererin hypoteesin mukaan, tämä yksityisyyden riisuminen erilaisissa yhteisöllisyyden kontesteissa, liittyy siihen, että omaa identiteettiä on rakennettava näkyvyyden (*visibility*) kautta, koska perinteiset yhteiskunnalliset viitteet eivät kykene enää kertomaan keitä me olemme. Yksityisyyden ja näkyvyyden jännite on eräänlainen vaihtosuhte. Ihmisten on luovuttava jossakin määrin yksityisyydestään, jotta he pääsisivät mukaan virtuaalisiin verkostoihin ja yhteisöihin. Tämä verkostososiaalisuus on taas välttämätöntä, jotta ihmisille muodostuisi sosiaalisia suhteita. Sosiaaliset suhteet taas itsessään tuottavat tyydytystä mahdollistamalla kommunikaation muiden ihmisten kanssa. Ne voivat myös palvella välineellisiä päämääriä, esim. näkyvyys voi edistää ammatillista menestymistä. Blatterer (2010, 82–84) näkee kuinka yksityisyyttä ei koeta enää vaalittavana arvona siinä määrin kuin ennen. Yksityisyydestä on muodostunut pikemminkin monikerroksinen käsite, jolla käydään kauppaa ja jonka avulla ihmisiä luokitellaan esimerkiksi verkkoyhteisöissä intiimeihin ystäviin, joille paljastetaan enemmän ja etäisempiin ihmisiin, joille kaikkea ei näytetä. Yksityisyydestä on tullut enemmän sosiaalinen väline, joka edellyttää toimijuutta.

Kuulumisesta verkostomaisiin suhteisiin

Kuten olemme edellä kuvanneet, on modernisaatiokehitys ongelmallistanut ja monimuotoistanut sosiaalista aluetta, yhteiskuntaa ja kulttuuria. Yksilö ja hänen identiteettinsä eli se kuinka yksilö määrittelee itsensä ja kuinka muut määrittelevät hänen sosiaalisesti, muodostuvat

ongelmaksi, kun niitä ei voida entiseen tapaan määritellä paikasta ja rakenteista käsin, ainakaan yhtä helposti kuin ennen. Identiteetin voi nähdä kollektiivisena minuutena, yhteisyytenä, joka ilmenee yksilöissä ja jonka johonkin kuuluminen pitkälti synnyttää. Olennaista on se, että identiteetit eivät ainoastaan kehity, vaan ne kehitetään. Tämä pätee yhtä hyvin niin etnisiin, uskonnollisiin, luokka- ja kansallisiin identiteetteihin kuin kulttuurisiin tai sosiaalisiin identiteetteihinkin. Yhteisöllisyyden etsintä, yhteiset arvot ja tarkka rajanveto sen suhteen, kuka kuuluu joukkoon ja kuka ei. Identiteettiin kuuluu aina kaksi ominaisuutta: yhteisyys ja eronteko. (Ks. esim. Kivikuru 2000, 11–14; 1998, 321–325.)

Kuuluminen on perinteisesti ollut niin identiteetin rakentumisen kuin yhteisyydenkin kriteeri. Ihmiset haluavat ja kuuluvat erilaisiin ryhmiin, yhteisliittymiin ja yhteisöihin. Kuuluminen voi vapaaehtoisenaakin olla normatiivista, sosiaalisen viitekehyksen säätelemää. Kuulua voidaan myös kiinnostuksen vuoksi, ilman sen kummempia sitoumuksia tai osallistumista. Jäsenyys saattaa olla myös hyvin merkittävää kuulumista ihmisen identifioituessa ryhmään. Kuulumiseen liittyy myös yhteenkuuluvuuden tunne, jota korostetaan usein yhteisyyttä määritettäessä

Yksilöllistyminen merkitsee tilannetta, jossa tämä kuuluminen johonkin ei ole enää itsestäänselvyys, vaan oma identiteetti on tehtävä kommunikaatiolla, kuluttamisella ja elämänkulun valintoina. Identiteetillä ei kuitenkaan ole merkitystä, jos se ei tapahdu suhteessa muihin ihmisiin, suhteessa siihen mitä nimitämme yhteisyydeksi. Identiteettityön muutosta voi kuvata muutoksena jonnekin kuulumisen problematiikasta muutokseen suhteiden synnyttämisen ja ylläpitämisen problematiikaksi.

Identiteettityön muuntumista jatkuvaksi prosessiksi on pyritty kuvaamaan muun muassa pohdinnoilla postmodernista tai jälkimodernista minuudesta. Jälkimoderni minuus tai subjekti liittyy samaistumisprosessin vaikeutumiseen. Ihmisellä ei ole enää vain yhtä viiteryhmää, yhteisöä, kulttuuria tai paikkaa, johon tuntee kuuluvuutta ja jonka avulla rakentaa jatkuva, yhtenäinen identiteetti. Ihminen on

ärsykkeiden ja vaikutusten ristipaineessa, jonka tuloksena ihmisellä ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä, vaan pirstoutunut. Se koostuu monista identiteeteistä, jotka saattavat olla ristiriidassa keskenään. Se määrittyy historiallisesti ottaen eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä ne ryhmyt eheän minän ympärille, minkä vuoksi samaistumisemme kohteet vaihtelevat nopeasti muuntuviissa toiminnan konteksteissa. (Hall 1999, 21–23.)

Postmodernin identiteettikäsitteen voi nähdä varsin pessimistisenä tulkintana ihmisestä. Ihmisen minuus ja identiteetti ovat jotakin pirstoutuvaa ja tyystin katoavaa, siten merkityksettömäksi muuttuvaa. Myönteisempää tulkintaa median, teknologisoitumisen ja sosiaalisen alueen muutoksista identiteetille on piirtänyt Kenneth J. Gergen (esim. 2009). Hänen mukaansa modernin ajan erilliseen yhteisyyteen perustuva minäkäsitys ei ole enää kovinkaan toimiva. Tarkastelun painopistettä tulisi Gergenin mukaan siirtää erillisestä yksilöstä kohti suhteita, relaatioita, joista minuus ja identiteetti syntyvät ja jatkuvasti uudelleen määrittyvät. Minuutemme ja identiteettimme on suhteiden ja kommunikaation tulos. ”Minää” ei määritellä itse, vaan se määrittyy joksikin tietyssä suhteessa. ”Minä” ei synnytä suhdetta vaan suhde synnyttää ”minän”. Näin selittyy osaltaan myös 2000-luvulla rajusti laajentunut verkkomaailma ja sosiaalinen media ja se miksi ihmiset sankoin joukoin hakeutuvat näiden teknologioiden pariin. (Gergen 2009; ks. myös Saastamoinen 2003, 175–176.)

Identiteetin ja yhteisyyden suhteita pohdittaessa onkin syytä huomioida, nähdäänkö esimerkiksi kulttuurin medioituminen ja teknologisoituminen kulttuuripessimistisesti ilmiönä, joka muuntaa minuuden ja yhteisyyden merkityksettömäksi. Vai olisiko pyrittävä rakentamaan uutta käsitteistöä, joilla nivoa yksilöiden identiteettiyö ja yhteisyyden muodot uudella tavalla toisiinsa. Zizi Papacharissi (2010, 316–317) puhuu käsitteestä verkottunut minä (*networked self*), jolla hän viittaa media- ja teknologialukutaitoiseen ihmisideaaliin, joka kykenee luomaan ja ylläpitämään sosiaalisuutta verkon avulla, samalla osaten tulkita sosiaalisuuden erilaisia motiiveja ja intensiteettejä.

Yhteisyyden monimuotoinen ja rinnakkainen jatkumo

Lehtonen (1990) jakoi yhteisyyden kahteen kehitysprosessiin. Yhteisyys vuorovaikutuksessa kehittyvänä ilmiönä, jolloin jäsenten ryhmäidentiteetti muotoutuu konkreettisen toiminnan seurauksena ja tuloksena voi olla toiminnallinen yhteisö. Ja toiseksi yhteisyys yhteenkuuluvuuden tunteena, joka voidaan ymmärtää ryhmäidentiteettiä vahvistavana tietoisuusmuotona ja jonka tuloksena kehittyy symbolista yhteisöllisyyttä. Modernin maailman vuorovaikutusjärjestelmät ovat Lehtosen mukaan ensisijaisesti sopimuksellisia, jolloin niitä ei pitäisi Lehtosen mukaan nimittää toiminnallisiksi yhteisöiksi. ”Yhteisöt toiminnallisina järjestelminä korvautuvat modernissa maailmassa symbolisen yhteisöllisyyden konstruktiolla.” (Lehtonen 1990, 23–33, 218). Tätä jakoa voidaan laajentaa seuraavasti: kuvitteellinen yhteisö (yhteisyys), symbolinen yhteisö (yhteisöllisyys) ja toiminnallinen yhteisö (yhteisö). (Kangaspunta 2006).

Yhteisyys on nykymaailmassa jatkumo, joka vaihtelee tiiviys- ja voimakkuusasteiltaan. 2000-luvulla yhä monimuotoistunut internetin virtuaalinen maailma sosiaalisine medioineen osoittaa, että yhteisyyttä on syytä tarkastella jatkumona. Ihmiset toimivat yhä enemmän median ja verkkojen välityksellä ja yhteisyys saa yhä yksilöllisempiä piirteitä. Karkeasti voitaisiin puhua paradoksaalisesti yksilöllisestä yhteisöllisyydestä. Ja kriittisesti sosiaalisuudesta, verkoista ja verkostoista. Näkökulmaa vahvistaa Mikko Saastamoisen artikkeli, jossa pohditaan yksilöllistymistä ajan ilmiönä. Huomioitava on lisäksi se, että erilaiset yhteisyyden muodostelmat, verkot ja verkostot, toimivat yhtä aikaa ns. fyysisessä maailmassa ja verkon virtuaalimaailmassa.

Laajan yhteisyyden jatkumon määrittäjiä ja kriteereitä ovat – edellä esitetyn ja kirjan muiden artikkelien perusteella – muiden muassa toiminta ja vuorovaikutus, niiden intensiteetti ja osallistumisaktiivisuus, sosiaalinen side, yhteenkuuluvuuden tunne, valinta, identiteetti ja jäsenten väliset suhteet. Määreenä voi pitää myös jakoa primaareihin ja sekundaarisiin yhteisöihin, tällöin isona jakajana toimii sosiaalinen side. Lisäksi on huomioitava Ja-

ri Aron artikkelissaan esiin tuoman sosiaalisen maailman teorian huomio: yksilö voi eriasteisesti olla sitoutunut useaan yhteisöön. Yhteisyyden jatkumon voi jakaa seuraaviin ulottuvuuksiin:

Yhdistävyys ja samankaltaisuus (esiaste)

1. Kuvitteellinen yhteisyys
2. Yhteisyys- tai sosiaaliverkko
3. Maantieteellinen yhteisö tai verkko
4. Intressiyhteisö tai -verkosto
5. Primaari yhteisö tai verkosto
6. Virtuaaliverkosto
7. Toiminnallinen yhteisö tai verkosto

Yhdistävyys ja samankaltaisuus ovat yhteisyyskynnön oraita, yhteisyyden muodostumisen potentiaali ja esiaste. Askel kohti jonkin asteista yhteisyysmuotoa edellyttää yhteenkuuluvuuden tunteen tai yhteisen tietoisuuden kokemista. Samassa elintarvikekaupassa käyvät tai samoja nettisivustoja käyttävät ovat näiden paikkojen asiakkaita, jolloin heillä on jotain yhteistä, mutta he eivät ole keskenään vuorovaikutuksessa. Liikkeyrityksen näkökulmasta he ovat kuitenkin asiakasyhteisö.

1. Kuvitteellinen yhteisyys tarkoittaa kuviteltua ja kuvitteellista yhteisyyttä, jossa ihmiset eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään. Tätä löysintä yhteisyysmuotoa ei ehkä tulisi lainkaan kutsua yhteisöksi. Benedict Andersonin (2007) imaginaarisen käsitteeseen pohjaava ja laajasti käytetty kuvitteellisen yhteisöllisyyden käsite nojaa yhteisyyden tunteeseen, joka ei toteudu interpersoonallisena vuorovaikutuksena, joka taas kuuluu olennaisesti yhteisön määrittelyyn. Jari Aron artikkeli valaisee miten Anderson nimittää julkisuuden kautta organisoituvia suhteita imaginaarisiksi yhteisöiksi, koska ne rakentuvat yhteenkuuluvuuden sentimentin varaan.

Tyypillisimmillään kuvitteellisessa yhteisyydessä on kyse median yleisöstä ja kohderyhmästä. Tällöin kuvitellaan esimerkiksi television kokoavan samanaikaisesti joukon ihmisiä ruudun ääreen, Linnan

juhlien tai tosi-tv-spektaakkeliin ääreen¹. Erityisesti kaupallinen media pyrkii kohdentamaan ohjelmiansa ympärillä olevan mainonnan tarkoin kohderyhmille, puhumatta niche-kanavista, jotka rakennetaan tietyille kohderyhmille. Nämä kohderyhmät ovat kuvitteellisia – ja niiden ulkopuolelta määriteltyjä – ryhmiä. Niihin kuuluvat ihmiset eivät koe minkäänlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta kanavan yleisönä.

Aivan samaan tapaan paikkakunta, maakunta tai kansakunta ovat kuvitteellisia, ja sosiaalisina organisaatioina konstruktioita. Valtio on tyypillisesti kuvitteellinen yhteisö, koska kyseessä on paremminkin mielikuva yhteisyydestä kuin reaalin vuorovaikutus. Valtiota kansanhenkeä tai kansallisuuden tunnetta toteuttavana kuvitteellisena yhteisyytenä pidetään ensimmäisenä esimerkkinä tavasta, jolla yhteisön käsite muuttuu modernissa maailmassa merkitykseltään toiminnallisesta ja statuksellisesta yhteisöllisyydestä imaginaariseksi yhteisyydeksi. (Anderson 2007)

Kuvitteellisen yhteisyyden voi havaita mitä erilaisimmissa yhteyksissä, varsinkin verkko- ja mediamaailmassa. Ihmiset eivät ole keskenään varsinaisesti vuorovaikutuksessa, mutta saattavat kokea yhteenkuuluvuutta, ainakin välillisesti. Tyypillisesti myös median sisällöt synnyttävät yhteisiä puheenaiheita, ja osittain niiden seuraamiseen liittyy sosiaalinen normin aspekti, haluttiin sitä tai ei. Heikkilän, Ahvan, Siljamäen ja Valtosen artikkelissa tuodaan esille median käytön sosiaalinen aspekti.

Johonkin yhteisyysmuotoon kuulumisen sisältää usein jonkin asteinen yhteenkuuluvuuden tunne. Kuulumisen on väljää yhteisyyttä. Esimerkiksi verkossa on valtava määrä keskustelupalstoja, joilla ihmiset reagoivat, ottavat kantaa ja osallistuvat vailla sen kummempaa yhteenkuuluvuutta.

2. *Yhteisyys- tai sosiaaliverkko* voi pitää astetta tiiviimpänä yhteisyyden muotona, jossa ihmiset tuntevat yhteenkuuluvuutta, ovat tietoisia kuulumisestaan johonkin ryhmittymään, kommunikoiivat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tätä muotoa sävyttää usein tunteeseen

---

1. ”Se yhdistää kansakuntaa”, sanoi Yleisradion väistyvä toimitusjohtaja Mikael Jungner suurten urheilutapahtumien esittämisestä julkisen palvelun televisiokanavilla. (Lappalainen 2010, Helsingin Sanomat 22.4.)

perustuva symbolinen yhteisöllisyys ja identiteettimotivaatio. Wellman puhuu Jari Aron artikkelissa verkostoituneesta individualismista. Tällaisia yhteisöjä ovat esimerkiksi useat kuluttaja-, elämäntapa-, harrastus-, peli- ja faniyhteisöt, jollaisista erityisesti Minna Autio artikkelissaan kertoo. Hän kutsuu muotoa kevyt- ja uusyhteisöllisyydeksi sekä heimoistumiseksi. Hänen näkemyksensä mukaan yhteisöllisyys on informaatioteknologian myötä vahvistunut, ja vastaavasti individualismi rapautunut. Jälkimodernin yhteisöllisyys lähtee ryhmään kuulumisesta luokan sijaan. Tyypillisiä kuluttajayhteisöjä voisivat olla elämäntapaan liittyvät verkostot. Media- ja teknologiavälitteisyys sekä kuluttaja- ja brändiheimot lukeutuvat myös tälle yhteisyyden tasolle.

Verkon vuorovaikutuksellista yhteisöllisyyttä, verkkoyhteisöjä, voi kuvata Mikko Saastamoisen termein verkostososiaalisuudeksi, joka voi olla virtuaalinen ympäristö, jossa samanmieliset kanssakäyvät. Saastamoinen ehdottaa Witteliä lainaten verkoston käsitettä jäykän yhteisö -käsitteen sijalle. Esimerkiksi peliyhteisöt voisivat olla tällaisia, tosin pelien kehittelijöille niistä voi kehkeytyä myös toiminnallisia verkkoyhteisöjä.

Yhtä kaikki, tällä tasolla ihmisiä yhdistää ainakin interpersonaalinen vuorovaikutus ja yhteenkuuluvuuden tunne. Yhteenkuuluvuus voi liittyä myös yhteisiin intresseihin, tietoihin ja taitoihin, yhteisesti jaettuun tai koettuun historiaan. Osallistujat kommunikoiivat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mutta eivät välttämättä kohtaa fyysisesti. Tällaisia yhteisöjä ovat esimerkiksi varsinaiset virtuaaliset, verkko-, kuluttaja- ja asiakas- sekä faniyhteisöt. Useat tähän osastoon luettavat yhteisöt ovat mediavälitteisiä. Paikallinen tai intressiin pohjaava yhteisömedia yltää tälle asteelle. Heikkilän, Ahvan, Siljamäen ja Valtosen artikkeli tuo esille sosiaaliset verkot tulkintayhteisöinä. Nopparin ja Uusitalon artikkeli kuvaa nuorten verkkoyhteisyyden eri muotoja, jotka voi sijoittaa tässä luokittelussa useisiin kohtiin.

3. Maantieteellinen yhteisö tai verkosto tarkoittaa eräänlaisia perusyhteisöjä tai -verkostoja, mutta niissä sosiaalinen side ja vuorovaikutus saattaa jäädä vähäiseksi. Maantieteellinen sosiaalinen tila on yhteisyyden potentiaali, mahdollisuus kohtaamiseen, kommunikointiin ja

kanssakäymiseen, vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön. Ellei potentiaali toteudu, jää paikallinen yhteisyys vain hajanaiseksi ja jopa kuvitteelliseksi yhteisyydeksi. Interaktion ja toiminnan intensiivistyessä nämä yhteisöt voisi sijoittaa toimintayhteisöiksi.

Alueelliset ja esimerkiksi kaupunginosayhteisöt saattavat luoda symbolista yhteisyyttä kielen ja murteen sekä erilaisten toimintatapojen ja symbolisten rituaalien muodossa, ja identifioitumalla esimerkiksi asuinalueeseen, kuten Pauliina Lehtosen artikkelissaan kuvaa. Hänen tapaustutkimuksessaan yhteisöstä rakennettiin tietoisesti kompetenssi, julkinen toimija, vaikuttamaan pyrkivässä kansalaistoiminnassa. Tässä näkyy miten eri yhteisyyden muodot risteytyvät, sillä Annikinkadun yhteisöstä kehittyi myös intressiyhteisö. Kaupunginosat voivat tiivistyä aktiivisesti aluetta kehitteväksi eräänlaisiksi kyläyhteisöiksi, joissa toimitaan yhdessä yhteisten päämäärien eteen.

4. *Intressiyhteisö* tai *-verkosto* kuten puolueen ja uskonnon yhteisö, erilaiset elämäntapaan liittyvät harrastusryhmät ja asioiden edistämiseksi perustetut kehityshankkeet ovat kansalaisyhteiskunnan perustaa. Näitä yhteisöllisyyden muotoja voidaan nimittää myös vakaumuksen yhteisöiksi (Brint 2001). Varsinkin asioiden edistämisen yhteisöt toimivat yhtä lailla fyysisessä ja virtuaalisessa maailmassa. Yhteenkuuluvuus kytkeytyy tällöin yhteisesti jaettuun ja koettuun historiaan. Maarit Mäkisen artikkeli innovaatioyhteisöistä kuvaa uudenlaisia verkon avulla kehiteltäviä hankkeita, jotka voisi luokitella myös virtuaalisiksi tai verkon toimintayhteisöiksi. Tosin Mäkisen innovaatioyhteisö voidaan sijoittaa myös virtuaaliverkoston osastolle. Intressiyhteisöt pidetään tässä omanaan, koska niiden interaktion asteet ovat liukuvia.

5. *Primaari yhteisö* tai *verkosto*, kuten perhe, suku, ystävyys- ja vapaa-ajan sosiaaliset ryhmät sekä jossain määrin työyhteisö. Näissä yhteisöissä sosiaalinen side on voimakas, ja suhde on henkilökohtainen. Silti ideaalissa yhteisössä jäsenillä on mahdollisuus valita kuulumisensa yhteisöön, mutta perhettä ja sukua ei voi valita. Myös työyhteisö tulee työpaikan mukana tavallaan kaupanpäällisenä. Primaarit yhteisöt eivät ole välttämättä tasa-arvoisia, koska esimerkiksi perhe ja työyhteisö ovat hierarkkisia. Tämän määrään toisena puolena ovat sekundaariyhteisöt,

jotka sijoittuvat elämän niin sanottuihin kolmansiin paikkoihin, kuten vapaa-aikaan ja harrastuksiin. Useat virtuaaliset verkot ovat sekundaarisia. Sekundaarisuhteet ovat muodostuneet intressiyhteisöjen tai verkostojen tapaan jonkin tehtävän suorittamista varten, henkilöillä on rooli ja suhteita luonnehtii lyhyt kesto. Jari Aro korostaa artikkelissaan, että primaari- ja sekundaariryhmien ero tarkoittaa pitkälti samaa kuin sosiologien klassikoiden yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten sosiaalisten suhteiden ero. Lisäksi hän tuo esille tertiaariset suhteet, jotka ovat sekundaarien tapaisia, mutta tapahtuvat organisaatioiden, markkinoiden ja median välittämällä.

6. *Virtuaaliverkosto* toimii internetin verkkomaailmassa. Kyseessä on virtuaalinen toimintayhteisö tai -verkosto kuten sosiaalinen media², jossa käyttäjät ryhtyvät tekijöiksi. ”Toimintaa voikin pitää ensimmäisenä nykymuotoisten verkostojen keskeisenä erona verkkoyhteisöihin. Kyse ei ole kuitenkaan siitä, että ihmiset olisivat halunneet alkaa tehdä asioita internetissä viime vuosina. Vasta 2000-luvun internet ja sosiaalinen media on tarjonnut riittävän helppokäyttöiset, nopeat, tehokkaat ja edulliset työvälineet laajamittaiseen kollektiiviseen toimintaan,” kirjoittaa Kari Hintikka tässä kirjassa. Hänen mukaansa 1990-luvulla internet oli verkko ja 2000-luvulla se kehittyi syemmäksi sosiaalisesti toimintaympäristöksi – verkostoksi. Hänen mukaansa sosiaalisen median verkosto on ”yksilöiden yksi- ja kaksisuuntaisten yhteyksien muodostama kokonaisuus, joka rakentuu uniikisti jokaiselle osallistujalleen internetissä. Samalla se on myös jäsentensä keskinäisistä aliverkostoista syntyvä sosiaalinen ja toiminnallinen yhteenliittymä.”

Myös Hintikka käyttäisi virtuaalisen maailman yhteydessä yhteisön ja myös verkon sijasta verkostoa, jota hän avaa artikkelissaan käsitteenä laajasti. Sen keskeisiä yhteistyön muotoja ovat vuorovaikutus ja toiminta jonkin yhteisen asian parissa tai hyväksi. Ryhmäläiset identifioituvat yhteisöönsä tai verkostoonsa. Erona fyysisen maailman yhteisöön, virtuaaliverkosto perustuu enemmän yksilöiden kanssakäymiseen, jonka keston ja sitovuuden he voivat valita. Tosin jälkimodernin ajan

---

2. Kielitoimiston mukaan yhteisöllinen media olisi käsitteenä sosiaalista mediaa tarkempi.

yhteisöt pohjautuvat ylipäätään yksilöllisyyteen. Aktiivinen toiminta verkkoympäristössä johtaa myös kasvokkaiseen yhteistyöhön.

7. *Toiminnallinen yhteisö* tai *verkosto* on yhteisö käsitteen perusmerkityksessä ja yhteisön ideaali perusmuoto, jota on luonnehdittu toiminnalliseksi vuorovaikutusjärjestelmäksi. Tämä ideaaliyhteisö on toiminut eräänlaisena peiliyhteisönä, jota vasten yhteisöllisyyttä on aikojen saatossa tulkittu. Näiden ns. fyysisen reaali maailman yhteisöjen yhteisöllisyyden asteet vaihtelevat. Tällaisia yhteisöjä voivat olla maantieteelliset yhteisöt, kuten asukas- ja kyläyhteisöt, ideologiset intressiyhteisöt kuten puolueorganisaatiot, harrastuksiin liittyvät yhteisöt kuten urheilujärjestöt ja harrastuspiirit. Typistetyssä jaottelussa maantieteelliset ja intressiyhteisöt voisi liittää toimintayhteisöihin edellyttäen, että ne sillä asteella toimisivat. Olennaista on toiminta jonkin yhteisen päämäärän hyväksi ja kasvokkainen interaktio. Selvää on myös se, että toimintayhteisöt ja verkostot toimivat usein sekä fyysisessä että verkkomaailmassa.

***

Yhteisyys on abstraktio, joka hahmottelee yhteisöllisyyttä useiden ulottuvuuksien kautta. Tässä artikkelissa – ja koko kirjassa – on pyritty hahmottelemaan kriteereitä, joiden pohjalta meidän aikamme yhteisyyden muotoja voitaisiin määritellä. Modernissa yhteiskunnassa yhteisöt ovat usein vapaaehtoiseen jäsenyyteen perustuvia, avoimia ja yksilöiden erilaisuuteen väljästi suhtautuvia. Myöhäismodernin yhteiskunnan erityisesti mediavälitteisissä yhteisöllisissä muodostelmissa nämä ominaisuudet korostuvat entisestään. Yhteisöistä on tullut avoimen yksilöllisiä, ja niiden kirjo on väljentynyt entisestään, eikä niitä useinkaan voi kutsua sanan perinteisessä merkityksessä yhteisöiksi tai yhteisöllisiksi vaan pikemminkin sosiaalisiksi verkoiksi ja muodostelmiksi.

Lähteet

- Anderson, Benedict (2007): Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Alkuteos *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. (1983, 1991) Suomentanut Joel Kuortti. Vastapaino. Tampere.
- Bauman, Zygmunt (1997): *Postmodernin lumo*. Vastapaino. Tampere.
- Blatterer, Harry (2010): *Social Networking, Privacy, and the Pursuit of Visibility*. Teoksessa Blatterer, Harry & Johnson, Pauline & Markus, Maria R. (eds.): *Modern Privacy. Shifting boundaries, new forms*. Palgrave. Houndmills, 73–87.
- Brint, Steven (2001): *Gemeinschaft Revisited: A Critique and Reconstruction of the Community Concept*. Article in *Sociological Theory*, Vol. 19, No. 1, pp. 1–23. American Sociological Association, Wiley-Blackwell. Stable URL: <http://aaa.jstor.org/stable/223289>.
- Deragon, Jay (2007): *The Motivation Factors*. <http://www.socialmediatoday.com/SMC/17260>. (22.10.2009)
- Etzioni, Amitai (2000): *Creating good communities and good societies*. Julkaisussa *Contemporary Sociology* 29 (1), 188–195.
- Fiske, Alan Page (1993): *Structures of Social Life. The Four Elementary Forms of Human Relations*. The Free Press, New York
- Gergen, Kenneth J. (2009): *Relational being: Beyond self and community*. Oxford University Press. Oxford.
- Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*. Vastapaino. Tampere.
- Haarala, Risto & Lehtinen Marja & Eronen Riitta & Grönros Eija–Riitta & Haapanen Minna & Nikunen Erja & Nissinen Irma & Rahikainen Tarmo (Toim.): *CD-Perussanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus*. Oy Edita Ab. Helsinki.
- Joseph, Miranda (2002): *Against the Romance of Community*. University of Minnesota Press. London.
- Kangaspunta, Seppo (2006): *Yhteisöllinen digi-tv. Digitaalisen television uusi yhteisöllisyys, yhteisöllisyyden tuotteistaminen ja yhteisötelevision vaihtoehto*. Väitöskirja. Tampere University Press, Media Studies.
- Kellner, Douglas (1998): *Mediakulttuuri*. Vastapaino. Tampere.
- Kivikuru, Ullamaija (2000): *Kanssalaisten yhteisyys ja ”he”*. Teoksessa Tapper Helena (toim.) (2000): *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Palmenia, Helsingin yliopisto, 11–50.
- Kurki, Leena (2000): *Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka*. Vastapaino. Tampere.
- Lehtonen, Heikki (1990): *Yhteisö*. Vastapaino. Tampere.
- Matikainen, Janne (2008): *Sosiaalinen media – millaista sosiaalisuutta? Tiedotustutkimus* 31(4): 24–42.

- Mäkinen, Maarit (2009): Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä. Väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampere University Press, Media Studies.
- Papacharissi, Zizi (2010): Conclusion: A Networked Self. Teoksessa Papacharissi, Zizi (ed.): A Networked Self. Identity, Community, and Culture on Social Network Sites. Routledge. London.
- Pietilä, Kauko ja Sonderman Klaus (1994): Sanomalehden yhteiskunta. Vastapaino. Tampere.
- Saastamoinen, Mikko (2003): Elämäntapayhteisöt ja yhteisöllistämisen teknologiat – identiteetti, ekspressiivisyys ja hallinnointi. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.): Ruumis, minä ja yhteisö – sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopion yliopisto, yhteiskuntatieteet, selvityksiä E 21.
- Vandenberghe, Frederick (2008): Deleuzian capitalism. *Philosophy & Social Criticism*. Vol 34, no 8, 877–903. Sage. London.
- Uusitalo, Liisa (2002): Kuluttajasta merkitysten tuottajaksi – verkkoyhteisöllisyyttä hakemassa. Teoksessa Uusitalo Liisa (toim.): Kuluttaja virtuaalimarkkinoilla. Edita. Helsinki.

Kirjoittajat

Ahva, Laura, YTT, tutkija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.

Aro, Jari, YTT, tutkija, Sosiaalitutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto

Autio, Minna, MMT, dosentti, Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos, kuluttajaekonomia

Heikkilä, Heikki, YTT, erikoistutkija Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.

Hintikka, Kari A., tutkija, jatko-opiskelija, Sosiologian yksikkö, Jyväskylän yliopisto

Kangaspunta, Seppo, YTT, tutkija, journalistiikan lehtori, Tiedotusopin laitos/Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Lehtonen, Pauliina, tutkija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Mäkinen, Maarit, YTT, tutkija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Noppi, Elina, tutkija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Saastamoinen, Mikko, YTL, ma. yliassistentti, sosiaalipsykologia, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos, Kuopion yliopisto

Siljamäki, Jaana, FM, tutkija, Viestintätieteiden laitos/Journalistiikka, Jyväskylän yliopisto

Uusitalo, Niina, tutkija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Valtonen, Sanna, VTL, tutkija, Sosiaalitieteiden laitos, Viestinnän oppiaine, Helsingin yliopisto

Seppo Kangaspunta (toim.) YKSILÖLLINEN YHTEISÖLLISYYS

Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen
ymmärtämiseen

Millaisia ovat uudet sosiaalisen median ja muut web-yhteisöt ja miten ihmisten sosiaalinen yhteisöllisyys on historian, yhteiskuntien ja kulttuurien myötä muuttunut? Kirja kuvailee, analysoi, määrittelee ja jäsentää kriittisesti yhteisöllisyyden muutosta ja uudenlaisen media- ja internet-välitteisen yhteisöllisyyden piirteitä ja muotoja muutoksen ja jatkuvuuden historiallisesta perspektiivistä, kriittisesti ja haikailematta. Useita näkökulmia edustavia artikkeleita yhdistää ajatus mediasta välittäjänä uuden yhteisöllisyyden rakentumisessa, pohdinta yhteisön yksilöllistymisestä ja vapautumisesta sekä uudenlaisten yhteisöllisyyden muotojen yksilölle tarjoamista mahdollisuuksista.

Yksilöllinen yhteisöllisyys tarkastelee kriittisesti aikamme muotikäsitettä ja se soveltuu erinomaisesti paitsi tiede- ja tieto- myös oppikirjaksi.

Kansi Mikko Reinikka | Albert Hall

ISBN 978-951-44-8343-1

9 789514 483431